T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

BİYOPOLİTİKA KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE 1938 BEDEN TERBİYESİ KANUNU

ALİ EMRAH TOKATLIOĞLU
2502130405

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ İLKER AKTÜKÜN

İSTANBUL – 2020

ÖZ

BİYOPOLİTİKA KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE 1938 BEDEN TERBİYESİ KANUNU

Ali Emrah TOKATLIOĞLU

Spor, yalnızca bedeni iyi tutmak için değil siyaseti anlamak için de kullanışlı bir kavram olabilir. Özellikle toplumsal boyutları açısından spor, çokça politik süreç içerdiği için politika analizinde yeni ama berrak bir bakış açısı sunar.

Türkiye'nin siyasi tarihine yeni bir perspektiften yaklaşma çabasında olan bu çalışmada erken dönem cumhuriyet tarihi beden politikalarının bir projesi olan 1938 Beden Terbiyesi Kanunu üzerine çalışılmıştır. Siyasetin analizini biyopolitika kavramı üzerinden kurgulamaya çalışırken dönemin tüm beden politikaları değil yalnızca Beden Terbiyesi Kanunu'nu ortaya çıkaran sürecin dinamikleri incelenmiştir. Bu inceleme sırasında beden politikalarının kapsamı sporun politik anlamda araçsallaştırarak kullanılması ve devletin sporun yönetiminin kontrolünü sağlama istenci ile sınırlandırılmıştır.

Sporun politikası üzerine yapılan akademik çalışmaların sayıca az oluşu, bu çalışmayı yaparken kullanılabilecek kaynakların sayısını arttırabilmekte zorlayıcı bir unsur olmuştur. Bu nedenle siyaset bilimi ve genel siyasi tarih konularında yazılmış eserlere başvurulmuş olsa da tez çalışmasının temel bilgi kaynağı arşiv belgeleri ve dönemin süreli yayınlarıdır. Birincil belge niteliği taşıyan meclis tutanakları ve arşiv belgelerinin ışığında hem dönemin hem de ilgili kanunun bir biyopolitik tahlili yapılmaya çabalanmıştır. Süreli yayınların en önemli katkısı ise dönemin eğilimlerini hem devlet hem de sivil toplum açısından anlayabilme noktasında olmuştur. Olay örgüsünün, sırasının ve diyalektiğinin kurgulanabilmesi de yine süreli yayınların detaylı incelemesinin katkısıyla olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Biyopolitika, Spor, Sporun Politikası, Gençlik, Beden Terbiyesi.

ABSTRACT

1938 PHYSICAL EDUCATION LAW IN THE FRAMEWORK OF THE CONCEPT "BIOPOLITICS"

Ali Emrah TOKATLIOĞLU

Sport, is not only a good way to keep the body in good condition but also a useful concept to understand the politics. Sport, especially in sense of sociological way, includes so many political process so thats why it gives us a new but clear perspective.

This work aims to focus on Physical Education Law (1938) in Turkey with a new approach in political history. While trying to build a political analysis using the concept "biopolitics", both the politics of that era and the reasons that created Physical Education Law had been studied. During this study, the scope of body politics is limited with instrumentalization of sport in political meaning and government's desire to control the governance of sports.

Limited number of academic works on politics of sports narrowed down the number of sources I can use during my work. Thus, -even I used remarkable number of books and articles on political science and general political history- the main information sources of this work are the documents in archives and the periodical publications of that era. In the light of parlimentary minutes which have primary document value and archive documents, both the history of that era and biopolitical analises of the mentioned law examined. Most important contribution of periodical publications is that gives us an understanding point of politics of the era in governmental side and çivil society side. Examining the periodical publications also helped to the build storyline, arrangement of event order and dialectics.

Keywords: Biopolitics, Sport, Politics of Sport, Youth, Phyisical Education.

ÖNSÖZ

Sporun politikası üzerine yapılan akademik çalışmaların sayısı, sosyal bilimlerin diğer alanları içerisinde gerçekleşen çalışmalara kıyasla azdır. Spor ekonomisi, spor hukuku gibi alanlardaki çalışmaların görece çokluğu sporun içindeki ekonomik ve hukuksal süreçlerin getirdiği ihtiyaçlardan kaynaklanıyor olabilir. Tıpkı bu ihtiyaçlar gibi sporun politik analizi de sosyal bilimler açısından bir ihtiyaçtır. Foucault tarafından ortaya atılan ve birçok siyaset bilimcinin üzerine çalışma yaptığı biyopolitika kavramı ise bize sporun politik analizinde işlevsel bir fırsat sunmaktadır.

Sporun politikası ve siyasi tarihin biyopolitik analizi denemesi niteliğinde sayılabilecek bu çalışmamdaki temel soru "devlet sporun yönetimini neden kontrol etmek ister" oldu. Ardından bu kararı veriş süreci ile bu hedefine ulaşmak için neler yaptığı üzerine sorduğum sorular sonucu bu çalışma ortaya çıktı. Türkiye'nin bugünkü yapısal sorunlarının çözümü adına sorunların kaynağının bulunması hedeflendiğinde ilk bakılması gereken yerin Cumhuriyet'in kuruluş yılları olmalıdır. Kimlik, nüfus, beden ya da ekonomi politikalarının bugünkü durumu içerisinde çözümsüz gözüken ya da bir açmaza dönüşen yapısal sorunların kökeni 1923-1945 arası dönemdeki politik tercihlerde aranmalıdır. 1938 Beden Terbiyesi Kanunu'nun biyopolitik analizi de tam olarak bugünün anlaşılmasını kolaylaştıracak bir bakış açısıyla, günün sorularının cevaplarını arayan bir yaklaşımla yapılmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşunu takip eden ilk on yılda ekonomik alanın liberal bir tutumla yönetilmeye çalışılmasının ardından 1929 Ekonomik Bunalımı'nın küresel etkisiyle birlikte 1930'lu yıllar devletçi ekonomi politikalarına sahne olmuştur. Bu politikalarla tutarlı şekilde kültürel ve sosyal alan da liberal yönetim anlayışından devletçi yönetim anlayışına evirilmiş, tıpkı ekonomide devletçilik gibi sporun yönetiminde de devletçilik prensibi benimsenmiştir. Ekonomik devletçilikte Kadro Dergisi'nin işlevi ile genelde sosyal-kültürel devletçilik özelde ise sporun politikaları açısından Ülkü Dergisi ve Halkevlerinin işlevi aynıdır. Bu nedenle dönem üzerine yapılan sosyo-politik çalışmalarda ve az sayıdaki sporun politik tarihi araştırmalarında Ülkü Dergisi temel başvuru kaynağı haline gelmiştir.

Bu çalışmada ise bu yöntemi tekrar eden ve kendini Ülkü Dergisi'nin içeriği ile kısıtlayan bir yapı yoktur. Tam da bu noktadaki eksikliğe vurgu yapmak ve alana katkı sunmak adına dönemin sosyo-politik tarihi ve sporun politikası alanında devletçi uygulamalar konusunda yeni kaynaklara yönelen uzun bir arşiv çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların sonunda tüm sayılarını bulduğum ve incelenen Stad Gazetesi, tez çalışmasının içeriği açısından başat bir role sahiptir. Stad Gazetesi yalnızca dönem üzerine bilgi edinilebilecek bir kaynak işlevi ile sınırlı değildir. Stad Gazetesi, kurucuları-yazarları ve yazı içeriği bakımından devletin spor hamlesine açık muhalif bir konumdadır. Stad Gazetesinin söylemleri ile devletin spor hamlesinin ardından gerçekleşen gelecek yıllardaki meclis tartışmaları örtüşmektedir. Özellikle bütçe görüşmeleri tutanaklarında milletvekillerinin sarf ettiği cümleler, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nü eleştirdiği noktalar, Stad Gazetesi'nin sayfalarında ve köşe yazılarında yer alan içerin ve söylem ile neredeyse birebir aynıdır. Bu durum da beni Stad Gazetesi'ni sivil toplum kavramı üzerinden değerlendirmeye ve çalışma içerisinde bu şekilde bir aktör olarak konumlandırmaya sevk etmiştir. Gazetenin, bundan sonra yapılacak akademik çalışmalarda bir arşiv kaynağı olarak daha fazla kullanılmasına bir katkı sunması ihtimali bu tez çalışmasının hedeflerindendir.

Akademik kariyer amacıyla lisansüstü eğitim almaya karar verdiğim andan itibaren çalışmak istediğim konu hep sporun politik tarihi ve devlet-spor ilişkileri oldu. Hem yüksek lisans tezimde hem de doktora tezim olan bu çalışmada bu kararımdan hiç vazgeçmedim. Asıl uzmanlık alanımın ana akım uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ya da siyasi tarih konularından birisi olması gerektiği ve spor çalışmalarının yan bir uzmanlık olabileceği konusunda birçok değerli akademisyenden sıkça telkin aldım. Böyle yaparsam akademik kariyer basamaklarında daha çok şansım olacağı söylendi. Fakat benim açımdan bir akademik kariyer, o alana katabileceğim en fazla şeyin olduğu konu üzerine çalışmak doğrultusunda olmalıdır. Bu nedenle seçtiğim ve ısrar ettiğim uzmanlık alanında bana hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, tez izleme komitelerinin tamamında, seçtiğim konu üzerine akademik kariyerim boyunca devam etmemi tavsiye eden ve bu konuda beni motive eden Prof. Dr. Birsen Hekimoğlu Hocam'a teşekkür ederim.

Doktora yeterlik sürecinde tanıştığım ve o günden bu yana değerli katkıları ile tezimi hep iyiye doğru götüren, izleme komitelerinde bana bir öğrenci gibi değil entelektüel sohbetine kattığı bir arkadaş gibi davranan Prof. Dr. Levent Ürer Hocam'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

Yüksek lisans tezimde olduğu gibi doktora tezimde de yanımda olan, son tahlilde sporun politikası, genelde ise siyasi tarih üzerine çalışma arzumun kaynağı değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İlker Aktükün Hocam'a teşekkürden çok daha fazlasını borçluyum. Bundan dokuz yıl önce "Spor Politikası" ismiyle bir yüksek lisans dersi açmış olmasını, girdiğim bu yolun başlangıcı olarak kabul ediyorum. Tüm yoğunluğuna rağmen yazdığım her şeyi satır satır okuyan, çalışmalarıma ve iyi iş çıkaracağım konusunda bana hep güvenen tutumu için minnettarım. Çalışmamın her aşamasında bu tezi sahiplenen ve bana bir değil iki kişi olduğumuzu hissettiren bir yaklaşımda olması her şeyi daha güzel kılan en önemli etmendi.

Gürbüz ve Yavuz Evlatlar isimli kitabında Alman uzman Carl Diem'in Türkiye'ye gelişi ve yazdığı raporun önemini belirten; raporu bulamadığını söylediği dipnotu için Doç. Dr. Yiğit Akın Hoca'ya da çok teşekkürler. Akademik merakın beni nerelere götürebileceğini o raporu arşivin karmaşık köşelerinde bulan ve yüksek lisans tezime katarak 2013 yılında ilk yayınlayan kişi olduğumda anladım. Ayrıca bu tezde Almanca kaynaklar konusunda yardımcı olan ve üç sayfalık çeviriyi yapan değerli dostum Yusuf Can Kaya'ya da en içten şekilde "vielen dank" demek istiyorum.

Öğrencilik hayatımda desteğini hiç esirgemeyen tüm aile bireylerime çok teşekkür ederim. Yapmak istediklerimde ısrar edişime gösterdikleri sabır ve sonuca ulaştığımı gördüklerindeki mutluluk benim için en değerli şeyler oldu. Beni seven ve sevdiğim herkese, adını sayamayacağım ve bu teze ya da bu tezi yazım sürecimde bana en ufak katkıda bulunmuş insanlara teşekkür ederim. Gece, üretmek için en güzel zaman ve üretebildiğim gecelerin sonu hep mutlu bitti bu tezi yazarken. Bu yüzden en büyük teşekkürü de güneşi gülüşümle doğan sabahlara ve günlere ediyorum.

İSTANBUL, 2020

Ali Emrah TOKATLIOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **v**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **x**
RESİMLER LİSTESİ ..... **xi**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

BİYOPOLİTİKA VE SPORUN SİYASETİ

1.1. Biyopolitika Kavramı Üzerine 7
1.2. Toplumsal Ayna Olarak Spor ve Sporun Politikası 18
1.3. Modernleşme Kuramları ve Biyopolitika 25
1.4. Bedene Müdahalede Sporun Araç Olarak Kullanılması 37

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DEVRİMİ İÇERİSİNDE SPORUN POLİTİKASI

2.1. Türkiye'de Beden Terbiyesi ve İktidar 46
2.2. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Arasındaki Süreklilik 61
2.3. Ana Hatlarıyla Erken Cumhuriyet Döneminde Sporun Politikası 68
2.4. Olimpiyat Oyunlarının Anlamı ve 1936 Berlin 82
2.5. Dönüşümün Adımları 90
2.5.1. 1921 İdman İttifakı: İlk Üst Yönetim 90
2.5.2. 1924 T.İ.C.İ.: Devlet Spor Örgütünü Resmen Tanıdı 91
2.5.3. 1926 Söylevi: Atatürk Spora Yön Veriyor 92
2.5.4. 1929 Ali Sami'nin Mektubu: Teslimiyet 94
2.5.5. 1933 Dönüşümü: Carl Diem ve Dış Uzman Etkisi 96
2.5.6. 1935 Spor Bütçesi: Tam Hakimiyet Dönemi 101
2.5.7. 1937 Hükümet Programı: Devletin Sporu 104

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1938 BEDEN TERBİYESİ KANUNU

3.1. Beden Terbiyesi Kanunu ve Mükellefiyeti 108
3.2. Carl Diem ve Kanun Üzerindeki Etkisi 125
3.3. Maddeleriyle Beden Terbiyesi Kanunu 131

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İKİ SÜRELİ YAYININ ANALİZİ VE KANUN SONRASI DÖNEM

4.1. Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi: Devlet Akılsallığının Neşriyatı 158
4.2. Stad Gazetesi: Sivil Toplum Ekseninde Sporun Muhalif Kanadı 169
4.3. Maarif Vekaleti Dönemi 202
SONUÇ 215
KAYNAKÇA 224
EKLER 246
ÖZGEÇMİŞ 253

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: 1924-1935 arası Spor Üst Kurumu Ödenekleri 77

Tablo 2.2: 1936-1938 arası Spor Üst Kurumu Ödenekleri 78

Tablo 2.3: 1939-1954 arası Spor Üst Kurumu Ödenekleri 78

Tablo 2.4 : 1932-1938 arası Devletin Spor Kurumu için Ayırdığı Bütçeler..... 101

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2.1: Belarus Ordusu için Savaşan Bir Çocuk Asker..... 58

Resim 2.2: İki Resim İki Devir 67

Resim 3.1: Köy İmamı Çocuklara Jimnastik Hareketleri Yaptırıyor (1933)..... 141

Resim 4.1: Geçit Töreninde Jimnastikçi Kızlar 161

Resim 4.2 : Temas İçeren Sporlarda Kadın Algısı 178

Resim 4.3 : Yedikule İplik Fabrikası Çalışanı Mükellef Kızlar..... 179

Resim 4.4 : Basketbol Maçı Yapan Ergani/Saidiye gençleri 191

Resim 4.5 : Radyoda Beden Eğitimi Egzersizleri Saati 207

Resim 4.6: 15 Ağustos 1942 Tarihli Radyo Dergisi Kapağı (sayı 9)..... 208

KISALTMALAR LİSTESİ

BDA : Başbakanlık Devlet Arşivleri

Bkz : Bakınız

BTGD : Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü

BTUM : Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü

CHF : Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

M.Ö. : Milattan Önce

T.İ.C.İ. : Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TMOK : Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi

TSK : Türk Spor Kurumu

TSYD : Türkiye Spor Yazarları Derneği

y.y. : Yayınevi (Bilgisi) Yok

y.y.y : Yayın Yılı (Bilgisi) Yok

GİRİŞ

Siyaset bilimi ve siyasi tarihin temel konu ve kavramlarına kıyasla yeni bir saha olan spor alanını yeni bir yöntem, yeni bir analiz düzeyi olan biyopolitika kavramı ile değerlendirmeye çalışan bu tezde spor konusu; devlet akılsallığı, beden terbiyesi ve gençliğin bedeni açısından sporun anlamı ile sınırlanmıştır. Biyopolitika kavramının bu çalışma açısından ne ifade ettiği ise tezin tam ortasında duran tek bir soru etrafında şekillenmiştir: 1938 Beden Terbiyesi Kanunu bir biyopolitika örneği midir?

Bu çalışma Foucault'nun düşünce tarihini mukayeseli şekilde ortaya sunmaya çalışan bir siyaset bilimi tezi olma iddiasından uzaktır. Düşünürün yaşadığı dönemi, düşüncelerinin evrimini incelemek ise çalışmanın konusu değildir. Çalışmanın hedefi, Foucault üzerine üretilmiş ikincil literatüre katkı sunmaktan çok, düşünürün ortaya attığı ve üzerine epeyce çalışma biriken biyopolitika kavramını kullanarak erken dönem cumhuriyetin beden politikaları üzerinden bir iktidar analizi kurgulayabilmek ve bu çerçevede 1938 Beden Terbiyesi Kanunu'nun ne ifade ettiğini ortaya koyabilmektir.

İktidar artık hayatın kendisindedir, bu nedenle sporun politikası dediğimiz şey yalnızca sporun yönetimini ve devlet etkisini anlayacağımız ölçekte dar bir kavram değildir. Bu çalışmalar aslında günümüze kadar uzanan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında görülen yapısal problemlerin kaynağını irdelemek anlamı da taşır. Günümüzde "bizim sporcularımız neden başarısız", "kulüplerimiz neden borç batağındalar" ya da "biz neden bir Avrupalı gibi sporu hayatımızın gündelik bir parçası yapamıyoruz" gibi soruların cevaplarını, güncel krizlerde, yabancı sınırlamasında, ekonomik kaygılarda değil yapısal bozuklukların peşine düşerek başlangıç noktalarında aramaya yönelten bir etki yaratabilmek bu çalışmanın hedeflerinden biridir. Çalışma ayrıca, bu problemlerin aslında yapısal bir sorun olduğuna işaret eder ve devlet akılsallığı o dönemki yöntemlerinin bugüne ışık tutabileceğinin önemini kavrayarak sporun politikasının yalnızca bir spor tarihi anlatısı ya da tek yönlü bir hakimiyet ilişkisi olmadığını vurgulama amacındadır.

Bu çalışma erken dönem cumhuriyet tarihini, politik açıdan devletin toplum ve kültür ile olan ilişkisini ve beden terbiyesi üzerinden kurguladığı yöntemleri inceleyerek ele almaktadır. Sporun politikasını incelemenin ötesinde, çalışma aynı zamanda diğer sosyal bilimler disiplinleri için de bir yöntem sunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin bugününde gördüğümüz tüm yapısal sorunların kökeninin aslında kuruluş yıllarında gerçekleştirilen politikalarda olduğunu vurgulayabilme çabasında olan bu çalışmanın, sosyal bilimlerin diğer alanlarında da yerleşmiş bilimsel yöntemlerin dışında yeni yöntemler oluşturarak bir sorunu anlayabilmek adına başka bir perspektif sunabileceği düşünülmektedir.

Üzerine yapılan çalışmaların, diğer alanlara ve dönemlere kıyasla sayıca daha az olduğu bir konu ve dönem üzerine çalışmanın en büyük zorluğu yazılı kaynak konusunda kısıtlı bir veriye sahip olmaktır. Dönem üzerine yazılmış az sayıda kitabı ya da makaleyi tek referans olarak almak dönem üzerine söylenmiş az sayıda cümleyi tekrar etmekten başka bir şey olmayacaktır. Bu nedenle, üzerine söylenecek çok fazla şey olan yeni bir alanı çalışırken, bundan önce söylenen az sayıda cümleyi tekrardan kaçınmaya özen gösterildi.

Bunun sonucunda veriye ulaşma konusunda ana yöntem olarak dönemin süreli yayınları, belgeleri, meclis konuşmaları, parti programları, mevzuat metinleri incelendi. Yani arşiv ve arşivcilik, bu çalışmada sunulan bilgilerin ve bulguların temelidir. Bu nedenle de tez çalışmasının diğer doktora tezlerine nazaran daha fazla sayıda ve uzunlukta alıntı metni içermesi kaçınılmaz oldu. Bir örnek vermek gerekirse 1938 Beden Terbiyesi Kanunu'nu Carl Diem'in yazdığı iddiasıyla karşılaşılan iki eser vardı. Birincisi Cem Atabeyoğlu'nun *Sporda Devlet mi Devlette Spor mu* kitabı idi. Atabeyoğlu bu çalışmasının içeriğinde kanunu Diem'in hazırladığını söyler fakat herhangi bir referans göstermemekte ya da bu bilginin doğruluğundan emin olunabilecek bir ipucu vermez. Dönem ile ilgili bir başka çalışma olan, Sait Tarakçıoğlu'nun yazdığı *A Failed Project in Turkey's Sports History* adlı makalede ise yazar kanunu Diem'in yazdığını söyler. Bu bilgiye verdiği referansı da Atabeyoğlu'nun söz konusu kitabıdır.

Bu çalışmada, bu iki veriden yola çıkarak aslında referans kaynağı olarak sunulan bir bilginin nerede yer aldığı, bu bilgiyi veren kişinin bu bilgiye nasıl ulaştığı ve o bilginin güvenirliği sorunu ile bu örnek olayda karşılaşılmıştır. Söz konusu makalede referans gösterilen kitap, Türk sporuna uzun yıllar hizmet etmiş önemli bir spor adamının kendi kitabında yazdıklarıdır. Fakat bu yazdıklarını herhangi bir veriye dayandırmamıştır. İlgili dönemde referans verilen konu ile ilgili şahsen bir deneyim yaşamış olması da yaş itibariyle mümkün gözükmemektedir. Buna rağmen aynı kitaba referans göstererek atıf yapmak da bilimsel açıdan doğru bir yöntem olarak görülmemektedir. Bu nedenle bu bilginin kaynağı araştırılmaya devam edilmiş ve bu çaba tez çalışmasını birincil kaynağa, yani Carl Diem'in kendisine ulaştırmıştır. Kendi yazdığı bir kitabın içerisinde verdiği bilgiler arasında kanun ile arasındaki ilişkiyi bizzat kendi açıklıyordu. Almanca olan bu kitabın tamamını olmasa da söz konusu bilginin geçtiği sayfaları Türkçe'ye çevrilerek bu çalışmaya eklendi. Böylelikle değerli bir bilginin kaynağını doğrulamak adına sarf edilen çabanın tahmin edilenden daha fazla fayda içerdiği bir durum ortaya çıkmış oldu.

Tezi özgün kılabilecek bir başka nokta da, dönem çalışmalarında sıklıkla kullanılan süreli yayınların dışında bir süreli yayına odaklanmasıdır. Stad Gazetesi, haftalık çıkan bir spor gazetesi olmanın ötesinde, sivil toplum kavramı altında incelemeye değer bir dönem aktörüdür. Devletin spor hayatı üzerindeki hegemonya süreci düşünüldüğünde Stad Gazetesi, devletin en büyük iki "öteki" durumunu bir arada taşır: Futbol ve İstanbul. Merkezi ve teşkilatçı bir yapıya bürünürken askeri bir hal alan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü (ya da dönem yayınlarında sıkça kullanılan diğer ifadesiyle Umum Müdürlüğü) devletin akılsallığının militarist ve otoriter yönünü temsil ederken karşısında, kulüpleri ve sporun özünde bulunan bireyselliği temsilen, politik çatışmanın sivil yönü olarak Stad Gazetesi konumlanmıştır. Yayın hayatı tam da Beden Terbiyesi Kanunu'nun Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü tarafından uygulandığı ilk üç yılına denk gelen bu gazete, tez çalışmam sırasında devlet akılsallığının ötekisi olan bir sivil toplum yapısı olarak kendine yer bulmuştur.

Bugünkü yayınlarda Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü olarak adlandırılan kurumun, o dönemin süreli yayınlarında adı iki şekilde yazılmaktadır: Beden

Terbiyesi Umum Müdürlüğü ya da Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü. Bu çalışma boyunca da kurum ismi genelde bu iki şekliyle kullanıldı. İlgili kaynaktaki yazı içeriğinde hangi ifade kullanılıyorsa bu çalışmada da o ifadenin kullanılmasına özen gösterildi. İşin zor yanı bazen aynı gazetenin, hatta aynı gazetenin aynı sayısındaki iki yazının birinde Genel Direktörlük deniyorken diğer bir yazıda Umum Müdürlük ifadesinin kullanılıyor olmasıydı. Bu yüzden metin içinde geçen Umum Müdürlük ya da Genel Direktörlük kavramlarının hepsinin Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nü ifade ettiği düşünülmelidir.

Sporun politikasının bir akademik çalışma alanı olarak yeni olması, bu konu üzerine bir makale, bir kitap, bir tez oluşturma sürecinde kaynak bulma meselesini temel mesele haline getirmektedir. Alan üzerine yapılan çalışmalardan kimi, daha önce yapılan ve bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıda olan metinlerde söylenenin tekrarıdır. Daha önce söylenenlerin ötesine geçmek isteyen araştırmacılar için sporun politikası konusunu araştırırken azami düzeyde süreli yayın ve belge kullanması elzemdir. Veri toplama yöntemi olarak temele alınması gerekenler doğrudan birincil bilgi niteliği taşıyan bu kaynaklardır. Bu kaynakların, daha önce ortaya atılan tezler, teoriler ve tarihsel betimlemeler ile uyumlu ya da uyumsuz olduğu noktalar olabilir. Üzerine söylenenlerin çok az olması, bu söylenenlerin yanlışlanamayacağı anlamına gelmez. Bilakis, daha önce çalışma yapılmamış bir konuda yapılan çalışmaların içerdiği önermeler, çok daha olası şekilde yanlış olma ihtimali taşır. Örneğin bu alanda en kapsamlı çalışmayı ortaya koyduğu iddia edilebilecek olan Kurthan Fişek'in, dönemin spor örgütlerine aktarılan bütçelerin yıllık tablosu üzerine yaptığı önermenin yanlışlığı, bu çalışmanın içerisinde yer aldı.

İlgili dönemin siyasi tarihini bir kurumlar tarihi anlatısından ibaret görmek yerine sporun politikası çerçevesinde değerlendirmek ve nedensellik ilişkileri kurarak, Türkiye'nin bugününe kadar uzanan yapısal sorunların kökenini araştırmaya çabalayan bu çalışmanın birinci bölümünde bir kavram olarak biyopolitikanın ortaya çıkışı, ne ifade ettiği üzerine yapılan çalışmalar sunulmaktadır. Tarihsel süreçte sporun politikasının analizi yapılırken biyopolitik bir perspektiften bakmanın yarattığı kullanışlı bir analiz düzeyi sayesinde modernleşme kuramları çerçevesinde kavramın nasıl değerlendirilebileceği üzerinde duruldu. Tüm bu kavramsal

çerçevenin tez açısından sentez oluşturacağı son nokta ise bedene müdahalede sporun araçsallaştırılması süreci olduğundan ötürü, tezin asıl bölümlerine geçmeden önce, teorik bölümün son safhası olarak bu araçsallaştırma alındı ve çalışmanın ilk bölümünü tamamlandı.

Tezin ikinci bölümünde ise tarihsel bir bölüm olarak İki Dünya Savaşı arası Türkiye'nin politik tarihi içerisinde sporun politikasının nerede konumlandığı, Osmanlı İmparatorluğu ile olan sürekliliği, ana hatlarıyla dönemin spor politikaları, Modern Olimpiyat Oyunları ve 1936 Berlin Olimpiyat Oyunlarının sporun politikası açısından Türk siyasal hayatındaki yeri anlatıldı. Çalışmada benimsenen yöntem nedeniyle ve bu çalışmayı dönem üzerine yapılmış diğer çalışmalardan ayıran unsur olarak bir kurumlar tarihi anlatısından çıkarak politik dönüşümlerdeki nedensellik sorgulandı. Kurumsal dönüşümlerin nedenlerinin en az dönüşümlerin kendisi kadar önemli olduğunun bilinci ile politik istençleri ve bu istençler karşısındaki sivil toplum reflekslerini bir arada inceleyerek, Türkiye'de sporun yönetimini devletçi bir çehreye sokan sürecin önemli adımlarını yeni bir dönemleştirme iddiasıyla bu bölüme eklendi.

Tez konusuna adını veren Beden Terbiyesi Kanunu'nun incelendiği üçüncü bölümde ise öncelikle kanunun ortaya çıkış sürecindeki yaklaşımları, kanun sonrası yılların sürekliliği içerisinde değerlendirmeye çalışıldı. Kanunun özünü ifade eden ve tüm politik süreçlerin temelinde yer alan beden terbiyesi mükellefiyeti kavramını tartışılarak özündeki çelişkileri ortaya çıkarmaya çabalandı. Türkiye'de spor yönetiminin devletleşmesi sürecinin en önemli yabancı aktörlerinden Carl Diem'in bu kanun açısından yerini ayrı bir başlıkta anlatırken, bölümün sonunda fakat en yoğun kısmında kanun maddelerini tek tek ele alındığı ayrı bir başlıkta bu maddelerin ne ifade ettiği, biyopolitik bir analiz düzeyinde betimleme çabasına girişildi.

Tezin son bölümü olan dördüncü bölüm ise temel olarak iki konuya ayrıldı. Birinci konu, yasama-yürütme-yargı güçlerinden sonra dördüncü bir güç olan basın-yayın organlarının propaganda gücünü vurgulamak, aynı zamanda bu kapsamda sivil toplum kavramı içerisinde bir direniş noktası da oluşturabileceğinin örneğini

sunmaktır. Bu çatışma devletçi politikaların yayın organı olan Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi ile sporun kulüpçü ve sivil tarafını temsil eden Stad Gazetesi üzerinden kurgulandı. Bölümün ikinci ana konusu olarak da Kanunun özündeki amacı kaybetse de varlığına devam ettiği Maarif Vekaleti dönemini, bu dönemi önceki üç yıllık mükellefiyet döneminden ayıran temel farklılığı ön plana çıkartılarak çalışma tamamlandı.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİYOPOLİTİKA VE SPORUN SİYASETİ

1.1. Biyopolitika Kavramı Üzerine

Foucault'ya göre biyopolitika, politikanın günümüzdeki genişlemesi değildir. Ona göre politikanın eski tanımlarına hayatın, yeni alanların yeni sorunların eklenmesinden oluşmayan "*biyopolitika, iktidarın ve başta egemenlik olmak üzere iktidara ait tüm kavramların tekrar tanımlanmasına yol açacak düzeyde merkezi ve kökten bir değişimi ifade eder.*"[1] Yönetim biçiminin böylesine çekirdekten değişmesi ile iki savaş arası dönemdeki yönetim anlayışının, topyekun dönüşümün ve milliyetçiliğin altın çağının yaşanması hali ile örtüşür. Belki de bu örtüşen durum nedeniyle biyopolitik iktidarın unsurlarını bu dönemde aramak gerekir. Elbette Foucault'nun yüklediği anlamlar üzerinden yapılan tanımlamalar ile kavramı Aristo'ya hatta gerekirse ilk insana kadar dahi götürebilmek mümkündür fakat bu teze bilimsel açıdan herhangi fayda sağlamaz ve bir sonuca ulaştırmaz. Son tahlilde biyopolitika sadece, iktidarın yaşamla ilgilenmesi meselesine indirgenecek olursa toplumların tümünü yöneten iktidar gücü, az ya da çok bunu yapmıştır.

Biyopolitikayı, politikanın gelişmiş versiyonu olarak düşünmek de bir hatadır. Biyopolitika hayatla ilgilenir dedikten sonra biyopolitikayı gelişmiş bir politika versiyonu olarak görmek, biyopolitik çağ öncesinde iktidarın hayatla ilgilenmediğini söylemek olur. Oysa ki antik Yunan'a kadar uzanan bir süreçte toplumsal hayat, bireyin hayatı, gençlerin bedeni üzerine alınmış çokça politik karara rastlanabilir. Bu nedenle biyopolitika, bir sürecin son safhası olarak değerlendirilmemelidir. Biyopolitika, siyasi tarih içerisinde kimi zaman görülen nüfus ve beden ile ilgilenme biçimlerinin devleti yönetme biçiminin kendisi haline gelmiş şeklidir.

[1] Thomas Lemke, **Biyopolitika**, çev. Utku Özmakas, 2.bs, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s.53-54.

Onur Kartal'ın ifadesiyle "s*iyasetin biyopolitik analizi, artık bir seçenek değil, bir aciliyet.*[2]" Bu nedenle biyopolitika kavramı, hakkında literatür üretilecek bir politik aşama, politikanın geldiği son nokta olmaktan çok siyasi tarihi, dönemleri, siyaset biliminin kendisini, yerleşmiş kalıplardan kurtararak farklı bir şekilde incelemeyi sağlayacak bir analiz düzeyidir.

"Biyopolitik" olmak nedir? Bir kanunu "biyopolitik midir" sorusuyla değerlendirebilmek için önce biyopolitik olmanın ne ifade ettiğini net çizgilerle tezin ilk bölümünde berraklaştırmak gerekiyor. Biyopolitika üzerine başta Agamben olmak üzere çok değerli ve farklı bakış açıları ile tanımlamalar vardır. Biyopolitika kavramına yeni bir tanım getirmek ya da bu tanımları sentezleyerek yeni bir tanıma ulaşmak bu çalışmanın amaçları arasında yer almamaktadır. Zira bu çalışma, biyopolitika kavramının gelişimine katkı sunan bir siyaset bilimi tezi olmaktan çok belirli bir dönemi, o dönemde gerçekleştirilen politikaları ve bu döneme konu olan başta yapısal sorunlar olmak üzere yansımalarını inceleyen bir siyasi tarih tezi olmak iddiasındadır.

"Kültürümüzde her türlü çatışmaya hükmeden ve belirleyici olan siyasi çatışma, insanın hayvanlığı ile insanlığı arasındaki çatışmadır. Yani Batı siyaseti müşterek köken itibariyle biyopolitiktir."[3] Agamben bu ifadesiyle biyopolitikayı modern devlete ait bir kavram olmaktan çıkartıp köken ortaklığı nedeniyle daha geriye götürebilmenin yolunu açmıştır. Bu yoldan devam ederek, zaman çizelgesi boyutuyla değil fakat kapsadığı konuların ve öznelerin çokluğundan ötürü şu ifade kullanılabilir: Hayatın biçimlendirilmesi üzerine olan her mücadele biyopolitik bir mücadeledir. İster uygulayan ister maruz kalan tarafta olun, bir kez biyopolitikanın aktörü olduysanız aksiyon–reaksiyon denklemindeki değişkenlerden biri oluverirsiniz. Çok fazla sayıda bilinmeyen içeren bu denklemin sonucunun nereye varacağı ise siyasal otoritenin biçimlerine, tarihsel koşullara, politik rollere bağlı olduğu kadar sivil toplumun gelişmişlik düzeyine de bağlıdır.

---

[2] Onur Kartal, **Biyopolitika, cilt 2**, Ankara, NotaBene Yayınları, 2016, s.8.
[3] Giorgio Agamben, **Açıklık**, çev. Meryem Mine Çilingiroğlu, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s.82.

Yani özde, biyopolitik mücadele süreçleri daha önce olmayan kamusal örgütlenmeleri ve bunların karşıtlarını barındırır. Politik gücü elinde bulunduranlar olarak toplum biçimlerini yeni evreye taşımak isterken aslında istenmeyen başka bir yeniye yönelmiş olabilirler. Türk siyasal hayatının erken cumhuriyet evresinde iktidarın beden ve spor politikaları da özetle bu çerçeve içinde gelişmiştir. Lemke'nin de vurguladığı gibi "*çağları ve tarihsel dönemleri, akıl yürütmeleri ve teknolojileri, süreçleri ve yapıları biyopolitik olarak adlandırmamızı sağlayanın ne olduğu sorusuna verilen her yanıt, daima ve kaçınılmaz olarak seçilmiş bir bakış açısının sonucudur*."[4]

Bir kavram ve bu kavramın ortaya çıkardığı bakış açısı yeni olabilir; fakat bu durum yeni bir çıktı üretmiyorsa, bu kavramın yeniliği ve sunduğu bakış açısı hiçbir şey ifade etmiyor demektir. Biyoiktidar yerine biyopolitika kavramını kullanmanın doğru olacağının düşünülmesinin nedeni, kavramın karşılığı olan ilişkiler ağının tek yönlü değil çok yönlü ve yeni analizler üretmeye açık oluşudur. Biyopolitika, asla sadece iktidarın topluma uyguladığı bir sistemli politikalar ağından ibaret değildir. Politika, doğası gereği, tahakküm ilişkilerinde dahi tek yönlü düşünülmemesi gereken bir alanı ve ilişki biçimini ifade eder.

Bu kez Foucault'nun başka bir kavramından yararlanılacak olursa, bu ilişki biçimini, ilişki içerisinde olan unsurların ördüğü ağ, yani dispozitif, sporun siyaseti üzerine de kullanılabilecek bir tanımlamadır. Agamben'e göre:

> "Foucault Devlet, Egemenlik, Yasa, İktidar gibi tümel addolunabilecek genel kategoriler, yani akılsal varlıklar üzerinde durmaya kesinlikle yanaşmaz. Ama bu durum, genel kavramların düşüncesinde yer etmediği anlamına da gelmez. Foucault'nun izlediği stratejide dispozitifler, düpedüz tümellerin yerine geçmektedir: Dispozitif, ne tek bir polisiye önlem, ne tek bir iktidar teknolojisidir, ne de soyutlama yoluyla elde edilmiş bir genelleme. Aksine, 1977'de Foucault'nun bir röportaj esnasında ifade ettiği gibi dispozitif, bu unsurlar arasında örülen ağdır."[5]

[4] Lemke, **Biyopolitika**, s.17.
[5] Giorgio Agamben, **Dispozitif Nedir?**, çev. Ekin Dedeoğlu, İstanbul, MonoKL Yayınları, 2012, s.21.

Bireyleri ve bedenleri tek tek içerse de biyopolitika, yönetilen insan topluluğunun tamamı ile ilgilidir. Uygulamalar açısından da bu insan topluluğuna yöneltilen tek bir eylemi, politikayı veya davranışı değil bir politikalar, eylemler ve söylemler bütününü ifade eder. Bireyleri içerir, bireysel değildir, eylemleri içerir ama tek bir eylemden ibaret de değildir. Foucault'nun dispozitif kavramı, biyopolitik iktidarın ne demek olduğu konusunda açıklayıcı bir betimleme sunar. Foucault'nun dispozitif kavramı üzerinden biyopolitikayı en kısa ifade ediş şekli budur. Özmakas'ın bu ifadeyi sadeleştirdiği biçimiyle biyopolitika "*bir bütün olarak toplumsal beden üzerinde işleyen iktidar teknolojilerinin genel adıdır.*"[6]

> "İnsan türünün temel biyolojik özellikleri siyasal stratejinin nesnesi haline gelmiştir. Foucault'ya göre biyoiktidar iki ayrı düzeyde işler: Bireysel ve tüm nüfus" [7]

Organizmacı anlayış bireyin toplumla olan ilişkisindeki rolünü devletin varlığını sürdürmesine hizmet edecek en küçük organizma tanımına indirger. Bir başka deyişle, bu anlayışta bireyin varlığı kabul edilse de yine de etken olan devlet ve toplumun birleşimine karşılık gelen vücudun içindeki edilgen aktör olarak kabul edilir. Etkenliği ise organizmadaki rolünü ne kadar doğru yerine getirdiği ile ölçülür. Bugün dahi sıklıkla kullanılan "topluma faydalı bireyler yetiştirmek" tanımı tam olarak bu anlayışın karşılığıdır.

Geleneksel disiplinleri aşarak kuramsal bir alan inşa eden biyopolitika kavramı Özmakas'ın deyimiyle "*bugün siyasetin ne olduğunu ve hayatın siyasetle ilişkisini organizmacı modele sıkışmadan yeniden düşünmek gereksinimini*"[8] karşılayan bir icat olarak kabul edilebilir. Bu noktada icat ve keşif kavramları üzerine biraz düşünmek, arasındaki farkı ve bağı anlamlandırmak gerekiyor.

---

[6] Utku Özmakas, **Biyopolitika: İktidar ve Direniş**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s.125.
[7] Onur Kartal**, Biyopolitika, cilt 1**, Ankara, NotaBene Yayınları, 2016, s.28.
[8] Utku Özmakas, **Biyopolitika: İktidar ve Direniş,** İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s.14.

> "Biyopolitika paradigması da iktidarın yaşam ve ölüm ile ilişkilenme biçimini ele almak bakımından siyaset düşünürlerini yerleşik cepheleşmelerin ötesinde kavramaya olanak sağlar."[9]

Biyopolitika kavramı, sosyal bilimleri alanı olmuş "insan yaşamını" incelerken, görülememiş ya da göz ardı edilmiş kısımları "keşif" için ortaya çıkan ve yerinde kullanımı ile toplumsal ilişkileri yeni bir bakış açısıyla gösterebilecek bir "icat" rolündedir. Kavramın icat olma fonksiyonu ise siyaset bilimcilerin onu nasıl kullandıkları ya da nasıl kullanacakları ile doğrudan ilgilidir.

Biyopolitika kelimesinin bir kavram olarak ortaya çıkışı, politik tarih içerisinde sporun siyaset ile ilişkisinin seyrinde olduğu gibi ilk kez "halk sağlığı" konusunda olmuştur. Foucault bu kavramı ilk kez Rio de Janerio Üniversitesi'nde halk sağlığı üzerine yaptığı üç konuşmanın ikincisinde kullanır. *"Toplumsal Tıbbın Doğuşu"* başlıklı bu konuşmasının temel amacı "halk sağlığı" hususundaki yaygın kanıları sorgulayarak asıl sorunun "tıbba karşı anti-tıp" denkleminde yatmadığını göstermektir.[10]

1974 yılında yaptığı bu konuşmadan yaklaşık beş yıl sonra,1979 akademik yılında College de France'da biyopolitika üzerine dersler vermeye başlar. İlki 10 Ocak 1979'da gerçekleşen bu derslerin notlarını elinde bulunduran Daniel Defert'in izniyle Ekim 2004'te Fransa'da kitaplaştırılan bu dersler 2015 yılında da Alican Tayla tarafından Türkçe'ye çevrildi ve yayımlandı.[11] Foucault'nun verdiği bu derslerin başlığı her ne kadar "*biyopolitikanın doğuşu*" olsa da kavramı ilk kez dersin ana konusu yaptığı oturum üç ay sonraki bir derste gerçekleşmiştir. 296 sayfalık bir kitabın 155. sayfasına denk gelen bu dersin girişinde Foucault "*Gerçekten de ilk başta niyetim size biyopolitikadan bahsetmekti, fakat gelin görün ki, uzun bir süreyi, belki de çok uzun bir süreyi neoliberalizme, hatta Alman tarzı neoliberalizme ayırmış olduk"* der. İktidar analizinde Foucault için biyopolitikanın anlamı oldukça belirleyicidir. Kendisinin neoliberalizm üzerinde bu denli durmasının nedeni de

---

[9] Kartal, **Biyopolitika, cilt 1**, s.106.
[10] Özmakas, **Biyopolitika: İktidar ve Direniş**, s.119.
[11] Michel Foucault, **Biyopolitikanın Doğuşu,** çev. Alican Tayla, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

biyopolitikanın doğuşu ile yönetimin liberal biçimlerinin ortaya çıkışı arasında kurduğu bağdır. Lemke'ye göre *"Foucault, liberalizmi ekonomik bir kuram ya da politik bir ideoloji olarak değil; insanların yönetilmesine dair özel bir sanat olarak görür."* [12]

Foucault'nun, adı biyopolitika olan bir derste biyopolitikadan bu kadar geç bahsetmeye başlamasının nedeni, liberalizmi bir yönetim sanatı olarak görmesi ve asıl kaygısının biyopolitikayı temellendirmekten çok, yönetimsellik dediği şeyi açıklamak için bir araç olarak kullanması olabilir. Onun için biyopolitika, "*toplumun doğası düşüncesi, yönetimsel pratiğin temelini ve sınırlarını oluşturduğu"* [13] için önemlidir.

Utku Özmakas, *Foucault'nun,* Düşünce Sistemleri Tarihi kürsüsünde verdiği ve 1978-1979 senesindeki dersleri ayırdığı konu olan Biyopolitika alanını anlatırken düşünürün söylediklerinde ilk dikkat çeken şeyin yönetimi ve onun söylemsel dayanaklarını ele alırken "*iktidar (power) kavramı yerine yönetimsellik (governmentality) kavramını kullanması*" [14] olduğunu söyler. Yönetimsellik kavramı, Foucault için biyopolitik sürecin yeni yönetim biçimini tarif eden bir tanımlamadır. Bir tahakküm biçimi olarak iktidar yerine yönetimsellik kavramı, yirminci yüzyılın denetim toplumu içerisinde değişen iktidar eğilimlerini ve yönetim tekniklerinin tümünü ifade etmek için kullanılır. Hükümranın, iktidar biçimlerinin değişimi konusunda Agamben, hükmedenin siyaset biçimindeki değişimi anlatırken Foucault'nun biyopolitika kavramı ile olan ilişkisini şu sözlerle tanımlar:

---

[12] Lemke, **Biyopolitika.** S.67
[13] **A.e.**
[14] Utku Özmakas, "Foucault: İktidardan Biyoiktidar*a",* **Cogito, sayı 70-71 Michel Foucault,** 2012, s.55.

> "Ve Foucault'nun göstermiş olduğu gibi 17.yüzyıldan itibaren temel görevleri arasına halkın yaşamıyla ilgilenmeyi dahil edip böylelikle siyasetini biyogüce (yaşam-gücüne) dönüştüren modern devlet, bu yeni çağrısını; öncelikle, bitkisel yaşam kavramını aşama aşama genelleştirerek ve ona yeni bir tanım getirerek (bugün bu durum, ulusun biyolojik mirasına denk gelir) gerçekleştirecektir." [15]

Tüm tanımlardan ayrı, daha basit ama daha genel biyopolitika tanımlamasını Foucault yapmıştır. Bu çalışmanın başka bir siyaset bilimcinin tanımı ya da kavramın kendisinin üzerinden değil de "Foucault'nun biyopolitika kavramı" üzerinden oluşmasının da temel nedeni budur. Foucault'nun biyopolitikadan kastettiği "*yönetim pratiğinin nüfusu oluşturan canlıların karşılaştığı sorunları (sağlık, hijyen, doğum oranı, yaşam süresi, ırklar…) akılsallaştırma çabasıydı.*"[16]

Siyaset bilimi açısından politika tanımlarının neresinde durduğu konusunda henüz bir fikir birliğine varılamayan biyopolitika kavramının, bir kavram olarak ortaya çıkışı ile yol açtığı etki, birçok diğer kavramı kendi etrafında örerek politikanın yeniden tanımlanmasını talep eder. Böylelikle oluşan yeni bakış açısı, tarihsel olayları yeniden yorumlayabilme imkanı sunar. "*Yaşamın başlangıç ve bitişinin devletçe düzenlemesi*"[17] diyerek basite indirgenemeyecek olan bu kavram, iktidarın ölüm ve yaşam üzerindeki hakkının ötesinde bir yerlerde konumlanır.

Biyopolitika, en geniş anlamıyla, odağına bütünsel olarak insan topluluğunu ve bu topluluğun yaşamını alan; bu yaşamı tek tek bireylerin yaşamı, toplumun yaşamı ve yaşama sürecinin kavramsal olarak kendisini de içerleyecek şekilde tüm düşünen, bu "yaşam" üzerinde belirleyici olan konumuna gelebilmek için müdahale teknikleri geliştirme çabasının ve söz konusu teknikleri uygulama süreçlerinin (ve karşıtlarının) genel adıdır.

Lemke ise kavramın epey nadir bulunan bir özelliğine dikkat çeker: "*Tek başına tarihsel bir kümelenmeyi anlatması (…) geleneksel disiplinleri aşan kurumsal*

---

[15] Agamben, **Açıklık**, s.23.
[16] Foucault, **Biyopolitika'nın Doğuşu,** s.263.
[17] Kartal, **Biyopolitika, cilt 1**, s.176.

ve ampirik bir alan inşa ediyor olması."[18] İçinde barındırdığı hayat, ölüm, ırk, toplumsal cinsiyet, tıp, teknolojik yenilikler gibi çokça kavram ile geleneksel sorunlara özgün bir yorum getirecek bir anahtar rolü, biyopolitikayı bu çalışma için önemli kılar. Tıpkı bu ifadede olduğu gibi, erken dönem cumhuriyet modernleşmesini, iki dünya savaşı arası dönemdeki Türkiye siyasal hayatını anlayabilmek adına yeni bir perspektif sunan biyopolitika kavramı, çok yönlü ve özgün yapısıyla fayda sağlarken, bir yandan da tanımının fazla kapsayıcı ve muğlak olması, ne olduğu hakkında bir mutabakata varılamamış olması bu çalışmayı zorlaştırabilecek bir potansiyeli içinde barındırır.

Bu nedenle çalışmanın başında sıklıkla tekrar etmek gerekir ki, biyopolitikanın bu çok yönlü hali göz önünde bulundurulursa, kavramın bu çalışma için önemi, dönemin iktidarının gençlik meselesini ele alış şeklini incelemede bir yöntem sunuyor olmasından ibarettir. Tezdeki amaç tüm dönemin biyopolitik bir çözümlemesi değil, Beden Terbiyesi Kanunu adı verilen ve sporda mutlak devlet egemenliğinin kurumsallaşması anlamına gelen sürecin dinamiklerini incelemek ve bunu yaparken biyopolitika kavramının sunduğu özgün yolda ilerlemektir.

Agamben'in *insanlığın eskicileri* olarak tanımladığı çocuklar, erken dönem cumhuriyette siyasal iktidarın dönüştürme arzusunda olduğu hedef kitledir. "*Eski olan her şey kutsal kökeninden bağımsız olarak oyuncak haline gelmeye uygundur. Dahası var: Hala kullanılmakta olan nesneler söz konusu olduğunda da bunların dönüştürülüp -örneğin, küçültmeleriyle- oyuna dahil edilmeleri mümkündür: Bir otomobil, bir tabanca, elektrikli bir ocak küçültülerek birdenbire oyuncağa dönüşür.*[19]" Agamben'in bu ifadelerine bir ekleme olarak, yeterince küçültüldüğü ve bir çocuğun oyuncağı haline getirilebildiğinde "savaş" da bir oyuncak halini alabilir. Olası bir savaş durumuna hazır olmak için, barış ortamında eğitilmesi gereken genç birey, bunu "oyun" sayesinde alabilir. Tabi burada kastedilen oyun, dönemin sıkça kullanılan ifadesi olan "beden terbiyesi" kavramıyla değerlendirilmelidir.

---

[18] Lemke, **Biyopolitika,** s.7.
[19] Giorgio Agamben, **Çocukluk ve Tarih**, çev. Betül Parlak, İstanbul, Kanat Kitap, 2010, s. 81.

Biyopolitikanın özünde hayata müdahaleyi barındırması, özellikle bu çalışmada incelenen dönemde gerçekleşen ırkçı politikalara bakıldığında, biyopolitik süreçlerin ırkçılık olarak tanımlanabilme potansiyeli taşıması sorununu barındırır. Bu sorun Foucault için de kriz noktalarından biridir. O yüzden çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinileceği gibi, biyopolitik iktidarın varlığını liberalizmin geri dönülemez varlığı ile beraber düşünerek, liberal demokrat politikaları biyopolitik süreçlerin ön koşulu olarak konumlandırır. Bunu yaparken de özünde çelişen bu iki durumun uzlaşmazlığının farkındadır.

Lemke'ye göre Foucault, ırkçılığı ideolojik bir savaş ya da istisnai bir durum olarak görmediği gibi onun için ırkçılık toplumsal krizlere verilmiş bir yanıt da değildir. "*Ona göre ırkçılık, toplumsal bedenin hiçbir zaman tamamlanmayan ve daima süregiden temizlenmesine ilişkin biyopolitik bir düşünce tarafından kışkırtılan, toplum içindeki bölünmenin ifadesidir"* der.[20] Biyopolitik iktidar ırkçılıkla eşitlenemeyeceği gibi ırkçı bir yönetim için de doğrudan biyopolitiktir demek doğru olmayacaktır. Bir başka deyişle ırkçılık ve biyopolitika kavramlarından biri ötekini tamamen kapsayan bir konumda değildir; kesişim kümeleri vardır. Bu kesişim kümesi ise biyopolitik iktidarın insan yaşamı üzerindeki politik yöntemlerinin ırkçılığın temizlik ve toplumun ırk açısından steril ve saf hale getirilmesi hedefinin kesiştiği noktadadır. Foucault da biyopolitika kavramından bahsederken, söylemek istediğinin Nazizmin yaptığı ile aynı şey olmadığını vurgulamak için özel çaba sarf eder ve biyopolitik iktidar sorunsalının da bu noktada düğümlendiğini söyler: Demokrasi artık geri dönülemeyecek bir yoldur ve demokratik yönetim biçimlerinin içerisinde yaşamı ve ölümü kontrol etme çabası nasıl gerçekleşecektir? Bu çabanın bizzat kendisinin anti-demokratik bir yönü olması ile insan hakları ve demokrasi bağlamındaki çelişki üzerine asıl düşünülmesi gerekendir.

> "Politika, yönetimselliğe direnişle birlikte doğan şeyden, ilk ayaklanmadan, ilk çatışmadan ne eksik ne de fazladır."[21]

[20] Lemke, **Biyopolitika,** s.65.
[21] Foucault, **Biyopolitikanın Doğuşu**, s. 295.

Devlet akılsallığının nüfus ve nüfusu oluşturan insanların hayatı ile ilgilenmesinin uluslararası politika ile kesiştiği önemli bir tarihsel olay Lebensraum (yaşamalanı) tezidir. Almanya'da, iktidara gelişi ardından Nasyonal Sosyalist Parti'nin izlediği ırka dayalı bu politika hedefi yalnızca kendi nüfusunu kontrol etmek ya da tektipleştirmekten öte, yayılmacı politikalarını meşrulaştıracak ana dayanağı rolündedir. Hitler ve Nazi iktidarı döneminde Almanya, revizyonist bir uluslararası ilişkiler tutumuyla saldıracaktır. Görünür gerekçesi de Almanların yaşadığı bu bölgeleri kontrol altına alma isteğidir. Yani özünde yaşamı hedeflediğinden bu yayılmacılığın görünür sebebi biyopolitiktir. Elbette Alman yayılmacılığının birçok başka temel motivasyonu vardı, fakat her durumun içerisinde ırk üstünlüğü teorisi ile devam eden bir yayılma, özünde biyopolitik kalmaya, hatta biyopolitik durumun ne kadar marjinalleşebileceğinin en açık örneğini sergilemeye devam etmiştir. Devlet, yönettiği nüfusa yaşam alanı yaratmak ve kendine ait unsurları nüfusuna katmak için önce genişleme yoluna gidiyor, ardından da genişlettiği coğrafyasının içinde, biyolojik açıdan "öteki" gördüğü her şeyin hayatı ve ölümü hakkında karar vermeye başlıyordu. Fakat Nazi örneğinin, biyopolitika kavramına pejoratif bir anlam kazandırmayacağını, biyoiktidarın vahşete dönen bir kıyıma indirgenemeyeceğini kabul etmek gerekir.

Kadir Canatan, *"Bedene müdahale, insanın iç dünyasından, bizzat bedenin içinden gelebileceği gibi, dış dünyadan, diğer bedenlerden de gelebilir: Dış dünyadan bedene yapılan müdahaleler, estetikten hükmetmeye veya iktidar kurmaya kadar pek çok sebep ve etmenden kaynaklanabilir"*[22] der. Hannagan ise siyaset bilimi açısıdan biyopolitikanın kısa tanımını "*politikaya biyolojik ve postmodern yaklaşımlar bütünü"*"[23] şeklinde yapar. Bu açıdan aslında önemli olanın, biyopolitika tanımları arasındaki kamplaşmalardan çok bir anlam arayışı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Öyleyse bu çalışmaya, siyasi tarihteki bir döneme, dönemin dinamiklerine, dönemin politikalarına ve bu politikaların sonucu olarak bugün de devam eden yapısal sorunların nedenlerine biyopolitik çerçeveden bakmaya çalışan bir tezdir denebilir.

---

[22] Kadir Canatan, **Beden Sosyolojisi,** Açılım Kitap, 2011, s.47.

[23] Rebecca J. Hannigan, "Biopolitics via Political Psycology", **Politics and Life Sciences**, Spring 2013, vol.32, no.1, s.90.

Somit ve Peterson, yaptıkları çalışmada biyopolitika kavramının siyaset bilimi içerisinde çok farklı yönlere, farklı açılardan yaklaşım sunabildiğini söylerken biyopolitikanın ne ifade ettiğini beş ana başlıkta sınıflar. Bu başlıklar aynı zamanda biyopolitika kavramı çerçevesinde yapılacak siyaset bilimi incelemeleri sırasında araştırmacılara kullanışlı bir sınıflama sunmaktadır. Biyopolitika kavramının kapsadığı alanı, inceleme konusuna göre daraltan beş sınıflama başlığı şöyledir:

> "1-Daha fazla biyolojiye yönelmiş siyaset bilimi
>
> 2-Biyoloji ile ilgili kamu politikaları konuları
>
> 3-Politik tavır ve davranışların fizyolojik boyutları
>
> 4-Fizyolojik faktörlerin aktüel politik davranış üzerindeki etkileri
>
> 5-İlk atalarımızın sahip olduğu fakat bizim türümüzün evrim sürecinde terk ettiği sosyal ve politik eğilimler"[24]

Bu tez çalışmasının yukarıdaki sınıflamaya göre yeri ikinci maddedir. 1938 Beden Terbiyesi Kanunu, biyoloji ile ilgili kamu politikaları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Böylelikle kavramın kelime kökeni itibariyle biyoloji ile olan ilişkisini de vurgulamak gerekir. Biyopolitikayı, biyoloji ile insan davranışı arasındaki ilişkinin bilimsel anlamda çalışılmaya başlaması ile başlatan Schubert, kavramın kökenini biyolojinin bir çalışma alanı olarak kabul edilmesinde arar. Bu açıdan da başlangıç kişisi ve noktası Alman doktor Karl Burdach ve 18.yy'da yaptığı çalışmalarıdır. Devamında Fransız Jean-Baptiste Lamarck'ın botanik, zooloji, jeoloji kimya ve meteorolojiyi işin içine katmasını yine bu kavram içinde ele alırken *Charles Darwin'in Türlerin Kökeni* çalışmasını ve doğal seçilim kavramını biyoloji ve insan davranışları hakkında günümüz akademik söyleminde büyük etki yaratan bir adım olarak görmektedir.[25]

---

[24] Albert Somit; Steven A. Peterson, "Biopolitics After Three Decades – A Balance Sheet", **British Journal of Political Science,** Vol.28, issue 3, July 1998, s.561.

[25] Jim Schubert, "Sui generis in life and as a scholar of biopolitics", **Politics and Life Sciences,** vol.30, issue 1, April 2011, s.103.

Liesen ise kavramın mucidi olarak Foucault'yu gösterse de asıl odaklandığı nokta kavramın Amerikalı siyaset bilimciler tarafından 1970'li yıllar boyunca sıkça kullanılması ve kantitatif açıdan bu kullanımların iki temel grup olarak toplanmasıdır: Bilimsel Biyopolitika ve Foucauldyen Biyopolitika anlayışı.[26] Bilimsel biyopolitika, kavramın biyoloji ile ilintili çalışmalarını; Foucauldyen Biyopolitika ise kavramın siyaset bilimi ile ilintili çalışmalarını ifade etmek içindir. Fakat ister doğrudan biyoloji odaklı olsun, isterse de siyaset odaklı olsun, doğa, kültür ve yönetmenin karmaşık ilişkilerini açıklayabilmek için biyopolitik bilim, klasik siyaset biliminin ve doğa bilimleri ile sosyal bilimlerin içerisinde yer alan tüm bilimsel çalışma alanlarının entelektüel birikiminden faydalanmak zorundadır.[27] Kimi zaman müzik dinlemekten aldığımız zevk ve hissettiğimiz özgürlüğü açıklarken dahi biyopolitika kavramı işlevsel olabilmektedir.[28]

Günümüz insanının DNA kodlarında ve dolayısıyla bedeninde olduğu gibi davranış biçimlerinde de kökleşmiş halde bulunan şeyler nelerdir? Bu tez, Liesen'in gruplamasıyla bilimsel biyopolitika yönünde bir tez olsaydı bu sorunun peşine düşebilirdi. Fakat Somit ve Peterson'un tasnifi ile *"biyoloji ile ilgili kamu politikaları"* sınıflamasında yer alan bu çalışmanın peşine düştüğü soruların tamamı Foucauldyen biyopolitika anlayışı içinde araştırılmıştır.

1.2. Toplumsal Ayna Olarak Spor ve Sporun Politikası

Sporun, politika kavramının neresinde durduğu konusundaki araştırmaların çok farklı alanları olabilir. Örneğin soğuk iklim koşullarının hüküm sürdüğü kuzey ülkelerde, savaş sırasında kayakçı askerlerin bir çatışmanın hatta savaşın seyrini değiştirdiği olaylar; Hakoah Vienna isimli Yahudi kriket kulübünün iki savaş arası dönemde Avusturya sporu ve siyaseti açısından ne ifade ettiği[29] ya da 1989 yılında

---

[26] Laurette T. Liesen; Mary Barbara Walsh, "The competing meanings of biopolitics in political science", **Politics and Life Sciences,** vol31, issue 1-2, s.7.

[27] Larry Arnhart, "The Grandeur of Biopolitical Science", **Perspectives on Politics,** vol 11, issue 2, June 2013, s.502.

[28] Agostino Di Scipio, "The Politics of Sound and the Biopolitics of Music", **Organised Sound,** vol 20, issue 3, December 2015, p.p. 278-289.

[29] William D. Bowman, "Hakoah Vienna and the International Nature of Interwar Austrian Sports", **Central European History 44 (**2011), p.p. 642-668.

batı Hindistan'da Kota şehrinde gerçekleşen Hint-Müslüman çatışmasının[30] fiziksel boyutunun Kota'lı Hindu güreşçiler tarafından gerçekleştirilmesi ve bunun için özel antrenmanlar yapılması, sporun politik tarihteki yeri konusunda farklı bakış açıları ile incelenebilecek olaylardır. Sporun işlevselliği, onun sağlık politikalarında, askeri politikalarda kendine yer bulması, kimi zaman bir diplomasi ya da propaganda aracı olarak kullanıldığı dönemlerde daha çok açığa çıkmıştır. Bir stadyumu uyku tulumuna benzetmek, halkı bir afyon etkisi ile uyuşuk hale getirip otoriter politikaları antidemokratik biçimde uygulama imkanı sunduğu için spora pejoratif bir anlam yüklemek ve siyaset bilimi açısından bununla yetinmek en kısa ifade ile kolaycılığa kaçmaktır.

"Spora siyaset bulaştırıyorsunuz" ifadesi ise açık bir suçlama cümlesidir. Günümüzde sıkça duyulan bu cümlenin ifade ettiğinin aksine "*sporun siyasetle ilişkisi aykırılıktan çok koşutluk"*[31] içerir. Bu nedenle spora siyaset sokmak meselesi yalnızca bir suçlama değil aynı zamanda mantıksız bir önermedir. Toplumsallığın bu boyutta gerçekleştiği bir alan üzerine siyasetten arınmışlık beklemek irrasyonel bir tutum olur. Hayatın her noktasında olduğu gibi sporun içinde de, hem de çokça politik süreç bulunur.

Sporun politikasını, hiçbir tarihsel süreçte ekonomik, kültürel ve siyasal gelişmelerden ayrı tutmak mümkün değildir. Bu nedenle "*spor, içinde yapıldığı toplumun özellik ve çelişkilerini belli kırılmalarla yansıtan bir ayna olarak değerlendirilebilir."*[32] Spor alanı, sosyal bilimler açısından *kitlelerin afyonu* açıklaması ile yetinmeyen bilim insanlarının çalışmaları sayesinde "toplumların aynası" konumuna erişmiştir. Spor alanının, yeni bir bakışla toplumu anlayabilmek adına bir araştırma alanı olduğu gerçeğinin farkına varılmıştır. Biyopolitika kavramı ise bu alanda çalışan araştırmacılara bir yöntem sunmaktadır.

---

[30] Nobert Peabody, "Disciplining the Body, Disciplining the Body-Politic: Physical Culture and Social Violence among North Indian Wrestlers", **Comperative Studies in Society and Hisory,** 2009;51(2), p.p. 372-400.

[31] Kurthan Fişek, **Spor Yönetimi,** İstanbul, Yazı-Görüntü-Ses Yayınları, 2003, s.73.

[32] İlker Aktükün, "Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları", **Cogito,** sayı 63, Yapı Kredi Yayınları 2010, s.9-12.

> "Futbol sadece futbol değildir; futbol alemi politikanın, zamanın ruhunun, toplumsal eğilimlerin parlak bir aynasıdır."[33]

Bir olayı ya da durumu tamamıyla kavrayabilmek ancak neyi ya da kimi dışladığı ile de ilgilenerek mümkündür. Beden Terbiyesi Kanunu kimi, ya da neyi dışlamıştır? Spora, militarist açıdan bakmayan ya da bu açıdan baksa bile bunu uygulayan kişilerin spor alanı dışından gelen tecrübesiz kişiler olduklarını savunan spor adamları acaba oyundan dışlanmış oyuncular olarak kabul edilebilir mi? Devletin spora hakim olduğu yıllarda, spor yöneticilerini, iktidar bloğunun içine almaması Foucault'nun *dışlanma* türlerinden dördüncüsü olan *oyundan dışlanmak* kavramı ile açıklanabilir. Oyundan dışlanma ile ilgili Foucault şunları söyler:

> "Nihayet, son bir dışlama sistemi vardır: Oyun karşısında işleyen sistem. Her toplumda oyun ya da bayram mahiyetinde bir şeyler olduğu gibi, oyun karşısında diğerleriyle aynı konumu paylaşmayan kişiler de her zaman vardır: Bunlar oyundan dışlanmışlardır ya da oyun oynayabilecek durumda değillerdir veyahut oyunun lideri ya da tersine oyunun nesneleri veya kurbanları olmak gibi özel bir konumları vardır oyun karşısında. Örneğin, günah keçisi gibi bir oyun ya da törende, bir anlamda hem oyunun parçası olan hem de oyundan dışlanan biri vardır, günah keçisi odur; yani oyun nedeniyle kentten kovulacak kişidir o."[34]

Burada yapılan benzetmeyi kullanarak ifade etmek gerekirse, *hem oyunun parçası olan hem de oyundan dışlanan ve oyun nedeniyle kentten kovulacak kişiler kimler olmuştur* sorusunun cevabı, bu çalışmadaki bakış açısını netleştirmeye yardımcı olur. Daha doğru bir ifadeyle cevabın kendisi değil fakat cevabı bulmaya çalışırken sarf edilen çaba, bu tezi bazı sonuçlara ve akabinde yeni sorulara ulaştırır.

"Oyunu biyolojik bir işlev olarak değil de, kültürel bir olgu olarak düşünen"[35] Huizinga'ya göre oyun kavramı kültürden daha eskidir çünkü hayvanlar da tıpkı insanlar gibi oyun oynarlar. Örneğin iki yavru köpek, çok ciddi bir tavırla

---

[33] Tanıl Bora, **Takımdan Ayrı Düz Koşu,** 2.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.8.
[34] Michael Foucault**, İktidarın Gözü,** çev. Işık Ergüden, İstanbul, Ayrıntı yayınları, 2007, s.216-217.
[35] Johan Huizinga, **Homo Ludens,** çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 4.bs., Ayrıntı Yayınları, 2010, s.14.

birbirleri ile sahte bir saldırı mücadelesine girişirler fakat karşısındaki arkadaşının kulağını ısırmama kuralına uyar. Hayvanların, özellikle yavruyken, temel yaşam mücadelesi içinde gerçekleştirecekleri aktiviteleri bir oyuna dönüştürerek antrenman yaptıklarını görmek için basit bir gözlem yeterlidir. Şebnem Pala sporu, oyun üzerinden tanımlarken şunları söyler:

> "Sporun tıpkı oyun gibi, uzamsal ve zamansal mesafeyle birbirinden ayrılan çok sayıda bedensel ve kültürel pratiği içine alan, açık uçlu sınırlılıkların, iktidar ve erk mücadelelerinin eşlik ettiği, yer yer rastlantısal, değişken, sıklıkla da belirli kültürel ve toplumsal eğilimlerin etkisiyle iç içe geçen karmaşık bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz."[36]

Eğer sporun yönetimi meselesini başlı başına bir oyun olarak görmeye çalışırsak, bu oyunu yönetmek isteyen devlet akılsallığının, oyunun aktörlerini kendi otoritesine bağlaması ve oyunu yönetmek istemesi oyunun evrildiği yeni boyuttur. Devlet hem bu oyunu kontrol etmek hem de devam ettirmek istiyorsa, oyundaki aktörlerin tümünü kapsayacak şekilde, tek bir oyuncunun bile her şeyini tamamen kaybedip oyunu kendiliğinden sürdüremez hale gelmesi imkansız hale getirmelidir. Aksi takdirde, devlet kendi eliyle, üzerinde hegemonya kurmak istediği oyuncuları oyundan dışladığını açıkça göstermiş olacaktır. Oyundan dışlanan ise, eğer o oyunun temel aktörlerinden biriyse, diğer dışlananlar ile birlikte o oyunun devam etmesine mani olacak yeni bir oyun alanı yaratacaktır. Ayrıca oyundan dışlanan aktörler eğer o oyunun temel aktörleri ise, temel aktörleri oyun dışı kalan bir oyunun artık ne kadar değerli olduğu tartışmasını da beraberinde getirecektir, yani oyunun kendisinin meşruiyeti sorgulanmaya başlanacaktır.

Spor alanını kim yönetecek sorusu da başlı başına bir oyuna benzetilebilir. Sporun yönetimi, iktidar mücadelesinin bir alanı olarak ele alındığında, uluslararası ilişkiler teorilerinden biri olan "oyun kuramı" ilk olarak akla gelir. Ancak söz konusu durumu daha iyi açıklayacak olan, *Felsefe Sahnesi* içinde Foucault başlığı altında Maurice Florence'ın söyledikleridir:

---

[36] Şebnem Pala, "Anlam Ufuklarında Bir Kaynaşma: Oyun ve Spor", **Toplum ve Bilim,** sayı 103, 2005, s.22.

> "…Bu nesneleşme ve özneleşme birbirinden bağımsız değildir; 'hakikat oyunları' diye adlandırılabilecek olan şey, bunların karşılıklı gelişmelerinden ve karşılıklı bağlarından doğar: 'Hakikat oyunu', doğru şeylerin keşfi değil; bir öznenin bazı şeyler hakkında söyleyebileceği şeyin, doğru ya da yanlış sorunuyla bağlantılı olmasını belirleyen kurallardır."[37]

Erken Cumhuriyet dönemi yöneticilerinin spor alanındaki iktidar mücadelesindeki "hakikat oyunu" çerçevesinde özneye kabul ettirmeye çalıştıkları doğruların en başında "ideal genç" figürü vardır. Osmanlı'nın hasta adam kişileştirmesinin aksine cumhuriyetin bedeni, genç, dinamik, ilerici ve devrimleri sahiplenen vatandaş şeklinde kurgulanmıştır. Devlet akılsallığında, gürbüz ve yavuz bedenler, cumhuriyet prensiplerini benimseyip çağdaşlaşma yolundan yürümeyi seçtiğinde cumhuriyet gencine dönüşür. Başka bir ifadeyle erken cumhuriyetin beden terbiyesi, içinde fikir terbiyesini de barındırır. *Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur* cümlesi bu açıdan yeniden kurulacak olursa "sağlam vücut ancak sağlam bir kafa ile var olur."

İktidarın spor alanını, beden terbiyesi açısından ele alarak hakim olunması şart bir alan olarak görmesi, "üzerine düşülmesi gereken önemli bir mesele" addetmesi sonucunda gerçekleştirdiği politikalar, karşılığında neyi doğurmuştur? İktidarın spor alanı üzerindeki hakimiyet çabasına karşı direniş hangi boyutta ve nasıl gerçekleşmiştir? Bu sorulara verilecek cevapların, hatta cevap vermek adına sorulacak diğer soruların içinde, Beden Terbiyesi Kanunu'nun hedeflerine varamayışının nedenleri en öz halde bulunuyor olmalıdır. Foucaultyen bir söylemle, iktidarın *"tutumu"*, hangi *"karşı tutumu"* yaratmıştır ve sonuçları ne olmuştur? İşte çalışmanın temel sorularından biri de budur. Bu sorunun cevaplarını ararken paramiliter politikaların içinde aslında nasıl sivil toplum oluşumuna katkı sunan kaynakların bulunabileceğini düşünülmektedir.

[37] Michel Foucault, **Felsefe Sahnesi**, çev. Işık Ergüden, 2.bs. İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011, s.350.

> "Hakikate dayalı yönetim sanatı, hükümran devletin akılsallığına dayalı yönetim sanatı, ekonomik aktörlerin akılsallığına dayalı yönetim sanatı, daha genel olarak yönetilenlerin akılsallığına dayalı yönetim sanatı. Tüm bu farklı yönetim sanatları, farklı hesaplar, akılsallıklar, farklı yönetim sanatı ayarları birbiriyle çakışarak 19.yüzyıldan bu yana politik tartışmanın konusunu oluşturuyor. Politika, bu farklı dayanaklara sahip yönetim sanatlarının etkileşimi, bu farklı yönetim sanatlarının yarattığı tartışma değil de nedir?"[38]

Bu nedenle spor politikası denince devlet akılsallığına dayalı bir yönetim sanatını ifade edilirken "sporun politikası" dendiğinde diğer akılsallaştırma biçimlerini de içeren bir politik alan ifade edilmiş olur. Modernleşme sürecinin siyasal gelişmeyi de beraberinde getirip getirmediği, demokratik yönetim ya da totaliter yönetime çıkan iki sonucun belirleyicisi olmuştur. Erken cumhuriyet döneminin modernleşme sürecinde, gençlik meselesi olarak ele alınan sporun politikası, siyasal gelişmeyi de beraberinde getiren bir süreç olmuş mudur? Spor alanının tümüne hakim olmak isteyen devlet, tek ve mutlak karar verici olmaya çabaladığı sporun yönetiminde, kendisi bunun aksini istese de son tahlilde sporun yönetiminde katılımcı bir etkiye neden olmuştur. Hegemonik hedeflerine ulaşamayan devlet, katılımcı bir yönetim sistemi geliştirmemiş, katılımcı bir yönetim sisteminin gelişmesi adına da herhangi bir çaba göstermemiştir. Kurumsallaşamamış olsa da sporun politikası demokratik yöne doğru gitmiştir. Sporun yönetiminin totaliter bir hal almamış olması, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü'nün, Türkiye sporunda tek ve mutlak belirleyici pozisyonunu kalıcı olarak elde edememiş olması bunların nedenidir.

"Genel anlamda entelektüellerin spora ve sporculara acıdığı"[39] dönem geride kalmıştırtır. Entelektüel ve bilimsel anlamda sporun, bu çalışma özelinde ise sporun politikasının akademik çalışmaya değer bir alan olduğunun gün geçtikçe daha fazla anlaşılması ile bu alanda yapılan çalışma sayısının arttığı gözlemlenebilir. Sporun sosyal bilimler içerisindeki rolü giderek önem kazanmakta, farklı alanlarda yapılan, ilgili alan ile spor kelimesi bir araya getirilerek (spor sosyolojisi, spor tarihi, spor hukuku, spor ekonomisi gibi) ifade edilen alt disiplinler oluşmaktadır. Örneğin,

---

[38] Foucault, **Biyopolitikanın Doğuşu,** s.258-259.
[39] Pascal Boniface, **Futbol ve Küreselleşme,** çev. İsmail Yerguz, Ntv Yayınları, 2007, s.3.

"*Futbolun beşiği Çin"* diyecek kadar iddialı bir sosyoloji yazısı futbolun arkeolojisi üst başlığı ile çıkabiliyor, *oyunun toplumsal bir birliktelik* anlamı taşımasını ilgili alanın akademisyenlerinin kaleminden okunabilir hale geliyor.[40]

Sahada topun peşinden koşan bir kişi "bir futbolcu" mudur yoksa bir "Türk" müdür? Ya da her ikisi birden ise öncelikle hangisidir? Peki bu Türk futbolcu ya da futbolcu Türk'ün doğum yeri Rio de Janeiro ise fakat buna rağmen İstiklal Marşını baştan sona kadar söyleyebiliyorsa biz ona artık gönül rahatlığı ile Mehmet mi demeliyiz yoksa kendisi devşirme bir milli takım oyuncusu olan Marco mudur? Bir tek bu örnek bile spor alanının, kimlik politikaları ve post-modernite perspektifinde yazılabilecek çokça konu barındırdığının ispatıdır. Çıkış noktası futbol olan bu mesele aslında, açıkça göründüğü üzere, sadece futbol değildir. Spor, içinde yaşadığımız dünyadan bağımsız düşünülemeyeceği için, içinde yaşadığımız dünyanın tüm sorunlarını barındırır.

Rıza Sümer'e göre "*Türkiye'de ve dünyada, tüm sorunların kökeninde yönetim ve yönetim biçimi"* yatmaktadır.[41] Türkiye'de yapılacak spor araştırmalarının sporun politikası literatürüne kazandıracakları, bu araştırmaların doğru sorular sorup sormadığı üzerinden gelişecektir. Bir örnek olması için Cem Emrence'nin kavramsal çerçeveyi çizebilmek adına spor araştırmacılarının, araştırmaları sırasında üzerine düşünmeleri gerektiğini söylediği şu soruları paylaşmak faydalı olabilir:

---

[40] Rüstem Aslan, "Futbolun Beşiği Çin", **Atlas Dergisi, Futbol özel eki,** Haziran 2002, s.50.
[41] Rıza Sümer, **Sporda Demokrasi,** Güven Matbaası, Ankara, 1988, s.281.

"1-Türkiye'de sporun tarihsel gelişimi hangi sınıfsal ilişkiler ışığında olmuştur?

2-Spor ile siyaset ve ekonomi arasındaki bağlar nedir?

3-Türk spor ideolojisinden bahsetmek olanaklı mıdır?

4-Türk sporunu cinsiyet, etnik ve dinsel kimlik ışığında nasıl anlamalıyız?

5-Küreselleşme ile Türk sporunda ortaya çıkan değişiklikler ve süreklilikler nelerdir?"[42]

1.3. Modernleşme Kuramları ve Biyopolitika

"Temel kaygısı, devletin müdahalesine karşı bireylerin sivil özgürlüklerini kazandırmak"[43] olan liberalizm, bunu siyasal iktidarı sınırlandırarak yapmaya çalışır. Devletin sınırlandırılması meselesi ise çalışmayı kaçınılmaz olarak sivil toplum kavramına yöneltir. Sivil toplum kavramının ezelden beridir mi var olduğu yahut modernleşmenin ortaya çıkardığı yeni bir şey mi olduğunu tartışma amacından uzak bir biçimde, kendi modernleşme kuramlarında bunlardan herhangi birini savunan siyaset bilimcilerin, bu kavram üzerine söylediklerinden yola çıkarak bir anlatım oluşturulmaya çalışılacaktır. Yani bu çalışmanın odağı, sivil toplumun kökeni değil ne ifade ettiğidir. Daha özelde ise cumhuriyet modernleşmesinde ve spor yönetimindeki devlet egemenliği sürecinde nerede konumlandırılabileceğidir.

"Siyasal sistemlerin hepsi insan elinden çıkmadır; ama yalnız modern yönetimlerin, anlamlı bir biçimde amaçlandıkları yani daha iyi bir yaşam (ortak yaşam) gerçekleştirme amacıyla yaratıldıkları söylenebilir."[44] Sartori bunları söylerken özünde biyopolitika analizini berraklaştıran bir algılama biçimi sunuyordu. *"Modern toplum, en azından siyasi olarak, on yedinci ve on sekizinci yüzyılda sırasıyla Britanya, Fransa ve Amerika'da gerçekleşen devrimlerle doğmuştur."*[45] Ardından gelen ortak değerlerin toplamını ifade etmek için kullanılan modernleşme

---

[42] Cem Emrence, "Marksizmden Küreselleşme Okuluna: Spor Sosyolojisi 1970-2005", **Toplum ve Bilim,** sayı 103, 2005, s.103.

[43] Fatmagül Berktay, "Liberalizm: Tek bir pozisyona indirgenmesi olanaksız bir ideoloji", içinde Birsen Örs, **Modern Siyasal İdeolojiler**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s.50.

[44] Giovanni Sartori, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş,** çev. Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan, 2.bs, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2014, s.608.

[45] Richard Charles Lewontin, **İdeoloji Olarak Biyoloji,** çev. Cengiz Adanur, Kolektif Kitap, İstanbul 2015, s.31.

kavramı, sıkça siyasal gelişme ile koşut değerlendirilmiştir. Modernleşmenin geriye dönüşü olmazken siyasal gelişmenin olabilir. Bu da bize modernleşme sürecinde olan bir yapının siyasal gelişme değil siyasal bozulma sürecine de girebileceğini işaret eder. Huntington'ın siyasal gelişme ve siyasal bozulmaya nasıl baktığını anlamamız gerektiğini ifade ederken Birsen Örs şunları söyler:

> "Bir toplumda, siyasal örgüt ve usullerin gücü, bunların hem desteklenme alanlarına hem de kurumsallaşma düzeylerine göre değişmektedir. Desteklenme alanı ile kastedilen, bu örgüt ve usullerin toplum faaliyetlerini ne ölçüde kapsadıklarıdır. Örneğin, siyasal örgütler küçük bir üst sınıfın tekelinde ise ve bu usuller içinde hareket ediyor ise, desteklenme alanı dardır; buna karşın toplumun önemli bir kısmı siyasal olarak örgütlenmiş olup, siyasal usullere göre hareket ediyorsa, alan geniştir."[46]

Sporun yönetimini, "gençlik meselesi" adını verdiği modernleşme basamağı altında kendi kontrolüne almak isteyen devlet akılsallığının kurmak istediği teşkilatı kimin siyasal kontrolüne vereceği aslında o teşkilatın geleceğini de belirleyecektir. Yönetim erkini küçük bir üst sınıfın tekeline vermek, hele hele bu küçük üst sınıfta spor alanındaki önemli isimleri bulundurmamak ve merkeziyetçi usuller içinde hareket etmek, desteklenme alanının dar kalmasına neden olacaktır.

Modernleşmenin geri dönülemez süreci demokratikleşmenin, biyopolitika çağında nasıl gelişeceği ya da tersinden söylemle demokratikleşme sürecinde biyopolitikanın varlığını hangi biçimlerde sürdüreceğinin üzerine yapılan çalışmalar, bu iki kavramın özü itibariyle birbiriyle çelişen kavramlar olduğunu kabul ederler. Foucault'nun da biyopolitika üzerine söylediklerinin temelinde bu kaygı görülür. Foucault'nun sentezi Alman Sosyal Politikaları çerçevesinde ordo-liberalizm örneğinden yola çıkar. Ekonomik alanın tamamıyla serbest oluşunun yaratacağı sosyal yıkımları dengeleme hedefiyle politika üretmek örneği, demokratik liberal anlayış içerisinde gelişebilecek biyopolitik iktidarın da varlığına işarettir.

---

[46] Birsen Örs, **Siyasal Gelişme ve Modernleşme Kuramları,** İstanbul 1997, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Masa Üstü Yayıncılık, No:26, s.92.

Demokrasi ve biyopolitikanın görünürde uzlaşmaz olması Reardon'ın tanımıyla *demokratik aksilikler* arasında değerlendirilir[47] Yönetim ve demokrasi anlamında bilimin içerisindeki bu anti-demokratik durum hakkında çok daha genel sorular yöneltirken batı liberal demokrasisinin buluşu olan *birey, toplumlar, halk, katılım* gibi kavramlar üzerinden tartışmalar çoğalabilir. Bu noktada unutulmaması gereken, eğer demokrasiden bahsediliyorsa, bilim denen şeyin de demokrasinin içinde olması gerekliliğidir. Ayrıca demokrasi, bilimin dışında ya da karşısında bir şey değildir. Yaşadığımız tekno-bilimsel çağda, demokratik fikirler ve pratikler de, bilimsel fikir ve pratikler ile birlikte gelişmeye devam etmektedir, edecektir.

Reardon'a göre tüm bunlardan ötürü çağın en önemli konusu "karar verme" fiilidir. Foucault'nun "biz" kelimesinin içerisine yerleştirilen "ben"ler konusunda söylediklerine de atıfta bulunarak, bu tekno-bilimsel çağda "biz"lerin şartları ve buna bağlı vereceği kararların nasıl bir "biz" oluşturacağı sorusu yine bizlerin vereceği kararlara bağlıdır. [48] Herkesi tatmin edecek ahlaki bir mutabakata varmak[49] ütopik bir beklentidir. Fakat demokratik düşünce ile biyopolitik iktidarın uzlaştığı nokta, karşılaşılan pratik problemlerin çözümlerinde verilecek kararlar ile kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Buradaki karar, yalnızca politik iktidarı elinde bulunduranların değil, sivil toplumun, bireylerin, kısacası toplumsallığı oluşturan tüm aktörlerin kararlarıdır. Foucault "*bir yönetim teknolojisi kavramı"*[50] olarak tanımladığı sivil toplumu açıklarken şunları ifade eder:

> "Sivil topluma atfettiğimiz hakikat derecesine çok dikkat etmemiz lazım. Sivil toplum devlet ve politik kurumlara muhalefetin ilkesini, temelini oluşturan tarihsel-doğal bir olgu değildir. Sivil toplum, ilksel ve doğrudan bir hakikat değildir. Sivil toplum modern yönetim teknolojisinin bir parçasıdır. Onun bir parçası olması, onun bir sonucundan ibaret olduğu, ya da bir hakikati olmadığı anlamına gelmez."[51]

---

[47] Jenny Reardon, "Democratic Mis-haps: The Problem of Democratization in a Time of Biopolitics", **Biosocieties (2007), 2**, s.241.
[48] Hannigan, **Politics and Life Sciences,** s.242.
[49] Silvia Camporesi; Paolo Maugeri, "Genetic Enhancement in Sports", **Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics,** (2011), **20**, s.253.
[50] Foucault, **Biyopolitikanın Doğuşu**, s.242.
[51] **a.e.** s.243.

Devletin spor yönetimi üzerindeki hegemonya süreci, spor hayatının aktörlerinden birçoğunu oyunun dışına itmiştir. Özne ister bir spor yöneticisi ister bir futbolcu, kulüp ya da isterse de bir taraftar olsun; her biri bu hegemonya sürecinin kaçınılmaz etkisindedir ve kendi çıkarlarını gerçekleştirmek yolunda önüne bir duvar örülmüştür. Devletin spor tanımı, merkeziyetçilik ve beden terbiyesi üzerine kurulmuştur. Rekabeti dışlar ve başta futbol olmak üzere rekabet içeren takım sporlarını yıkıcı bulur. Bu yeni tanımlamada bir futbolcu ya da futbol adamı (yönetici), kendi çıkarlarını gerçekleştirme yolunda ciddi bir ikilem ile karşılaşmış olur. Dolayısıyla, hegemonya ekseninde şekillenen yeni sistemin içerisinde kendine bulduğu yere göre refleksler geliştirecektir.

> "Ekonomik özne -homo economicus- mesela Kanada'dan buğday satın alıp Almanya'da satarak kar elde edeceğini fark ettiği anda bunu yapar. Zira, bu kendi çıkarıdır, ama aynı zamanda ortak çıkara da hizmet etmiş olur. Fakat sivil toplum bağları, başka bir yerde kazanç ve güvenlik elde etmek mümkün olsa dahi, kişinin kendi cemaatinde kalmayı tercih etmesini sağlar"[52]

Hegemonya kavramı çerçevesinde düşünüldüğünde Mouffe'un sanat için söylediği, spor için de geçerlidir. "*Spor pratiklerinin verili bir sembolik düzeni inşa ve devam ettirmede ya da ona karşı gelmede önemli bir rolü vardır.*"[53] Bu nedenle sporun politikasından bahsederken durumun tek yönlü değil çok yönlü olduğu göz ardı edilmemeli, bir ulus inşası süreci olduğu kadar sivil toplum alanı olduğu da fark edilmelidir.

Sivil toplumu, *geçişli gerçeklik* dediği bir kalıbın içinde değerlendiren Foucault, her dönem var olmasalar da gerçek olduğunu söylediği bu *geçici ve işlemsel figürleri* değerlendirirken ön koşul olarak yine liberal yönetim anlayışını ortaya koyar. *"Bu geçişli gerçeklik -sivil toplum-, liberalizm adını verdiğimiz, amacı kendi kendini kısıtlamak olan, ekonomik süreçlerin özelliklerine dayalı yönetim*

---

[52] **a.e.** s.249.

[53] Chantal Mouffe, **Dünyayı Politik Düşünmek,** çev. Murat Bozluolcay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.111.

teknolojisinin bağdaşık bir unsurudur."[54] Peki sivil toplumun ön koşulu liberalizm ise, otoriter bir yönetim olarak değerlendirilen tek partili yıllarda ortaya çıkan ve sivil toplum örgütlenmesi olarak adlandırılabilecek yapıların örnekleri neler olabilir? Ya da bir adım geriye gidip Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde bunları bulmak mümkün değil midir?

Foucault'nun liberal yönetim anlayışına bağdaşık düşündüğü sivil toplum kavramı üzerinden sivil toplum yapılarının ortaya çıkması için yönetimin mutlak liberal anlayışta olması gerekmez. Meşruti monarşinin içerisinde örgütlenen Black Stockings isimli futbol kulübünün varlığı bu açıdan bir örnek teşkil edebilir. Sultan Abdülhamit'in en baskıcı döneminde, bir spor kulübü kurmak konusunda gayrimüslimlere tanınan hakları kendisinde bulamayan Müslüman tebaa, isminden bir gayrimüslim takımı izlenimi uyandıracak bir kulüp kurarak futbol oynamaya başlar.

Bir futbol takımı kurmanın yönetimi hangi açıdan sınırlandırdığı ve bunun aslında bir sivil toplum örgütlenmesi olarak kabul edilemeyeceği söylenebilir. Fakat yönetimin, toplanan kalabalıklardan, kurulan birlik ve kulüplerden çekinmesi, kendi iktidarına tehlike olarak görmesi fiili olarak yönetimin bizzat kendisinin, bu yapılar nedeniyle sınırlandığını hissetmesi demektir. Bir başka deyişle yönetim, bir futbol kulübünün kurulması ile kendi yönetimini tehlikede hissediyorsa bu, o futbol kulübünü, yönetimi sınırlayan bir sivil toplum yapısı konumuna eriştirir.

> "Sivil toplum insani değil cemaatçidir. (…) Ulus, sivil toplumun en büyük biçimlerinden biri olmakla beraber, mümkün olan biçimlerinden sadece biridir."[55]

Foucault'nun aktarımı ile Paine der ki "*toplum ihtiyaçlarımızın sonucudur, yönetimse zayıflıklarımızın."*[56] Yönetimin merkezileşmesi ya da merkezden uzaklaştırılması arasındaki denklemde 1928-1942 arası dönemde Türkiye'de sporun

[54] Foucault, **Biyopolitikanın Doğuşu**, s.243.
[55] Foucault, **Biyopolitikanın Doğuşu**, s.248
[56] **a.e.** s.256

yönetiminde genel eğilim ilki, yani merkezileşme yönündedir. Diğer tüm siyasal alanlarda olduğu gibi sporun yönetiminde de merkezileşmeye yönelik politikalar gerçekleşir ve kurulacak merkezi bir teşkilatın tüm meseleyi çözeceği öngörülür. Spor alanında karşılaşılan tüm sorunların otorite eksikliği ve dağınık yönetimden olduğu, sporu yöneten kulüplerin, kulüp yöneticilerinin, antrenörlerin ve de hatta sporcuların, kendi çıkarlarını gerçekleştirmekten başka bir şey düşünmeyen bireyler, yani birer *homo economicus* olarak görülmesi; merkezileşmeyi sağlayacak teşkilatlanmaya dayalı bir yönetim ihtiyacının meşrulaştırılmasının sıklıkla kullanılan bir argümanı olmuştur.

Hardt ve Negri'ye göre *"Tarih yalnızca biyoiktidarın, tahakküm vasıtasıyla üzerinde gerçekliği biçimlendirdiği ufuk olarak düşünülemez. Bilakis tarih, biyoiktidara karşı olan biyopolitik karşıtlıklar ve direnişler tarafından belirlenir."*[57] Esposito ise topluluğun kökenini anlatırken devleti *toplulukçu bağın desosyalizasyonu* olarak tanımlar. Siyasal yapının, *uyumu değil çok sayıda insanın birleşmesini ifade* ettiğini söyler. Bunu bir birleşme olarak tanımlamasının nedeni aslında devletin üretmeye çalıştığı toplumsal birleşme biçiminin topluluğun tam zıttı olan ilişkisiz bir formu olduğunu, amacın sadece tek bir vücut yaratmak olduğunu, bireylerin birey olarak işlevsizleştirildiğini vurgulamaktır. Bu birleşen yapıya da *corpo* adını verir. *Corpo*, Esposito'ya göre "*topluluktan farklı ya da başka bir şey değildir, onun tam karşıtıdır."*[58]

Korporatist bir anlayışla toplumu bir organizma ve bireyleri de bu organizmayı oluşturan parçalar olarak düşünen geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi siyasal öncüleri için ulus devletin ve modernleşmenin dayattığı türden bir *corpo* yaratmaya çalıştıkları söylenebilir. Onlar açısından toplumsal beden bir yapıdır ve tüm yapılar gibi o da inşa edilmelidir. Bu bedenin inşası ise erken cumhuriyetin ilk on beş yılında "gençlik meselesi" şeklinde özetlenen bir toplumsal politika merkezinde gelişecektir.

---

[57] Alexandros Kioupkiolis, Giorgios Katsambekis, **Radikal Demokrasi,** çev. Esma Kartal İstanbul, Ocak 2016, Koç Üniversitesi Yayınları, s.75.

[58] Roberto Esposito, **Communitas & Topluluğun Kökeni ve Kaderi,** çev. Onur Kartal, İletişim Yayınları, 2018, s.50.

Günümüz uluslararası ilişkiler alanında hegemonya kavramı, "*bir ülkenin başka ülke veya bölge üzerinde oluşturduğu belirleyici etki ve denetim"*[59] anlamına gelmektedir. Bir ülkenin diğer ülke, ülkeler grubu ya da bölgeyi kendi etki alanı içine almasını ifade eder. Hegemonyanın en ayırt edici özelliği ise bu özneler arasındaki etkileşim ve güç dağılımının büyük ölçüde asimetrik olmasıdır.[60] Jenks'e göre "*Gramsci'nin toplumsal ve kültürel oluşumların analizine en önemli katkısı hegemonya kavramıdır."*[61] İdeolojinin doğası ve işleyişine dair tartışmalarda işlevsel bir kavram olarak Gramsci, hegemonyayı, *"ulusal-halkçı bir kolektif iradeye, mevzi savaşları yoluyla devletleşmesi için şekil veren pratik"* olarak tarif eder.[62] Laclau için ise *"hegemonik mantık tam da toplumsal inşanın mantığıdır ve tüm toplumsal pratiklerin doğasında olan bir boyuttur."*[63]

Yönetimin, bu tez özelinde, erken cumhuriyet dönemi devlet akılsallığının, kendine has bir eğilimle merkezileşme, devletleştirme ve kurumsallaşma yönünde bir modernleşme biçimi vardır. Bu modernleşme sürecinin sporun yönetimi alanına yansıdığı yerde, devletin sonsuz kontrol istencinin karşısında kendi çıkarını gerçekleştirmeyi hedefleyen ve homo economicus kavramı altında düşünülebilecek özneler vardır. Kulüp, sporcu, spor adamını kapsayan bu öznelerin kendi çıkarlarını gerçekleştirme eğiliminin devletin otorite istenci ile çarpıştığı noktada ise sıfır toplamlı bir oyun oynanacaktır. Bu oyun halat çekme oyununa benzetilebilir. Halatın bir ucundaki devlet, halatın diğer ucundaki spor öznelerine sırtını dönmüş ve kendi tarafına çekmeye çalışır gözükmektedir. Ortadaki çizgi, devlet akılsallığının, kendi vatandaşını getirmek istediği yerdir ve ona göre modernleşme sürecinin parçasıdır. Kendi haline bırakılmış ve yönetilmeye ihtiyacı olan özneleri, doğru olduğunu düşündüğü yere çekmeye çabalar. Spor öznesi için ise o çizgi spor alanının dışına çıkmak anlamına geldiği anda direnç başlar ve kendi tarafında kalmak ister. Tam bu noktada da sivil toplum dinamikleri gözle görülür hale gelmeye başlar. Yönetilenin, yöneten tarafından getirilmek istediği yere herhangi bir sebeple (genel olarak kendi çıkarına ters düştüğü için) gelmek istememesi ve onun eylemlerini sınırlaması

---

[59] Faruk Sönmezoğlu, **Ansiklopedik Politika Sözlüğü,** İstanbul, İletişim Yayınları, , y.y.y. s.77.
[60] **A.e.**
[61] Chris Jenks, **Altkültür,** çev. Nihal Demirkol, Ayrıntı Yayınları, 2007, s.152.
[62] Kiopkiolis, Katsambekis, **Radikal Demokrasi,**.s.29.
[63] **a.e.,** s.35

hedefiyle harekete geçmesi bir politik mücadeleyi, sporun politikası dediğimiz alanı oluşturur.

"Biyopolitik iktidar hayatı ne kadar kuşatır" sorusunun her duruma, her tarihsel döneme, her politik olaya özgü sonsuz sayıda yanıtı olabilir. Bu yanıtları sınırlandırmak adına erken cumhuriyet döneminde devletin, spor alanını tahakkümü altına alma çabası özelinde gerçekleştirdiği politikalar biyopolitik eksende düşünülürse, iktidar hayatı ne kadar kuşatmış ya da kuşatmaya çabalamıştır? Elbette burada hayat kavramından kastedilenin iki boyutu olacaktır. Birincisi spor alanını canlı bir organizma olarak düşünürsek, devletin spor hayatını ne kadar kuşatmış olduğu; ikincisi ise devletin, sporun yönetimini devletleştirme yönünde attığı adımlarda bireyin, doğrudan her vatandaşın hayatını ne kadar kuşattığı sorusudur.

Devletin baskı aygıtları ile kurulan yönetimsel otorite *devletin ideolojik aygıtları* ile desteklenmediği sürece modern devlet hep eksik kalacaktır. Althusser'e göre devlet, baskı aygıtları ile ideolojik aygıtlarının bir araya gelmesidir.[64] Biri doğrudan, biri de dolaylı kontrol sağlayan bu aygıt bütünselliği, devletin asimetrik bir güç oyunundaki hegemonik durumun kaynağıdır. Devlet, hayatın her alanında, bu tez özelinde ise bizzat insan yaşamının kendisi üzerindeki hegemonyasını, bu asimetrik gücü kullanacağı bir tahakküm ilişkisi yaratarak kurmaya çalışır ve cumhuriyet rejiminin erken evresinde ekonomiyi, kültürü olduğu gibi sporun yönetimini de devletleştirme yoluna gider.

Biyopolitik sürecin öznesi olan birey, "*şu ya da bu biçimde davranır, şu ya da bu pratik davranışı benimser, dahası, özne olarak, tümüyle bilincinde olup özgürce seçtiği düşüncelerin bağımlı bulunduğu ideolojik aygıtın düzenlenmiş bazı pratiklerine katılır.*"[65] Dua etmek için ibadethaneye gider, adalete ve hukuk kurallarına uyar, vergisini verir, kurallar dahilinde belirli yazılı ya da sözlü davranışları yerine getirir. İşte modern devletin hayalini kurduğu bireyin bu politik davranışlarının içinde beden kültürünün de yeri son yüzyılda oluşmaya başlamıştır. Devlet yönetimselliğinin amacı, bireyi kendi bedeninden sorumlu hale getirmektir.

---

[64] Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev. Alp Tümertekin, 3.bs,. İstanbul, İthaki Yayınları, 2008, s.58.
[65] **a.e.** s.95.

Bireyin, bedenine iyi bakmasını bir tercihe değil bir mesuliyete teslim etmeyi yeğler. Erken cumhuriyet dönemi beden politikalarının da temel amacı, tıpkı bir vergi mükellefi gibi, vatandaşlarını, kendi bedenlerinden mesul hale getirebilmektir. Bu mesuliyeti yerine getirecek fiziksel şartları sağlamak da devletin kendi mesuliyet alanıdır. Öz ifadeyle, vatandaşından bedenine iyi bakması için antrenman yapmasını isteyen devlet akılsallığı, o antrenmanı yapacak saha, eğitmen ihtiyacını karşılamakla mükelleftir. Öte yandan saha ve eğitmenin haricinde devlet, bireye, beden eğitimi için harcayabileceği "boş zamanı" da yaratmak zorundadır. Bu şartlardan herhangi birini eksik bırakan devletin, bireyi beden eğitimi ile mükellef kılması halinde uygulamada başarısızlıkla yüzleşmesi kaçınılmaz olur.

Yeni rejimin erken dönem temsilcileri, temsil ettikleri rejimin kuramcılarını da kendi söylemlerinin temeline koyduğunu görmek mümkündür. "*Cumhuriyetçi modelin yaygınlaşmasında temel bir rol*"[66] oynayan Montesquieu, bu çalışmanın konusu olan dönemdeki gazetecilerin, hatta bizzat Beden Terbiyesi Genel Direktörü'nün, kurumun çalışma esaslarını anlatırken referans aldığı bir düşünürdür. Beden Terbiyesi Kanunu üzerine söylenen birçok ifadede *kanunun ruhu* kavramı kullanılarak bu kanunun amacı açıklanmaya çalışılır. Devlet yönetimselliğini temsil eden bu aktörlerin *kanunun ruhu* ifadesini birçok farklı söylev ve yazında eş zamanlı olarak kullanması, kullanım amacının tesadüfi olmadığını göstermektedir.

> "Vatandaş boyun eğmek suretiyle düzeni, direnmek suretiyle hürriyeti korur. Ve söylemeye gerek yok ki, düzen ve hürriyet asla birbirinden ayrılmaz. Zira egemen güçlerin oyununda, yani her dakika cereyan eden özel savaşta hiçbir hürriyete yer yoktur."[67]

Sporun yönetiminde demokrasi kavramını aramaya, yönetime katılma biçimleri üzerinden başlamak gerekir. Otoriter ve merkeziyetçi bir devlet kurumu dahi, farklı demokratik katılım biçimleri geliştirerek sporun yönetimini demokratikleştirebilir. Yahut tam tersi, demokratik bir seçimle gelmiş yönetimin ya

[66] Serge Audier, **Cumhuriyet Kuramları,** çev. İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s.34.
[67] Alain, **Politika,** çev. Birol Emil, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s.34.

da birlikte karar alma süreçlerinin olduğu bir yönetim sisteminde, yönetime katılma biçimlerini pratikte askıya alan bir yönetim anlayışı gelişebilir. Türkiye Cumhuriyeti erken dönem spor politikalarında daha çok devletleşme, merkezileşme ve otoriterleşme yönünde bir eğilim vardır. Kilit sözcüğü "teşkilatlanma" olan bu yönetim biçiminin, sporun yönetimine katılım biçimleri nedeniyle spor adamları, spor yöneticilerini giderek dışlaması anti demokratik bir yapıya evrilmesine neden olmuştur. Devlet çatısı altında kurumsallaşan spor yönetimi, ilgili spor branşının en iyisine değil, devletin yöneticileri arasında sporu en iyi kim biliyorsa ona yetki veren bir yönetim biçimine dönüşmekten kurtulamamıştır. Sporun öznelerinin, sporu yönetme mekanizması içinde seçme ve seçilme hakları var mıdır yok mudur? Bu soru, spor yönetimi biçiminin demokratik olup olmadığını araştırırken sorulması gereken önemli soruların başında gelir.

Erdemli'ye göre spor aydınlanmanın gerektirdiği sürekliliği taşır; her yaşta her durumda spor yapılır.[68] Bu nedenle spora çok küçük yaşlarda başlanabildiği için aydınlanmanın başladığı yer de spor sayesinde çok küçük yaşlara çekilebilir. İşte bundandır ki dönemin spor anlayışı, bir gençlik meselesi çerçevesinde beden terbiyesi politikaları şeklinde oluşur.

Findley, "*modernitenin, Avrupa dışındaki toplumlara 19.yüzyılda kendini en yakıcı olarak emperyalizm tehdidiyle belli etmesinin* sonucu olarak *20.yüzyılın Avrupa merkezli küresel egemenlik sisteminin çok evreli nihai krizlerini yaşattığını"*[69] iddia eder. Modernitenin ve modernleşme sürecinin içerisindeki uç bir örnek olarak Nazi iktidarı, bir kriz olarak ele alınabilir. Nazi politikaları aynı zamanda biyopolitik iktidarın, demokratik liberal ön koşuldan uzaklaştığında nasıl marjinalleşebileceğinin de bir örneğini teşkil eder. Dickenson'a göre biyopolitik yönetimin yirminci yüzyıldaki stratejileri birbirine benzer şekilde İsveç, İtalya, Fransa, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve görece Sovyetler Birliği tarafından

[68] Atilla Erdemli, **İnsan, Spor ve Olimpizm,** Sarmal Yayınevi, 1986, s.145.
[69] Carter V. Findley, **Dünya Tarihinde Türkler,** çev. Ayşe Anadol**,** 2.bs, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008, s.214.

uygulanarak oluşturulmuştur. Aynı dönemde Alman örneği içerisinde görülen Nazi deneyimi ise bunun aşırıcı bir versiyonudur.[70]

Hobsbawm'a göre "*faşizmin çeşitli kolları arasında, genel bir Alman hegemonyası duygusunun -1933'ten sonra- dışındaki ortak noktayı ayırt etmek kolay değildir.*"[71] İçgüdü ve iradenin üstünlüğüne inanmış hareketlerin güçlü noktasının teori olmadığını da ekleyen Hobsbawm, erken cumhuriyet dönemi siyasal iktidarını Alman faşizminden ayrı kılan şeyi söyler: *"Faşist ve faşist olmayan sağ arasındaki başlıca farklılık, faşizmin kitleleri aşağıdan seferber ederek var olmasıydı."*[72] Böylelikle tepeden aşağıya doğru otoriter biçimde yayılan bir iktidar anlayışı, yalnızca kitleleri harekete geçirme biçiminden dahi faşizmden kolayca ayırt edilebilir.

Rusya'dan gelip Türkiye'ye yerleşen, Osmanlı değerleriyle uzlaşmacı olsa da bazılarının ırkçı bazılarının eğitimde liberalizmi savunduğu eleştirel bir yan da barındıran öncüllerin Türkiye tarihine milliyetçiliği getirdiği süreç Ersanlı tarafından "*etnik kimlik ideolojilerinden esinlenen Türk ulusçuluğu"* olarak tanımlanır.[73] Ulusçuluğu sanayileşme çağına geçişin bir getirisi olarak gören Gellner bu çağı "*artık kendini ilk kez hissettiren yeni ulusçu zorunluluğu yerine getirmek için siyasal veya kültürel sınırların ya da her ikisinin değişikliğe uğradığı çalkantılı bir yeniden intibak çağı"* olarak tanımlar.[74]

Ulusu, "*modernliğin sahte Gemeinschaft'ı**"[75] olarak tanımlayan Ahmet Yıldız'a göre Atatürk, İnönü ve dönemin siyasal seçkinlerinin hitapları sırasında ulusun soy bağına atıf yapan "asil kan" ya da ortak tarihe atıf yapan "muhteşem geçmiş" ile ilgili kurulmuş cümleler sıklıkla görülür. Önemli olan bu hitapların bilimsel bir kesinlik, doğruluk taşıyıp taşımadığı değil bu hitabın yöneldiği

---

[70] Edward Ross Dickinson, "Biopolitics, Facism, Democracy: Some Reflections on Our Discourse About Modernity", **Central European History,** vol.37, no.1, s.45.

[71] Eric J. Hobsbawm, **Kısa 20.Yüzyıl 1914-1991,** çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, 1996, s.141-142.

[72] **A.e.**

[73] Büşra Ersanlı, **İktidar ve Tarih,** 4.bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.78.

[74] Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk,** çev. Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Özdoğan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992, s.80.

[75] *GemeinSchaft: Toplum (Almanca). / Ahmet Yıldız, **Ne Mutlu Türk'üm Diyebilene,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.28.

topluluğun bunu algılama biçimleri üzerinden politika üretimine yaptığı etkidir.[76] Yıldız'ın, "*Tönnies'in 1887 kadar eski bir tarihte yaptığı ve toplumsal bağın iki görünümü arasında, günümüze kadar gelen bir ayrımı"* kullanması tesadüfi olamaz. Toplum (gemeinschaft) ve birlik (gesselschaft) kavramları, Jenks'e göre "*esasen amprik betimlemelerden ziyade yorumlama araçlarıdır ve böylece, böyle bir uyarlama ve yer değiştirmeye izin veren bir akışkanlık ve esnekliğe sahiptir."*[77]

"Formelleştirilmiş kurallara ve düzenlemelere rağmen, aktörler günlük etkileşimlerinde, akılcı tercihlerden ya da normlara riayetten ziyade habitus yatkınlıklarından kaynaklanan çok sayıda pratik strateji geliştirirler. Özellikle spor, her ne kadar uzmanlaşmış ve kodifiye edilmiş olsa da büyük ölçüde cisimleşmiş yatkınlıklarla düzenlenir."[78] David Swartz, çalışmasında bunu söylerken aslında Boudieu'nün habitus kavramının da en kısa tanımını yapar. Bireylerin hareketlerini tek tek kontrol edebilmenin irrasyonel bir beklenti olduğu açıktır. Fakat ulusların oluşumunda devlet akılsallığı, Bordieu'nun habitus dediği cisimleşmiş yatkınlıkları dönüştürmek için çaba gösterir. Erken cumhuriyet modernleşmesi içinde kültürel devrimin her safhası, aslında bir açıdan da habitusu dönüştürmek için atılan adımlardır.

"Baudillard, kendi bedenimiz, benliğimiz, ötekimiz doğamız haline gelme taraftarı olmadığı gibi bunlara yönelik egzersizlerle uzlaşma taraftarı da değildir."[79] Bu betimlemeyi Christopher Horrocks, günümüzde fobi derecesine varan bir ilgiyle bedenlerini "iyi" hale sokmaya çalışan insanlardan bahsederken yapmaktadır. Bedeni, benliği ve insanın doğal halinin mükemmelliğini hedefleyen bedene müdahaleci yaklaşımın sporu araçsallaştırarak nasıl politikalar üretebileceği konusu bu çalışmanın her safhasında kullanılan bir hipotez sorusu kaynağı olmuştur.

---

[76] **A.e.**
[77] Jenks, **Altkültür**, s.36-37.
[78] David Swartz, **Kültür ve İktidar,** çev. Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.162
[79] Christopher Horrocs, **Baudillard ve Milenyum,** çev. Kaan H. Ökten, Everest Yayınları, 2000, s.65.

1.4. Bedene Müdahalede Sporun Araç Olarak Kullanılması

Charles Bettleheim, *Nazizim Döneminde Alman Ekonomisi'*ni anlatırken ekonomik devletçilik konusunda "*devlet, üretime onu sınırlama ereğiyle müdahalede bulunur'*'[80] der. Erken cumhuriyet dönemi beden politikaları için aynısı söylenebilir. Devlet, sporun politikası bakımından bedene ve sporun yönetimine onu sınırlandırmak amacıyla müdahalede bulunur. Devletin, vatandaşının bedenine ve yaşamına doğrudan müdahalede bulunduğu inşa edici yönü olan beden terbiyesi politikaları, dönem içerisinde "gençlik meselesi" olarak ele alınır ve söyleme aktarılır. Beden terbiyesi kavramı, gençliğin terbiyesi içerisinde ele alınan konulardan biridir. Gençlik meselesi olarak ele alınan bu politikaların ise temel olarak kesiştiği dört alan vardır:

- Sağlık
- Eğitim
- Kültür
- Spor

Yeni rejimin yeni insanı, bu dört temel politika alanı içerisinde şekillenen gençlik meselesi üzerinden hayal ettiği vatandaşı tanımlar ve onu yaratmaya çalışır. İki Dünya Savaşı arası dönemin özellikle ikinci yarısında evrensel anlamda görülen devletçi ekonomilere koşut olarak Türkiye'de devletçilik yalnızca ekonomik alanda değil, yeni rejimini kuruluşu safhasındaki tüm dönüşümlerde ana yöntem halini almıştır. Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar* adlı çalışmasında erken cumhuriyette devletçiliği şöyle betimler:

[80] Charles Bettelheim, **Nazizm Döneminde Alman Ekonomisi,** çev. Kenan Somer, Savaş Yayınları, Ankara, 1982, s.185.

> "Devletçilik, o sıralarda yeni sayılan bir uygulamanın tumturaklı adıydı. Üçüncü dünya milliyetçiliğinin 1960'lar ve 1970'lerdeki kalkınma modelinin verdiği ipuçlarından hareket ederek geriye bakıldığında, bu uygulamanın sonraları anahatlarıyla tekrarlanacak bir tecrübenin ilk örneklerinden biri olduğu anlaşılır. Bu model, siyasal bir elit ile emeklemekte olan bir burjuvazinin hızlı bir birikim sağlamak için güçlerini birleştirerek ve de yeni bir toplumsal sistem kurma iddiasıyla, yalıtılmış bir milli ekonomi alanı yaratmalarına dayanır."[81]

Sporun, genetik bilimi açısından önemi ve genetik ile spor arasında bağ kuran çalışmalar[82] yeni olsa da beden terbiyesi kavramı üzerinden kişinin biyolojisine odaklanan bir politika anlayışı daha eskilere dayanır. Vatandaşının bedensel kapasitesini geliştirme düşüncesini Antik Yunan'a kadar götürebilecek olsa da mühim olan bu düşüncenin, yönetim akılsallığının ne kadarına hakim olduğudur. Bir iktidarı biyopolitik yapan, politikasını üzerine kurduğu söyleminin neredeyse her kısmını kapsayan bir biçimde nüfusa ve hayata odaklanmasıdır. Bu nedenle Foucault, kendi anlayışında biyopolitik iktidarı sanayi devrimi sonrasında ve modern toplumun içinde ele alır.

Prusya milliyetçiliği açısından Almanların kurtuluşunun "ulus ruhu" etrafında toplanan bir "birlik" ile mümkün olduğunu savunan Friedrich Ludwig Jahn, Napolyon'a karşı savaşan İspanyol gerillalarından etkilendiği, tırmanma, eskrim, ağaçlar arasında çapraz koşu, yüzme gibi bir asker için gerekli becerileri geliştiren jimnastik anlayışı ile bir eğitim uygulamaktaydı.[83] 19.yüzyıl başlarında bu Alman, Fredrich Ludwig Jahn, bir jimnastik mekanı (Turnplatz) kurmuştur. *Güçlü bir Almanya yaratmak amacıyla kurulan disiplinli ve milliyetçi bir kaynağı olan Turnen jimnastiği sayesinde Jahn, "jimnastiğin babası" unvanını almıştır."*[84]

Birbirine tarihsel anlamda çok yakın olan akımlardan Jahn'ın Turnen jimnastiği ile örtüşen Çekoslovakya'da Miroslav Tyrs'ın başlattığı Sokol Akımı'nın[85] ortak özelliği askeri eğitimlere jimnastiği dahil ederek, sporu, asker

---

[81] Çağlar Keyder, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar,** 19.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s.137.
[82] Bir örnek için bkz: Korkut Ulucan, "Spor Genetiği Açısından Türk Sporcuların ACTN3 R577X Polimorfizm Literatür Özeti", **Clinical and Experimental Health Sciences,** 2016; 6(1): 44-7.
[83] Sanem Yamak Ateş, **Asker Evlatlar Yetiştirmek,** İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s.50-51.
[84] Canatan, **Beden Sosyolojisi,** s.360-361.
[85] Kurthan Fişek, **Spor Yönetimi**, s.74.

bedenini iyi hale getirecek şekilde araçsallaştırmalarıdır. Sporun bedene müdahalede bir araç olarak kullanılması meselesi de modernleşme sürecinin içerisinde tam olarak burada başlar. Modern orduların askerleri, modern askeri idmanlarla ve jimnastik sayesinde bedenen güçlü askerler olmaya evrilmiştir. 1793 yılında Gençler için Jimnastik adlı bir kitap yazan Alman Guts Muths, *"zayıf bir bedenin zayıf bir zihinsel gelişmeye sebep olacağını"* iddia etmiş ve onun düşünceleri Almanya'da (mecburi olmasa da) okullarda jimnastik derslerinin konulmasına vesile olmuştur. *"*[86]

Osmanlı son döneminde sporun araçsallaştırılması, Avrupa'dakine benzer bir süreç seyreder. Askeri modernleşmenin içerisinde ilk kez ortaya çıkan beden terbiyesi olgusu yine askeri ihtiyaçlara hizmet edecek bir araç niteliği taşır. Bu kapsamda Osmanlı'da beden terbiyesinin bir ders olarak uygulanışının ilk örneği 1835 yılında kurulan Mekteb-i Harbiye bünyesinde 1863 yılında müfredata konulan Riyazet-i Bedenniye adlı derstir. Bu ders İtalyan asıllı jimnastik öğretmeni M.Maritimo tarafından verilmiş ve *Cimnastik Talimnamesi* adlı Fransızca'dan çeviri bir kitap doğrultusunda işlenmiştir. [87]

Modern orduların askerlerinin aynı zamanda birer vatandaş olması, devleti yönetenleri doğum oranları ve erkek nüfus ile daha fazla alakadar olmaya itmiştir.[88] Atom bombasının ilk kullanımına kadar askerin fiziksel gücü, toplam askeri kapasitenin boyutlarını belirleyen asli unsurlardan biri olma durumunu korumuştur. Bu nedenle barış zamanında dahi her zaman savaşa hazır, bedenen güçlü bir gençlik hedefi, modern ulus devletin ulaşmaya çalıştığı bir hedeftir ve gençliğin üzerindeki beden politikalarını şekillendiren sportif aktivite önceki zamanlardan daha büyük bir önem arz etmeye başlamıştır.

Fişek'in ifadesiyle sporun en kısa tanımı *"insanların var olabilmek için doğayla giriştikleri ölüm-kalım mücadelesinin barışçı benzetimidir.*[89] Bu tanım kuşku götürmez şekilde ilk ortaya çıkan sporlara odaklanarak yapılmıştır. İnsanın yumruğunu bir silah olarak kullanabileceğini fark etmesi ile bu becerilerini

---

[86] Canatan, **Beden Sosyolojisi,** s.360.
[87] Yamak Ateş, **Asker Evlatlar Yetiştirmek,** s.102.
[88] **a.e.** s.59.
[89] Kurthan Fişek, **100 Soruda Türkiye'de Spor Tarihi,** Gerçek Yayınevi, 1985, s.8.

geliştirmek adına yaptığı denemelerden ortaya çıkan ilk sporlar bu kısa tanıma uymaktadır. Peki futbol, bu tanımın neresine konulmalıdır? Futbol, acaba hangi hayatta kalma mücadelesinin barışçı bir benzetimidir? Bu noktada sporu yalnızca hayatta kalma süreçlerinin benzetimi üzerinden değil, boş zaman üzerinden bir tanımla düşünmek gerekir. Dolayısıyla sporun tanımını yaparken ya da sporu düşünürken zihinde belirmesi gereken ilk kavram "oyun" olmalıdır. Biçimsel olarak oyunun tanımı "*olağan hayatın dışında yer aldığı hissedilen, özgür ve kurmaca ama yine de oyuncuyu tamamen içine çekme yeteneğine sahip bir eylem"*[90] olarak kısaca ifade edilebilir. "*Oyun bir şey için mücadeledir ya da bir şeyin temsilidir"*[91] ve bu iki nitelik oyunun iki temel işlevidir.

Huizinga, "*her şeyden önce gönüllü bir eylem"*[92] olarak tanımladığı oyunun gündelik veya asıl hayat olmadığını savunur. "*Oyun bu hayattan kaçarak, kendine özgü eğilimleri olan geçici bir faaliyet alanına girme bahanesi sunar."*[93] *O*yun kavramını ve oyuna dahil olan bireyleri açıklarken iki önemli aktör tanımı yapar: Sözde oyuncu ve oyunbozan. Bu iki tip oyuncunun, oyunla ve oyunu oynayanlar ile ilişki biçimi aslında süreçten dışlanmalarının da belirleyicisidir. Oyunbozan ya oyunun kurallarına ya da oynanabilirlik durumuna doğrudan müdahale ile oyunu oynanamaz hale getirir. "*Oyunbozan, mızıkçılık ederek, ötekilerle beraber geçici olarak içine kapandığı bir evrenin nispi değerini ve kırılganlığını keşfeder.*" Bu kişi hemen oyundan dışlanmalıdır çünkü oyunun varlığını tehdit eder. *Sözde oyuncu* ise *oyunu oynuyormuş gibi yapmaktadır ve görünüşte oyunun büyülü çemberini kabul ediyormuş gibi yapmaya devam eder*. Fakat bu kişide eksik olan, oyunun en temel belirleyiciliği olan gönüllü eylem olma durumuna ters düşer. Oyun kavramının temeline ters düşse de oyunun kuralına ve devam etmesine zarar vermediği için oyunbozan kadar tehlikeli değildir. Oyuncular topluluğu, sözde oyuncuyu bir oyunbozana göre daha kolay affeder *çünkü oyunbozan onların evrenini tahrip etmektedir.*[94]

---

[90] Huizinga, **Homo Ludens,** s.31.
[91] **A.e.**
[92] **a.e.** s.24-25
[93] **A.e.**
[94] **a.e.** s.29

Spor, oyun olma özelliğini koruduğu sürece spor olur. Bir oyun olmaktan çıkar, yani gönüllü bir eylem olma işlevini yitirirse bu bir beden eğitimi zorunluluğuna dönüşür. Sporu kullanarak bedene müdahale edebilmenin sınırları da tam olarak burada çizilmeye başlar. Sporu hem oyun kavramı açısından "gönüllü" tutmak hem de kişilerin bedeni üzerinde bir tahakküm kurarak "zorunluluk" haline getirmenin çelişkisi, 1938 Beden Terbiyesi Kanunu'nun, özellikle beden terbiyesi mükellefiyeti maddesinin temel çelişkisidir. Kanun, bir zorunluluk yaratarak vatandaşları, kendi bedenleri üzerinde "mükellef" olarak tanımlar ama bir yandan da bunu sporu sevdirerek, yani gönüllü şekilde yaptırmaya çabalar.

Takım sporları, korporatist devlet akılsallığında bireyin toplum içindeki rolünü topluma faydasına göre tanımladığı gibi görülüyordu. Bir kişi takım sporu yaparken, aslında tıpkı toplumdaki gibi, kendi rolünün takım/toplum için olduğunu benimsemeyi öğrenebilir, bireysel mücadelesini toplumsal mücadelenin varlığına adayabilir düşüncesi hakimdir. Takım sporları bunu yapabildiği ölçüde faydalı görülmektedir. 1933 yılında devlet akılsallığının Ülkü Dergisine yansıyan şu satırlar bu konu hakkında bir fikir vermektedir:

> "Müşterek sporda da vaziyet az çok böyledir. Fert, müşterek bir gaye için gösterişten vazgeçebiliyorsa bu kültürlülüğün çok yüksek bir derecesidir."[95]

Erken dönem cumhuriyet devrimleri Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliğinde vücut bulmuştur. Yapılan bütün hamlelerde, "*Atatürk'ün direktifiyle"* gibi ifadelere sıkça rastlanır. Bu her ne kadar dönemin tarih anlatısını bir "ol dedi oldu" kolaycılığına indirgese de dönemin devlet akılsallığının Atatürk'te şahıslaştığının en tabii ve basit göstergesidir. Bu nedenle Atatürk'ün sporun mantığı ile ilgili şu ifadesi, dönemin spora bakışını öz bir ifadeyle sunmaktadır:

[95] Hamit Zübeyr, "Halk Terbiyesi Vasıtaları", **Ülkü Dergisi,** sayı 2 cilt 1, s.157.

> "Türk sosyal bünyesinde spor hareketlerini düzenlemekle görevli olanlar, Türk çocuklarının spor hayatını yüceltmeyi düşünürken sadece gösteriş için herhangi bir yarışmada kazanmak azmiyle spor çizmezler. Esas olan bütün yaştaki Türkler için Beden Eğitimi sağlamaktır."[96]

Bu ifade gösterir ki dönemin devlet akılsallığında spor meselesi öncelikle kitleseldir. Belli bir yaşa indirgenemez. Bütün Türkleri kapsayan bir yapısı olmalıdır. Ardından da şu söylenebilir ki spor, aslında "beden terbiyesidir". Yani bir yarışmada gösteriş için kazanılan birincilikler sporun temel gayesi olamaz. Sporun temel gayesi, nüfuz ettiği bireyin bedeninin eğitimini sağlamaktır. Bunu sağlayacak olanlar, yani sporun yönetimini üstlenen kişiler de Türk çocuklarının bedenleri üzerine politikalar üretirken bu hedefleri hiçbir zaman unutmamalıdır. Tek bir cümleyle dönemin devlet akılsallığında spor: Teşkilatçıdır, beden eğitimcidir, tüm yaşları kapsayıcıdır.

Sporun araçsallığı söz konusu olduğunda yalnızca bedene müdahale değil birçok açıdan değerlendirmeye mümkün başkaca olaylar da yaşanmıştır. Sporun diplomatik temas imkanı sağladığı örneklerin haricinde askeri stratejiler açısından bir araç olarak kullanıldığı durumlara da tarihsel süreç içerisinde rastlanılır. Bunun bir örneği Mustafa Kemal'in askeri taarruz öncesi, odağında bir futbol maçını barındıran yanıltma stratejisidir. Birinci Dünya Savaşı sonrası uğradığı işgalden kurtulmak için yapılan direnişin en önemli muharebesi Büyük Taarruz öncesinde Mustafa Kemal, kurmay başkanlarını bir futbol maçını seyretmek için toplamıştır. Hassas bir süreçte birçok farklı faktörü hesaplayarak hareket eden ordu kumandanı Mustafa Kemal Paşa, önce İngiliz General ile görüşmek için Konya'ya gideceğini duyurmuş, ardından da Akşehir'de subaylar arası yapılan bir futbol maçını seyretmiştir. Ordunun üst rütbeli subaylarının da tribünde olduğu bu maçın haberleri hem iç hem de dış basına servis edilmiş ve Türklerin henüz bir taarruz hazırlığında olmadığı izlenimi verilmeye çalışılmıştır.

Bu yalnızca taarruz hazırlığını gizleyen bir futbol maçı değildir. Bu futbol maçında bir araya gelişleri sayesinde Mustafa Kemal Paşa, tüm üst düzey subaylara

---

[96] Cem Atabeyoğlu, **Atatürk ve Spor,** Hisarbank Kültür Yayınları, 1981, s.145.

taarruz ile ilgili son planlarını anlatma ve direktiflerini iletme şansı da yaratmıştır. Atabeyoğlu'nun ifadeleriyle "*Atatürk hayatında ilk kez izlediği bu futbol maçından sonra yapılan büyük toplantıyla düşmana indirilecek son darbenin yerini, saatini ve şeklini kararlaştırıp kumandanlara açıklamış ve bunun huzuru içinde Ankara'ya dönmüştü. Bu futbol maçı ise sadece ana amacı kamufle eden bir vesile olmuştu."*[97]

Rosol'a göre kamusal alan, politik beklenti ve inançların taşıyıcısı olan bedenlerle doldurulabileceği için politikacılar tarafından hep önemsenmiştir.[98] Bu nedenle spor aktivitelerinin ve büyük gösterilerin düzenlendiği yer olan stadyum da bir kamusal alan olarak her zaman politikanın içerisindedir, olmaya da devam edecektir. Hatta yalnızca stadyumlar değil, bir tiyatro stadyumuna dönüştürülen amfi tiyatrolar inşa eden Nazi yönetiminin Thingspiel hamlesi de bu kapsamda değerlendirilebilecek özel örneklerinden biridir.[99]

Stadyumlar, 20.yüzyılın ilk yarısında izleyici kitlelerinin büyülendiği yerlerdir. Geçit törenleri, kitlesel gösteriler ve jimnastik hareketlerinin çok sayıda kişi tarafından büyük bir düzen içinde ve senkronize halde yapılması işi seyreden açısından etkileyici kılan unsurdur. Bu etki kapasitesinin önemini fark eden tüm politikacılar da stadyumların, politik bir alan olarak kullanımını arttıran eylemlere girişmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin erken yıllarında Ankara'da yüksek bir bütçe ile yaptırılan stadyum,[100] hiç şüphesiz Ankara'nın o günkü futbolcularına değil, politik iktidarın kitlesel politikalarına hizmet edeceği için önemli görülmüş ve inşasına başlanmıştır.

1930'lu yıllara odaklandığımızda, uluslararası spor müsabakalarındaki dereceler özellikle Almanya, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin sportif becerilerinden daha fazlasını ifade ediyordu. Bu uluslararası müsabakalardaki

---

[97] **A.e.** s.56-57.

[98] Nadine Rosol, "Performing the Nation: Sports, Spectacles and Aesthetics in Germany, 1926-1936", **Central European History, 43,** (2010), s.619.

[99] **a.e.** s.632.

[100] Konu ile ilgili detaylı bir çalışma için bkz: Zahide Korkmaz, **Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nu (Ankara Milli Stadı'nı) Okumak: Erken Cumhuriyet Döneminde Mekan, Toplumsal Yaşantı ve İdeoloji İlişkisi,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.

sonuçlar, ulusal kimliklerin uluslararası alandaki etkileşimli mücadelesi anlamını taşımaktaydı.[101]

Edward H. Carr, tarihçiden söz ederken kriket sporu üzerinden verdiği örnekler sırasında *"tarihçi genel olarak ister yensin ister yenilsin, bir şeyler başarmış olanla ilgilenir"*[102] der. Böyle düşünüldüğünde Beden Terbiyesi Kanunu ile ilgilenen bir tarihçi açısından yengi ya da yenilgi, yani projenin hedefine ulaşıp ulaşmadığı değil projenin başardıkları değer taşır. Bu değerlerin illa ki pozitif değerler olması gerekmez. Örneğin bu kanun ve ortaya çıkardığı karmaşık yapı nedeniyle bugün spor yönetimi alanında çözümü hala mümkün olmayan yapısal sorunlar varsa kanunun başardığı en az bir şey vardır denebilir. Bu durum da kanunu, tarihçi için ilgilenmeye değer kılar.

"Sporu yöneten örgütsel yapılar, sporu savaş eğitiminden soyutladıkları ölçüde Batı'ya yaklaşırken, kendi içindeki hiyerarşik otorite yapısını korudukları sürece Doğu'da kaldıklarını görüyoruz"[103] diyen Fişek'in ifadesi ile değerlendirildiğinde 1938 Beden Terbiyesi Kanunu ile devlet akılsallığı doğuya kaymıştır. İlginçtir ki erken cumhuriyet dönemi siyasal önderleri bu hamleyi, modernleşmenin bir parçası olarak batıya yaklaşmak için ve batıyı örnek alarak yapmışlardır. Çünkü dönemin örnek alınan batısı Almanya, coğrafi yön olarak batıda kalsa da spor hamlesi "Alman teşkilatçılığının" otoriter yapısı yüzünden doğuya yönelmiştir. Burada Fişek'in doğu ve batı kavramlarını otoriter – demokratik yönetim prensipleri ikilemi üzerinden kurguladığı açıktır.

Yiğit Akın ise benzer bir biçimde erken dönem cumhuriyet yönetiminin üç ana karşıtlığını tanımlar ve doğu-batı zıtlığı üzerinden kurguladığı söylemini şöyle ifade eder:

---

[101] Matthew Taylor, "Sport, Transnationalism and Global History", **Journal of Global History,** vol.8, issue 2, July 2013, s.200.
[102] Edward H. Carr, **Tarih Nedir**, çev. Misket Gizem Gürtürk, 14.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s.188.
[103] Fişek, **100 Soruda Türkiye'de Spor Tarihi,** s.35.

"Bu üç sorun aynı zamanda historiyografik olarak kurgulanmış üç ana karşıtlığa da tekabül eder: geri kalmış bir Doğu ve idealize edilmiş bir Batı tahayyülü üzerinden kurulan coğrafi bir karşıtlık, Cumhuriyet'in kuruluşunu merkeze alan ve buna göre Cumhuriyet öncesi ve sonrası ayrımı üzerine inşa edilen kronolojik bir karşıtlık ve tamamen soyut kavramlar olarak ele alınan devlet ve toplum karşıtlığı."[104]

[104] Yiğit Akın, "Cumhuriyet Dmneminde Beden Terbiyesi ve Spor", **Toplum ve Bilim,** sayı 103, 2005, s.55.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DEVRİMİ İÇERİSİNDE SPORUN POLİTİKASI

2.1. Türkiye'de Beden Terbiyesi ve İktidar

Devleti yönetenler, varoluşsal bir bakış açısıyla, rejimin devamlılığı için toplumu kendi tahayyül ettikleri gibi yeniden üretmeyi hedefliyordu. Modernleşme sürecinin ve cumhuriyet rejiminin devamlılığı, yeniden üretilen toplumun, rejimi benimseyen, modernleşme hedefinden sapmayacak gürbüz ve yavuz evlatlara olan ihtiyacının karşılanması gerekliliği, devlet akılsallığına göre teşkilatlanmayı zaruri kılıyordu.

Ürer'e göre *"Türkiye Cumhuriyeti büyük çaplı bir savaşın ardından istikrar arayışının öncelikli hedef olduğu ancak istikrarsızlığa neden olabilecek pek çok nesnel faktörün bulunduğu bir ortamda kurulmuştur. Gerek devletlerin gerekse halkların çeşitli dayatmalara maruz kaldığı bu dönemde var olma mücadelesi veren yeni bir devlet olarak Türkiye, sistemin kendisine sağlayabileceği imkanlardan faydalanma arayışında olmuştur."*[1]

Callinicos'un dönem ayrımı üzerinden söylenecek olursa Cumhuriyet devrimlerinin politik uygulayıcısı durumunda olan kadro, Avrupa'dan bir yüzyıl sonra bu aydınlanmayı gerçekleştirecektir. Zira modernleşmeyi, geçmişten kopuş olarak gören ve daima ileriye gitmeyi hedefleyen bu anlayış 18.yüzyılda yavaş yavaş biçimlenir.[2] Bir yüzyılın içerisindeki çeşitli toplumsal ve ekonomik gelişmeler ile şekillenmiş ve kendisini takip eden yüzyılda da sonuçlarına ulaşılmış Avrupa aydınlanmacılığına nazaran Türkiye Cumhuriyeti'nin aydınlanma süreci, bu ve buna

---

[1] Levent Ürer, "Woodrow Wilson'un İdeal Dünya Tasarımının, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Felsefesine Etkileri", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,** no:28 (Mart 2003), s.20

[2] Alex, Callinicos, **Toplum Kuramı,** çev. Yasemin Tezgiden, 6.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s.36.

benzer toplumsal-ekonomik gelişmelere değil, politik kadronun bu yöndeki istencine dayanmaktadır.

Anthony Smith *Toplumsal Değişme Anlayışı* isimli çalışmasında şu soruyu sorar: "*Elitleri modernleşmenin temel aracıları olarak mı görmeliyiz?"*[3] Cumhuriyet devrimi için bu sorunun cevabı "evet" olmuştur. Modernleşmeye sadece katkıda bulunan değil modernleşme sürecini başlatan ve yöneten siyasi elitler, erken cumhuriyet devrinin belirleyicileridir. Yitirilen gelenekselliğin yerini alan kültürel, ekonomik, hukuki ve siyasal mekanizmalar modernleşme kavramının tamamını oluşturur. Dönem özelinde bunu değerlendirirken modernleşmenin politik anlamı batı siyasal modelini ülkeye adapte çabası olarak özetlenebilir. Batı kelimesinin coğrafi anlamından çok ekonomik bir anlamı vardır. Avrupa'nın ekonomik ve kültürel bakımından başat devletlerinin modellerini, kaçınılmaz olan ulusçuluk ile değerlendirmek gerekliliğinin farkında olan cumhuriyetin siyasal eliti, devrimlerini bu çerçeve içerisinde şekillendirmiştir.

> "Her devrim, değerleri alt üst eder ve geleneksel değer kavramlarına karşı, yerlerine yenilerini koymak üzere savaş açar."[4]

Lewis'e göre "*1930'larda Cumhuriyet hükümeti esas itibariyle ekonomik konularla"* ilgilenmekteydi.[5] Devletçi politikalar yalnızca ekonomik alanda değil kültürel alanda başlayacak olan devrimlerin de özünü belirleyecekti. Hem Platon hem de Aristotales, tüm politikanın nihai hedefinin, yani site-devletin mutluluğunun ve güvenliğinin en başta nüfusun niceliğine ve niteliğine dayandığını düşünüyorlardı.[6] Kültürel devrimlerin hedeflediği de niceliği ve niteliği bakımından devrimin sürekliliğini sağlayacak olan "nüfus" idi. Daha özelde ise nüfusun yeniden

---

[3] Anthony Smith, **Toplumsal Değişme Arayışı,** çev. Ülgen Oskay, İzmir, Ege Üniversitesi Yayınları, 1988, s.91.
[4] Ernst E. Hirsch, **Anılarım,** çev. Fatma Suphi, 10.bs., Tübitak Yayınları, 2005, s.298.
[5] Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu,** çev. Metin Kıratlı, 5.bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993, s.287.
[6] Kartal, **Biyopolitika, cilt 1**, s.31.

üretilmiş kısmı anlamına gelen "gençlik" olmuştu. Bu nedenle nüfus meselesi olarak düşünülen, söylem düzeyinde "gençlik meselesi" olarak ifade edilmiştir.

"Tek bir temel toplumsal politika vardır, o da ekonomik büyümedir."[7] Toplumsal politikanın geri kalanının şekillenebilmesi ancak ekonomik büyümeyi içermesi halinde mümkündür. Beden terbiyesi ve spor üzerine gerçekleştirilen kültürel politikalar da Türkiye Cumhuriyeti'nde beşeri sermayeyi iyileştirme adına ele alınır. Bir diğer açıdan da ekonomi politik hamlelerin devamında ve paralelinde ilerler. Önce ekonomide devletçi model benimsenir, aynı şekilde bu devletçi model beden terbiyesi ve sporun yönetilmesi meselesinde de uygulanır. Eğitimde, kültürde ve sporda ilerlemenin yolu devlet merkezci bir "teşkilatlanma" formülü ile mümkündür diyen erken cumhuriyet dönemi politikacıları ekonomik büyümenin alt başlıklarından olan spor ve gençlik meselesini de mühim bir alan olarak ele almışlardır.

Dönemin yönetici siyasal eliti, Birinci Dünya Savaşı'nı asker ya da politikacı olarak bizzat tecrübe etmiş kimselerden oluşmaktaydı. Bu nedenle onlara göre toplumsal bir ilerleme sağlanmak isteniyorsa, hele ki yeni bir savaş durumunda güçlü ve "hazır" bir ordu yaratılması hedefleniyorsa yapılması gereken barış zamanında beşeri sermayeyi mümkün olduğunca buna hazırlamak olmalıydı. On yılda yaratılan on beş milyon genç, bu ilerlemenin başını çekecek gruptur. Tıpkı kurulan bir fabrika, üretilen bir meta gibi insan da yeniden üretilmektedir. O halde dönemin politik gücünün kendisine sorduğu soru şudur: Elimizdeki gençleri nasıl daha "iyi" hale getirebiliriz?

Beşeri sermayeyi oluşturan öğelere bakıldığında, Foucault'ya göre, kalıtımsal olarak aktarılan ve doğuştan gelen unsurlar ile sonradan öğrenilen ve kazanılan beceriler olmak üzere temelde ikiye ayrılır.[8] Günümüz tıp teknolojisi, moleküler biyoloji ve genetik alanındaki gelişmeler ışığında birinci öğenin 21.yüzyılda müdahale yöntemleriyle şekillendirilmesi mümkün gözükse de 1930'larda doğrudan böyle bir şey mümkün değildir. Bu tez için yapılan araştırmalar sırasında erken

---

[7] Foucault, **Biyopolitikanın Doğuşu,** s.125.
[8] **A.e.**, s.190.

cumhuriyet döneminde insan bedeninin kalıtımsal öğeleri üzerine tıbbi anlamda müdahaleci bir yönteme girişildiğinin herhangi bir örneğine rastlanılmadı. Bu nedenle de ilgili yıllarda birinci öğeye müdahale de ikinci öğe üzerinden olduğu söylenebilir. Yani genetik anlamda daha güçlü, daha gürbüz bireyler, dönemin yöneticilerine göre, ancak onların ebeveynlerinin bedenleri üzerindeki çalışma ile mümkün olabilir ve kalıtımsal olarak bir sonraki nesle aktarılabilir durumdadır. Bahsedilen bu çalışma "idman" diğer bir ifade ile "beden terbiyesi" çalışmalarıdır. Kalıtımsal öğelere müdahalenin de öğrenilen ve kazanılan beceriler üzerinden yürütüldüğü anlayışa bir örnek olarak dönemde Türk kadınına yüklenen "annelik" rolüne ve bu role her fırsatta yapılan atıflara odaklanılabilir.[9] TRT arşivlerinde bulunan ve Ankara'da yapılan paraşüt kulesi tanıtımında "*Bakın genç kızlar ne kadar meraklı. Bugün kuleden en çok onlar atlayacaktır. Bir kere kuleye çıkıp etrafı görmek, sonra paraşütçü elbisesini giyip kendini yukarıdan aşağı salıvermek ve birbirini seyretmek görüyorsunuz ki hem güzel hem de heyecanlı. Bu kızlar anne olursa bunların çocukları havada doğup havada büyüyecek"*[10] ifadeleri geçmektedir. Kalıtımsal öğelere müdahale edebilmenin sınırlarının açık örneği olan bu metnin benzeri yaklaşımlara dönem yayınlarında sıkça rastlanmaktadır.

Kadınların kuleden atlaması sayesinde, kalıtımsal olarak çocuklarına da bu sportif yatkınlığın geçeceği düşüncesi gerçekçi ve bilimsel bir beklenti değildir fakat Lewontin'in "biyolojik determinizm" ideolojisi ile açıklanabilir. Yazara göre *"kişinin soya çekeceği düşüncesi biyologlar tarafından ortaya atılmamıştır"*[11] ve söz konusu ilke üç düşüncenin birleşiminden doğar: "*Doğuştan gelen farklılıklar nedeniyle temel yeteneklerin farklı olması, doğuştan gelen bu farklılıkların biyolojik olarak miras alınması, insan doğası sebebiyle hiyerarşik doğanın kaçınılmaz olması."*[12]

Devlet otoritesinin, sporun yönetimi üzerinde kendini var etme eğilimlerini hayata geçirmediği dönem ile ilgili anlatılarda T.İ.C.İ. tarafından temsil edilen bu

---

[9] Konu ile ilgili detaylı bir çalışma için bkz: Elif Çağlı, **Kemalist Dönemin Öjeni Politikalarında Kadınlığın Kurgulanışı: 1930-1945,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
[10] Çevrimiçi kaynak: https://www.trtarsiv.com/izle/129560/ankara-parasut-kulesi (09.12,2018)
[11] Lewontin, **İdeoloji Olarak Biyoloji**, s.36.
[12] **A.e.**

yönetim fazına "liberal dönem" tanımlaması yapılır. Devlet yönetimselliğinin, spor alanını tek başına yönetmek istemesinin argümanlarından biri de bu döneme karşı olan tavrıdır. Liberal ekonomide, fiyatın piyasada belirlenmesi ve birbiri ile rekabet halinde bulunan bireylerin özgürlüğünün kırılgan ve yıkıcı olduğu eleştirisine benzer biçimde T.İ.C.İ. dönemi eleştirilir. Beşeri sermaye olarak görülen gençlerin, bireysel teşebbüslerin kurumsal ifadesi olan spor kulüplerinin kontrolünde ve kullanımında olmasının toplumsal anlamda yıkıcılığı vurgulanır. Sporun, özellikle takım sporlarının her döneminde görülebilecek şiddet olayları, kulüpçülüğün bu bireyci tarafının altı çizilerek yerilir ve beşeri bir sermaye olan genç bedenin bu durumdan "kurtarılması" gerektiği ön kabulü ile politikalar geliştirilmeye başlanır. Bu politikaların dönem içindeki genel tanımı "gençlik meselesi" olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Kötülük fikrini çoğu zaman kültürün büsbütün dışından gelen, kültürü toptan yıkmaya azmetmiş, yabanıl, yıkıcı, ehlileştirilemez bir canavar figürüyle birlikte düşünürüz."[13] Cumhuriyet modernleşmesinin spor politikaları açısında bu canavarlaştırılan kötü "rekabet" kavramıdır. Daha özelde futboldaki rekabete yapılan göndermeler, onun negatif ve yıkıcı olduğunu vurgular ve gençliğin terbiyesinin bedeni boyutu için aşılması gereken bir sorun olarak görür.

Spor eşittir futbol özdeşliği günümüzde de eleştirilmekte, futbolun evrensel popülaritesini kabul etmekle beraber spor kavramının yalnızca futboldan ibaret olmadığı sıkça vurgulanmaktadır. Erken dönem cumhuriyetin devlet akılsallığı da buna yakın bir çizgidedir. Kulüp, kulüpçülük ve sporun bireysel teşebbüslerin kontrolünde olması, futbolun popülerliği üzerinden kurgulanınca, bireyselci ve rekabetçi anlayışa karşı çıkmanın dışavurumu futbola karşı çıkmak olmuştur. Bu nedenle devletin, fikirde rekabet kavramı ile, fiiliyatta ise kulüpler ile olan mücadelesi aslında devletin futbol ya da futbol camiası ile olan mücadelesine dönüşür.

Dönemin yöntemleri göz önüne alındığında, sporu, daha doğru ifade ile beden terbiyesini genele yayma politikasının elit sporcu başarısını feda ettiği ön kabulü yer

[13] Nurdan Gürbilek, **Kötü Çocuk Türk**, 4.bs., Metis Yayınları, 2012, s.76.

almaktadır. İktidarın söylemlerinde sıkça rastladığımız birinci gelen tekler değil güçlü ve sağlıklı bir nesil istiyoruz yaklaşımı ana akım bir bakış açısı olsa da kimi yazınlar, elit sporcu başarısının da aslında sporu genele yaymaya ve devlet kontrolünün sağlanması şartına bağlar. Bu tarz yayınlardan biri de TBMM açık arşivlerinde de bulunan Halkevleri üzerine yazılmış rapor niteliğindeki bir belgedir. Halkevleri'nin şubelerinden ve bu şubelerin o güne kadar (1932-1935 arasında) olan çalışmalarından bahseden bu yazında, Spor şubesi başlığı altında şu ifadeler yer alır:

> "Sonra, marifet ve şan için yapılan sporlarda da ancak ananeleşmiş ve millete mal olmuş spor şubelerinde muvaffak oluyorduk. Çünkü o şubelerdeki seçilmişler bütün bir millet içinden seçilip geliyorlardı, mesela bir güzide göreşçi tarla başında, kasaba meydanında, şehir salonlarında göreşen bütün türkler arasından süzülüp gelmiş oluyordu. Bu kadar millileşmiyen diğer spor şubelerinde kabiliyetler ancak bu oyunla meşgul mahdud kimseler arasından seçiliyordu. Milletin o spor sahasında henüz milletçe bir mümarese yapılmış, kabiliyet derecesi tesbite dilmiş [*sic*] sayılamazdı velhasıl her bakımda bizde sporun kütleleşmesi, ananeleşmesi ulusal ve yurtsal olması lazım geliyordu."[14]

Foucault, biyopolitika derslerinde rekabet kavramı üzerine Röpke'nin söylediklerini aktarırken "*rekabet piyasa ekonomisi alanında bir düzen ilkesidir; ama üzerine toplumun tamamını inşa edebileceğimiz bir ilke değildir. Ahlaksal ve sosyolojik olarak rekabet birleştirici değil, daha ziyade ayrıştırıcı bir ilkedir"*[15] der. Sporu, toplumu inşa sürecinin bir aracı olarak gören erken cumhuriyetin devlet akılsallığında rekabet faktörü tam manasıyla bu açıdan kendine yer bulur. Genelde sporun, özelde ise futbolun içerdiği rekabet, toplumsal açıdan yıkıcı bir unsur olma potansiyelini barındırmakta, futbolun bu açıdan dönem politikalarına bir faydası görülmemektedir.

Devletin spor hamlesindeki ilk kurumsal çıktılarından biri olan Halkevleri'nin spor şubelerinin ne ifade ettiğini anlatırken *"Halkevlerinden evvel birçok*

---

[14]**Halkevleri 1932-1935: 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı** (Çevrimiçi) https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2491/197404032.pdf?sequence=1&isAllowed=y , 24.02.2019, s.67-68.

[15] Foucault, **Biyopolitikanın Doğuşu,** s.200.

vilayetimizdeki spor faaliyeti sadece futbola inhisar etmiş gibi idi"[16] ifadesinin kullanılması bu sebeptendir. Beşeri sermaye, artık rekabet faktörü içinde gençlerimizi bireyciliğe iten spor kulüplerinin futbol takımlarına değil, vatanseverlik içeren yüksek amaçlara yönelik kullanılmalıydı. Bu cümleler ve bu algı, futbolun spor hayatından, daha doğru ifadeyle beden terbiyesi hamlesinden dışlanması sürecinin ilk adımlarıdır. Sporda devletçilik projesinin yoğunluğu arttıkça futbolun ötekileştirilmesi süreci de aynı oranda ivme kazanacaktır.

Futbol, dönemin devlet akılsallığında "*genellikle irrasyonel tepkilere açık oluşu ve egoist eğilimleri barındırması sebebiyle, sporun faydacı amaçlar için kullanılması önündeki en önemli tehdittir."*[17] Bu sözler Yiğit Akın'ın aktarımıyla dönem milletvekillerinden Osman Şevki Uludağ tarafından söylenir. 1936 yılında Ülkü Dergisi satırlarında ifade ettiği bu görüşünden beş yıl sonra yine Uludağ, 1941 yılı bütçe görüşmeleri sırasında görüşlerini, bir kez daha futbolu ötekileştirmek üzerinden belirtir. *"Milletin Arsenal'e gol atacak takımlara değil, karlı havada yirmi kilogramlık bir yükü en az yirmi kilometre taşıyacak yüz binlerce gence ihtiyacı vardır"*[18] ifadesiyle hem sporun kitleselleşmesindeki askeri amaçları özetler, hem de futbolun neden bu yolda herhangi bir faydası olmadığını öz bir biçimde belirtir.

Atatürk'ün huzuruna kabul ettiği T.İ.C.İ. yöneticilerine ifade ettiği ve 1926 yılında işaretini verdiği sporun askeri amaçlara hizmet etmesi talebi, 1941 yılındaki bu ifadede somutlaşmıştır. İlginçtir ki yine Atatürk, bir futbol adamı ile yaptığı konuşmasında kendisine futbol oyununun nasıl oynandığı izah edildikten sonra sarf ettiği *"yahu desene bizim harp oyunları gibi bir şey sizin oyun da; sizin bu iş strateji bilgisi kurmay kafası ister*"[19] sözleriyle futbolun da askeri amaçlar doğrultusunda kullanılabileceğini düşünmüştür. Burada önemli husus, konuya yaklaşımı hangi açıdan olursa olsun Atatürk'ün yine askeri olarak faydalı mı faydasız mı noktasında durmasıdır. Yine de son tahlilde devlet akılsallığı, Arsenal'e gol atacak futbolcular

---

[16] Necip Ali, "Halkevleri", **Ülkü Dergisi,** sayı 9 cilt 2, Ekim 1933, s.23.
[17] Yiğit Akın, **Gürbüz ve Yavuz Evlatlar,** İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.155.
[18] Osman Şevki Uludağ, "Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü 1941 yılı Bütçe Kanunu Layihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası Hakkında Müzakereler", **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 6, Cilt 18, İçtima 2 (30 Mayıs 1941).
Aktaran; Yiğit Akın, **Gürbüz ve Yavuz Evlatlar,** s.155-156.
[19] Haluk San, **Türk Spor Tarihinde Atatürk**, 2.bs., İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1999, s.181.

istememiş ve vatanı savunmak gerektiği zaman orduya koşup eli silah tutacak gürbüz ve yavuz evlatların bedenlerini güçlendirmek için çabalamıştır.

Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün rekabet unsurları nedeniyle pek faydalı olarak görmediği futbol için dönüştürücü önlemlerinden olan İstanbul'daki kulüplerin birleştirilerek birer gençlik kulübüne dönüştürülmesi ardından mükellefiyet yaşındaki herkesin futbol oynamaktan men edilebileceği bir durum ortaya çıkmıştır. Gençlik kulüpleri doğrudan doğruya beden terbiyesi mükelleflerinin spor yapması için çalıştıklarından, bu kulüplerin üyeleri ve sporcuları da doğal olarak mükelleflerden oluşacaktır. Öğrencilerin ve askerlerin futbol oynamaları ve kulüplere üye olmalarının yasaklanmasının ardından mükelleflerin de futbol oynamasının yasaklanacağı söylentisi İstanbul'daki spor adamlarını paniğe sevk etmiştir. Bu ihtimalin yarattığı kaygının en açık şekli Stad Gazetesi'nin *Mükellefler futbol oynamayacak?* başlıklı haberde görülür. Bu başlığın soru işaretiyle bitiyor olması bunun bir iddia olduğunu ve eğer böyle olursa bazı temel konularda soru işaretleri doğacağını simgeler. "*Beden terbiyesi kanunu 18-40 yaş arasında herkesi mükellef addettiğine göre, futbol sahalarımızda ya çoluk çocuğu yahut da göbekli kimseleri mi seyredeceğiz"* sorusuyla başlayan haftanın baş haberi, bu durumu "*bir bakımdan pek gülünç bir bakımdan pek acı*" bularak sonlanır.[20]

Sporda bireyselliği ve özel teşebbüsü dışlamasının nedeni, erken dönem cumhuriyetin devlet akılsallığında sporun kitlesel açıdan işlevsel boyutudur. Kitleler için spor anlayışının dönem iktidarı açısından pragmatik bir yönü vardır. Sağlık, üretim gibi hedeflerin önem düzeyi ne olursa olsun hepsinin önüne geçen ve "asıl" olarak nitelenebilecek hedef yurt savunması, yani askeri hedeflerdir. Halkevlerinin üç yıllık faaliyetleri üzerine yazılan rapor belgesinde *"halkevleri için spor, gencin, yaşlının sağlık durumunun düzelmesi, sağlık neşesinin artması, çalışan Türkün iş veriminin fazlalaşması ve bunlardan daha evvel de her Türkün yurdunu korumak için muhtaç olduğu kudreti elde etmesi: gözü pekliğe, becerikliliğe, dayanıklılığa*

[20] "Mükellef futbol oynamayacak?", **Stad Gazetesi,** sayı 59 (14 Nisan 1940), s. 3.

kavuşması için bir yol demektir"[21] ifadeleri geçer. Aslında tek cümlede özetlenen bu hedefler, içerisinde hem sporun politik tarihteki seyrinin kronolojisini hem de Foucault'nun on yıllar sonra söyleyeceklerini barındırır. Biyopolitika derslerinin neredeyse ilk yarısında hiç biyopolitikadan bahsetmeyen Foucault, derslerinin çoğunu neoliberalizme, daha özelde Alman tarzı neoliberalizme ayırır.[22] Zira iktidarların nüfusa ve onun sağlığına olan ilgilerinin tam odağında ekonomik büyüme hedefinin bulunduğunu söyler. Halkevleri raporunun alıntılanan kısmında geçen *çalışan Türkün iş veriminin artması* da tam olarak Foucault'nun söylediğine karşılık gelmektedir. Beden terbiyesi ve spor, emek gücünün fiziksel kapasitesi ve dolayısıyla veriminin artmasını sağlayarak ekonomik büyümeye katkı veriyordu. Asıl amaç olmasa da, erken dönem cumhuriyet iktidarının sporun kitleselleşmesindeki hedeflerinden biri de budur. İlerleyen yıllarda, beden terbiyesi mükellefiyetlerinin fabrikalara getireceği yükümlülükler de bu hedef doğrultusunda uygulanmış ya da uygulanmaya çalışılmış politikaların tezahürüdür.

Biyoiktidar rolüne evrilen dönemin siyasal eliti için beden, beşeri bir sermaye halini almıştır. Toplumun ve toplumdaki her bireyin bedeni, verim alınması gereken bir devlet sermayesidir. Bu algı ile spor politika ilişkisinin tarihsel gelişimi içerisinde sporun önleyici hekimlik alanında kullanılmaya başlamasının kronolojisi de örtüşür. Türkiye'de de devlet, sporu (idmanı) önce askeri bir bakış açısı ile ele alarak ordu modernleşmesinin içine koymuş, ardından da bir basamak ilerleyerek spor meselesini önleyici hekimlik ve sağlık politikaları açısından da söylemlerinin içine almaya başlamıştır. Biyoiktidara evrilmeye başlayan yönetim anlayışına göre vatandaşların artık bedensel yükümlülükleri vardır ve bu yükümlülükleri yerine getirmesi için de devlet onlara gerekli koşulları sağlamalıdır. Bu anlayışın başlangıç aşamasındaki bir örneği, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in 1925 yılı TBMM açılış konuşmasındaki şu cümlesidir:

---

[21] **Halkevleri 1932-1935: 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı** (Çevrimiçi) https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2491/197404032.pdf?sequence=1&isAllowed=y , 24.02.2019.

[22] Foucault, **Biyopolitikanın Doğuşu,** s.155.

> "Bir bütün olan bu kutsal vatanda, bütün vatandaşların bedensel, mali ve ülküsel bütün yükümlülüklerini aynı kolaylık ve açıklıkla yerine getirmeleri sağlanıncaya kadar, gözlediğimiz hastalıkların düzeltilmesi konusunda kesin çaba sarfetmek zorundayız. (Bravo sesleri, alkışlar)"[23]

Benzer bir yaklaşımın yine meclis açılış konuşmalarından birinde ve bu sefer 1934 yılındaki bir konuşmada görülmesi, 1925 yılındaki düşüncenin dönemsel ve geçici bir durum olmadığını kanıtlar. Bu kez farklı olan ise dokuz yıl önce tüm vatandaşları hedef alan söylem, hedef kitlesini biraz daha daraltarak odaklanmış ve gözünü "gençliğe" çevirmiştir. 1934 yılı TBMM açılış konuşmasında Atatürk'ün şunları söyler:

> "Ulusun, ulus gençlerinin, çocuklarının sağlıkları, sağlamlıkları, gürbüzlükleri, üzerine düştüğümüz çok gerekli bir sağlık işidir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının bu yönden bize kıvanç verecek biçimde çalışmakta olduğunu görmekteyiz. (Alkışlar)"[24]

Bu bağlamda erken cumhuriyetin politik erkleri de kendilerinde gençlerin sağlıklarının ötesinde sağlamlıkları konusunda politika üretme hakkı görmektedir. Hatta bunun bir haktan çok görev olduğunu düşünürler. Tıpkı Aristo gibi onlar da *"çocukların en iyi beden ölçülerine sahip olmaları için nasıl yetiştirilecekleri konusu üzerine düşünmek yasa koyucunun görevidir, zira çocukların bedenleri "yasa koyucunun dilediği gibi olmalıdır"*[25] görüşünü benimser. Mustafa Kemal Atatürk'e göre *"Her ulus çocuklarının sıhhatli ve gürbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sıhhi şartlarını temin etmek, devlet halinde bulunan siyasi teşekküllerin en birinci ödevidir."*[26]

Beden Terbiyesi Kanunu'nun kabul edildiği ve mükellefiyet yılları olarak adlandırılabilecek yıllara denk gelen zamanlarda İstanbul Çocuk Esirgeme Kurumu

---

[23] "Atatürk'ün TBMM İkinci Dönem Üçüncü Yasama Yılı Açış Konuşmaları", **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 1 Kasım 1925, D.2, C.19, S.7.
[24] "Atatürk'ün TBMM Dördüncü Dönem Dördüncü Yasama Yılı Açış Konuşmaları," **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 1 Kasım 1934, D.4, C.25, S.3.
[25] Kartal, **Biyopolitika, cilt 1**, s.31.
[26] Akt. Akın, **Gürbüz ve Yavuz Evlatlar**, s.87.

tarafından 23 Nisan münasebetiyle "gürbüz çocuk müsabakası" tertip edilir. Üç farklı yaş kategorisinde gürbüzlük konusunda yarışan çocukların en gürbüzünü tıp doktorlarından oluşan bir heyet seçer. Herhangi bir kayıt yaptırmak gerekmeden, annelerin yalnızca çocukları ve çocukların nüfus cüzdanları ile gelerek katılabileceği, ilk üç çocuğa ödül de verilen bu müsabakanın amacı şüphesiz ki halk sağlığı kapsamında çocukların sağlığına dikkat çekmek ve ebeveynlerin buna önem vermesini sağlamaktır.[27]

Dönemin siyasal önderleri için spor, beden terbiyesi, sağlık, gürbüzlük, gibi şeyler ifade ettiği için konuşmalarda idman, talim gibi kelimeler kullanılsa da spor kelimesi pek fazla görülmez. Bu çalışma sırasında Meclis açılış konuşmaları incelendiğinde spor kelimesinin doğrudan ve ilk kez kullanıldığı konuşmanın 1 Kasım 1937'de gerçekleştirilen beşinci dönem üçüncü yasama yılı açılışında gerçekleştiği görülür. TBMM açılış konuşmalarının önceki yıllarında beden kelimesi odaklı ve sağlık politikaları içerisinde bahsedilenler, artık doğrudan "spor" kavramı ile ifade edilir. Bunun nedeninin Türk Spor Kurumu ile artık spor işlerinin kontrolünün doğrudan partiye geçmesi olduğunu söylemek mümkündür. Bir meclis açılış konuşmasında ilk kez spor kavramını doğrudan kullanan Atatürk şunları söyler:

> "Her çeşit spor çalışmalarını Türk gençliğinin milli terbiyesinin ana unsurlarından saymak gerekir. Bu işte, hükümetin şimdiye kadar olduğundan daha ciddi ve dikkatli davranması, Türk gençliğini spor bakımından da milli heyecan için özen ile yetiştirmesi, önemli sayılmalıdır."[28]

Meclis açılış konuşmalarında spor kavramının ilk kez doğrudan kullanıldığı bu konuşmanın içeriğinde bulunan, gençlik meselesinin yine sağlık politikaları içinde de kalmaya devam ettiği ve Sağlık Bakanlığı'nın yürüttüğü politikaların başarılı bulunduğu şu satırlardan anlaşılır:

---

[27] "Gürbüz Çocuk Müsabakası", **Cumhuriyet Gazetesi**, 23.04.1940, s.5.

[28] "Atatürk'ün TBMM Beşinci Dönem Üçüncü Yasama Yılı Açış Konuşmaları", **Millet Meclisi Tutanak Dergisi,** 1 Kasım 1937 D.5, C.20, Sa.3

> "Kendine inkılabın ve inkılapçılığın çeşitli ve hayati görevler yüklediği Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı, her zaman üzerinde dikkatle durulacak milli sorunumuzdur. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının bu sorun üzerindeki sistemli çalışmaları, yüksek Kamutayı sevindirecek durumda gelişmektedir.(…) Bakanlığın «Sağlam ve güçlü bir nesil, Türkiye'nin özüdür» prensibini, pek iyi kavrayarak çalışmakta olduğunu belirtmek isterim."[29]

Dönemin trendi olarak bedeni kusursuzlaştırma çabası ve bununla ilgili politika üretmek cumhuriyetin siyasal elitlerinin de gündemindedir. Olandan olması gerekene geçiş süreci olarak görülen cumhuriyet devrimlerinin sıradaki parçası kültürel ve sosyal devrimler olmaya başlamıştır. Beden terbiyesi üzerine düşünülen politikalar da özünde sportif bir devrimi içermez. Daha açık söylemek gerekirse bazı kaynaklarda devletin "spor hamlesi" dense de bu hamlenin sportif bir başarıyı hedefleyen bir hamle olmadığı, aksine başta takım sporları olmak üzere rekabetin tehlikeli bulunduğu bir anlayışın hakim olduğu "idmancı" bir hamle olduğu anlaşılır. Kitlesel olarak vatandaşın, özellikle gençlerin bedensel faaliyetler ile kendilerini zinde tutması hedefine yönelik politikalar bir spor hamlesinden çok beden terbiyesi hamlesidir ve bu nedenle sosyal-kültürel devrimler arasında incelenmelidir. Makbul vatandaşı yaratırken, siyasal iktidar tarafından hedeflenen Türk gencinin bedensel olarak da arzu edilen şekle gelmesinin yegane formülü de bu alanı kontrol altına alabilecek şekilde teşkilatlanmadır.

Bu formülün ilk basamağı, spor alanındaki en üst teşkilatın artık bir devlet teşkilatı olması konusundaki politik hamlelerdir. Özünde kulüpçülüğün tasfiyesini barındıran bu hamlenin hedefinde mikro düzeyde kulüpler, makro düzeyde ise Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı vardır. Kulüpçülüğün, özellikle takım sporları özelinde kulüplerin tehlikeli bulunmasının başlıca nedeni rekabet unsurudur. Rekabet ayrıştırıcı bir unsur olduğu için ahlaksal ve sosyolojik açıdan negatif bir anlam içerir ve yapılmak istenene zıtlık taşır. Bu noktada Foucault'nun aktarımı ile Röpke'nin piyasa denklemi üzerinden rekabet kavramı için söyledikleri bir kez daha tekrar etmek, durumun anlaşılmasını kolaylaştırır: "*Rekabet, piyasa ekonomisi alanında bir*

[29] **a.e.**

düzen ilkesidir. Ama üzerine toplumun tamamını inşa edebileceğimiz bir ilke değildir. Ahlaksal ve sosyolojik olarak rekabet birleştirici değil, daha ziyade ayrıştırıcı bir ilkedir.”[30]

Sporda devletçilik konusunda politikalar oluşturulurken örnek alınan Almanya’nın sistemindeki en çekici unsur gençlerin bir teşkilat çerçevesinde, organize şekilde idman yapıyor olmasıdır. Burada vurgulanan bir spor branşı değil, ya da fiziksel durum bile değildir. Asıl istenen “birlikte hareket etme” becerisidir. Gençlik meselesinin özünde onları askere hazırlamak vardır ve bunun için bedenlerini dinç ve güçlü tutmak elzemdir. Fakat askerliğin gereği olan disiplini sağlayacak, gençleri sivildeyken bu disipline sokacak bir kurumun varlığına olan ihtiyaç, sporda teşkilatlanma ile birleştirilerek karmaşık bir hale getirilir. Karmaşık olmayan tek şey ise yurt savunmasında çok büyük iş düşecek gençleri barış zamanı teşkilatlandırma çabası ve bu yöndeki politik arzudur.

Resim 2.1: Belarus Ordusu için Savaşan Bir Çocuk Asker

Kaynak: Kişisel Arşiv (Büyük Yurtseverlik Savaşı Tarihi Müzesi, Minsk/ Belarus) / Ocak 2019

[30] Foucault, **Biyopolitikanın Doğuşu,** s.200.

Belarus'un başkenti Minsk'te bulunan *Büyük Yurtseverlik Savaşı Tarihi Müzesi*'nde yer alan bu fotoğrafta 1929 doğumlu Stasevich isimli bir çocuk asker yer alır. 1944'te çekilen bu fotoğrafta görüldüğü gibi Belarus Ordusu, mümkün olan her insana ihtiyaç duyduğu için savaş sırasında sıkça çocuk yaşta askerlerden yararlanır. İkinci Dünya Savaşı'nın gelmekte olduğu yıllarda, bundan sonra savaşların topyekün biçimde olacağını bilen siyasal önderlerin gençleri paramiliter bir çaba ile barış zamanı teşkilatlandırmaya çalışması çağın eğilimleri dışında olan marjinal bir politika değildir. Bu nedenle gençliği olası bir seferberliğe hazırlamak dönemin koşullarında rasyonel bir tutarlılık arz etmektedir. Sorunlu olan kısım, spor teşkilatının tamamını yalnızca bu ihtiyaca odaklamak ve faydacılığı çok dar kapsamlı düşünerek ülkedeki spor yönetimini, askeri amaçlar uğruna işlevsiz hale getirmiş olmaktır.

Spor yönetiminin tamamını militarist bir hale getirmenin ne demek olduğunu daha iyi anlamak adına Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün ilk direktörü General Cemil Taner'in ilk demeçlerinden birinde sporun gayesini açıkladığı şu satırlara bakmak yeterli olacaktır:

> "Devlet, yurttaşı beden terbiyesi ve sporla alakalandırmak ve meşgul kılmaktan iki esaslı gaye bekler.
>
> 1-Yurttaşın sıhhatli, kuvvetli, müteşebbis ve dürüst ahlak sahibi bir sportmen olması.
>
> 2-Yurt müdafaasına kendisine emanet edilen Cumhuriyet ve inkılabı ve yurt istiklalini korumağa muktedir yılmaz, çabuk karar verir, çabuk icraata geçer, yurt menfaatini her menfaatten üstün tutar, bir yurtsever olarak yetişmesi."[31]

Bu maddelerden birincisi yurttaş ne olmalı, ikincisi de birincisinde belirtilen yurttaş talebinin neden böyle olması gerektiğinin açıklamasıdır. Burada hayal edilen beşeri kaynağın gerektiğinde savaşa hazır askerler şeklinde kendini konumlayan bir hal almasıdır. Toplumun bu sorumluluk bilinci ve fiziksel kapasiteye ulaştırarak,

[31] Cemil Taner, "Beden Terbiyesi ve Spor Teşkilatında Çalışma Esasları", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 2, Şubat 1939, s.2.

herkesi askere almadan, onlara bakma, besleme, kışlada eğitme gereği duymadan, sivil bir hazır ordu bulundurma ütopyası, beden terbiyesi politikalarının artık tam orta yerinde durmaya başlar.

Kanunun ortaya çıkış süreci, kabulü ve ardından gelen söylemleri kendi başına değerlendirmek yerine uluslararası siyaseti ve adım adım gelen İkinci Dünya Savaşı süreciyle birlikte ele almak daha açıklayıcı olacaktır. Dönem tüm Avrupa devletlerinin militarist politikalar uyguladığı, uygulamak zorunda kaldığı bir dönem olmuştur. Gençliği teşkilatlandırmak da topyekun savaş döneminde yapılması gereken kaçınılmaz işlerden biri olarak görülür.

Spor ve beden terbiyesi, devlet adamları için hep "halledilmesi gereken bir mesele" olarak ele alınır. Kuruluş yılından beri süregelen devrim zincirine katılan her yeni halkada olduğu gibi, bu işe de "sırası geldiğinde" üzerine düşülüp "halledilecek" bir mesele olarak düşünülür. Halletmek tabirinden çıkarılacak sonuç, meselenin bir problem olarak görüldüğü ya da problemler barındıran bir alan olarak algılandığıdır. Son tahlilde spor alanı, cumhuriyet devrimlerinin henüz dokunmadığı, geçmişten devam eden miras ile kendiliğinden ilerleyen bir alandır ve topyekun değişim çemberinin içine alınmadıkça spor, asla "cumhuriyetin sporu" olmayacaktır. Devlet akılsallığının bu perspektifini, sporun devletleşmesi sürecinin önemli isimlerinden olan Nizamettin Kırşan'ın Beden Terbiyesi ve Spor dergisinde yazdığı yazının son paragrafında görmek mümkündür. Sporun devletleştirilmesindeki temel gayenin askeri hedefler olması ve devletin spor üzerindeki tek karar verici makam haline gelmesinin makbul vatandaşı yaratma projesinin bir fazı olarak görülmesini içeren paragraf şöyledir:

> "İşte, memlekette günden güne artan spor alakası ve bütün medeni cihan gençliği gibi Türk gençliğin de spora karşı gösterdiği heves ve rağbet ile beden faaliyetlerinin yurt müdafaasındaki yüksek değerini ve milli fikir terbiyesinin yanında milli beden terbiyesi meselesinin de bir devlet işi olarak mütalaası lüzumunu derpiş eden Cümhuriyet Hükümeti ve Büyük Millet Meclisi 1938 haziranının 27 inci günü çıkan kanunla Başvekalete bağlı Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nü kurdu; bu milli meseleyi halle koydu."[32]

[32] Nizamettin Kırşan, "Beden Terbiyesi Kanunundan Önceki Spor Teşkilatımıza Umumi Bir Bakış", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 1, Ocak 1939, s. 32.

2.2. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Arasındaki Süreklilik

Suna Kili'nin "çağdaşlaştırıcı ulusçuluk"[33] olarak ifade ettiği bir modernleşme yöntemi benimseyen cumhuriyet rejimi, Osmanlı kültürü başta olmak üzere tüm sürekliliği koparmak ister. Öte yandan bu istencin, imparatorluk ve cumhuriyet dönemleri arasındaki sürekliliği tarihsel anlamda yok edemeyeceği açıktır. Yeni bir rejimin modernleşme yolunda yaptığı devrimler ile bu devrimlerin köklerinin Osmanlı son dönemindeki başlangıçları birbirinden ayrı ve aynı anda var olabilecek gerçekliklerdir. Yani modernleşme sürecinin cumhuriyetin ilanı ile bir anda başlamadığını, her alanda olduğu gibi devletin spor ile olan ilişkisi açısından da Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki sürekliliğin yok sayılamayacağını belirtmek gerekir.

> "Türkiye, Osmanlı'nın son yüzyılından bu yana Batı uygarlığı yörüngesine girmiş bir ülke olarak önce eğitim sistemini, sonra da insan görüşünü değiştirmiştir. Bugünkü insan ve insan bedeni hakkındaki telakkilerimiz önemli oranda Batı dünyasının anlayışlarına uyarlanmıştır."[34]

Fişek Türkiye'de sporun laikleşmesini Tanzimat Batıcılığı ile ilintilendirir. Ona göre genel eğitim düzeninin bir parçası olarak spor da laikleşmiştir. Modern eğitim kurumlarının ortaya çıkışıyla başta güreş olmak üzere geleneksel sporlar ile bağlarını kopararak çağın Avrupası'nda ortaya çıkan beden eğitimi akımlarına yönelecektir.[35] Bu hipoteze göre beden eğitimine yönelmek, devlet için ilerici ve modernleşmeci bir hamledir. Erken dönem cumhuriyetin devlet akılsallığı da beden terbiyesi meselesine tam olarak bu yönden bakmakta ve konuyu bu açıdan ele almaktadır. Beden terbiyesi meselesi üzerinden gençlik politikaları üretmek, laik düzene geçişin bir adımıdır. Dönemin birçok anlatısında, beden terbiyesinin yalnızca bedeni iyi hale sokan bir rolü yoktur. Beden terbiyesi aynı zamanda Türk gencini "devrimin" istediği yönde şekillendirecek, ideal vatandaş tipi olarak toplumu yeniden

---

[33] Suna Kili, **Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli,** Cumhuriyet Yayınları, 1998, s.17-21.
[34] Canatan, **Beden Sosyolojisi,** s.367.
[35] Fişek, **100 Soruda Türkiye'de Spor Tarihi,** s.42-43.

üretebilecek bir araç olarak görülür. *"Önce bedendir vatandaş. Meşrutiyet pedagoglarının vatandaşın bedenine yönelik iradeci yaklaşımı ve bu bağlamda sağlıklı yaşam söylemi, kitaplardaki modernleşmeci projenin ana temalarından birini oluşturur."*[36] Üstel'in meşrutiyet ders kitaplarından bahsederken söyledikleri cumhuriyetin erken evresi için de süreklilik arz eden bir gerçekliktir.

İkinci Meşrutiyet öncesi istibdat döneminde devletin, yani bizzat padişahın şahsında varlık bulan devletin, spor meselesi hakkındaki perspektifi, kontrolü imkansız kalabalıklar yaratma potansiyelinden öte değildi. Azınlıklara verilmiş ve imtiyaz olarak görülen haklar sayesinde gayrimüslimlerin kurduğu spor kulüpleri dışında bir spor oluşumu vücuda getirebilmek neredeyse imkansızdır. Böyle bir dönemde, 1903 yılında özel ferman ile Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün kurulması[37] Osmanlı-Türkiye spor hayatına giren ilk kulüplerin aslında "devlet himayesinde" girdiklerinin kanıtıdır. Kendi yasağında delik açan Sultan Abdülhamit'in elbette bunu güvenlik kaygıları ile yapmış olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Dolmabahçe Sarayı ile işçi merkezi ve çok sayıda insanın ticari faaliyette bulunduğu sosyal ve görece "kontrolsüz" bir alan olan Galata arasında kalan bölge kritiktir. Bu bölgede konumlanan bir spor kulübü aslında sarayın güvenliği açısından tampon bir bölgede yer alır. Bünyesinde bedenen güçlü gençler bulunan bir kulübün varlığı, herhangi bir acil durumda bu gençlerin Saray'a giden yollar üzerinde bir takviye askeri güç rolü sayesinde Beşiktaş Kulübü imtiyazlı bir konuma geldi denebilir.

Karşıyaka Spor Kulübü kurucularından olan Zühtü Işıl'ın "*memleket bizimdi fakat hakim olan Türk'ten başkalarıydı (...) Hürriyet ilanı ile Türk'üz diye övünmek ihtiyacını duymaya başlamıştık, her sahada duyulan bu ihtiyaçlar bizi sporda örgütlenmeye itti"*[38] ifadeleriyle özetlenebilecek istibdat döneminden ikinci meşrutiyet dönemine geçiş sonrası spor kulüpleri kurulmaya başlasa da bunlar dağınık örgütler şeklinde bağlantısız bir başlangıç dönemi geçirdiler.

Modern devlet kavramının içerisinde yer alan ordu artık bir "vatandaş ordusudur". Zorunlu askerlik meselesiyle birlikte gelen bu kavram, her vatandaşı

---

[36] Füsun Üstel, **Makbul Vatandaşın Peşinde,** 3.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s.74.
[37] Fişak, **100 Soruda Türkiye'de Spor Tarihi,** s.61.
[38] Yaşar Aksoy, **Karşıyaka Spor Kulübü ve Kaf Sin Kaf Tarihi**, Hisdaş Yayınları, 1988, s.35.

potansiyel birer askere çevirirken askerlerin vatandaşlardan temin edilmesi de askeri eğitim ile modernleşmenin tüm kavramlarının iç içe geçmesini kaçınılmaz kılar. Osmanlı'da İkinci Meşrutiyet döneminde "*gençliğin savaşa hazırlanmasına yönelik olarak gerek okullarda müfredata eklenen derslerde, gerekse paramiliter gençlik derneklerinde bedenin terbiye edilmesine, askeri talimlere ve bu yolla askeri becerilerin ve bazı karakter özelliklerinin geliştirilmesine"*[39] çalışılmıştır. Bu anlayış erken cumhuriyet yıllarında da süreklilik göstermiş ve gençliği teşkilatlandırarak militarize etme arayışına yönelmiştir.

2005 yılının eylül ayında, dönemin Fenerbahçe Spor Kulübü Müze Kurulu Başkanı'nın bulduğu Fenerbahçe Spor Kulübü'nün 1913'te İkdam Matbaası'nda basılan ilk tüzüğünün ikinci ve üçüncü maddesi, sporun beden terbiyesi olarak görülmesi ve askerliğe hazırlıkta araçsallaştırılması konusunda Osmanlı-Cumhuriyet sürekliliğini ispatlar. Kulübün ilk tüzüğünde yer alan iki madde günümüz Türkçesi ile şu şekildedir:

> "Madde2. Kulübün takip ettiği amaç ve gaye; memlekette bedeni ve fikri terbiyenin yayılmasına çalışmak ve vatan gençlerini; vatanın korunmasına, zorluklara ve askeri seferberliklere alıştırmaktır."
>
> "Madde3. Kulüp, özellikle askeri beden eğitimlerin yapılması ve milli oyunların yaygınlaştırılması ve disiplinli bir halde geliştirilmesiyle uğraşacak ve kaybolan tecrübelerin kazanılmasına uygun amatör şubeler kurulmasına çalışacaktır."[40]

Cumhuriyet döneminde sporun bir araç olarak görülmesi ve askerliğe hazırlık evresi tahayyülünde beden terbiyesinin sağlayacağı fayda düşünüldüğünde benzer durum Osmanlı son dönemi için de geçerlidir. Füsun Üstel'in aktarımıyla Ahmet Cevat, *Musahabat-ı Ahlakiye, Sıhhiye, Medeniye, Vataniye ve İnsaniye* isimli kitabında şunları söyler:

---

[39] Yamak Ateş, **Asker Evlatlar Yetiştirmek**, s.35.
[40] Sertaç Kayserilioğlu, "İlk Tüzük", **Fenerbahçe Dergisi,** sayı 31, 1 Eylül 2005, s.32-37.

> "(…) Dolayısıyla çocuk, askerliğe hazır olmasını sağlayacak bir disiplin altında bulunmalıdır. Bu disiplin ise, ancak idman, nişancılık, keşşaflık gibi serbest hizmetler ve talimlerle olur. Küçüklükte muntazaman terbiye-i bedeniyeye devam eden, idman yapan, nişancılığı öğrenen, izcilik eden, ata binen bir çocuk mükemmel bir asker olur."[41]

Osmanlı son döneminde kurulan ve gençleri askere hazırlamak amacıyla çalışan organizasyonlardan biri olan Osmanlı Genç Dernekleri'nin kuruluşunun kaynağı, Osmanlı ordusunun modernleşme sürecinde üst düzey subaylardan biri olan Alman Mareşal Von der Goltz'un projesidir. Mareşal Goltz, *eğlenceli bir spor* olarak değerlendirdiği izcilik örgütlenmelerini, savaşın eşiğinde ve savaş sırasında orduya asker temin etmede yeterli bir araç olarak görmemiş olmasıdır. Bu nedenle bir *ihtiyat ordusu* ihtiyacını vurguladığı bir projeyi Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya sunarak 1933 yılında başka benzerinin görüleceği yapmıştır: Türkiye'de sporun politikası meselesindeki Alman etkisi.[42]

Savaş durumunun içerisinde bu ivedi ihtiyaç, tıpkı 1938 yılında olduğu gibi, sporu ve beden terbiyesi talimlerini askeri bir hiyerarşi içerisinde değerlendirmeye yol açar. Bir başka benzerlik ise bu sporu yaptırmanın bir "zorunluluk" haline getirilmesi planıdır. Mareşal Goltz, gençleri orduya hazırlayan fakat izcilik dernekleri şeklinde örgütlenen Güç Dernekleri'ni yetersiz bulur çünkü bu dernekler tüm Osmanlı gençlerinin üye olmak zorunda olduğu dernekler değildir.[43] Yani gençleri bedenen ve fikren bir savaş durumuna hazırlayacak şekilde çalışacak bir yapı olsa bile bunun zorunlu olmaması işi zorlaştırmaktadır.

Aynı bakış açısı, Genç Dernekleri'nden yaklaşık yirmi yıl sonra, hazırlanan Beden Terbiyesi Kanunu'na konulan bir madde ile belirli yaştaki tüm vatandaşların spor yapmasını bir "mükellefiyete" bağlayarak zorunlu kılıyordu. İmparatorluğun son dönemi ile cumhuriyetin ilk dönemi arasındaki süreklilik içerisinde yer bulan bir başka örnek de bu askeri faydacılığa dayalı bakış açısının devam etmesi hatta kanunlaşmasıydı. Kaldı ki söz konusu kanun ile 1938 yılında kurulan ve devletin en

---

[41] Üstel, **Makbul Vatandaşın Peşinde,** s.86.
[42] Yamak Ateş, **Asker Evlatlar Yetiştirmek,** s343.
[43] **a.e.** s.348

üst spor organizasyonu olan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün ilk direktörü de bir asker olmuştur.

Eğitim sistemine ilk kez beden eğitimi dersini koyan liderin Mustafa Kemal Atatürk olduğu söylenen durumlara sıklıkla rastlanır. Bu yanlış bilinen durumu düzeltmek adına yine Atatürk'ün 1915-1916 yılında Osmanlı Genç Dernekleri müfettişi olarak yazdığı rapora bakmak yeterli olacaktır. İzcilik teşkilatının paramiliter bir hal kazanmasıyla gençleri askere sivildeyken hazırlama görevine haiz bu teşkilatı teftişi sonrası yazdığı raporun beşinci maddesinde Genç Dernekleri Müfettişi Miralay Mustafa Kemal der ki :

> "Son zamanlarda Milli Eğitim Okulları'nda sınırlandırılan beden eğitimi ders saatleri arttırılması, genç dernekleri ile alakalı görev ve kuruluşlar devam ettirilmeli ve köylere kadar esaslı bir şekilde yayılmaları sağlanmalıdır."[44]

Böylelikle bizzat Atatürk'ün kendi raporundan, beden eğitimi derslerini ilk kez cumhuriyet modernleşmesinin bir parçası olarak kendisinin eğitim sistemine koymadığı görülür. Aslında yanlış olan bu iddiayı ilk kez kimin ortaya attığı bilinmese de sıkça tekrarlanan ve bu tekrardan ötürü doğru kabul edilen bir durumu düzeltmek bu çalışma açısından önemlidir.

Öte yandan Mustafa Kemal, uluslararası ortamın dinamiklerini bilen, imparatorlukların zamanının geride kaldığını ve ulus devlet kurmanın kaçınılmaz olduğunu bilen ilerici bir liderdir. Söylevlerinde, yalnızca üst yapısal reformların değil kalıcı kültürel ve sosyal reformların da yapacağına dair detaylara rastlanır Örneğin Cumhuriyetin ilanından önce dahi nüfus politikaları konusunda biyoiktidar kavramı içinde değerlendirebilecek bir yargıya vardığı şu cümlesini, TBMM açılış konuşmalarından birinde zikreder:

---

[44] San, **Türk Spor Tarihinde Atatürk**, s.60.

> ”Efendiler, yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri eğitim sınırı ne olursa olsun, en önce ve her şeyden önce Türkiye’nin bağımsızlığı için kendi benliğine ve milli geleneklerimize düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek gereği öğretilmelidir. (Alkışlar) Uluslararası dünyanın bu günkü durumuna göre, böyle bir savaşın gerektirdiği mücadele ruhunu taşımayan insanlara ve bu nitelikteki insanlardan kurulu topluluklara yaşama ve bağımsızlık hakkı yoktur. (Bravo sesleri).[45]

Osmanlı, cumhuriyet modernleşmesi için hep bir öteki rolünde olmuştur. Ondan uzaklaşmak gerekir. Osmanlı imgesi, geri dönülmemesi gereken karanlık bir geçmiştir. Bu nedenle modernleşmenin getirdiği değişim ve dönüşüm süreçlerinde yapılan tüm hamleler imparatorluk devrine yapılan gerici atıflarla sağlanmıştır. Devletin spora hakimiyet hamlesinin fiili durumdan kurumsal hale geçtiği kritik süreçler sırasında Muhtar Bedi’nin *“ne pahasına olursa olsun Kemalci gençliği Osmanlı devrinde kalma ülküsüz kulüp çatılarından kurtarmak, şu ferdin bu teşekkülün bağırışına kulak tıkayarak gayeye yürümek inkılap vazifemizdir”*[46] demesi de bunu doğrular nitelikte bir örnektir.

---

[45] “TBMM Birinci Dönem Üçüncü Yasama Yılı Açış Konuşmaları”, **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 1 Mart 1922, D.1, C.18, S.2.

[46] Muhtar Bedi, “Mücadeleden Yılmamak, Zafer Yol Budur”, **Spor Postası,** sayı 31, 10 Kasım 1934, s.6.

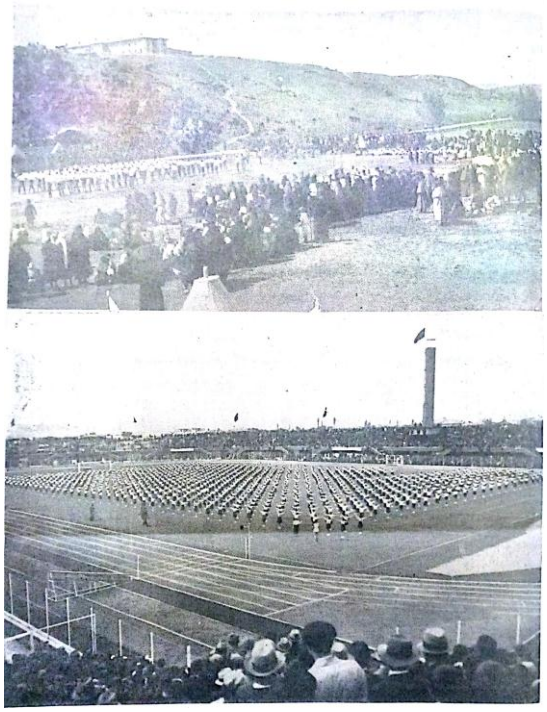

Resim 2.2: İki Resim İki Devir

Kaynak: Ulus Gazetesi, 19.05.1938

1938 yılı 19 Mayıs tarihinde Ulus Gazetesi'nde "İki Resim İki Devir" başlığı ile yayınlanan bu fotoğrafların farkını vurgulamaktaki temel amaç Cumhuriyet devrimlerinin gençliği, devrimin tarihsel ötekisi Osmanlı'nın geri kalmış yapısından kurtardığında nasıl bir hale getirdiğini gösterme çabasıdır. Fotoğrafların altında şu satırlar yer almaktadır:

"Yukarıdaki resimlerden biri, 1921 senesinde, eski tarihe göre 6 mayısta Ankarada mektebliler bayramını göstermektedir. 1921'de Ankara bu kadar genci bir arada görmeğe hasreti ve gençliği seyretmek için bu kadarcık bir kalabalık toplayabilmek fevkalade değildi.

1938'de yirmi bin kişi alan modern stadyom ve cumhuriyet çocuklarını iftihar ve huzur içinde seyretmeye koşan elli bin Ankaralıyı düşununüz; On yedi sene, milletlerin hayatı için bir andır. Kemalizm bu anın içine bir yeni hayat nizamı sığdırmıştır.

Bazen iki resim bile, iki devri anlatmaya kafi gelir: Matbuat Umum Müdürlüğü müşavirlerinden arkadaşımız Servet İskit'in hususi koleksiyonundan aldığımız bu on yedi senelik resmin, bugün Ankara'nın neresi olduğunu belki merak edersiniz. Eski ziraat mektebinin arkalarına düşen bu meydan Yüksek Ziraat Enstitülerinin birer abide halinde yükseldiği sahadır.

İki resim arasındaki fark, muhakkak ki başınızı döndürecektir."[47]

2.3. Ana Hatlarıyla Erken Cumhuriyet Döneminde Sporun Politikası

"Türkiye Cumhuriyeti tarihi siyasal açıdan kaçınılmaz olarak bir ulus-devlet tarihidir."[48]

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi için kullanılan "hasta adam" ifadesine bir zıtlık oluşturacak şekilde Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus devlet vatandaşı olarak ulaşmak istediği yeni insan tipi "gürbüz ve yavuz evlatlar" olmuştur. Burada hastalıktan kurtulup sağlıklı bir hal almaya göndermede bulunan gürbüzlük ve yavuzluk kavramlarının yanında, yaşlılıktan gençliğe geçişin vurgusu da önemlidir. İmparatorluğun yedi asırlık geçmişi dolayısıyla ifade ettiği yaşlı adam, artık yerini yeni kurulmuş genç bir rejime, dolayısıyla genç bir bedene bıraktı. Yalnızca bu biyolojik ifade bile, yeni rejimin politikaları açısından imparatorluğun devamı olmayı reddedişidir denebilir.

Yeni rejim, yeni ekonomi, yeni sosyal hayatın inşa edilmesi yapısal anlamda önemlidir. Bu yapının varlığını sürdürebilmesi ise yeni rejimin üreteceği yeni

[47] "İki Resim İki Devir", **Ulus Gazetesi,** 19.05.1938, s.20.
[48] Ersanlı, **İktidar ve Tarih,** s.271.

insandaki başarısına bağlıdır. Dönemin yöneticileri bunun farkında olduğundan, toplumun yeniden üretimi sürecinde çocuk ve gençlerin ne denli önemli olduğunu biliyor, onları birer "cumhuriyet çocuğu" olarak yetiştirmeyi hedefliyordu. Entelektüel birikim, çağdaş düşüncenin yanı sırda bedensel açıdan da sağlıklı ve güçlü olarak hayal edilen bu yeni nesil tahayyülünün en kapsamlı ifadesinin edebi hali, spor kelimesinin doğrudan on altı kez kullanıldığı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara romanının sonunda bulunur:

> "Selma Hanım, o küçük narin sporcu siluetinin Yıldız olduğunu, ona mahsus bir baş ve gövde hareketinden anlamıştı. Yoksa, bunun, uzaktan bir oğlan çocuğundan hiç farkı yoktu. Ne göğüs ne kalça… Öyle dümdüz, öyle fidan gibi bir kız vücudu ki, eski Yunan fresklerindeki Hermafrodita bedenlerin tam örneğidir."[49]

Sporun yalnızca bedeni değil aynı zamanda ruhu da terbiye eden ve ahlaki değerleri yücelten bir işlevsel yanı da dönemde sıkça vurgulanan bir unsurdur. Gençlerin eğitimi meselesinde, onları hem bedensel hem de ruhsal açıdan güçlü yetiştirme arzusunun ifadesini de yine aynı romanın son bölümünde şu satırlarda görmek mümkündür:

> "(…) Yeni kıymetlere göre teşekkül eden bu cemiyet içinde artık fenalığa kendiliğinden yer kalmamıştır. (…) Demin buradan çıkıp giden kızın birtakım lubrique[50] hayaller kurmaya vakti var mı, sabahtan akşama kadar her saati bir meşguliyetle doludur ve sporun rasyonel usulleri sayesinde onun bünyesi gibi ahlakı da sıhhatli ve faziletli bir inkişafa doğru feyz alıp gitmektedir."[51]

Ayrıca yine aynı romanın içerisinde, beden algısının organizmacı bir anlayışla ele alındığını, bireylerin bedeninin öneminin toplumsal bedeni oluşturan bedenlerin parçaları oluşundan kaynaklı olduğunu ve bütünsel olarak, yani tek bir

---

[49] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Ankara,** 26.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.211.
[50] *Karanlık, kasvetli.
[51] Karaosmanoğlu, **Ankara,** s.220

büyük beden olarak Türklüğün iyi hali için tek tek bedenlerin iyi halinin gerekliliği ve bu iyi halin bireysellikten değil toplumsallıktan kaynaklanması gerektiği algısını da şu satırlar öz bir biçimde yansıtır:

> "Hava oldukça serin, hatta eni konu ayaza çevirmiş olmakla beraber, bütün bu binlerce insanın vücudundan çıkan bir acayip hararet her yana bir ilkbahar ılıklığı veriyor gibiydi. Bundan başka, bütün vücutlar birbirine o kadar yapışmış, bütün o soluklar birbirine o kadar karışmıştı ki, her fert ruhça olduğu gibi bedence de bütün şahsi duygularından sıyrılmış ve on bin kişi bir adam, bir adam on bin kişi olmuştu."[52]

> "(…) Asıl garibi hiç kimsede zerre kadar yorgunluk eseri yoktu."[53]

İlgili romanın sonunda çokça tekrar eden "spor" kelimesinin geçtiği cümlelerin öznesi, hayal edilen genç profilinin simgeleştiği Yıldız karakteridir. *Kendi sanatından sonra en büyük aşkı, merakı spor* olan bu karakterin gündelik egzersizlerini yapmak için stadyuma gelmesi gibi detaylar, aslında tahayyül edilen gence yüklenen sorumluluklardır. Seçilen karakterin dişi olması, aslında kadınlık meselesinin sporcu olmak meselesi içinde nasıl ele alındığını da ifade etme şansı sunuyordu:

> "Selma Hanım hayatta bu kadar oğlanımsı olan bu kızın, sahneye çıkınca ne derece dişileştiğini iyi biliyordu. Acaba tabii hali bu mudur? Yoksa o mudur? İşte, bunu bir türlü halledemiyordu. Eğer, Yıldız'ın kadınlık duyusu lazım geldiği kadar kıvamında olmasa bütün o hummalı maşuka ateşliliklerini, o çılgın bakire taşkınlıklarını, o vefasız canan işvelerini, o zinacı kadın düzenbazlıklarını o kadar samimiyet ve muvaffakiyetle nasıl, nasıl temsil edebilirdi."[54]

Yıldız isimli karakter hem sporcu hem de tiyatrocuydu. Tiyatrocu olarak yaptığı sanat sayesinde aslında kadınlığını koruduğunu gösteriyordu. Çünkü dönemin spor algısında, kadının spor yapması ama kadınlığını erkekliğe dönüştürmemesi

---

[52]. **A.e.** s.230
[53] **A.e.** s.233
[54] **A.e.** s.216.

vurgusu sıkça tekrarlanmış, özellikle doğurganlığı etkileyecek sporlardan kadınların uzak durması gerektiği belirtilmiştir. Spor yapmasından dolayı "oğlanlaştığı" kaygısı, tiyatro sahnesindeki başarısından ötürü aslında kadınlığını kaybetmediğini göstermesi ile son bulur ve dengelenmiş olur.

Kadın bedeni üzerindeki algının bir başka tipik örneğine Akşam Gazetesi'ndeki bir haberde rastlanır. Rena Brever isimli Amerikalı bir kadın sporcunun antrenörü olan bir erkeği sanki bir sörf tahtası gibi omuzlarına alıp taşıdığı ve gülümsediği bir fotoğrafla paylaşılan haberin başlığı ve alt başlığı şu şekildedir:

> "Resim gibi güzel, erkekten kuvvetli bir kız"
>
> "Mis Brever tam bir atlettir. Fakat kadınlık inceliğini bırakmamıştır."[55]

Yeni rejimin kadınlardan spor yaparken beklentisi ve onları sokmak istediği kalıp tam olarak budur: Güçlü olmalısınız, fakat "kadınlık inceliğini" elden bırakmadan. Gençliği, gürbüz ve yavuz hayal eden cumhuriyet modernizmi, kadının gürbüzlüğü ve yavuzluğu konusunda bir şerh koyar. Öte yandan gençliği gürbüzleşmesi ve yavuzlaşması, modernleşme hamlelerinin yani dönemin tabiriyle "inkılabın" hedeflerinden biriyken, kimi zaman bu durum bizzat inkılabın kendisi için de bir benzetme olarak kullanılır. Cumhuriyet modernleşmesinin bir kavram olarak kendisinin genç bir bedene benzetildiği satırlar şöyledir:

> "Türk İnkılabı başı bulutlara değer bir bengitaşıdır demek güzel bir benzetiş; ama o, yükseleceği kadar yükselip son biçimini almış bir şey değildir. İnkılap yaşamakta olan bir varlıktır; daha çok gürbüzleşmek ve daha çok boy atmak için her yaşıyan varlık gibi nefes almak ve beslenmek ister. Onu beslemek ve büyütmek en kuvvetli borcumuzdur. Onun bir soluğu için son nefesini vermeyecek Türk inkılabın öz çocuğu değildir."[56]

---

[55] "Resim gibi güzel, erkekten kuvvetli bir kız", **Akşam Gazetesi,** 16.05.1938, s.5.
[56] Celal Sahir, "Halkevleri Yıldönümünde Düşünceler", **Ülkü Dergisi,** sayı 2 cilt 1, Mart 1933, s.98.

Spor ve beden terbiyesinin başından beri "milli eğitim" kavramı içinde düşünüldüğü 18 Ağustos 1923 tarihli hükümet programında gençliğin eğitiminden bahsederken "*muhtelif şuabat-ı ilmiye ferdin bedeni ve fikri kabiliyetleri gibi ahlaki ve içtimai kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir"*[57] ifadelerinden anlaşılır. Yani beden terbiyesi, gençliğin bütünsel terbiyesi ve eğitiminin bir parçasıdır. Devrimin yaratmak istediği genç bireyin üretim sürecinde spor, gençliğin eğitiminin tamamından ayrı düşünülecek bir olgu değildir. Bu anlayışa göre spor, gençliğin terbiyesinde istenildiği gibi araçsallaştırılabildiği ölçüde faydalıdır. 1930'lu yılları *tek parti yönetiminin konsolidasyon süreci* olarak tanımlayan Üstel, "*rejimle uyumlu yurttaş üretimi misyonunun Cumhuriyet pedagogları tarafından ele alındığı dönem"* olarak yine bu yılları işaret eder.[58]

Birinci Dünya Savaşı öncesinde, Tanzimat modernleşmesi içindeki askeri yenileşme ve kitlesel sağlık projeleri konusunda oldukça sınırlı bir alanda görülen spor kavramı, beden terbiyesi şeklini alarak cumhuriyet döneminin modernleşme sürecinde kendine işlevsel bir yer bulmuştur. Hem savaşların muzaffer komutanları hem de rejimin kurucuları olan yeni siyasal iktidar, sporla başarılabileceklerin farkındadır ve iki dünya savaşı arası dönemdeki sporu içeren politikaları tesadüfi değildir. Henüz yeni rejim ilan edilmeden dahi siyasi liderlerin spor ile ilgili demeçlerine rastlanır. 1923 yılının başında, İsmet İnönü'nün spor hakkında söyledikleri şöyledir:

> "İdmanın Türk gençliği için pek çok faydaları olacak, gerek ordunun ve gerek bütün gençlerin idman sayesinde iyi bir sıhhat sahibi olarak vatana ve memlekete kıymettar hizmet edecekler ve idman gençleri mesavi-i ahlakiyeden kurtarmak için iyi bir amil olacaktır."[59]

Demek oluyor ki spor, sağlıklı bir vücuda sahip olup bu sayede ülkeye daha iyi hizmet edilecek ve onun sayesinde kötü alışkanlıklardan uzak durarak iyi bir

---

[57] Atabeyoğlu, **Atatürk ve Spor,** s.93.
[58] Üstel, **Makbul Vatandaşın Peşinde**, s.215.
[59] "Türk Sporculuğunun İnkişafı için İsmet Paşa Hazretlerinin Müzaharet Vaadleri", **Spor Alemi,** no:8-9, 13 Ocak 1923, s.45.

ahlak sahibi olunmasını sağlayacak bir araç konumundadır. Sürecin ileri safhasında, spora, idmana, beden terbiyesine yüklenen diğer anlam ve görevlerin yanında sağlıklı birey, sağlıklı ulus mantığı önemini ve sürekliliğini koruyacaktır. Bu dönem kurulan hükümetlerin programlarında, bu programların açıklandığı meclis konuşmalarında spor meselesinin sağlık için ifade ettikleri sık sık tekrarlanacaktır.

Cumhuriyetin kuruluşunun ilk on beş yılında spor, hep bir gençlik meselesi olarak görülmüş ve bu yönden ele alınmıştır. Devlet akılsallığı açısından sporun üzerine politika üretmek, gençliğin yetiştirilmesi üzerine üretilen politikaların bir parçası olmuştur.

"Cumhuriyetin kuruluşundan Büyük Ekonomik Buhran'a dek (1923-1929) izlenen ekonomik gelişme modelinin "liberal" ve "özel girişim yanlısı" olduğu"[60] gibi buna paralel biçimde sporun politikası da aynı dönemde liberal ve özel girişim yanlısı bir tutumla sporun kendiliğinden örgütlenen federatif örgütü Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı tarafından yönetilmiştir. Koçak'ın bu dönemi ekonomik yöntem yönünden yaptığı aşamalara ayırarak sınıflandırma, sporun politikası için de aynen geçerli olabilir. Zira Koçak, 1929-1932 arası dönemi de "arayış dönemi" olarak tanımlar. Bu tanım sporun politikası açısından da uygun düşer. Devlet, sporun artık özel teşebbüsler tarafından yönetilmeyeceğine kanaat getirmiştir ama bu işi kendisi nasıl yapacağı konusunda da bir karara varmaz. 1933'ten itibaren ise ekonomide Kadro Dergisi ile yürüttüğü devletçi politikaları, kültürel alanda Halkevleri yayın organı olan Ülkü Dergisi ile yürütmeye çabalar. 1933 yılı bu nedenle devletçi yöntemin şeklinin az çok karara bağlanıp uygulamaya geçildiği bir yıl olmuştur.

Kurthan Fişek'in dönemleri tarif ederken yaptığı sınıflaması ise mevcut yılların temel dinamiklerini açıklayıcı bir perspektif sunar. Fişek, 1929-1932 arasını liberalizmden devletçiliğe geçiş dönemi; 1932-1939 arasını devletçilik dönemi; 1939-1946 arasını da savaş ekonomisi dönemi olarak adlandırır.[61] Korumacı iktisat anlayışı 1930'lu yıllara hakim ekonomik anlayıştır. Mustafa Şener'e göre "*benzer kapitalist ülkelerde de uygulanan bu şekliyle devletçilik kapitalizmin karşıtı ya da*

[60] Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi, cilt 1,** İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s.29.
[61] Fişek, **Spor Yönetimi,** s253.

onu aşan bir şey değildir; bu stratejinin adı "devlet kapitalizmi" olarak adlandırılmalıdır.*"*[62]

T.İ.C.İ. de genel politik eğilimlerin paralelinde,1930'lu yıllarda gün geçtikçe daha fazla devlet etkisine girmekteydi. 1929 yılı Haziran ayında Ali Sami Bey'in Cemiyeti devlet eline vermeye rıza gösteren mektubundan üç yıl sonra düzenlenen altıncı T.İ.C.İ. kongresinde Recep Peker'in[63] söyledikleri, sporu artık beden terbiyesi projesi olarak ele alacak devlet akılsallığının ifade bulmuş şekli olacaktır. Ahmet Yıldız'ın "*Kemalist ulusçuluğun etnisist veçhesinin ideologları"*[64] listesinin en tepesine yerleştirdiği ve hem kanunun ortaya çıkışında hem de fiilen sona erişinde ismi bu çalışmada da sıkça geçecek olan Recep Peker şunları söylemiştir:

> "Arkadaşlar, partimiz geçen büyük kongresinde tespit ettiği programda bir esaslı noktayı işaret etti. Bu nokta partinin spor işleriyle ve sporculukla fevkalade alakadar olduğunu ifade eder. Partinin yetkili makamları, devlet işlerine ait günlük işleri arasında, spor işlerini ve bu işte maddi hedefe vasıl olmak için ne yapmak lazım geldiğini her münasebetle inceleyip değerlendirmektedirler. Yer yer gençliğin ruhunda yoğunlaşan arzuların özel teşebbüsler veya ilgili arkadaşların mıntıkavi teşebbüsleriyle kalmaması için sporculuğun esaslı surette tanzim ve teşkili zaruridir. Spor işi partimiz için, hükümetimiz için en mühim görülen siyasi, idari ve iktisadi işlerimiz derecesinde ve onlar arasında bir ehemmiyetle görülmektedir. Edebiyat olarak spordan bahsetmektense, onu programlanmış makul tedrici ve fakat maddi tarzda ileri götürmeyi tanzim etmek müreccahtır.[65]

Bireysellik ve kulüpçülüğü öteleyerek yerine kitleler için spor algısını yerleştirmeye çabalayan devlet, liberal ekonomiden vazgeçip devletçi ekonomiye yöneldiği gibi, liberal spor yönetimi anlayışından vazgeçip devletçi bir spor yönetimine doğru dönüşür. Bu süreçte, ötelenen futbol ve futbol takımlarının sunduğu fırsatları sunabilecek, vatandaşlara kulüplere girmek zorunda kalmadan spor

---

[62] Mustafa Şener, "Burjuva Uygarlığının Peşinde", içinde; Gökhan Atılgan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat**, İstanbul, Yordam Kitap, 2005, s. 203.

[63] Dönemim spor politikalarında önemli bir isim olan Recep Peker hakkında öz bir bilgi için bkz: Mustafa Şener, *"Burjuva Uygarlığının Peşinde",* **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat** (içinde), İstanbul, Yordam Kitap, 2005, s. 268.

[64] Yıldız, **Ne Mutlu Türk'üm Diyebilene,** s.196-199.

[65] "Esat ve Recep Beylerin Nutukları", **Türk Spor,** no:142, 25 Haziran 1932, s.14-15.

yapabilecekleri yerler sunmak, yani yeni spor anlayışının merkezlerini yaratmak gerekiyordu. Her ne kadar temel amacı spor olmasa da kitleler için spor anlayışının ilk kurumsal denemesi Halkevleri olmuştur.

Devlet, var olan spor kurumunu kapatmak, kulüplere girmeyi yasaklamak yerine, bunların alternatifini yaratıyor ve buraya yatırım yapıyordu. Halkevlerinin dokuz şubesinden biri olan spor şubesi, başta gençler olmak üzere tüm vatandaşlara spor yapma imkanı sunma hedefiyle çalışıyordu. Mart 1933 tarihinde spor şubesinde çalışan 2944 üyesi bulunan Halkevleri, bu şubeler sayesinde bölgelerinde spora elden gelen desteği sağlamakla, eskiden var olup artık varlığının sönümlendiğine inanılan sporları yeniden canlandırmakla da kendilerini sorumlu görmekteydi. Ayrıca bu şubenin ve dolayısıyla spor meselesinin "*milli terbiye üzerinde fevkalade ehemmiyeti haiz"* bir hali olduğu ifade edilmekteydi. [66]

Foucault, devlet akılsallığının nüfus üzerindeki tahakkümünü ve yönetimini anlatırken *"fabrika, kışla, okul, tımarhane ve hastanelerin beden ve ruh terbiyesini sağlamayı amaç edinen disiplin ve kontrol mekanizmalarına"*[67]işaret eder. İşte özellikle beden ve ruh terbiyesini sağlama amacıyla cumhuriyetin erken yıllarında ortaya çıkan ilk devlet yapısı Halkevleri spor şubeleridir demek yanlış olmaz. Liberal dönemin spor aktörleri olan kulüpler yerine gençlerin Halkevleri'nde spor yapması, nüfus üzerinde kurulacak bu etkinin temel koşuludur.

Bu noktada belirtmek gerekir ki Halkevleri spor şubeleri doğrudan birer kulüp değildir, devletin spor kulübü ise hiç değildir. Halkevleri'nin kendi yayın organı olan Ülkü Dergisi'ndeki ifadelere göre *"Halkevlerinin spor karşısındaki vazifesi, bizzat bir kulüp gibi çalışmaktan ziyade, spor kelimesinin topladığı en geniş, yalnız beden değil, ruh ve topluluk terbiyesini de içinden alan, manasiyle memlekette spor hayatını yükseltmektir."*[68] On dokuz şehirde şubesi bulunan Halkevleri 1932 yılının 19 Şubat günü Ankara Türkocağı Salonu'nda yapılan bir törenle açılmıştır.

---

[66] "Necip Ali Bey'in Nutku", **Ülkü Dergisi,** sayı 2 cilt 1, Mart 1933, s.111.
[67] Kartal, **Biyopolitika, cilt 1**, s.8.
[68] Ali, "Halkevleri", **Ülkü Dergisi,** s.235.

Atatürk'ün Halkevleri açılışı dolayısıyla söyledikleri:

"Gençlik gelişen ve yetiştiren bir çalışmanın içinde yaşatılmalıdır. Millet şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kitlesi halinde teşkilatlandırılmalıdır."[69]

Cumhuriyet rejiminin erken döneminde sporun politikasına etki edenler, bu işin tüm dünyada nasıl yapıldığı ile de oldukça ilgiliydiler. Her ülkenin en yetkin spor adamını Carl Diem gibi davet edip bir rapor yazdırmak hem politik hem ekonomik olarak mümkün olmasa da kimi yerli spor adamlarının seyahat gözlemlerine ya da araştırmalarına dayanan, "muasır medeniyetler" seviyesine ulaşmış ülkelerin beden terbiyesi ve gençlik meselesini nasıl ele aldığını betimleyen yazılara rastlanır. Bu yazılardan biri de Selim Sırrı Tarcan'ın İtalya'daki gençlik teşkilatları üzerine bir incelemesidir. Tarcan, *çocuklarına pek küçük yaşta asker terbiyesi vermek isteyen faşizm idaresinin* 1926'da kurulan Dopo-Lavoro adındaki "boş vakit teşkilatı" ile yaratmak istediği toplumun gençlerini başlıca beş faaliyete sevk ettiğini belirtir:

"1-Beden Terbiyesi: Yaya yarışları, hafif atletik sporlar, iskrim, yüzme ve saire

2-Musiki Terbiyesi: Fanfar, orkestra, koro ve saire

3-Bahçıvanlık sebzecilik çiçekçilik ve saire

4-Ev işleri: Dikiş, mutfak işleri, çocuk bakımı ve saire

5-Tiyatro teşkilatı: Her sınıf halktan amatör, aktör ve aktrist yetiştirmek."[70]

Tarcan, "*İtalya'da kadın, erkek amele sınıfının büyük kısmı teşkilata girmiştir ve bu sayede bilfiil sporlara veya musikiye iştirak etmekten ziyade azaya bahşedilen hak ve imtiyazlardan istifade etmiştir"* [71] diye belirtir. Yine Ülkü Dergisinde yer alan *Garp Memleketlerinde Halk Terbiyesi* başlıklı bir başka yazıda Sovyetlerde,

---

[69] San, **Türk Spor Tarihinde Atatürk**, s.145.
[70] Selim Sırrı Tarcan, "İtalya'da Halk ve Gençlik Teşkilatı", **Ülkü Dergisi**, sayı 2 cilt 1, Mart 1933, s.242.
[71] **A.e.**

İngiltere'de, Çekoslavakya'da, İsveç'te, Avusturya'da beden terbiyesinde devletin rolü ile ilgili bilgiler vardır.[72]

Halkevleri, devletin spora bakış açısını politikalarına yansıttığı ilk örnek olsa da sporun yönetimi konusunu Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Türk Spor Kurumu ve Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü sürekliliğinde düşünmek gerekir. Devlet akılsallığının cumhuriyetin erken döneminde spora yaptığı yatırımın, spordan ne beklediğinin ve spor üzerindeki hakimiyetinin analizinde önemli unsurlardan biri de devletin spora harcadığı bütçe miktarlarıdır. Yıllara göre dağılımı incelendiğinde yalnızca bütçe tablosundan bile Türk siyasal hayatında sporun ve sporda devletin yeri konusunda bir analiz yaparal süreci anlamak mümkündür.

Tablo 2.1: 1924-1935 arası Spor Üst Kurumu Ödenekleri

Yıllar	Miktar	Devlet Bütçesi İçerisindeki Payı (%)	Yıllar	Miktar	Devlet Bütçesi İçerisindeki Payı (%)
1924	-----	0.06	1930	10.000	0.04
1925	Tahsisat Verilmemiştir		1931	40.000	0.02
1926	40.000	0.02	1932	50.000	0.03
1927	33.000	0.02	1933	70.000	0.04
1928	30.000	0.01	1934	80.000	0.04
1929	Tahsisat Verilmemiştir		1935	203.000	0.10

[72] "Garp Memleketlerinde Halk Terbiyesi", **Ülkü Dergisi,** sayı 4 cilt1, Mayıs 1933, s.295-306.

Tablo 2.2: 1936-1938 arası Spor Üst Kurumu Ödenekleri

Yıllar	Miktar	Devlet Bütçesi İçerisindeki Payı (%)
1936	239.000	0.11
1937	239.000	0.10
1938	239.000	0.10

Tablo 2.3: 1939-1954 arası Spor Üst Kurumu Ödenekleri

Yıllar	Miktar	Devlet Bütçesi İçerisindeki Oranı (%)	Yıllar	Miktar	Devlet Bütçesi İçerisindeki Oranı (%)
1939	685.600	0.24	1955	1.122.001	0.03
1940	786.800	0.21	1956	1.929.161	0.04
1941	765.501	0.18	1957	1.668.155	0.04
1942	825.405	0.12	1958	1.724.408	0.03
1943	925.425	0.15	1959	2.421.726	0.04
1944	958.937	0.08	1960	5.223.281	0.26
1945	663.804	0.07	1961	5.254.051	0.42
1946	1.137.963	0.08	1962	6.445.336	0.50
1947	922.000	0.06	1963	5.713.745	0.69
1948	995.000	0.07	1964	5.520.679	0.40
1949	1.013.004	0.06	1965	4.691.657	0.37
1950	994.002	0.06	1966	14.425.804	0.52
1951	859.769	0.05	1967	17.653.361	0.66
1952	941.679	0.05	1968	119.451.371	0.61
1953	1.019.845	0.04	1969	84.647.223	0.40
1954	1.132.000	0.03	1970	88.740.836	0.34

Kaynak: Mehmet Baysalduz, "Türk Spor Yönetiminde Finansal Kaynak Sağlama Çabalarının Değerlendirilmesi," **Milli Eğitim Dergisi** 160 (2003), (çevrimiçi) https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/160/bayansalduz.htm, erişim 06.05.2019

1939 yılı sonrasını gösteren üçüncü tablonun analizi bu çalışmanın konusu değildir fakat özellikle 1939'u takip eden yıllardaki verileri elde edebilmek ve tablonun tamamını dahil ederek başka araştırmacıların işini kolaylaştırmak, her şeyin ötesinde bu tezin konusu olmasa dahi farklı tarihlerde Türkiye'de spora devletin yaptığı yatırımı genel ve mukayeseli görebilmek adına bu tablo da çalışmaya dahil edilmiştir.

Fişek, bütçelerdeki artış hızını merkeze alarak TSK döneminde artış hızının sıfır olması ile 1926 yılından 1935 yılına kadar T.İ.C.İ. bütçesindeki artış oranını mukayese ediyor ve "*akçalı destek bakımından özel T.İ.C.İ.'nin yarı resmi TSK'dan çok daha fazla kayrıldığı sonucunu ister istemez çıkarmak gerekir"*[73] yorumunda bulunuyor. Hatalı olan bu tespit sorgulanmaya muhtaçtır. Doğrudan parti kontrolüne geçen bir örgüte ayrılan payın 239 bin liraya çıkarılıp sabitlenmesi *akçeli desteğin* kayırdığı tarafı açıkça gözler önüne sermektedir. Ayrıca bu miktarı bir önceki yıl olan 1935 yılı ile kıyaslamak da yanılgı olacaktır. Çünkü devletin, spor yönetimini kurumsal olarak ele aldığı yıl 1936 olsa da fiilen ele aldığı yıllar bunun öncesine de uzanır. 1930'ların başında kırk, elli, yetmiş ve seksen bin TL olarak giden yıllık bütçeler 1935 yılında bir anda önceki yıllara göre yüzde yüzden daha fazla bir artış oranıyla 203.000 TL seviyesine çıkar. Bu bütçe aslında federe kulüplerin çatı örgütü formatındaki T.İ.C.İ.'ye değil, 1933 yılında ülkemizi ziyaret eden Alman spor uzmanı Carl Diem'in yazdığı rapor ışığında hareket eden ve üzerinde siyasi otorite tarafından fiili kontrol sağlanmış bir T.İ.C.İ.'ye veriliyordu. Dikkat çekici olan ve analiz düzeyinde baz alınması gereken TSK döneminde artış oranının sıfır olması değil 1935 yılındaki bu olağan dışı artıştır.

Partinin spora doğrudan hakimiyeti olan Türk Spor Kurumu ortaya çıkmadan bir yıl önce neden böylesine bir artış gerçekleştiğini anlayabilmek için 1935 yılı bütçe tartışmalarına bakılabilir. Devletçi spor hamlesinin en önemli figürlerinden Recep Peker'in söylediklerine göz atmak yerinde olacaktır:

[73] Fişek, **Spor Yönetimi,** s.295.

> "(…) yurtta sporu canlandırmak, yaşatmak ve yüceltmek işi Cumhuriyet Halk Fırkasının en başlı bir yükümü olduğu Fırka programımızın hükmüdür; yakın bir zamanda yurt gençliğini bir teşkilata bağlamak kararı da verilmiş olduğundan bu kararın tatbikinden evvel şehirlerde ve kasabalarda spor alanlarının yapılıp anıklanması gerekliliği karşısındayız; bu sebepten 1935 yılında gerek hususi idarenin ve gerekse belediyelerin spor için fedakarlığa teşvik edilmesini bütün Fırka başkanlarından ve fırkalı arkadaşlarımdan dilerim."[74]

Peker'in söyledikleri bize 1935 yılında devlet bütçesindeki spor payını ve spora aktarılan liraların artışını açıklamaktadır. Devlet henüz bu teşkilatı kurmamış olsa da artık spor alanına hakimdir ve altyapı harcamaları yapmayı hedeflemektedir. Seçilenlerin döneminden atananların dönemine geçiş T.S.K ile gerçekleşir. CHP genel sekreteri adına Giresun Saylavı M. Akkaya'nın "CHP Başkanlığına" yazdığı 16.05.1936 tarihli yazıda şunları söyler:

> "Türk Spor Kurumu'nun bu kez spor kongresince değiştirilen yeni nizamnamesine göre her ilde yalnız bir spor bölgesinin kurulacağı onaylanmış ve işbu spor bölgesi başkanının da seçim sureti ile değil Türk Spor Kurumu Genel Merkezi'nce atanmak sureti ile işbaşına getirilmesi esası kabul edilmiştir."[75]

Yazının devamında partili yetkililere illerinde kimi uygun görüyorsa bildirilmesi istirham ediliyordu. Bu uygunluk konusunda da "*spor bilgisi, spor ilgisi gibi vasıfların haricinde parti prensiplerini benimsemiş, iyi ahlaklı ve inkılapçı*"[76] olması vurgusu yapılır.

Artık sporcuların bireysel başarılarının ancak devlet akılsallığının ulaşmaya çalıştığı ana hedeflere hizmet ediyorsa gerçek bir başarı sayıldığı bir anlayışın hakim olduğu döneme geçildi. Devlet, birinci gelen tekler istemiyordu. Sporun kitleselleşmesi söylemi, eğer salt olarak sporun yaygınlaştırılması olarak düşünülürse, büyük bir illüzyondur. İstenen, kitlelerin teşkilatlanması, spor ve beden

---

[74] "Bütçe Görüşmeleri,1935", **BDA Cumhuriyet Arşivi**, Belge No: 490.01/15.77.7.
[75] "Türk Spor Kurumunun CHP'ye Bağlanması", **BDA Cumhuriyet Arşivi**, Belge No: 490.01-3.13.16.
[76] **A.e.**

terbiyesinin faydacılığı ile hem bireyleri hem de toplumu yeniden üretmek asıl amaçtır. Sportmen değil teşkilatçı gençlik istenmektedir. Gençlik, teşkilatçılığın içine dahil edilebilirse sportmen olması bir mana taşır. Aksi halde sportmen fakat teşkilatsız bireyler, aynı amaç doğrultusunda hareket etmedikçe ve bedenini sağlam tutmayı vatani bir vazife olarak bellemedikçe, varlıkları devlet açısından bir mana ifade etmez. Öz bir tarifle, dönemin devlet akılsallığında gençliğin sportmenliği şansa bırakılamazdı. Bu bireysel teşebbüslerin kurumsal çıktıları olan özerk kulüpler tarafından değil ancak merkeziyetçi ve teşkilatçı bir devlet yapılanması ile sağlanabilirdi.

Devletin spor anlayışında branşlar da tıpkı sporun tamamı gibi fayda değeri üzerinden değerlendiriliyordu. Spor branşları arasında faydalı – faydasız ayrımı, ilgili sporun askerlik ya da sosyal hayattaki bazı ihtiyaçları karşılayabilecek bir içeriği olup olmaması ile bağlantılıydı. Örneğin gülle atma, askerlikteki el bombası atmaya benzediği için faydalı görülüyor, binicilik ya da bisiklet hem savaş döneminde cephede hem barış dönemi ulaşılamayan ücra köylere ulaşımı sembolize edebiliyordu. Kimi dönem siyasetçileri ve yazarları açısından bisiklet sporu yapan gençler görmek, ulaşılamayan köylerdeki hastalara ilaç götürmek için var gücüyle pedal çeviren kahramanlar görmek manasına gelebiliyordu. [77]

"Devletler, toplumsal süreçler ve somut politikalar yoluyla kurulurlar; tamamen aynı yolla yıkılmış olabilirler."[78] Benzer bir ifade devletin kurumları için de söylenebilir. Bu tezin konusu olan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü de bu yolla kurulmuş ve yıkılmıştır. Yıkılmaktan kasıt, hedeflenen temel işlevini yitirmesidir. Kurumsal olarak varlığını devam ettirmesi, 1938 Beden Terbiyesi Kanunu kapsamında kurulduğu haliyle kalmadığı gerçeğinin gölgesinde kalır.

1938 Beden Terbiyesi Kanunu ile devlet ulaşmak istediği teşkilatçılığa ulaşır ve bir daha hiç çıkmamak üzere Türkiye'de spor yönetimine bir aktör, hatta baş aktör olarak girer. Bölüm, bu sürecin başında devrimin ve cumhuriyetin liderinin bir konuşması sırasında Tarsus Gençlerine yaptığı söylevden alıntıyla bitirilecek olursa:

---

[77] Akın, **Toplum ve Bilim**, s.67.
[78] Jochen Hippler, **Ulus İnşası**, çev. Algan Sezgintüredi, Burhan Şayli, Versus Kitap, 2007, s.67.

"Milleti yükseltme yoluna götürmek için beyinlerinize, malumatınıza, gerekirse bileklerinize, pazılarınıza, bacaklarınıza müracaat edecek fakat neticede mutlaka ve mutlaka o gayeye varacağız."[79]

2.4. Olimpiyat Oyunlarının Anlamı ve 1936 Berlin

"Olimpizm, beden gücü ve becerisi ile birlikte insan aklının gelişmesini hedef alan ve böylece insanın tüm niteliklerini simetrik bir biçimde ve bir uyum içinde gelişimini hedef alan bir felsefedir."[80]

Coubertin'in kendi ifadesiyle olimpiyatlar, *"spor sayesinde elde edilecek kuvvet, mukavemet, sıhhat ile milletine hayrı dokunan bir fikir adamı olmak için ortaya çıkmış bir doktrindir."*[81] Amacı tüm dünya insanlarının birbirini sevmeleri olan biri için "hayalperest" yakıştırması yapılabilir. Fakat tüm dünya insanlarının birbirini tanıması için bir fırsat yaratmak adına küresel çapta bir etkinlik organize etmeyi düşlemek gerçekçi bir hayaldir. Birbirini şahsen tanıma fırsatı bulan insanların birbirleri ile savaşmaya daha az istekli olacağı tezini savunan uluslararası ilişkiler teorilerinin dış politikada kendine kayda değer yerler edindiği bilinen bir durumdur. Uluslararası etkileşimin yarattığı küreselliğin ilk aşaması ve günümüze kadar uzanan bir icadı olarak modern olimpiyat oyunları bir örnektir. Modern olimpiyatın altında yatan nedenler olimpizm tezi ile örtüşür. Sporcuların, spor seyircilerinin, spor yöneticilerinin birbirlerine daha fazla temas etmesini sağlayacak evrensel bir etkinlik, tanışmak ve konuşmak için bir fırsattır. Barışçıl bir yarışın, ölümcül bir savaştan daha yeğ tutulduğu bir dünya hayali ile ulusların pistlerde yarışması düşüncesinin savaşı önleyici bir rolü olduğu bile öne sürülebilir.

Antik dönem olimpiyatlarının yapıldığı dönemin aynı zamanda bir barış dönemi olması geleneği vardı. "*M.Ö.884 yılında Elius, Pisa, Sparta krallıkları aralarında yaptıkları anlaşma ile olimpiyat oyunlarının cereyan ettiği mukaddes ay*

---

[79] *Hakimiyeti Milliye,* 23 Mart 1923; 18.03.1923 tarihinde Tarsus Gençlik Yurdu'nda verilen nutka cevaben; aktaran Sadi Borak, **Atatürk, Gençlik ve Hürriyet**, Kırmızı Beyaz Yayınları, 2004, s.141.

[80] TMOK Olimpik Akademi Komisyonu, **Olimpik Hareket,** İstanbul, Gül Matbaası, 1985, s.9.

[81] Suat Karaküçük, **Tarihsel ve Politik Yönden Olimpiyat Oyunları,** Ankara, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayını, 1988, s.70.

süresince barışın devam etmesini kararlaştırmıştı.'[82] Bu gelenek kimi kesintilere uğrasa da yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Bu noktada olimpiyat geleneğinin, antik olimpiyatlar açısından dini bir boyutu olduğu ve dini bir anlam ifade ettiği için bu barışı kimsenin bozmaya cesaret edemediğini düşünmek gerekir.

Tıpkı biyopolitik iktidar akılsallığı gibi olimpik düşünce de insanı değiştirmeyi, geliştirmeyi ve bu sayede daha iyi bir insan topluluğu ortaya çıkartmayı hedefler. Farkı, bunu evrensel boyutta düşünmesi ve dünya nüfusunu özne olarak almasıdır. Coubertin'in kimi zaman bir ideoloji olarak görülen Olimpik felsefesini gerçeğe dönüştürmesi Modern Olimpiyat oyunlarının ta kendisidir. Paris'te Haziran 1894'te toplanan ve yaklaşık iki bin spor uzmanından oluşan kongrede, Amerika ve Avrupa'nın on iki ülkesinden gelenlerle çoğunluğunu Fransızların oluşturduğu delegeler oybirliği ile Coubertin'in fikrini onaylar. Böylece hem Uluslararası Olimpiyat Komitesi kurulmuş olur hem de Modern Olimpiyat Oyunları adında bir organizasyonun yapılması kararlaştırılır.[83]

Olimpiyat oyunları, sporcuların amatörlüğünü esas almıştır. Oyuncuların, katılmanın ve kazanmanın hazzından başka bir kazanç elde etmeyeceği, ödül olarak antik dönemden kalma bir adetle zeytin dalından bir tacın takılmasının ifade ettiği gibi profesyonelliği dışlayan bir yanı vardır. Öte yandan spor, elitlerin bir boş zaman eğlencesi olmaktan ya da askeri modernleşme içinde jimnastiğin kullanılmasıyla militarist faydacılıktan öteye geçiyor ve toplumsal barışın fırsatı olabileceği potansiyeli keşfediliyordu. Olimpizm kavramıyla özetlenecek bu akımda, antik olimpiyat oyunlarını modernleştirerek, tüm dünya insanlarını tek bir yere toplamak ve spor vasıtasıyla onları tanıştırmak gayesi güdülüyor, tanışan insanların birbiriyle savaşma eğiliminin azalacağı bekleniyordu. Dört yılda bir düzenlenen olimpiyatların başlangıç motivasyonu rekabet eden ırklar değil tanışan ve barışan insanlar beklentisiydi.

Olimpizm hareketinin özüne koşut olarak olimpik hareketin evrensel ve ulusal boyuttaki organizasyonu olan milli olimpiyat komitelerinde özerklik esastır.

---

[82] TMOK Olimpik Akademi Komisyonu, **Olimpik Hareket,** s.19
[83] **A.e.** s.31

Devlet hiyerarşisi içinde atanmış değil spor adamları tarafından seçilmiş kişilerden oluşması gereken bu komitelerin Türkiye spor tarihi içerisinde sık sık doğrudan devlet kontrolüne girdiği görülür. Devletçi spor hamlesinin kurumsallaştığı Türk Spor Kurumu ve Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü dönemleri bu açıdan değerlendirilebilecek dönemlerdir.

Türkiye'de olimpizmin erken dönemlerinden bahsetmek istenirse ilk konuşulması gereken isim olan Selim Sırrı (Tarcan), hem bir spor adamı hem de Osmanlı Olimpiyat Cemiyeti'nin bizzat kendisidir. Olimpiyat kurumu, Türkiye'de sporun erken evresinde Tarcan'ın şahsında var olmuştur. Baron Pierre de Coubertin 1907 yılında Selim Sırrı'yı Olimpiyat Komitesi Türkiye temsilcisi olarak görevlendirmiştir. Bu tarihten, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı bünyesinde gidilen 1924 Olimpiyat Oyunları'na kadar Olimpiyatın kurumsal kimliği ile Selim Sırrı'nın sporcu ve spor yöneticisi kimliği eştir.[84] Sporcu ve spor yöneticisi kimliği ile Türk spor tarihinin önemli bir ismi olan Tarcan, sporun politik tarihi açısından da önemli figürlerden biridir. Spor ve gençlik meselesinin aynı zamanda ırkın ıslahı ve iyileştirilmesi olarak algılanan bir dönemde Tarcan, Ordu Milletvekili olarak mecliste görev aldığı sırada "*Çelimsiz ve Anormal Çocuklar"*[85] ile "*Çocuklara Sağlık Öğütleri"*[86] adlı iki kitap yazmıştır.

Türkiye, 1911 yılında üyeliğe kabul edilmesiyle Uluslararası Olimpiyat Komitesine kabul edilen ilk 15 ülkeden biri[87] olmasına rağmen Avusturya ve Almanya ile birlikte Birinci Dünya Savaşı'na sebep olan ülkelerden biri olduğu gerekçesiyle 1920 Olimpiyatlarına çağırılmamıştır.[88] Bundan dört yıl sonra ise Paris'te yapılacak oyunlar için Türkiye'ye davetiye gönderilmiştir. Bu daveti alan Selim Sırrı Bey, olimpiyatlara katılmak için bütçe gerektiğinin farkındaydı. Kendi şahsında varlığını sürdüren Milli Olimpiyat Komitesi'nin tek başına bunu yapması elbette düşünülemezdi çünkü Selim Sırrı Bey'in buna harcayabileceği bir serveti

---

[84] Selim Sırrı Tarcan, **Eski ve Yeni Olempiyatlar,[*sic*]** Ülkü Basımevi, 1948, s.24-28; Aktaran, Kurthan Fişek, **Spor Yönetimi,** s.245.
[85] Selim Sırrı Tarcan, **Çelimsiz ve Anormal Çocuklar,** İstanbul, Maarif Matbaası, 1944.
[86] Selim Sırrı Tarcan, **Çocuklara Sağlık Öğütleri,** Ülkü Matbaası, y.y.y.
[87] Cem Atabeyoğlu, **Olimpiyat Oyunlarının 100. Yılında Türkiye,** TMOK Belgesel Yayınları, 1997, s.33-34
[88] **A.e.** s.39.

yoktu. Bu nedenle daveti, Türkiye sporunu o dönem yürüten kurum olan T.İ.C.İ.'ye, daha özelde de Ali Sami Bey'e havale etmiştir.

T.İ.C.İ.'nin mali durumu da böyle bir olimpiyatı üstlenecek vaziyette olmadığından, Selim Sırrı Bey ile Ali Sami Bey ortak bir karara vararak, birlikte hazırladıkları bir talep yazısını yine birlikte imzalayarak (3 Kasım 1923) Maarif Vekaleti'ne sunarlar.[89] Tarihin altını özellikle çizmek gerekir. Yeni rejimin ilanının ardından henüz bir hafta bile geçmemiştir. Yedi yüz yıllık bir imparatorluk yönetiminin sona erdiği, cumhuriyet rejimini benimseyen parlamenter demokrasi ve liberal iktisadı yerleştirmeye çalışacak olan yeni bir ülkenin ilk haftasından bahsedilmektedir. Böyle bir politik durumda öncelikler düşünüldüğünde Ali Sami Bey ve Selim Sırrı'nın dahi bu yardımın yapılabileceğinden umudunun oldukça düşük olduğu tahmin edilebilir.

Beklenilenin aksine Bakanlar Kurulu, bu talebi kabul etmiş ve 16.01.1924 tarihinde aldığı iki karar ile hem T.İ.C.İ. devlet nezdindeki rolünü tasdik etmiş hem de talep ettiği maddi desteği almıştır.[90] T.İ.C.İ. 170 numaralı Bakanlar Kurulu Kararı ile kamuya yararlı dernek olarak kabul ediliyor, 171 numaralı kararla da kamuya yararlı bu derneğe, Olimpiyatlara katılması ve Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil etmesi için gereken harcamaların örtülü ödenekten verilmesini kararlaştırıyordu.[91] Bu karar, dönem hakkındaki çalışmalarda cumhuriyet rejiminin spora verdiği önemi göstermek adına bir veri olarak sıklıkla kullanılır. Öte yandan bu karar ile ilgili göz ardı edilen ve uluslararası ilişkiler disiplini açısından çok önemli bir husus daha vardır: Tanınma.

Bu iki Bakanlar Kurulu kararından sonra T.İ.C.İ. Başkanı Ali Sami Yen tarafından çekilen telgrafa Atatürk şu yanıtı verir:

---

[89] Cem Atabeyoğlu, **Sporda Devlet mi Devlette Spor mu",** TMOK Yayınları, İstanbul, 2001, s.9-10.
[90] Kararların orijinal belgelerini de içeren detaylı bir veri için bkz: Haluk San, **Türk Spor Tarihinde Atatürk,** s.92-100.
[91] Atabeyoğlu, **Sporda Devlet'mi Devlette Spor mu,** s.11-12

"İstanbul Türkiye İdman Cemiyetleri Reisi Ali Sami Yen Bey'e Hissiyatınıza teşekkür ederim. İdmancılarımızın pek müfik ve atimiz için ümit bahç mesaisinde daima naili müzeharet olacaklarına itimat ediniz efendim."

"24 Mart 1924
Türkiye Reisi Cumhuru
Gazi Mustafa Kemal"[92]

İdmancıların yani sporcuların başarılı olup olmamasından öte 1924 Olimpiyat oyunlarına katılmış olmak dahi yeni rejimin gözünde bir zafer olacaktır. Pistlerde diğer atletlerin yanında Türkiye Cumhuriyeti'nin atletleri olarak koşan bireyler, aynı zamanda uluslararası alanda yeni devletin meşruiyetini pekiştiren adımlar atmıştır.

1928 Amsterdam Olimpiyat Oyunları'nda herhangi bir başarı gösteremeden dönüşün ardından uluslararası ortama da koşut biçimde ekonomide devletçi politikalar uygulanmaya başlanır. Bu sırada Selim Sırrı Bey 1930 yılında Uluslararası Olimpiyat Komitesi Türkiye Temsilciliği'nden istifa eder, tavsiyesi üzerine göreve Belin Büyükelçisi Kemalettin Sami Paşa gelir. Paşa aynı zamanda Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Başkanı olmuş ve Genel Sekreterliğe de Ekrem Rüştü (Akömer) seçilmiştir.[93] Parti yönetimselliğinin yükselişi ve siyasal önderlerin devletçi yöntemlerle ekonomiyi olduğu gibi spor alanını da yönetmeye talip olmaları yine aynı yıllara rastladığından bu görev değişikliklerinin çok farklı değerlendirilebileceği açıktır.

Cumhuriyetin ikinci on yılında siyasal önderler sporun yönetimini öncelikle parti eliyle kontrol altına almaya çalışırlar. Biyopolitika üzerine olan derslerinde Foucault, parti yönetimselliğinin devlet yönetimselliği karşısında üstün duruma gelmesini biyopolitik iktidarın evrildiği negatif yön olarak tarif ederken şunları söyler:

---

[92] **Atatürk'ün Spora Bakışı: Bir Sempozyumun Getirdikleri,** Atatürk ve Spor Sempozyumu, TSYD Yayını, 1981, s.89.
[93] TMOK Olimpik Akademi Komisyonu, **Olimpik Hareket**, s.73.

> "(…) Nazizim, faşizm, Stalincilik gibi rejimlerin tarihsel kökeninde parti yönetimselliği yatıyor. (…) Hakikatimizde söz konusu olan, devletin ve devlet aklının yükselişinden ziyade alçalmasıdır. Bunu 20. yüzyıl toplumlarında iki farklı biçimde görüyoruz: Birincisi, devlet yönetimselliğinin parti yönetimselliğinin yükselişi önünde saha kaybetmesi; ikincisiyse bizimki gibi rejimlerde gördüğümüz liberal yönetimsellik arayışı."[94]

Parti yönetimselliği olarak ifade edilen ve parti akılsallığının devlet akılsallığının önüne geçmesi, en azından spor alanı için yalnızca iki sene sürecektir. Devlet adamları bu durumu elbette siyaset teorilerinden bağımsız olarak, pratik nedenlerden ötürü fark ederler. Sıklıkla söylenen, "spor meselesi parti içi rekabetin bir alanı olmuştur ve partimize zarar veriyor" gibi cümlelerin etkisi aslında teorik boyutta düşünüldüğünde parti yönetimselliğinin, devlet akılsallığının ve yönetimselliğinin önüne geçmesindeki zararın görülmesi demektir. Fakat tüm bu süreci bütünsel görmekte fayda var. Şöyle ki, sporu partinin kontrolüne almak ya da devletin kontrolüne almak diye birbirinden tamamen bağımsız ve zıt iki ayrı tercih yoktur. Sporun önce parti sonra devlet kontrolüne geçmesi bütünleşik bir sürecin safhalarıdır. Partinin kontrolünden vazgeçmek diye bir sonuç da yoktur. Sporu devlet mekanizması içine ve kamu yönetimi alanına monte edecek projeleri hayata geçirene kadar kontrolün el değiştirmesindeki geçiş süreci ve bu süreçte partinin bizzat bu işi üstlenmesi eylemi vardır.

1924 Paris oyunlarında verdiği maddi destek ile dolaylı olarak Türkiye sporunu yöneten parti, 1936 Berlin Oyunlarına doğrudan yönetimde olan kurum olarak gidiyordu. Sekizinci Kongresinde T.İ.C.İ. kendisini Türk Spor Kurumu'na dönüştürür ve CHP'ye bağlanma talebinde bulunur. Ayrıca Türk Spor Kurumu, Milli Olimpiyat Komitesinin kurumsal kimliğini kendi içine dahil eder ve TSK Başkanı aynı zamanda Milli Olimpiyat Komitesi Başkanı da sayılmaya başlar.[95] Bundan yalnızca birkaç ay sonra olimpiyat oyunlarına giden sporcular bir açıdan CHP'nin yönettiği Türk sporunun aktörleri olur. Dolayısıyla sporcuların başarısı partinin başarısı olacakken, başarısızlığının yaratacağı siyasal sorumluluğu da yüklenerek Berlin'e gidiyor olmak oldukça rahatsız edici bir boyut almış olacak ki kafileye

[94] Foucault, **Biyopolitikanın Doğuşu**, s.160.
[95] TMOK Olimpik Akademi Komisyonu, **Olimpik Hareket**, s.73.

Olimpiyat oyunlarının temel branşı olan atletizm ekibi eklenmez. Sahada koşan atletlerin başarısının bir ırkın başarısı olarak algılandığı bir dönemde Türk atletlerinin son sıralarda yarışları bitirme riskini almamış gözüken parti, Atletizm Federasyonu yeni başkanı Vildan Aşir Savaşır'ı olimpiyata gönderdiği kafileye dahil eder.

Sporcuların değil ulusların ve ulusçulukların yarıştığı bu müsabakalara, bu algıdan ötürü, öncesinde tüm şubelerin götürülmesine karar verilse de gün geçtikçe bu şubeler elenmiş ve içinde futbolun da dahil olduğu birkaç branşta sporcu gönderilmiştir. Gariptir ki Türk Spor Kurumu başkanı Ali Hikmet Ayerdem, bu branşlar seçilirken "*ölçülebilir şeyler, mesela atletim bize iyi bir örnek oluyor başarıp başaramayacağımız konusunda"*[96] şeklinde bir beyanat vermiştir. Sonuca bakıldığında atletizm ekibinin götürülmemesi, ölçülebilir sonuçlar sonrası partinin sportif başarının gelmeyeceğine ikna olması olarak değerlendirilebilir.

Oyunların iki önemli ismi, Berlin Olimpiyat Oyunları Organizasyon Komitesi Başkanı Theodor Lewald ve Organizasyon Komitesi Sekreteri Carl Diem, Hitler'in isteği doğrultusunda oyunları, insanlığın evrensel bütünleşmesi temasından çok dev bir Alman *Turnfest* şöleni ve Nazi ideolojisinin propagandası konsepti ile açar ve yürütür.[97] Çarpıcı bir örnek olarak olimpiyat ateşi fikrinin uygulandığı ilk olimpiyat 1936 Berlin Oyunları'dır. Yunanistan'ın Olemp dağlarında, antik geleneklere uygun olarak yakılan ateş, olimpiyatın yapılacağı şehre kadar atletler tarafından taşınır.[98] 1936 Berlin Olimpiyatları yalnızca sportif bir organizasyon değil aynı zamanda büyük bir propaganda sahnesidir. Carl Diem tarafından yazılan ve benzer işleri yıllardır yapan Dr.Hans Niedecken-Gebhard tarafından yönetilen Olimpik Gençlik[99] isimli tiyatro oyunuyla açılan bir olimpiyattan söz ederken, ulusal güvenlik sorunu yaratması riskine rağmen uçaksavar ışıklarının gökyüzüne yansıtılması ile yaratılan

---

[96] "Olimpiyata Gidecek Sporcuların Seçimi", **Cumhuriyet Gazetesi,** 21 Haziran 1936, spor haberleri, sayfa bilgisi yok.

[97] Pierre Arnaud, James Riordan, **Sports and International Politics,** London, Routledge, Taylor & Francis, 2003, s.32.

[98] Karaküçük, **Tarihsel ve Politik Yönden Olimpiyat Oyunları,** s.42.

[99] Nadine Rossol, "Performing the Nation: Sports, Spectacles and Aesthetics in Germany, 1926-1936", **Central European History, 43,** (2010), s.635.

hologram sütunlarla çevrili bir stadyumda yapılan açılış seremonisi bile tek başına çok şey ifade etmektedir.

Modern olimpiyat oyunlarının onuncusu olan 1936 Berlin Olimpiyatları, o güne kadar düzenlenen oyunlar arasında katılımı en yüksek olan organizasyon olmuştur. Bu oyunlara 49 ülkeden toplam 3980 sporcu katılmıştır.[100] Almanya'ya gidecek Türk sporcuların hazırlıkları için organize edilen 40 günlük kampa toplam 14.124 lira harcanır. Sporcuların Berlin'e gidişleri, dönüşleri ve Berlin'de geçirdikleri 25 gün süresince yapılan masraflarının toplamı ise 37.654 liradır.[101] 11 Ağustos 1936 tarihinde 61 kilodaki güreşen Yaşar Erkan'ın ülkeye ilk kez bir altın madalya kazandırması da bu olimpiyatı özel kılan olaylardan biridir. Erkan'ın başarısı ardından Atatürk, Berlin'e gönderdiği, sporun bireysel başarılar için değil memleket için yapıldığı fikrini de içinde barındıran telgrafında şunlar yazar:

> "Kendin küçüksün amma memleket için çok büyük iş yaptın. Artık ismin Türk spor tarihine geçti. Çok yaşa Yaşar."[102]

Felek'e göre 1930'lu yıllarda Türkiye'nin uluslararası spor temaslarını topladığı altı başlığın birincisi "*Dünya çapında bir spor sergisi halini almış olan Olimpiyatlar*"[103] şeklindedir. Dönemin en önemli uluslararası spor organizasyonu olan olimpiyatların 1936 yılında Berlin'de düzenleneni, Türkiye sporu açısından iki açıdan önemlidir: Birincisi devletin, daha doğrusu partinin, spor yönetimini tamamen kontrolüne aldığı dönemin ilk uluslararası sınavı olması bu olimpiyatı önemli kılar. İkincisi ise, yıllardır öykünülen Alman modelini bizzat yerinde izleme fırsatı yaratmış olmasıdır.

Berlin Olimpiyatı sırasında birçok devlet adamı ve gazetecinin Alman spor hayatını inceleme şansı olmuştur. Spor işlerini bir gençlik meselesi olarak ele alan Türkiye siyasetinde, beden terbiyesi atılımlarında nerede bulunduğumuzu görmek

---

[100] TMOK Olimpik Akademi Komisyonu, **Olimpik Hareket**, s.59.
[101] Atabeyoğlu, **Atatürk ve Spor,** s.112.
[102] San, **Türk Spor Tarihinde Atatürk**, s.173.
[103] Burhan Felek, "Dışarı Spor Temasları**", Beden Terbiyesi ve Spor**, sayı 7, Temmuz 1939, s.1.

adına yapılan kıyaslamalar sonucu yazılan bir gazete yazısında şu ifadeler yer almaktadır:

> "Teşkilat ve propaganda, sporumuzun şimdilik en büyük noksanlarıdır. Bu iki şeyi elde ettiğimiz zaman spor yapmak herkes için bir zevk olacaktır. Berlin Olimpiyatları bize bu hususta misal olmalıdır."[104]

2.5. Dönüşümün Adımları

Sporun politik tarihi üzerine yapılan çalışmaların hemen hemen hepsinde dönemleştirme, kurumlar üzerinden yapılmış, sporun politik tarihindeki dönüşümler kurumsal dönüşümlerin sıralanışı şeklinde kurgulanır.[105] Kurumsal dönüşümlerin önemi tartışılmaz fakat bir dönemi anlatırken ya da bir tarihi dönemlere ayırırken yalnızca kurumların dönüşümünü anlatmak, başlıkları yalnızca şu kurumun dönemi, bu kurumun dönemi şeklinde oluşturmak yeterli değildir. Asıl dönemleştirme, kurumsal dönüşümlere neden olay olaylar üzerinden yapılmalıdır. Sporun politik tarihine diyalektik bir bakış açısıyla ve nedensellik üzerinden yaklaşılırsa işte o zaman verimli bir tarihsel betimleme ve analitik çıkarımlar yapılabilir.

Bakış açısı ve yöntemi bu şekilde oluşturan yeni bir dönemleştirme çabasına giren bu çalışma konuyu, erken dönem cumhuriyet tarihinde sporun yönetimini anlayabilmek, bugüne kadar uzanan yapısal sorunların kaynağını görebilmek adına açıklamaları ile birlikte alt başlıklar halinde takip eden bölümlere ayırmaktadır.

2.5.1. 1921 İdman İttifakı: İlk Üst Yönetim

Türkiye spor tarihindeki ilk spor örgütlenmesinin bir çeviri sayesinde başladığını söylemek dikkat çekici, biraz abartılı fakat teknik olarak doğru bir anlam taşıyacaktır. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın varlığına temel olacak İdman İttifakı, İstanbul futbol ligindeki kargaşa durumunu, bizzat İstanbul futbolunun

---

[104] "Sporda Propaganda", **Spor Postası,** sayı 126, 7 Eylül 1936, s.2.

[105] Konu üzerine yazılmış diğer kitaplara göre çok daha detaylı ve farklı bir anlatım içeren Sporda Demokrasi isimli çalışma dahi bölümlerini kurumların dönüşümü üzerinden tanımlamıştır. Bkz. Rıza Sümer, **Sporda Demokrasi,** Ankara, Güven Matbaası, 1988, s.3.

içindeki spor adamları tarafından çözülmesine yönelik çabaların sonucunda kurulan bir birliktir. Bu birliğin varlığının başlangıcı bir tüzük oluşturma sürecidir. Kurthan Fişek'in aktarımına göre; eğitim için gittiği İsviçre'den dönen eski futbolcu Yusuf Ziya (Öniş), İsviçre Spor Teşkilatı Tüzüğü'nü yanında getirmiştir. Galatasaray Kulübü Kurucusu Ali Sami (Yen) ve Anadolu Kulübü'nden Burhan (Felek) ile Fenerbahçe kulübü kurucularından Nasuhi (Baydar) bu tüzüğü birlikte tercüme ederek 20 maddelik bir lig yönetmeliği ortaya çıkartmışlardır. Daha sonra bunun yeterli olmayacağı anlaşılarak 269 maddelik "İdman İttifakı" tüzüğü oluşturulmuş, özünde futbol ligini organize etmek için girişilen süreç, tarihsel olarak ilk spor örgütünün kurulmasına neden olmuştur ve evraklar 27 Kasım 1921 tarihinde Dahiliye Nezaretine sunulmuş, 22 Mayıs 1922 tarihinde ittifak tescil ve tasdik olunmuştur.[106]

Bu ittifakın yönetim heyetinin geçici durumunun sürekliliğe dönüşmesi ve yönetiminin kalıcı hale gelmesiyle Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, futbol başta olmak üzere tüm sporları içine almayı hedefleyen bir çatı örgüt rolüyle Türkiye spor tarihinin ilk üst yapısal spor kurumu olarak ortaya çıkmıştır.[107] Türkiye spor hayatının ilk merkezi spor teşkilatı, kulüplere dayalı, federatif yapıda olan ve kulüplerin ortak sorunlarını çözmek için vücuda getirilen bir demokratik kurum niteliği taşır.

2.5.2. 1924 T.İ.C.İ. : Devlet Spor Örgütünü Resmen Tanıdı

Olimpiyatlarında T.İ.C.İ.'nin kamuya yararlı dernek ilan edilmesi ve bütçe kaynağı ile başlayan devlet rolü "himaye eden" ve "finanse eden" şeklinde başlıyordu. Günümüzde de devletin spor hayatındaki temel rolünün aynı iki tanım üzerinden yaşandığını söylemek şaşırtıcı olmaz. Çağın spor hayatının gereklerini göz ardı ederek, kulüplerin kendi öz kaynaklarını yaratamayacağı bir sisteme mahkum edildiği Türkiye spor hayatının yapısal sorunlarının, Türkiye Cumhuriyeti tarihine uygulanacak bir yapısökümü ile ulaşılacağı gerçeğini vurgulayarak, günümüze kadar

[106] Aktaran: Kurthan Fişek, **Spor Yönetimi,** s.275.
[107] Yiğit Akın, **Gürbüz ve Yavuz Evlatlar,** s.57.

uzanan yapısal sorunların kökeninde yatan iki Bakanlar Kurulu kararı tam metin olarak şöyledir:

> *170 ve 171 sayılı Bakanlar Kurulu Kararları 16.01.1924*
>
> *170 sayılı Bakanlar Kurulu kararı*
>
> "Türk gençliğinin bedence ve ahlakça yükselmesine çalışmayı amaç edinen Türkiye İdman Cemiyetleri ittifakı adına başkan Ali Sami imzasıyla verilen dilekçe ile adı geçen cemiyetin amacı Türk gençliğinin gelişmesine yardımcı olduğu ve her türlü çıkardan kesinlikle uzak bulunduğu ve her ülkede İdman Cemiyetleri'nin bu şekilde her bakımdan korundukları düşünülerek bugüne kadar gösterdikleri çalışmalar bakımından amacındaki ilkelerle başarılı bir biçimde uygun görülen bu cemiyetin kamu yararına çalışan kuruluşlardan sayılmasının uygun bulunduğuna Bakanlar Kurulu'nun 16.01.1924 günü yapılan toplantısında karar verilmiştir."[108]
>
> 171 sayılı karar:
>
> "Türk gençleri arasındaki spor kuruluşlarının Avrupa sporcuları ile sıkı ilişkilerde bulunmaları ve spor çalışmalarının bilimsel kurallara göre düzenlenmesi için Avrupalı uzmanlardan yararlanması gereklidir. 1924 Mayısında Paris'te açılacak Olimpiyat Oyunlarına Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı çağrılmıştır. Bu karşılaşmalara katılmakta Türkiye için yararlar vardır. Ülkemizde sporculuğun gelişmesi ve yayılması her halde bu gibi uluslararası yarışmalara katılabilecek biçimde yetiştirmek ve hazırlamak üzere gereken uzmanların Avrupa'dan getirilmesi ve adı geçen Olimpiyat Oyunlarına Türk sporcularının da katılabilmesinin sağlanması için acele sarf edilmesi gerekli görülen on yedi bin liranın beklenmeyen masraflar hesabından Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Genel Merkezi'ne verilmesine karar verilmiştir."[109]

Çağın spor adamları elbette bu iki karar sonrası devletin kalıcı bir şekilde Türkiye'de sporun hamisi ve ana finansörü haline geleceğini öngöremezlerdi. Onlar için, davet edildikleri olimpiyata gidebilecek ekonomik imkanı yakalamak demek olan bu iki karar, uzun vadede Türkiye sporu için oldukça derin yapısal anlamlar taşımaktadır.

2.5.3. 1926 Söylevi: Atatürk Spora Yön Veriyor

Sporun politik tarihi anlatısında karşılaşılan "Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla" söylemi bir yere yerleştirilecek olursa, doğru yer tam olarak burasıdır.

---

[108] **Atatürk'ün Spora Bakışı: Bir Sempozyumun Getirdikleri,** s.88.
[109] **A.e.**

Türk sporunun geleceği açısından Mustafa Kemal'in ilk ve en genel talimatını verdiği olay İdman Cemiyeti İttifakı'nın üçüncü kongresi sonrası yeni yönetimin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e yaptığı ziyarettir. Bu ziyaret sırasında Mustafa Kemal, söylev denilebilecek uzunlukta bir konuşma ile hem Türk sporu hakkındaki fikirlerini belirtmiş hem de spor adamlarını açıkça görevlendirmiştir.

1926'da gerçekleşen T.İ.C.İ. üçüncü kurultayı kararlarından biri de Olimpiyat görevini kurumun doğrudan üzerine almasıdır. Sekizinci Kurultay ile birlikte kurum kendini Türk Spor Kurumu'na dönüştürene kadar artık Olimpiyat Komitesi, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'dır. Olimpiyat akımı 1926-1936 arasında T.İ.C.İ. içinde var olacaktır.[110]

Atatürk'ün 30 Eylül 1926 günü, T.İ.C.İ. üçüncü umumi kongresi sonrası kendisini ziyaret eden temsilcilerine yaptığı konuşma 1 Ekim 1926 günü Vakit gazetesinde tam metin olarak yayınlanmıştır. Bu tam metni Haluk San, kendi kitabına da aynen aktarmıştır.[111] Metnin, daha doğrusu Atatürk'ün spor adamlarına direktifler verdiği söylevinin bu açıdan önemli kısmı şöyledir:

> "Efendiler; cihanda spor hayatı, spor alemi çok mühimdir. Bunu siz mütehassıslara izahtan müstağniyim. Bu kadar mühim olan spor hayatı bizim için daha mühimdir. Çünkü ırk meselesidir. Irkın ıslah ve kişayişi meselesidir. Ben bu noktada size ayrı ayrı izah etmek istemiyorum. Çünkü siz esasen bununla meşgulsünüz. Yalnız ben size millete evlat, memlekette sporculuğun nazarında ne kadar mühim olduğunu izah için şunu diyebilirim:
>
> Mukaddes vatanın ve Türk milletinin yüksek şeref ve menfaatini müdafaa eden ordudur. Bundan daha mühim, daha ali bir istinat mutasavvır mıdır? (…) bütün millet ve bütün memleket evlatlarını sportmen yapmak için sarfolunan mesainin ehemmiyet ve kudsiyeti aynı derecede kıymetli ve mühimdir. Ve şerefli ordumuza kıymetli bir menba teşkil edebilmek noktai nazarından kahraman ordumuza da en ali hissiyat ile takdir, takdis ve himaye olunmaya şayan ulu bir menba kudsiyetini ihraz eder."[112]

---

[110] Fişek, **Spor Yönetimi,** s.245.
[111] San, **Türk Spor Tarihinde Atatürk**, s.115-122.
[112] **A.e**. s.119.

1926 yılında Atatürk'ün bizzat spor idarecilerine yaptığı ve talimat niteliği taşıyan bu konuşmanın yansıması 1927 yılında yapılan dördüncü umumi kongrenin nihai kararında "*spor faaliyetlerinin memleketimiz için bir ırk meselesi ve aynı zamanda askere hazırlama işi"*[113] olduğunu dile getiriyor olmasıdır. Yiğit Akın'ın erken cumhuriyet döneminde spor politikalarını anlattığı ve bu konu üzerinde çalışılmış kapsamlı kitaba[114] adını veren "gürbüz ve yavuz evlatlar" tabiri de bu konuşmada Atatürk tarafından söylenmiştir. *"Efendiler, gürbüz ve yavuz evlatlar isterim"* diyen Atatürk, cümlelerine eğer bunu başaramazsanız size karşı olan güvenim sarsılır anlamına gelecek beyanlarla devam eder. Bu açık bir talimat niteliği taşımaktadır. Türkiye'de spora militarist bir yön, 1938 Beden Terbiyesi Kanunu ile verilmemiştir. Militarist yön zaten hep vardır. İlla ki bir yön verme başlangıcı aranıyorsa bu başlangıç 1926 yılında yapılmış bu konuşmadır. Takip eden on beş yıl içerisinde gerçekleşen politikalar ve 1938 Beden Terbiyesi Kanunu, bu eğilimin başlangıcı değil kurumsallaşması demektir.

2.5.4. 1929 Ali Sami'nin Mektubu: Teslimiyet

Hardt ve Negri, 1929 yılını "*modern devletin gelişiminde bir dönüm noktası"*[115] olarak tanımlarlar. Yazarlara göre "*1929 bunalımı, çağdaş devletin hayati bir uğrağını temsil eder".*[116] Bu yılı milat olarak görmelerinin nedeni kapitalizmin kendi yarattığı krizi olan Büyük Buhran'dır. Onlara göre bu bunalım "*en büyük zaiyatı [sic]*[117] *liberal anayasal devletin maddi temellerinde açmıştır."*[118] Türkiye Cumhuriyeti'nde de otuzlu yılların devletçi politikaları bu küresel durumun tutarlı bir tezahürüdür. Buhranın ekonomik boyutu, tüm sosyal alanlara etki ettiği gibi spor alanına da etmiştir. Bu yönden 1929 yılı, modern devletin olduğu gibi Türkiye'de spor yönetiminin de dönüm noktalarından biri olmuştur. Liberal anlayışın terkedilip devletçi anlayışın benimsenmesi yalnızca ekonomik alanda kalmamış, kültürel alanda da devletçi politikaların uygulanmaya başlanması yine bu yıllarda olmuştur.

---

[113] **Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı 4.Umumi Kongresi**, Akşam Matbaası, İstanbul, 1928.
[114] Akın, **Gürbüz ve Yavuz Evlatlar**
[115] Michael Hardt; Antonio Negri, **Dionysos'un Emeği,** çev. Ertuğrul Başer, 2.bs, İletişim Yayınları, 2007, s.48.
[116] **A.e.**
[117] Kelime hatası orijinal alıntıdadır. Doğrusu "zayiat".
[118] **A.e.**

18 Mayıs günü kabul edilen[119] 1929 yılı devlet bütçesinde Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na ayrılan payın sıfır (0) lira olması kurumun başkanı Ali Sami Bey'i zor durumda bırakır ve yetkililere bir mektup yazar. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Başkanı Ali Sami Bey, meclis bütçe görüşmelerinin hemen ardından, 08.06.1929 tarihli bu mektup ile hükümete *"Türk spor teşkilatına verilmekte olan tahsisatı kesmekle hükümetimiz vezaifi mevduasını hüsn-ü ifa edememiş olan bu taazzuva karşı teveccühsüzlüğünü sarahtan ifade etmiştir"* diyerek şu seçenekleri sunar:

a) *Cemiyetin feshine doğru gitmek*
b) *Cemiyetin deruhte ettiği vezaifi hükümetin resmi dairelerinden birine vermek*
c) *Cemiyeti, himayenin temininden evvelki haline icra ettirmek ve kendi haline bırakmak*
d) *Cemiyete bir kongre akdettirerek hükümetin daha sıkı bir alaka ve murakabesi altına koymak* [120]

Bu mektup göstermektedir ki 1930'lu yıllarda sporda devletçilik hamlesi 1936'da yapılan sekizinci T.İ.C.İ. kongresi sırasında, bir anda olup biten ve tamamen bir "el koyma" biçiminde gerçekleşen bir politik hamle değildir. Evet devlet bütçe vermeyerek kurumu zor durumda bırakmış olabilir, fakat son tahlilde bu mektup gösterir ki, bizzat kendisi devlete bağlanmayı bir seçenek olarak teklif eden Ali Sami Bey (ve dolayısıyla T.İ.C.İ.) rıza göstererek devletin mutlak hakimiyetinin önünü açmıştır.

Birinci seçenek zaten resmi olarak sona erme anlamını taşır. Üçüncü seçenek ise resmi olarak yok olmasa da İttifakın tüm ülkede sporu kontrolü altında tutan bir kurum olmaktan çok, daha az sorumlulukla, belki de yalnızca İstanbul futbolu üzerinde yönetim faaliyetleri gerçekleştirecek bir "federasyon" hüviyetine büründürmektir.

---

119 **Bütçe Görüşmeleri Tutanakları, TBMM 3.Dönem**, (Çevrimiçi) (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_erisim_as.butcedetay?pMeclisKod=1&pDonemKod=3&pButceYili=1929) (06.05.2019).

120 "Ali Sami Bey ile Saffet Bey arasındaki yazışma"**, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Arşivi**, 08.06.1929.

Siyasal iktidar, Ali Sami Bey'in mektubundaki tavsiyelerden sırasıyla dördüncüsünü ve ikincisini uygulamıştır. Hükümet, spora ve cemiyetin geleceğine dair daha sıkı bir alaka ile bu işin nasıl yapılacağı konusuna eğilmiş, bu eğilimler üç yıl sonra Alman spor uzmanı Carl Diem'in gelişi ve ardından yazdığı raporun uygulanması, ya da uygulamaların bu rapor doğrultusunda şekillenmesi yılları birbirini takip etmiştir. 1938 yılında ise, Ali Sami Bey'in bu mektupta sunduğu ikinci seçenek olan T.İ.C.İ.'nin görevini hükümetin resmi dairelerinden birine vermek fikri gerçekleştirilmiş, spor işi için bizzat, daha önce var olmayan resmi bir daire, kanunla kurulmuştur.

Devlet akılsallığının, Ali Sami'nin bu rıza gösteren teslimiyet mektubunun ardından ikinci seçeneği seçtiği açıktır. Bunu tarihsel süreçte 1936 ve 1938 yıllarında görülen dönüşümden değil henüz 1930 yılında yeni bir spor teşkilatı kurulacağı ile ilgili bir gazete haberindeki satırlardan anlayabilmek mümkündür:

> "(…) bu ıslahata Türk'e, Türk gençliğine istinat eden CHP vaziyet etmiş, bu teşebbüs milliyetini seven, istikbali eline alacak olan gençliği düşünenlerin hepsini haklı olarak pek çok sevindirmişti, fakat işin senesi yaklaştığı halde hala dört gözle beklenen ıslahat yapılamadı."[121]

2.5.5. 1933 Dönüşümü: Carl Diem ve Dış Uzman Etkisi

> "Türkiye'de bazı kulüplere temas ettim. Çok memnun oldum. Bundan evvel İzmir ve Ankara'ya gittim. Ankara'da yapılacak büyük stadın yerini gördüm. İnşaat için İtalyan mühendisler Ankara'da bulunuyorlar. Türkiye çok sevimli ve çok güzel bir memleket. Fenerbahçe'ye gelince; onu Avrupa'daki emsallerinden farklı bulmadım. Çok güzel, fevkalade."[122]

---

[121] "Spor Yeni Teşkilatın Faaliyete Geçmesini Bekliyor", **Türk Spor,** sayı 2, 13 Mart 1930, sayfa bilgisi yok.

[122] "Alman mütehassıs Fener kulübünü gezdi", **Milliyet Gazetesi,** 28 Eylül 1933, s.5.

Dickenson, 1990'larda yapılan birçok çalışmanın 1933 yılında gerçekleşen sosyal politikalardaki gelişmeyi vurguladığını söyler.[123] 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları'nın Organizasyon Komitesi Sekreteri olan Alman spor uzmanı Carl Diem'in[124] Türkiye'de geçirdiği günler birkaç ay ile sınırlı olsa da, yazdığı raporun etkileri düşünüldüğünde, Türkiye'de sporun politikaları açısından varlığı kalıcıdır. Öz bir ifade ile Carl Diem Türk Sporuna 1933 yılında girmiş ve bir daha hiç çıkmamıştır.

Kültürel anlamda devletçiliğin somut politikalar üreterek kurumsallaştığı yıl olarak 1933 yılını seçmek gerekir. *Devrimlerin hızını yakalayamayan* geleneksel eğitim sistemini radikal bir biçimde değiştirmek[125] anlamına gelen ve Ahmet Demirel'in tanımıyla "*üniversitenin özerkliğini kaldıran kapsamlı bir temizlik harekatı olan"*[126] "Üniversite Reformu" başta olmak üzere, özünde kültürel devrimin amaçlarını barındıran dönüşümlere girişen devlet akılsallığı, vazgeçtiği liberal ekonomi politikalarının yerini alan devletçi kalkınma mantığını kültürel kalkınmanın da yöntemi yapacaktır.

> "1930'lu yıllara girerken, korumacılık adeta bir zorunluluk olarak kendini dayatmıştı. Dünya ekonomisinin büyük bir kriz içinde olduğu bu yıllarda, Türkiye dışa kapanarak ve devlet eliyle bir milli sanayileşme politikası yürüttü; bu yolda ciddi bir mesafe almayı da başardı."[127]

1933 yılında yapılan İstanbul Vilayeti Kongresi İdare Heyeti Raporunda, Devletçilik prensibini CHP'nin bizzat kendisi şöyle tanımlar:

---

[123] Dickinson, **Central European History,** , s.27.
[124] Guy Walters, **Berlin Games: How Hitler Stole the Olympic Dream,** London, John Murray (Publishers), 2006, s.81-82.
[125] Ersanlı, **İktidar ve Tarih,** s.196-197.
[126] Ahmet Demirel, **Tek Partinin İktidarı,** 2.baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s.158.
[127] Şener, "Burjuva Uygarlığının Peşinde", içinde Atılgan, Saraçoğlu, Uslu, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat,** s. 203.

> "Devletçilik prensibimiz ferdi mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete eriştirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icap etiği işlerde - bilhassa iktisadi sahada- devleti fiilen alakadar etmek esasıdır."[128]

Althusser'in devletin ideolojik aygıtlarını sıralarken kullandığı sınıflamada olduğu gibi spor, kültür meselesi içinde ele alınır.[129] Başka bir ifadeyle, devlet akılsallığında spor meselesi, kültür meselesinin bir parçasıdır, alt koludur. Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci on yılında, kültür ve dolayısıyla spor meselesi de devletçi prensipler ile ele alınmıştır. 1 Ocak 1932 yılında yayın hayatına başlayan Kadro Dergisi[130] yayınlandığı iki yıl boyunca dönemin ekonomi politikalarında belirleyici rol oynar. "*Dergi etrafında toplanan düşünürler, İttihat ve Terakki'den aldıkları milli iktisat ve tesanütçülük mirasını geliştirip devletçilik prensibinin savunmasını yaptılar*."[131] Kadro Dergisi, bu dönemde ekonomide devletçilik açısından ne ifade ediyorsa Halkevleri ve 1 Şubat 1933 yılında Ankara Halkevi tarafından yayımlanmaya başlayan[132] Halkevleri'nin yayın organı Ülkü Dergisi de kültürel alanda devletçilik için aynı anlamı ifade eder.

Halkevlerinin spor şubeleriyle sporu devletleştirmek adına gündelik politikalar üretmeye başlayan siyasal öncüler, 1929 yılında Ali Sami Yen'in mektubunun ardından devletin sporu doğrudan yönetmesi adına istenç göstermeye başlamış ama bunu nasıl yapacağı konusunda bir genel yol haritası çizememiştir. Cumhuriyet devrimlerinin tümünde olduğu gibi bir alanda yapılacak yenilik öncesi ilgili alanda en ileri olan ülke neresi ise onun örnek alınması yöntemine gidilmiştir. Spor işi, gençliğin teşkilatlandırılması odağında bir beden terbiyesi meselesi olarak görüldüğünden, dönem özelinde bunu en görünür şekilde yapan, gençliğini Hitler Jugend adıyla anılacak paramiliter bir teşkilat etrafında örgütlemeyi başaran Almanya örnek alınacak, Almanya'nın spor teşkilatlanmacılığı ve gençlik meselesi

---

[128] **C.H.F. İstanbul Vilayeti 1933 senesi kongresinde okunan İdare Heyeti Raporu,** İstanbul, Devlet Matbaası, 1933, s.11.
[129] Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, s.169.
[130] Bülent Özükan (ed.), **Genç Cumhuriyet'in Türkiye'si**, Boyut Yayıncılık, 2012, s.120.
[131] Gülten Kazgan, **Tanzimattan 21.yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, 3.bs., İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.60.
[132] Özükan, **Genç Cumhuriyet'in Türkiye'si**, s.124.

konusunda en yetkin isimlerinden Carl Diem, ülkedeki spor imkanlarını tetkik etmesi ve yol gösterici bir rapor yazması için Türkiye'ye davet edilecektir. Diem'in ziyareti ve raporu üzerine beklenti, partinin sporu teşkilatlandırma konusundaki yol haritasının başlangıcı ya da biraz iddialı olsa da "ta kendisi" olması düzeyindedir. Öyle ki Carl Diem'in yalnızca yol gösterici bir rapor yazmasının ötesinde kendisinin Türkiye'de kalarak bizzat yol gösterici olması, spor hamlesinde kendisine bir rol verilmesi dahi düşünülmüştür. Carl Diem'in davet sürecindeki resmi yazışmaların en önemlisinin sonunda Hasan Cemil Bey'in ekledikleri bunun kanıtıdır:

> "Azizim Diem
>
> Yukarıdaki satırlarla resmi vazifem bitiyor. Hususi olarak size şunu da bildirmek isterdim:
>
> Ben eminim ki, planın emeli tatbikini sizden başka hiç kimse muvaffakiyetle deruhte edemez. Bu sebeple eğer Türkiye'de bir yıl yahut daha fazla bir zaman kalmanıza imkan hasıl olursa, bunu sevinçle karşılardım. Buradaki salahiyettar zatlar da aynı fikirde bulundukları için, size şimdilik şu kadarcık ifşa edebilirim ki, buraya geldiğiniz zaman, sizinle bu mesele hakkında da konuşulacaktır."[133]

24 Mayıs 1933 tarihli yazıyla davet edilen Diem, 2 Haziran 1933 tarihli yanıtla bu daveti kabul etmiştir.[134] Carl Diem'e bu ziyareti için beş bin alman markı verilmiştir.[135] Diem'in gelişi, spor gazetelerinde oldukça geniş yer bulmuştur. Vurgulamak gerekir ki spor sayfaları o günlerde yalnızca Diem'in kişiliği üzerine değil gençlik meselesi üzerine çokça yazı ile doludur. Bunun en belirgin örneği Vakit Gazetesi spor sayfalarıdır. Eylül ayının başlarında "spor işlerimiz nasıl düzelir" başlığı kullanılarak her gün farklı spor adamlarının görüşlerine yer verilen bir yazı dizisi oluşturulur. Yine bu döneme denk gelen 7 Eylül baskısında doğrudan Carl Diem'in seyahatinin detaylarını anlatan "bir spor mütehassısı" başlıklı haber, spor işlerinin nasıl düzeleceğini anlatan yazı ile birlikte düşünüldüğünde, Carl Diem'in gelişinin aslında basit bir ziyaret olmadığı görülmektedir. 17 Eylül günü çıkan

---

[133] "Beden ve gençlik terbiyesi teşkilatı kurmak için Almanya'dan gelecek olan Dr. Carl Diem'in gelişi hakkında yazışmalar", **B.D.A. Cumhuriyet Arşivi, Belge No: 490.01 – 1116.75.2,** s.83-84.
[134] "**a.e.,** 87-88.
[135] "**A.e.,** s.64.

"ecnebi mütehassısa lüzum yok" [136] başlıklı bir başka yazısıyla da Diem'in gelişi yine aynı gazetenin sayfalarında eleştirilir.

Son olarak, Diem'in gelişinin neden basit bir spor adamı ziyareti olmadığını, onun gelişinin neden erken dönem cumhuriyette devlet akılsallığının spora hakim olması ve devletçi, teşkilatçı biçimde kontrolü altına almasının en önemli hamlesi olduğunu gösterecek bir yazışma vardır. Herhangi bir siyasetçi değil, bizzat parti genel sekreteri tarafından tüm parti teşkilatına Carl Diem'in gelişini bildirdiği ve kendisine istediği tüm bilgilerin verilmesi hakkında talimatı, Diem'in gelişinin ne ifade ettiğini açıkça belirtmektedir. Carl Diem Ankara'ya ulaştığı gün parti genel sekreteri Recep Peker, Parti İdare Heyeti Reisliğine gönderdiği yazıda maddeler halinde şunları söylüyordu:

> "18 Eylül 1933
>
> CHP İDARE HEYETİ REİSLİĞİNE
>
> 1-Spor teşkilatımız için tetkikatta bulunmak üzere Almanya'dan davet olunan Doktor Carl Diem Ankara'ya gelmiştir.
>
> 2-Doktor, 19.9.1933 tarihinden itibaren refikası ile beraber seyahate çıkacaktır
>
> 3-Geçeceği yerler şunlardır: Eskişehir, İzmir, İstanbul, Samsun, Amasya, Sivas, Kayseri, Adana, Mersin, Konya, Akşehir, Afyon, Ankara.
>
> 4-Her merkeze muvasalat zamanını refakatindeki Demir Turgut Bey telgrafla fırkaya bildirecektir.
>
> 5-Doktorun muvasalatında fırka namına bir arkadaşla spor teşkilatından diğer bir arkadaşın istikbal etmesi ve Halkevleriyle spora ait kulüp ve teşkilatla mektepler terbiye-i bedeniye teşkilatının etraflıca gösterilmesi ve isteyeceği malumatın verilmesi ve bundan başka yatı ve yiyecek masrafları kendilerine ait olmak üzere en iyi şeraitin teminine çalışılması,
>
> 6-Makamı vilayetle diğer lüzumlu veya kendi tarafından arzu edilecek makamların ziyaretine delalet edilmesi ve netice hakkında da malumat verilmesini rica ederim.
>
> CHP Katibi Umumisi Recep"[137]

---

[136] **Vakit Gazetesi,** "Bir Spor Mütehassısı" 7 Eylül 1933, s.9 / "Spor işlerimiz nasıl düzelir: Balilla Yaparak" 11 Eylül 1933, s.1 / "Ecnebi Mütehassısa Lüzum Yok" 17 Eylül 1933, s.10.

2.5.6. 1935 Spor Bütçesi: Tam Hakimiyet Dönemi

Tablo 2.4 : 1932-1938 arası Devletin Spor Kurumu için Ayırdığı Bütçeler

Yıllar	Miktar	Devlet Bütçesi İçerisindeki Payı (%)
1932	50.000	0.03
1933	70.000	0.04
1934	80.000	0.04
1935	203.000	0.10
1936	239.000	0.11
1937	239.000	0.10
1938	239.000	0.10

Kaynak: Baysalduz, **Milli Eğitim Dergisi** (çevrimiçi)

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren daha önceki yıllara göre 1935 yılı bütçesindeki olağan dışı artış bize devletin fiili olarak artık sporun yönetimine hakim olduğunu,1936'daki kongre ve TSK'ya dönüşüm ise bu durumun adının konması olduğunu göstermektedir.

Fişek, TSK dönemini *geçici yönetim* dönemi olarak tanımlar. Her ne kadar devletin finansör olduğu bir sistem de olsa özyönetimin sporun yönetimine hakim olduğu yapıdan devletin mutlak otoritesi ve merkezi bir kurumsal yapıya dönüşümde, partinin doğrudan sporun kontrolünü eline aldığı dönemi bir geçiş dönemi olarak tanımlamak yanlış değildir. Üstelik bu geçiş döneminde parti, sporu kontrolüne aldıktan birkaç ay sonra Berlin Olimpiyatları ile sınanmıştır. Ya da Berlin Olimpiyatları'nın varlığı, devletin spor hamlesini hızlandırmasına ve sonuca ulaşıp bir an önce yetkiyi ve kontrolü alarak olimpiyatlara devlet yönetiminde gitme hedefiyle sekizinci TİCİ kongresini gerçekleştirmesine neden olmuştur.

[137] "Spor teşkilatını tetkik için gelen Karl Diem'e yardımcı olunması", **B.D.A. Cumhuriyet Arşivi, Belge No: 490.01 – 3.11.1.**

Türkiye'de sporun doğrudan parti denetimi ve yönetimine girdiği Sekizinci Kongre'de alınan kararlar bir komplo değildir. Bu kararlar, kongre sırasındaki beş günde, kongre üyelerini bir görüşme ile ikna eden ve birdenbire alınmış kararlar olmaktan çok 1928 Amsterdam oyunlarındaki başarısızlığın da etkisiyle 1929 devlet bütçesinde spora ödenek ayrılmaması ile başlayan devletleşme ve merkezileşme sürecinin bir fazıdır. Atabeyoğlu bu durum için, "madem parayı biz veriyoruz o halde biz yöneteceğiz" ifadesiyle devletin Amsterdam oyunlarından sonra bir müdahaleye kalkıştığı kanısı yaratır. Aslında bu durum daha çok Ali Sami Bey'in "madem bize para vermeyi uygun görmüyorsunuz o halde alın buyurun sporu siz yönetin" şeklindeki rıza beyanıdır. 1929 yılı bütçesinde devlet, bir teslimiyet beklediği için mi spora ödenek ayırmamıştır bilinmez ama Ali Sami Bey'in mektubu tarihsel bir gerçeklik olarak durduğu sürece, sporda devletleşme hamlesinin, sporun şahsi teşebbüslerin kontrolünde olduğu dönemin bir numaralı spor yöneticisinin rızası ile gerçekleşmeye saha bulduğu açıktır.

Sekizinci kongrede alınan karar ile T.İ.C.İ. kendisini Türk Spor Kurumu'na dönüştürerek CHP'ye bağlılığını ilan etmiş ve partinin bir parçası olmayı talep etmiştir. Kırk oy farkla alınan bu karardaki katılımcı kitlesi, kongre öncesi yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla Recep Peker'in tavsiye ettiği isimlerden oluşmaktadır. Ayrıca Recep Peker iki ayrı bölge tarafından temsilci seçilmiş, daha sonra yazısı gelen bölgeye bir başka arkadaşını önermiştir.[138] Böylelikle kulüp temsilcilerinin çatı örgütü konumunda başladığı varlığının sekizinci kongresinde T.İ.C.İ. temsilcilerin politik erk tarafından belirlendiği bir kitle ile toplanıyordu, belki de bu kararı aldırabilecek bir kitle özenle seçilmişti.

[138] "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Sekizinci Kongresi ile ilgili yazışma ve belgeler ile Türk Spor Kurumu Nizamnamesi", **B.D.A. Cumhuriyet Arşivi, Belge No: 490.01-1108,45,01.**

> "Türk Spor Kurumu Tüzüğü
>
> Madde 1. Türk Spor Kurumu, Türkiye'de sporun milli ve fenni esaslara göre yayılmasına ve yükselmesine çalışır, Türk sporculuğunu yurt içinde ve dışında temsil eder.
>
> Madde 2. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı adı, Türk Spor Kurumu adına çevrilmiştir. Kurumun merkezi Ankara'dır."[139]

22.08.1936 tarihinde Dahiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya, Parti başkanlığına gönderdiği yazıyla, Türk Spor Kurumu'nun partiye bağlanma dileğinin Parti yönetimince kabul edildiğini söyler ve bu durumun derin anlamını gösterecek şekilde bir törenle bütün yurtta ilan ve tebliğ edilmesini önerir. Söz konusu törenin 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı merasiminden önce yapılması tavsiyesinde bulunur.[140]

Yapılacak törenin aynı zamanda bir başka boyutu daha vardır. Tüm sporcular, 29 Ekim 1936 Cumhuriyet Bayramı törenlerinde CHP'ye kaydedilmişler ve tüm lisanslı sporcular parti üyesi olmuşlardı. Bunun ötesinde artık bir genç lisanslı sporcu olmak istiyorsa bundan böyle öncelikle partiye üye olmak zorundaydı. Sporcu lisansı çıkartmak, partiye üye olma ön şartına bağlanıyor, parti üyesi olmadan bir gencin lisanslı sporcu olma şansının olmaması, partiye üye kaydetmek için bir yöntem olduğu kadar sporu ve sporcuyu parti kontrolüne almak için de bir yöntem olarak göze çarpıyordu.[141] Bu lisanslı sporcular artık spor kulüpleri yerine Halkevleri'ne yönleniyor, parti üyesi sporcular, partinin spor merkezlerinde bedensel aktivitelerini yaparak gürbüzleşiyor ve yavuzlaşıyordu. Halkevleri, planlandığı gibi spor kulüplerinin yerini alıyor, hatta milli futbol takımı "Halkevleri Takımı" adıyla yurt dışına çıkıp uluslararası maçlar yapıyordu.[142]

İki yıl boyunca Türkiye'de sporun en üst örgütü, partiye doğrudan bağlanan Türk Spor Kurumu olacak ve iki yıl boyunca spor doğrudan parti tarafından yönetilecektir. Yalnız bu süre içerisinde partinin doğrudan sporun yönetiminden

---

[139] Sümer, **Sporda Demokrasi**, s.207.
[140] "Türk Spor Kurumu'nun CHP'ye Bağlanması", **B.D.A. Cumhuriyet Arşivi, Belge No: 490.01-3.13.16.**
[141] "Tepeden İnme", **Spor Postası,** sayı 133, 26 Ekim 1936, s.2.
[142] San, **Türk Spor Tarihinde Atatürk**, s.180.

sorumlu olması birtakım sorunlar doğuracak ve parti bu işi üzerinden atmak isteyecektir. Bu bir görüş değil bir gerçekliktir. Bu gerçekliğin en berrak hali dönemin içişleri bakanının dönemin başbakanına yazdığı *spor işinin el değiştirmesi* hakkındaki mektubunun satırbaşlarına bakarak görülebilir:

> 4 Ocak 1937
>
> Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Başbakan İsmet İnönü'ye spor işinin el değiştirmesi hakkındaki talep mektubu
>
> "Cumhuriyet Halk Partisi siyasi bir teşekkül olması bakımında yurtta spor ve beden terbiyesi işlerini bizzat sevk ve idare etmesi, teşekkül maksadına uymamaktadır."
>
> "Türk Spor Kurumu'nun bazı defalar yalnız tarzı hareketi yüzünden Parti'nin manevi nüfuzu da hırpalanmaktadır."
>
> "Bolşevik Rusya gibi parti kudret ve nüfuzu çok nafiz olan bir memlekette bile spor parti işi yapılmayıp hükümet işi yapılmıştır."
>
> "Meselenin ehemmiyeti ve aciliyetini tekrar arz ederek 1937 mali yılına girilmezden önce bu spor işinin de neticeye vardırılmasını"[143]

2.5.7. 1937 Hükümet Programı: Devletin Sporu

1937 yılında kurulan ve Başbakan Celal Bayar tarafından okunan hükümetin programında spor meselesine fazlasıyla yer verilir. Mukayeseli olarak incelendiğinde, bu hükümet programı, daha öncekilere göre daha detaylı ve uzundur. 1 Kasım 1937 tarihinde Cumhurbaşkanı Atatürk'ün Başbakan tayin ettiği Celal Bayar, Başbakan Celal Bayar, 8 Kasım 1937'de yaptığı ve dokuzuncu hükümet programını açıkladığı konuşmasının ileri kısımlarında şunları söyler:

[143] "Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Başbakan İsmet İnönü'ye spor işinin el değiştirmesi hakkındaki talep mektubu", **B.D.A. Cumhuriyet Arşivi, Belge No: 30.10.0.0 – 145.36.20.**

> "Milli kültür kadrosu içinde mütalaasını zaruri gördüğümüz sporu, profesyonel şampiyon yetiştirmek için istemiyoruz. (Bravo sesleri).
>
> Spor, okullarımız gibi, sahnemiz gibi milli kültürümüzün bir cüzüdür. Büyük gaye, Türk vatandaşını fikir ve düşünce itibarile kuvvetli, vücud itibarile kuvvetli ve tam sıhhatli, seciyeli gürbüz, güzel insan olarak yetiştirmektir. Nasıl ki memleketimizde okumak yazmak bilmeyen tek vatandaşın kalmasını istemiyorsak sevdiği ve bütün hayatınca tatbik edeceği laakal bir sporu olmayan vatandaş da kalmamalıdır. (Bravo sesleri, alkışlar). Salim bir kafa ancak sağlam bir vücudda olabilir sözü Türk ata sözüdür. Yine bu mülahaza iledir ki bütün vatandaşlarda verim kudretini muhafaza için muntazam çalışma hafta ve yıl tatillerinden muntazam istifade ve seyahat zevkinin inkişafına taraftarız.
>
> Sporu bir merkeze bağlayıp teşkilatlandırmak ve muhtelif spor teşekkül ve hareketlerini o vasıta ile idare etmek için yüksek huzurunuza bir kanun layihasile geleceğiz."[144]

Bir yıldan biraz daha uzun bir süre sonra kabul edilecek ve bu çalışmanın da konusu olan kanunu içermesinin yanı sıra bu konuşmanın bir başka önemi de spor meselesinin hemen ardındaki cümlelerin ordu ile ilgili olmasıdır. Bayar, spor ile ordu arasında doğrudan bir bağlantı kurmasa da parti programını açıklarken, spor meselesinin hemen arkasından ordu meselesine geçmesi, dönemin spor yönetimi algısındaki paramiliter yaklaşımı destekleyen bir detaydır.

19 Mayıs tarihi 1938 yılında, Ankara'da büyük bir spor ve idman şenliği şeklinde kutlanmıştır. Ulus Gazetesinde bu şenliğin ardından ve spor bayramının bir parçası olarak *İdman şenliği vecizeleri* paylaşılmıştır. Gazetenin sayfalarına taşıdığı ve gençliğe öğüt niteliği taşıyan bu vecizelerden bazıları şöyledir:

---

[144] Kemal Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları,** Ak Yayınları, İstanbul, 1968, s.209.

"Türk; öğün, çalış güven!

Doğru insan dik yürür!

Dedikodu yapma, spor yap!

En büyük servetimiz vücudumuzdur!

Sıhhatini seveceksin, vatanını seveceksin, işini seveceksin, tabiatı seveceksin!

Spor, gençliğin tılsımıdır!

Vücudu güzel tutmamak ayıp işlemektir!

Genç bir baş ancak dik omuzlar üzerinde durabilir!

Gençliğinde dik duranın ihtiyarlıkta beli bükülmez!

Her yaşta hareket!

Her yaşta spor yapanın başı vücuduna yük olmaz!

Yürü, koş, atla, güreş! Pinekleme!"[145]

1938 yılında bir spor şenliği olarak kutlanan 19 Mayıs, 2739 sayılı kanunun ikinci maddesine bir fıkra ve bu kanuna bir madde ilavesi ile milli bayramlar arasına alındı.[146] Yaklaşık bir ay sonrasında ise Beden Terbiyesi Kanunu ve birinci maddesi ile kurulan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü ile spor, devletin resmi işleri arasına girecektir. Kurthan Fişek, Türk sporunu Başbakan'a bağlamak anlamı taşıyan Beden Terbiyesi Kanunu için şu yorumu yapar:

"Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün daha baştan Başbakanlık makamına bağlanması, yalnızca bir ileri görüşlülük örneği değil, Türkiye'nin dünya spor pratiğine yaptığı ilginç bir katkıdır. Katkıdır, çünkü BTGM modelinin uygulanmaya konulduğu 1938 yılında sporunu yaklaşık bir benzerlikte bile örgütleyen ülke yoktu. Bunun tek istisnası, spor işlerini, bireysel bakanlıkların üstünde, ama Bakanlar Kurulu'nun altında yer alan bir devlet komitesi eliyle yürüten Sovyetler Birliği idi."[147]

---

[145] "İdman şenliği vecizeleri", **Ulus Gazetesi,** 19.05.1938, s.14.
[146] "19 Mayıs Milli Bayramlar Arasına Alınıyor", **Ulus Gazetesi,** 02.06.1938, s.1-3.
[147] Fişek, **100 Soruda Türkiye Spor Tarihi**, s.125.

Rahmi Apak'ın tarifiyle *"tahsisat yoksunluğu bakımından şimdiye kadar hep bir vazife ilavesi olarak, çalışmaya razı olan arkadaşlara yüklenen"* [148] spor işleri artık bir müdürlük bünyesinde hükümet işi oluyordu. Kanunun yürürlükte kaldığı uzun yıllar boyunca devlet, bu kanun gereğince spor hayatının hep içinde olmuştur. Fakat kanunun özünü oluşturan ve birinci maddesiyle kurulan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün bağımsız varlığı, birkaç yıl içerisinde Maarif Vekaletine bağlanmasıyla son bulur. Bu noktadan sonra kanun ve sporun yönetimi devlet kontrolünde kalsa da devletin kendi içerisinde farklı düzeylerde ve farklı birimlerinde kurumsal hali değişmiştir.

Kurthan Fişek, Beden Terbiyesi Kanunu'nun özü açısından bitişini iki aşamalı yorumlar: Birinci aşama Recep Peker hükümetinin programında buna yer vermemesi ile fiilen bitmiştir. Dördüncü madde olan spor mükellefiyetinin Anayasa Mahkemesi kararıyla iptal edilmesi sonucu da yasal olarak bitmiştir. [149]

Kurumsallaşma düzeyleri nasıl olursa olsun 1930 yılından itibaren siyasal önderler sporu adım adım merkezileştirmiş, devletleştirmiş ve paramiliter hedefler için bir araç haline getirmiştir. Sporda devletçiliğin 1930'lu yıllardaki durumunu en iyi özetleyen yine devlet akılsallığının kendisidir. Halkevlerinin on yılı üzerine hazırlanan 1942 tarihli bir rapor kitabında sporun devletleştirilmesi şöyle ifade edilir:

> "Halkevleri'nin doğuşunda spor ve beden terbiyesi işi milli kültür davamızın bir kolu olarak ele alınmış, bunun üzerinde gerekli çalışmalara başlanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi, Halkevleri hayatında geliştirdiği bu fikrin bütün yurt gençliğini içine alan bir teşkilata bağlanmasını müşahede ve faydalı mütalaa ettiğinden Beden Terbiyesi Kanunu ile beden terbiyesi işini devletleştirmiştir."[150]

---

[148] Suat Karaküçük, **Ülkü Dergisi Seçilmiş Spor Makaleleri,** y.y., Ankara, 1993, içinde Rahmi Apak, "On Beş Yıl ve Türk Sporu**",** s.84.
[149] Fişek, **Spor Yönetimi**, s.312.
[150] **C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, (**çevrimiçi) http://acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/handle/11543/532 erişim tarihi 28.03.2018.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1938 BEDEN TERBİYESİ KANUNU

3.1. Beden Terbiyesi Kanunu ve Mükellefiyeti

20 Haziran 1938 tarihinde *"Bayramlar ve tatiller hakkındaki 2739 sayılı kanunun"* ikinci maddesine yapılan bir ekleme ile 19 Mayıs günü Gençlik ve Spor Bayramı olarak kabul edildi ve 19 Mayıs, resmi tatiller arasına girdi.[1] Takip eden ayda ise sporda devletçiliğin kalıcı hale gelmesi anlamı taşıyan ve tüm gençleri spor yapmakla mükellef kılan Beden Terbiyesi Kanunu, Meclis tarafından kabul edildi. Türk Gücü Cemiyeti (1913), İzciler Ocağı (1914), Osmanlı Güç Dernekleri (1914) ve Osmanlı Genç Dernekleri (1916)[2] silsilesinin izcilik üzerinden kurgulamaya çalıştığı, gençleri sivildeyken orduya hazırlayan paramiliter yapı artık bir kanun kapsamında devletin bir müdürlüğü halini alıyor ve haberi gazetelerde *"sporu köylere kadar yayacak, disiplin altına alacak hükümler var"*[3] alt başlığı ile yayınlanıyordu.

Bu bölüme Foucault'nun beden terbiyesi ve bunun yanında ruh terbiyesini de sağlama amacıyla var olan kontrol ve disiplin mekanizmaları tanımlamasındaki fabrika, kışla, okul[4] gibi yerlere bir ekleme olarak "Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü ne ifade ediyor" sorusu sorularak başlanabilir.

Her özel kanunun bir amacı olduğu gibi tüm özel kanunların bir başka kanuna yahut daha üst bir genel kanuna bağlı olduklarını göz ardı etmemek gerekir. Beden Terbiyesi Kanunu'nu doğru anlayabilmek ancak dönemde ortaya çıkmış diğer özel kanunlar ile mukayese edilmesi, ayrıca bu kanunu da kapsayan daha genel hukuki metinler, parti programları gibi diğer kaynakların ışığında değerlendirilmesi çalışmanın yöntemlerinden biridir.

---

[1] Özükan, **Genç Cumhuriyet'in Türkiye'si,** s.96.
[2] Yamak Ateş, **Asker Evlatlar Yetiştirmek**, s.215-343.
[3] "Spor Teşkilatı Layihası", **Ulus Gazetesi,** 30.06.1938, s.2.
[4] Kartal, **Biyopolitika Cilt 1,** s.8.

Örneğin bu kanunun ne ifade ettiğini anlamak için kanunda yapılan değişikliklere de göz atmak gerekir. Kuşku götürmeyecek şekilde en büyük değişiklik 1942 yılında spor işlerini Milli Eğitim Bakanlığı'na veren bütçe görüşmelerinin ardından birinci maddesinin değiştirilmesidir.[5]

Cumhuriyet rejimi kendi kurumlarını oluştururken aslında bir yandan da devletin bizzat temelini inşa etmektedir. Devleti yönetebilir kılmak, yönetilecek herhangi bir şeyi, toplumu, ekonomiyi, sporu, özel ya da genel her şeyi yönetilebilir kılmak, dönemin yöneticilerine göre teşkilatlanma ile mümkündür. Bu nedenle yönetilmesi gereken bir alan hedef olarak görüldüğünde, bütünsel olarak bu durum orada "teşkilatlanma" meselesi olarak görülmeye başlanır. Devlet, Foucault'nun deyimiyle erken cumhuriyette *hem var olan hem de henüz yeteri kadar var olmayandır*. [6] Bu kanunla artık devlet spor yönetiminde bir tüzel kişilik olarak "vardır". Sadece sporun nasıl yönetileceği ile ilgili belirleyici kurallar koymuyor, aynı zamanda yine aynı kanunun birinci maddesinde tanımladığı ve bu kuralları uygulayacak olan bir kurum vücuda getiriyordu.

Dönemin biyopolitik çerçevede değerlendirilebilecek, beden ve spor algısının devlet akılsallığındaki halini temsil eden figürlerden biri de Konya Milletvekili Osman Şevki Uludağ'dır. Kanunun kabul edildiği meclis görüşmelerinde kendi ifade ettiği gibi "*kanunun tanziminde hiç emeği olmamakla beraber o kanunun ehemmiyetini tamamiyle idrak ediyor ve o kadar mühimsiyordu ki, adeta kendi eseri farzediyor ve bu şekilde mütalaa ediyordu."* Şahsı ile ilgili yaptığı bu yalın değerlendirme gibi, konuşmalarının içeriğinde kurduğu kimi cümleler de bize erken dönem cumhuriyetin beden politikalarının hedefini en sade ve öz biçimde veriyordu:

[5] **Ek 1:** Beden Terbiyesi Kanunu 1.maddesi değişikliği
[6] Foucault, **Biyopolitikanın Doğuşu,** s.6.

> "(…) Sporda gaye, halkın uzun ömürlü, kuvvetli ve neşeli yaşamasını temin etmektir. Sporda gladyatörler yetiştirmek, sert adaleli birkaç şampiyon yetiştirmek ve işi bundan ibaret saymak zannederim ki spor için büyük tehlike olacaktır. Bileği, adalesi kuvvetli şampiyonların mevcudiyeti, bazı düşüncelere hoş gelse de milli kalkınmanın işareti sayılmazlar. (…) Yıkılmamak için kuvvetli olmaya muhtacız. Dayanıklı ve sağlam yaşamak için de bu teşkilatın mutlak suretle Devletin eline geçmesi şarttır. Binaenaleyh, ben spor teşkilatının Devletin elinde güzel muvaffakiyet kaydedeceğini arzeder, Dahiliye vekilinin spor kanunu hazırlamadaki isabetini takdir ederken bunun kabulünü rica ederim."[7]

Sporu, devlet kontrolüne almak ve yönetmek için kurulan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün ilk yöneticisi, bir askerdir. Tümgeneral Cemil Taner, Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi'nin ilk sayısına verdiği beyanat sırasında kanunun ruhundan bahseder. Montesqieu'yü akıllara getiren bir çağrışımla *beden terbiyesi kanununun ruhu* başlığı altında söylediklerine bu başlığı dergi editörü mü atmıştır yoksa kendi ifadesi midir bilinmez ama söyledikleri gerçekten de bu kanunun ruhunu en açıkça ortaya koyan ifadelerdendir:

> "Yurddaşın fizik ve moral kabiliyetinin yüksek derece olması devletin başlıca kuvvet ve kudretini teşkil eder. Yurd müdafaası işinde olsun, başka işlerde olsun her türlü silah, teçhizat ve alet edevat ancak birer vasıtadır. Bunları kullanacak olan insandır. Silah, teçhizat ve vasıtalar ne kadar mükemmel olursa olsun kullanacak eller kudretsiz ve beceriksiz, kullanacak kafalar şuursuz, idraksiz, hasılı insanın fizik ve moral kabiliyeti noksan olursa vasıtanın mükemmelliğinden istifade mümkün olamaz. (…) Düsturumuz: Birimiz hepimiz için, hepimiz birimiz için, olunca hepimiz demek olan devletin kendisinin kuvvetinin bir cüzünü teşkil eden birimizin fizik ve moral kuvvetini başıboş bırakmamakta, onun artmasını temin edecek tedbirleri ve tertipleri alarak ferdi bu tedvirlere ve tertiplere uymağa mecbur kılmakta elbette hakkı vardır. Bu sebepledir ki, kanunun dördüncü maddesi ile gençler için kulüplere girmeyi ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmeyi mecburi kılmış ve bir nizamname ile tayin edilecek yaştaki vatandaşları spor mükellefiyetine tabi tutmuştur.[8]

Bu söyledikleriyle teşkilatın lideri, yalnızca çalışma esaslarını açıklamakla kalmıyor aynı zamanda devletin buna hakkı olduğunu belirtip kaynağını göstererek

---

[7] Nafiz Ergeneli, Nuri Tuna, **Beden Terbiyesi Mevzuatı,** Alaeddin Kıral Basımevi, 1941, s.6.
[8] Taner, "Beden Terbiyesi Teşkilatının Çalışma Esasları", **Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi,** s.2-3.

bir meşruiyet çabasına girişiyordu. Kanunun meşruiyeti önemlidir. Tıpkı yeni bir devletin, kuruluşunun hemen ardından diğer devletler tarafından tanınması uluslararası ilişkiler açısından önemli önceliklerinden olması gibi Beden Terbiyesi Kanunu'nun uygulanabilmesi için de o kanunun tanınması ve kabullenilmesi gerekiyordu. Bu bağlamda uygulanan bir başka yöntem de bu kanunun Atatürk'ün direktifleri ile meydana getirildiği ve teşkilatın kurulmasını Cumhurbaşkanı Atatürk'ün istediği yönünde söylemler olmuştur.

"Spor işini ciddi ele almak lazım" şeklinde ifadeleri olsa da kanunun doğrudan onun "emri" ile hazırlandığını açıkça belirten bir beyanı bulunmamaktadır. En azından bu çalışma hazırlanırken böyle bir belgeye rastlanılmadı. Atatürk'ün talimatları genelde "gereğini yapın" şeklinde olmuştur. Gereğinin nasıl yapılacağına bizzat kendisi karar vermemiştir. Fakat gereğinin "spor kanunu" oluşturarak ve sporun yayılmasını "mükellefiyet" kavramı ile gerçekleştirmeye çalışanların, Atatürk'ün söylemlerini bir meşruiyet kaynağı olarak göstermesi, bazı noktalarda abartılar taşımaktadır.

Örneğin Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi'nin ilk sayısının başyazısında Nasuhi Baydar, *yeni beden terbiyesi teşkilatı kanununun hazırlanmasını 01.09.1937 tarihli nutku ile* Atatürk'ün emrettiğini belirtiyor, hemen altında da ilgili nutkun ilgili cümlesini paylaşıyordu:

> "Her çeşit ispor faaliyetlerini, Türk gençliğinin milliğ terbiyesinin ana unsurlarında saymak lazımdır. Bu işte, hükümetin şimdiye kadar olduğundan daha çok ciddi ve dikkatli davranması, Türk gençliğini ispor bakımından da, milliğ heyecan içinde iğtina ile yetiştirmesi önemli tutulmalıdır."[9]

Peki Atatürk'ün hükümetin daha ciddi ve dikkatli davranması isteği demek doğrudan sporu hükumet kontrolüne alacak bir teşkilat oluşturması direktifi demek miydi? Bir başka deyişle bu teşkilat, dönem hakkında spor örgütlenmesini anlatan birçok yazıda karşımıza çıkan Atatürk'ün direktifleriyle kurulan bir spor teşkilatı

[9] Nasuhi Baydar, "Devlet ve Spor", **Beden Terbiyesi ve Spor dergisi,** sayı 1, Ocak 1939, s.3.

mıdır yoksa Atatürk'ün "spora önem verin" direktifinin ardından on yıldır birikimsel olarak ilerleyen her alandaki devletçi eğilimin genel bir tezahürü ve sonucu mudur?

1938-1945 yılları arasında görev yapan[10] Beden Terbiyesi Genel Direktörü Tümgeneral Cemil Taner'e göre kanun gence sporda hedefini gayesini göstermiştir. Her genç her harekette aynı gayeye yaklaşacaktır: Ebedi Şef Atatürk'ün kendisine emanet ettiği yurdun istiklalini, Cumhuriyeti korumak.[11] Bu görevi ifa etmek için de gençlerin tıpkı askerlikte olduğu gibi bedenlerini dinç tutmak için spor yapmak konusunda mükellef olduğu bir dönem yaratılmaya çabalanmıştır.

Kanunun mükellefiyet ile özdeşleştiği, dönem gazetelerinde ya da devlet adamlarının demeçlerinde sıkça görülür. 29 Haziran 1938 tarihli Tan gazetesi, kanunun kabulü haberini birinci sayfada "*Gençler Klüplere Girmiye ve Spor Yapmıya Mecbur"*[12] başlıklı haberle duyurur. Başlığın "spor teşkilatı kuruldu" ya da "Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü yasası kabul edildi" yerine gençlerin spor yapma mecburiyeti üzerinden atılmış olmasının nedeni, kanunun temel meselesinin zorunlu askerlik gibi zorunlu beden terbiyesi getirmesidir. Ahmet Yıldız da tam olarak bu noktayı vurgular. Dönem tarihçilerinin yaptığı çalışmaların içinde Beden Terbiyesi Kanunu'nu ayrı bir başlık altında çalışmasına katan Yıldız, kanunu "*resmi öjenik eğilimlerin açık bir tezahürü"* [13] olarak tanımlar ve beden terbiyesi mükellefiyetini askerlik mükellefiyetine benzetir.

Kanunun mükellefiyet ile özdeşleşmesinin bir nedeni de kanunun zaten teorik olarak neredeyse yalnızca dördüncü maddede yer alan mükellefiyet maddesinden oluşmasıdır. Kanunun tüm diğer içeriği, mükellefiyet meselesinin nasıl organize edileceği ile ilgili bürokrasi oluşturma işlevindedir. Bu durumu, bu bölümde ayrı bir başlık altında, maddeleri tek tek analiz edip detaylarıyla incelemek gerekiyor.

Genel anlamıyla, mükellefiyet çerçevesinde Beden Terbiyesi Kanunu milli bir mesele olarak görülmüştür ve sıklıkla gençliğe, geleceğe, dolayısıyla milli varlığın kendisine bağlanan bir anlayışla ele alınmıştır. Kanunun kabul edildiği ve Beden

---

[10] Sümer, **Sporda Demokrasi**, s.73.
[11] Cemil Taner, "Radyo ve Spor Konuşmaları", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 6, Haziran 1939, s. 2.
[12] "Gençler Klüplere Girmiye ve Spor Yapmıya Mecbur", **Tan Gazetesi,** 29.06.1938, s.1.
[13] Yıldız, **Ne Mutlu Türk'üm Diyebilene**, s.237.

Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün kurulduğu aylarda Cumhuriyet Gazetesi spor sayfalarında yer alan bir yazıda *Beden terbiyesi kanunu milli varlığı perçinliyen bir kuvvettir* başlığını görmek bunun örneğidir. Organizmacı bir bakış açısıyla bireyin sağlığını ve kuvvetli oluşunu milletin varlığına endeksleyen şu cümleler dikkat çekicidir:

> "Hiçbir zaman adale kuvveti bedeni sağlık ve tamamiyetin ifadesi olamaz. Ve hiçbir zaman şöylece bir ferd, sosyal sağlığın sembolü değildir. Sosyal sağlık, milli varlığın bir garantisidir. Bu sebeple ferdin kazandığı bedeni tamlığın geniş sahada ve sosyetenin ekseriyetine de teşmili bu garantinin direkleridir. Sosyal sağlıktan anladığımız mana sosyeteyi teşkil edenlerin umumi heyetinin müşterek sağlığıdır. Bu demektir ki, beden terbiyesi, spor hareketlerinin ifade ettiği mana itibariyle bütün sosyeteyi teşkil eden ferdleri dahi kendi çalışma sahası içine alması lazım gelen bir hududla kıymetini kazanır ki bu yolla da ırkın bedeni gerilemesini önlemek ve ırk hıfzıssıhhası ile meşgul olmak yolu açılmış olacaktır."[14]

25 Ocak 1939 tarihinde Başbakan olan Refik Saydam, bundan iki gün sonra mecliste hükümet programını okurken, liselerin ve üniversitelerin durumundan bahsettiği cümlelerin ardından *"Türk çocuğunun ahlakı temiz, ruhça ve bedence sağlam, milletine, vatanına, Cumhuriyete ve inkılaba sadık yetiştirmek maarifimizin başlıca hedefidir"*[15] der. Görüldüğü üzere beden terbiyesi her ne kadar kurumsal olarak ayrı bir devlet mekanizması meydana getirilip doğrudan Başbakanlığa bağlanmış olsa da, politik rolü açısından Maarif Vekaleti'nden, yani okul eğitiminden ayrı düşünülmez. Beden terbiyesi uygulamalarında standardın sağlanabilmesi adına, okul kulüpleri ile merkez teşkilata bağlı kulüpler, spor grupları, gençlik birliklerinin yapacakları genel faaliyetler ayrı tutulmuyordu. Böylelikle ister okullu olsun ister okula devam etmeyen ve çalışan bir vatandaş olsun, aynı yaşta gençlerin aynı düzeyde ve aynı içerikte bir programa tabi tutulması hedeflendi.[16]

---

[14] "Beden Terbiyesi Kanunu Milli Varlığı Perçinliyen Bir Kuvvettir", **Cumhuriyet Gazetesi,** 13 Temmuz 1938, s.8.

[15] Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları,** s.231.

[16] Cemil Taner, "Merkez İstişare Heyetine Verilen İzahat", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 3, Şubat 1939, s.6.

O günlerde kaleme aldığı yazısında Montesquieu'ye atıfta bulunurcasına kanunun ruhundan bahseden Nüzhet Abbas, beden terbiyesini *"vatandaşın bünyevi ve ahlaki kuvvetini bir kat daha arttıracak bütün faaliyetlerin toplamı"*[17] olarak tanımlar. Fiziksel gelişimin yanına moral gelişimi de koyarak, kanunun aslında sadece beden terbiyesini değil fikir terbiyesini de hedeflediğini öne sürer. Toplumun yeninden üretiminde makbul vatandaşı yaratmak adına atılan bir adım olarak değerlendirilebilecek bu tutum, kanuna ve dolayısıyla tüm hazırlayıcıları, uygulayıcıları ve savunucularına sirayet eden genel bir tutumdur. Yani aslında bahsedilen ve kişileştirme yoluyla kanuna atfedilen ruh, dönemin, devrimlerin, devrimlerin uygulayıcılarının ruhudur.

> "Harp içi ve harp sonu hadiseleri ve neticeleri yüzünden (…) sarsılmış olan milli bünyelere yeni bir nizam ve istikamet vermek maksadiyle konmuş olan rejimleri sağlamlaştırmak için evvela gençliğin ele alınması lüzumlu görülmüştür. Çünkü yeni bir rejimin tutunması, kökleşmesi ve istikbale intikal ettirilmesi için her şeyden evvel genç ruhlar üzerinde işlenmek, bu sayede yeni rejimi bir iman haline getirmek mümkündür. Gençlik teşkilatı birinci vazife olarak bunu üzerine almış, telkin tedris, propaganda ve sair hususi programlariyle gençlerin rejim terbiyesine ehemmiyet vermiştir."[18]

Uygulamada karşılaşılan bazı durumlara verilen refleksler de dönem yöneticilerinin biyopolitik algılarını ve genç bedenlere nasıl baktığını açıklamaktadır. Bu kapsamda bir örnek de 18.12.1940 tarihli ve "*orta mektep talebelerinin müsabakalara iştirak ettirilmemeleri"*[19] konulu bir yazıdır. Bu yazı bilgi için Maarif Vekilliği'ne arz edilmiş ve Beden Terbiyesi bölge başkanlıklarına ve merkez teşkilatına yazılmıştır. Yazıda belirtilen talimatın nedenlerini önce ilgili mevzuat maddelerine dayandıran, sonrasında ise "*gerek bu cihetten ve gerekse vücutları henüz saf devresinde bulunan bu gençlerin büyük bir efor sarfını istilzam ettiren temsil müsabakalara iştirak etmeleri, sıhhatleri ve istikballeri bakımından zararlı olduğundan orta mektep talebelerinin (...) müsabakalara katiyyen dahil*

---

[17] Nüzhet Abbas, "Spor mu Beden Terbiyesi mi", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 4, Nisan 1939, s.19.
[18] Kadri Yaman, "Memleket Müdafaası ve Rejim Bakımından Gençlik Teşkilatı ve Spor", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 11, Kasım 1939, s.13-14.
[19] Ergeneli, Tuna, **Beden Terbiyesi Mevzuatı,** s.434.

edilmemeleri"[20] istenir. Genç bedenleri beşeri sermaye olarak gören iktidar söylemi, artık rekabet kavramının kötü ve yıkıcılığını, başta futbol olmak üzere, takım sporlarına mal ettiği ve bunları dışladığı fazı aşıyordu. Yeni faz ise, kendi düzenlediği turnuvalarda dahil, rekabetin ve mücadelenin yıkıcı unsurları olduğundan, henüz çok genç gördüğü ortaokul çocuklarının müsabakalara katılmasını sakıncalı bularak yasaklıyordu.

İlgili yazıda dikkat çekici bir başka detay da müsabakalardan bahsederken, kabiliyetli ve uygun vasıfları taşıyan öğrencilerin "*temsil"* amaçlı iştirak ettikleri müsabakalar olarak belirtilmesidir. Okul müsabakalarına giren talebelere yüklenen görev temsildir ve müsabakadaki rekabet ancak okulunu temsil ediyorsa meşru görülebilir. Kaldı ki zaten yine aynı yazıdan net bir şekilde anlaşılacağı üzere bu yetenekli öğrencilerin okullarını temsil edip edemeyeceğine son tahlilde bölge beden terbiyesi direktörlerinin müşterek teklifleri ile bölge başkanı görevinde olan valiler karar vermekteydi. Altını çizmek gerekir ki bu valiler, Carl Diem'in raporunda önerdiği spor bölgelerinin, sadece spor konusunda görevli "spor valileri" değil, kamu yönetim şemasında merkezi otoritenin bir ildeki işlerini yürüten en yüksek mülki amir olan valilerdir.

Müsabakanın yaratabileceği rekabet ortamına ve bunun tehlikesine hakim olmaya ve bunu kontrol etmeye çalışan devlet akılsallığının, 29 Eylül 1941 tarihinde ortaya çıkarttığı "*Askeri (Kara, Deniz, Hava) spor Teşkilatı talimatı"* metninde, müsabakalar başlığında, müsabakanın ne olduğuna ve rekabete nasıl bakılması gerekildiğine dair telkini açıkça görülür. İlgili talimatın "müsabakalar" başlığının ikinci maddesi şöyledir:

> "Sporda müsabakadan maksat, bu vadideki faaliyete inkişaf vermek, birlikler arasında en yüksek dereceyi kazananları tanımak ve orduya tanıtmak ve bu suretle teşvik tekamülü temin etmektir." [21]

[20] **A.e.**
[21] **A.e.** s.601.

Kanunun 1938 yılında kabul edilmesine rağmen Genel Direktörlüğün merkez ve taşra teşkilat vazifelerinin belirlenmesi 1940 yılında oluşturulan Nizamname ile olmuştur.[22] Bu demektir ki yalnız kanunun kabul edilmiş olması sorunları anında çözen bir etki yaratmamıştır. 1938 yılında kabul edilen bir kanun ile kurulan devlet teşkilatının görev ve yetkilerinin belirlenmesinin iki yıl sonraki bir nizamname ile yapılmış olması, beden terbiyesinde teşkilatlanma hamlesinin yeterince hazırlık yapılmadan gerçekleştirildiği ve "göç yolda düzülür" mantığı ile, diğer devrimlerin yöntemi ile tutarlılık oluşturacak şekilde bir seyir izlediği söylenebilir. Cumhuriyet devrimleri, önce üst yapısal değişimi gerçekleştiriyor, bu değişimin altını daha sonra dolduruyordu. Yani önce kanunu getiriyor, sonrasında uygulamasının nasıl olacağı konusunda politikalar üretmeye çabalıyordu. Cumhuriyet devrimlerinin en temel karakteristiği olan bu yöntem "tepeden inme devrim" ifadesiyle tanımlanır.

Zorunda bırakmak, özgürlüğü doğrudan yok eden bir unsur mudur? Beden Terbiyesi Kanunu özelinde dördüncü madde ile getirilen beden terbiyesi mükellefiyeti, bireyin spor yapma özgürlüğünü yok etmekte midir? Bu soruların yanıtını düşünürken, bireyin spor yapma özgürlüğü meselesinin, aynı zamanda bireyin spor "yapmama" özgürlüğünü de içerdiğini unutmamak gerek. Herkes için spor anlayışı genel manasıyla olumlanan bir karşılık görür. Çünkü "herkes için spor" denince, elitlerin tekeline bırakılmayan, tüm toplumun yapabilmesini olanaklı kılan bir spor anlayışı akla gelmektedir. Erken dönem cumhuriyetin devlet akılsallığında da görülen bu söylem sporu kitlelere yaymayı hedeflemenin ötesinde bir anlam taşımaktadır.

Her isteyen bireyin, her istediği zaman, dilediği sporu yapabilmesini olanaklı kılmak için ona spor yapacağı fiziki imkanlar sunmanın yanı sıra bu aktiviteyi gerçekleştirebileceği boş zamanı yaratacak ekonomik koşulları da sunan bir devlet, tam manasıyla "herkes için spor" anlayışını hayata geçiren bir devlet olur. Lakin incelenen dönemdeki devlet hamlesinin amacı bireyleri kendi bedenlerini sağlıklı tutmaya sevk etmek ve bunu vatani bir vazife telakki etmesini sağlamaktan öte değildir. Üstelik devlet, vatandaşından bunu isterken ne tam manasıyla ona gereken

[22] "Beden Terbiyesi Nizamnamesi", **Ulus Gazetesi,** 23.04.1940, s.2.

fiziki şartları sunar ne de bu sportif aktiviteleri yapabileceği zamanı yaratması için bir planlama yapar.

Anadolu'nun bir kasabasında geçimini el zanaatlarından sağlayan bir çırak, devlet tarafından spor yapmaya mecbur kılındığında ustası bu duruma nasıl reaksiyon gösterecektir? Spor yapması gereken zamanlarda ona izin verip iş yerinden ayrılmasına müsaade edecek midir? Müsaade alan çırak, bu sporu yapabilecek spor alanına nasıl ulaşacaktır, onu kim çalıştıracaktır ve bu çalışmalar sırasında giyeceği spor kıyafetleri ve ayakkabılarını nasıl temin edecektir? Bu konunun bir sorun olduğunu 16 Aralık 1940 tarihli bir gazete haberinden anlıyoruz. *Mükelleflerin izin meselesi* başlıklı yazının özü şöyledir:

> "(…) bu mükelleflerin ekserisi dükkan ve mağazalarda çıraktırlar. Talim günleri patronlarından izin almak istiyen bu gençlerin ya o günkü gündelikleri kesiliyor yahut ta işe sekte verdiklerinden dolayı izin verilmiyor. Diyeceksiniz ki: çırağını göndermiyen patron ceza görecektir, mükellef izin vermiyen patronunu polise şikayet edecektir. Bunların hepsi güzel ama çırağı tarafından şikayet edilerek mutazarrır olan patron, o çırağı başka bir vesile ile işten uzaklaştıramaz mı?" [23]

Sporu, vatandaşın çalıştığı iş kadar önemli gören devlet, aynı bakış açısını patronun da benimsemesini beklemiş ya da bu ön kabul ile hareket ederek beden terbiyesi mükellefiyetinin kusursuz işleyeceğini tahayyül etmiştir. "*Spor, iş dışı bir eylem alanıdır; spordan bir yarar umuluyorsa, sporu iş dışı olan bir amaç için yapmak ve bunun için de iş bağlamı üstüne yükseltebilmek gerekir.*"[24] İşte dönemin devlet akılsallığı tam olarak burayı atlamıştır. Sporu, gündelik işlerinden daha üst bir görev kabul etmesi gerektiğini düşündüğü vatandaşı, buna ikna etmek için herhangi bir çaba sarf etmediği gibi ilgili dönemde merkeze iletilen raporlar da devletin durumun farkına varmasını sağlamamıştır.

Kanun, ihtiyaçtan doğar ve bir hedefi vardır. Hedefine ulaşabilmesi için ve o kanunun güçlü bir kanun olabilmesi için de kritik olan, yaptırım gücüdür. Bir kanun

---

[23] Necim Celal, "Mükelleflerin İzin Meselesi", **Stad Gazetesi,** sayı 42, s. 9.
[24] Erdemli, **İnsan, Spor ve Olimpizm**, s.84.

metni oluşturmak, meşru yasa yapıcılar için çok kolaydır. Asıl zor olan ise o kanunun uygulanmasında kullanılacak yaptırım mekanizmalarıdır. Eğer yaptırım uygulayamıyorsanız, yazdığınız kanunun da pek bir hükmü olamaz. Tam da bu noktada, mükellefiyet kavramı üzerine konuşurken kanunun getirdiği mükellefiyetlerin nasıl uygulandığı konusunda akıllara şu soru gelebilir: Beden Terbiyesi Kanunu'nun ilgili maddesinin öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen mükellefler var mıydı? Ve böyle bir durumda nasıl bir yöntem izlenmiştir?

Yanıtı 11-12-1940 tarihli ve bilgi için Başvekalete, Dahiliye Vekaletine ve Parti Genel Sekreterliğine gönderilmiş ve Bölge Başkanlıklarına gereği için iletilmiş olan yazıda bulunur. *Beden Terbiyesi mükelleflerinden toplanma yerlerine gelmiyenler* [*sic*] *hakkında* konulu bu yazı dört maddeden oluşmaktaydı. Birinci maddede bazı bölgelerde beden terbiyesi mükelleflerinden zamanında yerine gelmeyenler hakkında mevcut hükümlerin dışında daha *cezri* yani radikal tedbirler alınması gerektiğini ileten yazılar alındığını, bazı bölgelerde ise mahalli tedbirler ile mükelleflerin zamanında toplanmasının sağlandığının bildirildiği söylenmiştir. İkinci maddede ise bu yazılarda belirtilen ve mükelleflerin toplanma yerine gelmemesinin nedenleri araştırıldığında varılan sonuçlar listelenmiştir. Buna göre mükelleflerin toplanma yerlerine gelmemelerinin ana nedenleri şunlardır:

> "a- Toplantı faaliyet zamanlarının iyi seçilememesinden ötürü gençlerin ekonomik kazanç elde ettiği gündelik işlerinden mahrum kalma endişesi,
>
> b- Ustaların, kendi kazançlarını düşünerek gençlere izin vermemesi,
>
> c- Yaptırılan hareketleri cazip ve neşeli kılacak yöntemlere başvurmak yerine askeri bir talim havası verilmesi ve gençleri daha başından bıktırması,
>
> d- İdarecilerin hava şartlarına uygun eğitim ve idmanlar seçmemeleri,
>
> e- Gençlerin, beden terbiyesi faaliyetinin henüz kişisel sağlık ve yurt savunması bakımından lüzum ve faydalarına inanmış olmaması, bu nedenle de bu hareketleri kendisi için lüzumsuz zahmet olarak algılamasıdır."[25]

[25] Ergeneli, Tuna, **Beden Terbiyesi Mevzuatı,** s.418-419.

Yazının devamındaki iki madde ise bölgelerden gelen ve radikal yaptırımlar uygulayabilmeyi talep eden yazılara verilen yanıtlar vardır. Üçüncü madde çok önemlidir. Başlıklarla nedenleri tek tek verilen ve bunları bertaraf etmek için radikal yaptırımları net bir dille reddeden bu maddede *"Cezai müeyyidelerle gençleri mecburi faaliyetlere sevk etmek, kanun ve nizamname ruhunun beklediği faideleri temin edemez. Bunu temin edecek esas, faaliyeti heves ve neşe uyandırarak yaptırmaktır"* cevabını veren merkez teşkilat 03.04.1940 tarihli Vekiller Heyeti kararnamesinin 3.maddesine atıfta bulunur. Bölgelere gönderilen cevap yazısının devamında ise aynı yazının ikinci maddesindeki nedenleri bertaraf edecek önlemlerin tavsiyeleri verilmektedir. İş saati ile çakışmasını önlemek için iş saatlerine göre idman yaptırmak, hatta yalnızca Pazar günü yaptırmak; hava koşullarının kötü olduğu zamanlarda çalışma yapmak yerine Halkevi toplantı salonlarında gençlere faydalı öğütler verilecek ve moralini yükseltecek buluşmalar yapmak; gençlerin beden faaliyetleri sırasında sıkılmaması için oyuna yer verilmesi ve bunda çeşitlilik sağlanması ile kır gezilerine ağırlık vermek; her fırsattan istifade ederek gençlere açık hava idmanlarının lüzumunu ve idman yorgunluklarının yurt müdafaası bakımında faydası hakkında *telkinat* yapılması bu önlem tavsiyeleridir. Yani özetle, ortaya çıkan "katılım" sorununa çözüm "ceza" değil "ikna" olarak seçilmiş ve herhangi bir cezai yaptırım koymama konusunda karar alınmıştır. Bu noktada, bir kanunla vatandaşa beden terbiyesi konusunda mükellefiyet getirip sonrasında da bunun aslında zorla yaptırılamayacağı yine mükellefiyeti getirenler tarafından söylendiğinde durum çelişkili bir hal almaktadır. Kanunun (mükellefiyet kavramı açısından) uygulamada neden başarısız olduğunun yanıtı da bu çelişkide saklıdır.

İlk bakışta çelişkili gözüken bu yanıtı anlayabilmek için bir adım geriye çekilip daha makro bir düzeyden, olaya devlet akılsallığı ile bakmaya çalışmak faydalıdır. Bunu denerken ise Spinoza'nın iktidar ile güç ayrımını gösteren *potestas* ve *potentia* kavramlarının yardımına başvurulabilir. Balibar'ın aktarımıyla devlet, bireylerin fikirlerini ifade edebilmeleri için en geniş alanı yaratmak durumundadır. "*Artık bireylerin kendi mizaçları, egemenin iktidarına (potestas) bir engel olarak değil, devletin gücünün (potentia) etkin bir unsuru olarak görünmeye başlar. İnsanlar devletin kuruluşunda bilinçli bir şekilde rol aldıklarında, devletin kendileri*

üzerindeki iktidarını ve korumasını da doğalında isterler. Fikir özgürlüğünü destekleyen bir devlet aynı zamanda rasyonel kararlar alma şansını da olabilecek en üst dereceye çıkartır ve bireyi itaatin tercih edilebilecek tek avantajlı davranış biçimi olacağı bir duruma sokar."[26]

İlerleyen yıllarda hayal edildiği gibi uygulanamayan mükellefiyet maddesinden geri dönüşün ilk somut adımı 1941 yılının Eylül ayında, kadınların mükellefiyet kapsamından çıkarılması olmuştur. Kararı veren bakanlar kurulunun gerekçesi "*kadınlar arasında yapılan beden terbiyesi mükellefiyetinin iyi randıman vermediği"*[27] itibarı oluşması olarak belirtilmiştir.

Mükellefiyete yöneltilen ve tabandan gelen eleştirilerin öz bir biçimde anlaşılması için 23 Nisan 1940 tarihinde yazılmış bir köşe yazısına göz atmak da faydalı olacaktır. İstanbul'da yapılması planlanan zorunlu beden terbiyesi aktiviteleri için yazılan yazı şöyledir:

> "Erkekler için 45, kadınlar için de 35 yaşına kadar jimnastik mecburi olacakmış. Haftada iki kere Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün disiplini altında idman yapacakmışız. (…) Nasıl olacak da şu koskoca İstanbul şehri ahalisi haftada iki kere, Cuma namazına girer gibi, jimnastik yapacak?
>
> Hani meydan bulunur at bulunmaz diye bir tabir vardır; bizim şehirde ne meydan var, ne at. (Meydan, hakiki, at ise mecazi manasında. Yani jimnastik hocası nerede?) Şu işin nasıl tatbik edileceğini kaç gündür düşünüp taşınıyorum, kestiremedim bir türlü.
>
> Vaktiyle mektepteyken bile jimnastik dersini yan çizenler olurdu. Kimi yalancılıktan topallıyarak yürür, kimi üşür gibi ceketinin yakasını kaldırıp hastayım derdi. Bu mecburiyet de böyle temaruzlara kapı açacak. Aksıyan, öksüren, yahu ben matbaa işçisiyim, gündüz uyur geceleyin çalışırım. Daha yeni yattım ne uyandırıyorsun a bekçi beni diyerek bağır bağır bağıran…
>
> Şayed bu muazzam jimnastik işi başarılabilirse misline belki de tarihte ve başka memleketlerde raslanmamış müşkül bir teşkilatçılık ve idarecilik dehası göstermiş olacağız. Neticeyi merakla bekliyor ve muvaffakiyet de temenni ediyorum."[28]

---

[26] Etienne Balibar, **Spinoza ve Siyaset,** çev. Sanem Soyarslan, İstanbul, Otonom Yayıncılık, 2004, s.47-48.
[27] "Kadınlar Artık Mükellefiyete Tabi Değil", **Stad Gazetesi,** sayı 87, 01.09.1942, s. 3.
[28] "İstanbul halkına yaptırılacak mecburi jimnastik", **Akşam Gazetesi,** 23.04.1940, s.3.

Beden terbiyesi mükellefiyetine uymamak meselesinin karşılığı çokça tartışılmış, 1945 yılında mahkeme kararı ile *cezai müeyyideye tabi olduğu* hükme bağlanmıştır. Fakat bu hüküm uygulamada çok fazla bir anlam ifade etmemiş, Fişek'e göre, bir yıl sonra kurulan yeni hükümetin programında beden terbiyesi meselesine yer vermemesi ile fiilen, 1964 Anaysa Mahkemesi kararı ile kanunun mükellefiyet maddesi iptal edilince de hukuken ortadan kalkmıştır.[29]

05.08.1946 tarihinde göreve gelen ve aynı ayın on dördünde mecliste hükümet programını sunarken, Başbakan Recep Peker sporla ilgili "*her türlü spor faaliyetleri, okullar ve kulüpler için öğretici kadroyu yetiştirecek olan Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsünün açılmasına çalışacağız"*[30] diyerek artık spor meselesinde yetiştiricilerin yetiştirilmesi hedefine odaklandığını belirtiyordu. Ayrıca bu cümlelerin "milli eğitim" başlığı içinde geçiyor olması da beden terbiyesi ve spor kanunun birinci maddesinde yapılan değişiklik ile sorumluluğun Maarif Vekaleti'ne verilmiş olması ile tutarlılık arz etmektedir. Yalnız bu ifade çok büyük bir hatayı da kabul etme anlamı taşır. 1938 yılında girişilen, sporu Başbakanlığa bağlayarak tüm vatandaşları bedenlerinin mükellefi kılarak spor yapmak "zorunluluğu" ile vergilendiren devlet akılsallığı, bu sporları yaptıracak eğitmen kadrosunun yetişeceği enstitüyü yıl 1946 olmasına rağmen *"açmaya çalışıyor"* seviyesindedir. Beden Terbiyesi Kanunu ve mükellefiyetinin uygulanamamasının teknik açıdan en temel nedeni tam da burada yatar.

Kanunun uygulanamaması ile ilgili bir betimleme yapabilmek için bilimsel bilgiye ulaşmak adına sorulan tüm bu soruların ötesinde olaya devlet açısından bakıldığında, politik gücü elinde bulunduranlar için Türk sporunda devletin varlığı ve hükümetlerin spora olan ilgisi iki temel soru etrafında toplanır:

1- İlgili aktör (kulüp, yöre, şehir, sporcu, yönetici) hükümete olumlu bakıyor mu?
2- Spor tesisi ve malzeme gibi meselelerde bir ihtiyacı var mı ve karşılanıyor mu?

[29] Fişek ,**100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,** s.131-132.
[30] Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları,** s.304.

Devleti yöneten siyasal iktidar bugün dahi sporun aktörleri ile olan ilişkisini bu iki temel soruya aldığı yanıt üzerinden kurar. Herhangi bir stadyumda ıslıklandığı ve protesto edildiği zaman devlet büyüklerinin ilk refleksinin "bu stadı biz yaptık, nankörlük ediyorsunuz" şeklinde olması bunun göstergesidir. 1939 yılında da durum çok farklı değildir. Teşkilatlanma hamlesinden ve paramiliter durumdan arındırıldığında devletin spor kulüpleri ile olan ilişkisini bu iki soru üzerinden kurduğunun açık ispatı da 1939 yılında Umumi İdare Heyeti tarafından hazırlanmış ve Parti Genel Başkanlık divanınca tasdik edilmiş olan *CHP teftiş talimnamesi* belgesinde yer alan üçüncü başlıktır. *Umumi Teftiş Planı'*nın üçüncü başlığı olan *Parti dışındaki muhtelif teşekküller* kısmında Parti İdare heyetlerinin, gençlik ve spor teşekkülleri ile alaka ve münasebetleri konusunda şu soruların sorulmasını ister:

a) Spor ve gençlik teşekküllerinin çalışmaları ve Partimize olan sevgileri ve meyilleri derecesi?

b) Spor sahası ve sair ihtiyaçların tamamlanıp tamamlanmadığı?[31]

Sürece daha genel ve kapsamlı bakılacak olursa Foucault'nun "*bir tür tersten toplumsal sözleşme"*[32] dediği durumun bir benzeri ortaya çıkmıştır. Toplumsal sözleşmede, yönetilen özneler yapılacak şeyleri arzulayan, yönetilmeyi baştan kabul eden ve bu şekilde oyuna başlayan aktörlerdir. 1938 Beden Terbiyesi Kanunu ile başlayan, mükellefiyet meselesinde yoğunlaşan süreçte ise yönetilenlerden hiç kimse oyunun başında kuralları ya da oyunun bir parçası olmayı kabul etmiş değildir. Bu nedenle böyle bir süreci yürütmek zorunda olan devletin yapması gereken *kimsenin "açıkça bir parçası olmayı kabul etmediği bu oyundan ihraç edilmemesini sağlamak"*[33] ve onları oyunda tutarak yönetmekti. Ancak beden terbiyesi meselesinde böyle bir kaygısı olmadığını görülen devlet akılsallığı, oyunda kalmaları konusunda herhangi bir kaygı duymadığı oyunculara karşı dayattığı kurallar ile

---

[31] **CHP Teftiş Talimatnamesi, 1939**, (çevrimiçi) http://acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11543/2507/197306704.pdf?sequence=1&isAllowed=y erişim tarihi 28.03.2018.

[32] Foucault**, Biyopolitikanın Doğuşu**, s.172.

[33] **A.e.**

oyunu yönetmeye çalışmıştır. Hatta oyunun kurallarını, hedefine aldığı kimi oyuncuları, oyundan dışlamak adına değiştirmekten de kendini alıkoymamıştır.

Bu yönetim biçimi çocukların futbol oynadığı mahalle maçında kuralları topun sahibinin belirlediği, topun sahibi olanın takımların oluşturulmasından tutun kimin hangi pozisyonda oynayacağına kadar tüm süreçler hakkında karar verdiği bir duruma benzetilebilir. Topun sahibinin asıl amacı iyi bir maç değil de kendi istediği gibi bir maç olması ise, kimsenin fikrini dahi almadan oynayacak ya da daha önemlisi oynamayacak kişileri belirlemesi, maç içerisinde faullere, kale direği olmadığı için bir şutun gol olup olmadığına onun karar vermesi sonucunu doğurur. Bu tahakküm ise o aktivitenin doğasında olan adil rekabeti, mücadeleyi ve en önemlisi eğlenceyi azaltacağı için diğer çocuklar bu durumdan mutsuz olur ve alternatif yollar düşünmeye başlarlar. Belki de bu duruma bir dur demek için kendi aralarında para toplayıp yeni bir top alabilir ve oyunu yöneten çocuğu elinde kendi topuyla kaderine terk edebilirler. Türkiye siyasal hayatında sporun yönetimi meselesinde, diğer oyuncular kendi aralarında para toplayıp başka bir maç organize edememiştir fakat oyunu yöneten ve topun sahibi çocuğun babası 1942 yılı bütçe görüşmelerinde topu başka bir çocuğuna vermiştir. Yeni gelen kardeş, oyuna başka bir çehre getirmiş ve ilk iş olarak tüm çocuklara oyun hakkındaki fikirlerin sormuştur ve diğer çocukları da karar alma sürecine dahil edeceğini belli etmiştir. Fakat asla ve asla topun nihai sahibi ile top değişmemiştir.

Gerek kanunun mevzuat metninde federasyonlardan bahsedilirken, birinci başlık olan "umumi" başlığının hemen ardından gelen ilk federasyonun "atıcılık" olması;[34] gerek 1937 yılında kurulan Bayar hükümetinin programında spor meselesine, ordu ile ilgili işlerden hemen önce yer verilmesi [35]gibi göz önünde çok olmayan detaylar dahi destekler ki, 1938 Beden Terbiyesi Kanunu' nu oluşturan siyasi iradenin esas hedefi, yurt müdafaası için gerektiğinde hazır olan gürbüz ve yavuz "asker evlatlar" yetiştirmektir.

[34] Ergeneli, Tuna, **Beden Terbiyesi Mevzuatı,** s.210.
[35] Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları.** s.209-210.

Kanun, militarist ve pragmatiktir. Kanun ile kurulan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün birinci direktörünün asker olması, bu konuda ilk ve en somut veridir. General-Direktörün verdiği ilk beyanatta kanunun ruhunu anlatırken söylediklerinden çıkarılabilecek anlama göre hedef uzun vadeli bir nüfus kontrolünden çok bedenleri olası savaş durumu için hazır duruma getirmek ve bunu sivil bir süreç içerisinde yapmaktır. Bu, modernleşmenin de bir parçası olarak görülmüştür. Direktörlük hakkındaki ilk demeçlerinde "*yurt müdafaasına yaramak temel gayemiz"*[36] diyen bir askerin yönettiği spor teşkilatı ve bu teşkilatı vücuda getiren kanunun esas hedefinin askeri ihtiyaçlar kapsamında gençliği orduya hazırlamak olduğunu söylemek pek de yanlış değildir. Fakat yalnızca askeri amaçlarla ortaya çıktığını söylemek de büyük bir eksiklik olur.

Günümüz liberal anlayışının temelinde nasıl daha fazla yönetilmez vardır. Daha doğru bir ifade ile nasıl daha az yönetime ihtiyaç duyarak yönetiriz anlayışı bahsedilen durumdur. Yani Foucault'ya göre "*artık karşı konulan şey hükümranlığın istismarı değil, yönetimin aşırılığıdır*."[37] Yönetmeye neden gerek olsun anlayışıyla gereğinden fazla yönetme durumunun varlığı yönetimin özüne aykırı bulunur ve bertaraf edilesi bir durum olarak görülür. Liberalizmin bu yönüne bakıldığında ve Foucault'nun biyopolitika anlayışının ortasında durduğuna göre, 1930 sonrası yılların cumhuriyet yönetiminde, siyasal iktidarın her alanda teşkilatlanma çabası bu duruma bir zıtlık oluşturur. Daha fazla yönetmek, daha hakim olmak amacıyla; zaten halihazırda federatif yapıda bir çatı örgütlenmesi bulunan ve bireysel teşebbüsün simgesi olan kulüplerin temel aktör olduğu Türkiye spor hayatında merkezileşme yönünde bir eğilimle sporun yönetimini devlet otoritesine almak ve bunu yaparken "daha fazla yönetmek" amacı taşımak, 1938 Beden Terbiyesi Kanunu için -en azından Foucault'nun vurguladığı anlamıyla- biyopolitik bir kanun değildir yargısına yol açabilecek bir başka sebeptir.

Foucault, biyopolitikayı liberalizm ile özdeş düşünür. Nüfus sorunlarını akılsallaştırma çabası olarak tanımladığı biyolpolitikadaki akılsallığın liberalizm

---

[36] Cemil Taner, "Beden Terbiyesi Teşkilatının Çalışma Esasları", **Beden Terbiyesi ve Spor, s**.14.
[37] Foucault, **Biyopolitikanın Doğuşu**, s.14.

olduğunu söyler.[38] Liberalizmin özünü de "neden daha fazla yönetmek gereksin" odağından hareketle, merkezileşmeden uzaklaşan ve daha az yönetme eylemi içeren bir yönetim biçimine bağlar. Bu bağlamda düşünüldüğünde, temel hedefi merkezileşme ve daha fazla yönetme olan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün kurucu kanunu olan Beden Terbiyesi Kanunu için biyopolitik bir kanundur denilemez. İçinde "daha fazla yönetmek" unsuru barındırdığı için biyopolitik denilemeyecek bu kanunu ortaya çıkaran sebeplerin kendisi biyopolitiktir.

Biyopolitik bir alan içinde nedenleri gelişen bir kanunun biyopolitik olmadığını söyleyebilmek için liberalizmle örtüşmemesi yeterli midir? Nüfusu yönetmeyi akılsallaştırma fikri liberal bir yönde gelişmezse, bu durumu biyopolitik olarak değerlendirilemez mi? Genetik ve biyolojiye odaklı bir yönetimin ırkçılığa evrilme tehlikesi her zaman vardır ve böyle bir durum biyopolitik değil ırkçı bir tanımlama ile siyasi tarih içerisinde kendine yer bulur. Fakat ırkçılığa değil de "merkezileşmeye evrilen bir devlet akılsallığı, biyopolitiktir denemez" şeklinde kesin konuşulabilir mi, işte burası muğlak bir alandır. Bu nedenle, yalnızca liberalizm ile uyuşmadığından ve Foucault'nun kavramı liberalizm koşuluna bağlamasından ötürü kanunun biyopolitik yönünü göz ardı etmek de yanlış olur.

Öyle ki Foucault da College de France derslerinin sonunda açıkça bunu ifade eder:

> "Şimdi incelenmesi gereken unsur, yaşama ve nüfusa dair belli ve somut sorunların, kesinle daima liberal olmadığı halde, 18.yüzyılın sonundan beri sürekli liberalizm saplantısıyla var olmuş bir yönetim teknolojisi kapsamında nasıl ele alındığıdır."[39]

3.2. Carl Diem ve Kanun Üzerindeki Etkisi

Nazi propagandasının oldukça önemsediği bedensel estetiğin, tüm dünyaya gösterildiği, tarihi belgesellerde de sık sık idman yapan ve müsabakaya ya da

[38] **A.e.** s.263
[39] Foucault, **Biyopolitikanın Doğuşu**, s. 268.

gösteriye hazırlanan Alman sporcularının sahneye çıktığı[40] 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları'nın Organizasyon Komitesi Sekreteri Carl Diem, yalnızca Alman spor hayatında değil Türk spor hayatında da baş aktörlerden biridir.

Carl Diem, Nazi Partisi'nin muhaliflere uyguladığı baskı nedeniyle göç eden ve Türkiye'ye gelen Alman akademisyen profilinden tamamen farklıdır, hatta tam zıddı niteliktedir. Bizzat Nazi Partisi'nin spor işlerini yürüten, partinin ve Führer'in gençlik örgütlenmesi olan Hitler Jugend (Hitler Gençliği) teşkilatının kurucusudur. Türkiye'de devletin yapmak istediği ile tam olarak örtüşen bir kurumu kendi ülkesinde vücuda getirmiş bu üst düzey spor adamını davet etmek, yazacağı raporun meşruiyet zeminini de daha baştan çok sağlam kılıyordu. Partinin spor danışmanı Nizamettin Kırşan ve yine partiden Turhan Rabat'ın Almanya'ya giderek yaptığı incelemeler sonrası[41] Dr. Diem, Bolu Milletvekili Hasan Cemil Bey'in yürüttüğü resmi yazışmalar vasıtasıyla ve 5000 Alman markı karşılığında ülkeye resmen davet edilir.[42] Hatta bu yazışmalar sırasında, o dönem üniversite reformu kapsamında Türkiye'ye göç eden Alman profesörlerin yarattığı havadan mıdır bilinmez, Hasan Cemil Bey şöyle bir gayri resmi teklifte de bulunur:

> "…Azizim Dr.Diem,
>
> Yukarıdaki satırlarla resmi vazifem bitiyor. Hususi olarak size şunu da bildirmek isterdim:
>
> Ben eminim ki, planın emeli tatbikini sizden başka hiç kimse muvaffakiyetle deruhte edemez. Bu sebeple eğer Türkiye'de bir yıl yahut daha fazla bir zaman kalmanıza imkan hasıl olursa, bunu sevinçle karşılardım. Buradaki salahiyettar zatlar da aynı fikirde bulundukları için, size şimdilik şu kadarcık ifşa edebilirim ki, buraya geldiğiniz zaman, sizinle bu mesele hakkında da konuşulacaktır."[43]

---

[40] Nadine Rossol, "Performing the Nation: Sports, Spectacles and Aesthetics in Germany, 1926-1936", **Central European History, 43,** (2010), 616-638.

[41] Mehmet Ali Gökaçtı, **Bizim İçin Oyna,** İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s.110.

[42] "Beden ve Gençlik Terbiyesi Teşkilatı Kurmak İçin Almanya'dan Gelecek Olan Dr. Carl Diem'in Gelişi Hakkında Yazışmalar", **BDA, Cumhuriyet Arşivi, Belge no: 490,01-1116,75,2**

[43] **A.e.** s.83-84

Yazışmaları yürüten Hasan Cemil Bey'in yazdıklarından görülmektedir ki ortada zaten bir "plan" vardır ve bunun tatbiki için bu işi bilen bir uzman, hatta en iyi bilen ve daha önceden benzer bir süreci gerçekleştirmiş uzman ve onun yazacağı proje eksiktir. Bu eksikliği kapatacak ve yol haritası olacak raporu *muvaffakiyetle deruhte edecek* kişi Carl Diem olacaktır.

Sirkeci tren istasyonuna varan trenin içinde, söz verdiği tarih olan 16 Eylül 1933 günü Türkiye'ye ulaşan Carl Diem aynı günün akşamında kendisine refakat edecek olan Demir Turgut Bey ile birlikte Ankara'ya gidiyordu. İstanbul'a ulaştıktan sonra eşi ve kendisini karşılayan heyet ile birlikte Büyükdere yüzme havuzunda bir miktar zaman geçirmiştir ve kendisini karşılayan heyette yer alan atletizm antrenörü Aleksi Abraham, bu geçirdikleri zaman diliminde edindiği izlenim üzerine Vakit Gazetesine bir röportaj vermiştir. İstanbul'da geçirdikleri kısa zaman içerisinde Carl Diem'in kendisiyle paylaştıklarını, düşünce ve fikirleriyle birleştirdiği bu röportajın bir kısmında aktardıkları, Diem'in yazacağı rapor ve sonrasında sporun politik tarihindeki seyirde gerçekleşecek adımların ipuçlarını vermektedir:

> "…Yapılacak şey şudur: Hükümet muhtelif meseleler için nasıl kanunlar ve nizamlar çıkarıyorsa, spor için de böyle bir kanun çıkarılmalıdır. Bu kanunla spor, esaslı vazifeler arasına resmen sokulur. Kanunda hükümet, sporda takip edilecek esaslı noktaları katiyetle tespit eder ve kanun zerre kadar ihmal göstermeden tatbik edilir… Sonra spor işlerinin dağınık şekilde idaresi, tatbik kabiliyetini fevkalade azaltır. Bunun için de bütün spor işlerinin bir elden idaresi lazımdır. Bu el doğrudan doğruya Başvekale'te bağlı bir beden terbiyesi ve spor müsteşarlığı eli olmalıdır. Almanya'da da vaziyet böyledir. Bir spor komiseri vardır ki başvekalete bağlıdır. Bu müsteşarlığın veya komiserliğin alakadar nezaretlerde yani milli müdafaa ve maarif vekaletlerinde ve federasyonlarda da birer mümessili bulunur…"

O dönem yükselen bazı muhalif görüşlere[44] rağmen neden Carl Diem'in bu iş için görevlendirildiğinin sebebi Abraham'ın *"Almanya'da vaziyet böyledir"* cümlesinde ve bu cümleye bağlı söylediklerinde yatar. Ekonomide devletçilik

[44] Spor işlerinin nasıl düzenleneceği ve teşkilatlanma yöntemleri konusunda bir yabancı uzmana gerek olmadığı yönünde karşıt bir fikir için bkz. "Ecnebi Mütehassısa Lüzum Yok", **Vakit Gazetesi,** 17 Eylül 1933, s.10.

prensibini benimseyen ve 1930'larda ekonomik kalkınmada merkeze devlet teşekküllerini koyan cumhuriyet yöneticileri, aynı prensipler doğrultusunda beşeri sermaye olan gençliği daha gürbüz ve yavuz yapmak üzere beden terbiyesini kullanarak sporda devletçiliği hedeflemektedir. Hedefe ulaşmak için de *Almanya'daki vaziyeti* meydana getiren en yetkin kişiyi ülkeye getirerek spor tarihi açısından çok önemli bir iş yapmış kabul edilebilirler.

Türkiye'de kaldığı kırk sekiz gün boyunca Carl Diem birçok şehri, kulübü ve spor şubesini gezmiş, gözlemleri sonucunda *Türk Sporu Hakkında Rapor* isimli belgesini oluşturmuş ve sporda devletçiliğin, teşkilatlanma hedefine önemli bir katkıda bulunmuştur. Elbette ki bu raporda Diem'in tavsiye ettiklerine harfiyen uyuldu ve Türk sporu buna göre şekillendi diyebilmek güçtür. Fakat gerek 1936 yılında TİCİ'nin devamı olarak kurulan Türk Spor Kurumu'nun yapısı, gerekse 1938 Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün ortaya çıkış şekli ve bu kurumun kurucu kanunu olan Beden Terbiyesi Kanunu ile Carl Diem'in rapordaki tavsiyelerinin örtüştüğü görülmektedir. Örtüşmenin ötesinde, Cem Atabeyoğlu'nun ifadesiyle Carl Diem Türkiye'ye ikinci gelişinde tıpkı ilk gelişindeki raporla Türk Spor Kurumu'nun oluşturulmasına öncü olduğu gibi, bu sefer de 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu'nun taslağı niteliğinde olan başka bir kuruluş planı hazırlayıp bunu ilgilere veriyor ve sporda devletleşme adımlarında Türkiye Cumhuriyeti'nin danışman-yol gösterici uzmanı rolüne devam ediyordu.[45]

Diem'in raporunda benimsenen usul ilk kez uygulanmış bir usul değildir. 1933 yılında gerçekleştirilen üniversite reformu için de aynı şekilde bir İsviçreli uzmana 1932 yılında İstanbul Üniversitesi hakkında rapor yazdırılmıştır. Reformun öncesinde yapılan bu hazırlık, beden terbiyesi meselesinde yapılan politik hamlelerin öncesinde yapılan hazırlığa benzer şekilde seyretmiştir. Üniversite hakkında Profesör Albert Malche isimli uzmanın 29 Mayıs 1932 tarihinde İstanbul'da yazdığı rapor ile spor meselesinin kesiştiği bir paragraf oldukça dikkat çekicidir. Malche raporunda üniversitedeki spor hayatından bahsederken şunları söyler:

[45] Atabeyoğlu, **Sporda Devlet mi Devlette Spor Mu,** s.32.

> "Darülfununda spor hayatını inkişaf ettirmek için onu tanzim eylemelidir. Amerika veya Avrupa'da, ayni zamanda sporcu olan ve mütevazı bir ücret mukabilinde Türkiye'ye gelerek bir taraftan arkeoloji, sanat, tarih, antropoloji taharriyatı gibi şahsi tetkikatile iştigal ederken bir taraftan da basketbol, futbol, tenis ve kürekçilik takımları teşkil edecek ve çalıştıracak bir genç alim bulmak mümkündür. İyi tanzim edilmiş bir spor kadar hiçbir şey tesanüt zihniyetine hizmet edemez."[46]

Carl Diem'in varlığı, çağın uluslararası ortamında benzerlerinin görüldüğü beden terbiyesi söylemi içerisindeki bilimsel anlamdır. Erken cumhuriyet iktidarının siyasal önderlerinin gençliği teşkilatlandırma isteği politiktir ve bilimsel-teknik temeli oturtacak entelektüel birikimden yoksundur. Sınırlı sayıda spor adamının teknik bilgileri üzerine bir siyaset inşa etmek yerine dönemin beden terbiyesi ve gençlik teşkilatlanmasında en ileri gördükleri ve bu işi en iyi yaptığına inandıkları ülkenin, o alanda en birikimli kişisini, kendi politik süreçlerinin yol göstericisi yapmak rasyonel bir tutumdur. Bu bağlamda Alman spor uzmanı için beden terbiyesi kavramının ne ifade ettiği önemlidir. Carl Diem, 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları münasebetiyle açılan Beden Terbiyesi Kongresi'nde verdiği bir konferansta beden eğitimini ve amaçlarını şu şekilde açıklar:

> "İnsan bedeninin terbiyesinden murad bedeni kuvvetlerin muntazam bir antrenmanla faaliyete geçirilmesi değil midir? Beden terbiyesi vücudu teşkil etmeli, kuvvetlendirmelidir, fakat aynı zamanda güzelliği de hür ve serbest bırakmalıdır."[47]

Cem Atabeyoğlu, *Sporda Devlet mi Devlette Spor mu* adlı çalışmasında 1938 Beden Terbiyesi Kanunu'nu Carl Diem'in yazdığını, hatta Türkiye'ye ikinci gelişinde Atatürk'ten bunun direktifini aldığını söyler. Kanunu Carl Diem'in yazdığı iddiasını içeren ikinci önemli bir kaynak da Sait Tarakçıoğlu'nun bir makalesidir.[48] Türk spor tarihindeki başarısız bir proje olarak adlandırdığı 1938 Beden Terbiyesi

---

[46] Albert Malche, **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor,** Devlet Basımevi, 1939, s.53.
[47] Canatan, **Beden Sosyolojisi,** s.361.
[48] Sait Tarakçıoğlu, "A Failed Project in Turkey's Sport History: The Law on Physical Education of 1938", **The International Journal of History of Sport**, Vol.34, Issue 14, 2014, p.p.1807-1819

Kanunu'nu incelediği bu çalışmanın henüz başında bulunan öz kısmındaki cümlesinde kanunun Atatürk'ün direktifleri ile Diem tarafından yazıldığını ifade ediyor. Giriş kısmındaki bu ifadede herhangi bir dipnot bulunmadığı için çalışmanın içerisine bakmak gerekiyor. Çalışmanın içeriğinde, bu ifadesini dayandırdığı kaynağın Cem Atabeyoğlu'nun çalışması[49] olduğu görülür. Atabeyoğlu'nun ilgili çalışmasında ifadelerin geçtiği cümlelerde herhangi bir kaynak gösterilmediği için bu ifadeyi kesin bir yargı olarak almak ve doğru kabul etmek, yani kaynak gösterilmeden verilen ifadelerin olduğu bir kaynağı referans gösteren bir ifadeden, kanunu Carl Diem'in yazdığı sonucuna ulaşmak bilimsel açıdan sorunlu olacaktır. Tarakçıoğlu'nun Carl Diem'in kanunu yazan kişi olduğundan bahsederken kullandığı dipnottaki ikinci bir dayanak da Kurthan Fişek'in çalışmasıdır. Bu çalışmanın, dipnotta atıf yapılan sayfalarına da bakıldığında yine bilimsel olarak bu tezi temellendirebilecek bir bilgiye ulaşılamaz. Üçüncü kişilerin sunduğu bu kaynaksız bilgilerin yerini doğrudan birinci ağızdan çıkmış, Carl Diem tarafından yazılmış metinlerde bulmak mümkün müdür? Bu soruyu yanıtlayabilmek için Carl Diem'in *Dünya Spor Tarihi*[50] isimli çalışmasına bakmak gerekiyor.

Carl Diem *Dünya Spor Tarihi* isimli iki ciltlik çalışmasının ikinci cildinde *Modern Spor* başlığı altında Türkiye'de sporu anlatır.[51] Bu satırları yazarken 1938 Beden Terbiyesi Kanunu üzerindeki rolünü bizzat kendisi açıklamıştır. Carl Diem, kanunun ilk taslağını yazan kişidir. Yazdığı taslak kanun, kendi ifadesiyle Türk makamlarınca çalışılır ve kabul edilir. Yine kendi ifadesine göre açılması düşünülen Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsü'nün başına da kendisinin getirilmesi planlanır fakat İkinci Dünya Savaşı nedeniyle bu gerçekleşemez.

---

[49] Cem Atabeyoğlu, *Sporda Devlet Mi Devlette Spor Mu* (İstanbul: TMOK Yayınları, 2001). s.32.

[50] Carl Diem, **Weltgeschichte des Sports,** Band II. Der Moderne Sport, Cotta, 1967, s.1085-1087.

[51] Türkçe'ye çevrilen bu çalışmayı hem tezde kullanmak için hem de diğer araştırmacıların yararlanması için tezin ekinde sunulmuştur. Bkz. **Ek 2:** Carl Diem, Dünya Spor Tarihi Kitabı Bölüm Çevirisi

3.3. Maddeleriyle Beden Terbiyesi Kanunu

Lemke için biyopolitika çözümlemesinin kurgusal bir boyutu vardır: "*Olup biteni onaylamaz, neyin farklı olabileceğini öngörür.*"[52] Başlarken de söylenildiği gibi bu çalışmanın amacı bir biyopolitika çözümlemesi değildir. Siyaset biliminin yerleşmiş kalıplarının dışında, güncel bir analiz düzeyi sunan biyopolitika kavramını kullanarak belirli bir döneme ve politikalar silsilesine bakma amacıyla girişilen çalışmanın bu bölümünde, kanun maddelerinin ne ifade ettiği ayrı ayrı ele alınacaktır.

> "Madde 1
>
> Yurddaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkılabcı amaçlara göre gelişimini sağlıyan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek maksadile Başvekalete bağlı ve hükmi şahsiyeti haiz bir Beden terbiyesi genel direktörlüğü kurulmuştur."[53]

Kanunun birinci maddesi biyopolitikanın doğrudan konusu olacak bir içeriğe sahiptir. Bedenleri kapsayıcı bir tutumla yurttaşın bedeninden sorumlu olan kurumu oluştururken yaptığı tanımlamada *inkılapçı amaçlara göre gelişimini* sağlamak hedefi bu maddenin özüdür. Tek tek bireylerin ve tümde toplumsal bedeni yeniden inşa süreci, bu kanunun birinci maddesinde olduğu kadar kusursuz biçimde başka hiçbir yerde özetlenmemiştir.

Fonksiyonel açıdan ise bu madde, kanunu "kurucu kanun" yapan maddedir. Yani bu kanunun aslında bir devlet birimi meydana getirmek amacıyla yapıldığının göstergesidir. Üçüncü ya da beşinci maddede değil daha birinci maddede Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün kurulması, asli amacın kurumsal yapılanma olduğunu gösterir. Nitekim, dönemin söylemi olan teşkilatlanmacılık ile de kusursuz bir tutarlılık ve koşutluk arz etmektedir.

---

[52] Lemke, **Biyopolitika,** s.161.
[53]. Ergeneli, Tuna, **Beden Terbiyesi Mevzuatı,** s.7

> "Madde 2
>
> Genel direktörlüğün merkezi (Ankara) dır.
>
> Genel direkörlük mülak bütçe ile idare olunur. Hesap, muamelat ve sarfiyatı Muhasebei Umumiye Kanunu hükümlerine ve Artırma, Eksiltme ve İhale kanunu hükümlerine tabi değildir.
>
> Genel direktörlüğün varidat ve masraf hesapları taalluk ettiği mali senenin hitamından itibaren en geç bir sene içinde Divanı Muhasebatın tetkıkına arzolunur."[54]

İkinci madde bu kanun ile kurulan devlet teşekkülünün finansal boyutunu düzenlemektedir. İkinci maddede halen doğrudan spordan bahsedilmiyor olması, kanunun asıl amacının teşkilatı yapılandırmak olduğunun teyidi niteliğindedir. *Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü merkez hesap alım ve satım talimnamesi ve Genel direktörlüğe bağlı bölgelerin hesap işleri, alım, satım ve ayniyat talimatı* metinleriyle altı doldurulan bu maddenin temeli kurumun bütçe yapısını oluşturmaktır.

Ayrıca Genel Direktörlüğün merkezi Ankara'dır ifadesiyle ile başlaması, tıpkı tüm devlet kurumlarında olduğu gibi yönetimde İstanbul merkezciliğe son vermek adına yapılmıştır. Elbette merkezi ve ulusal çapta sorumlu bir devlet kurumunun yeni başkent Ankara dışında bir yerde olması pek düşünülemez. Fakat İstanbul'un, özelde de İstanbul futbol çevresinin, kanun sonrası dönemdeki rolü üzerine düşünüldüğü zaman politik çatışmanın Ankara'nın merkezi devlet kurumu ile İstanbul'un federe spor kulüpleri arasında olduğu gerçeği ile karşılaşılır.

> "Madde 3 – Genel direktörlük arsıulusal spor temas ve münasebetlerinde merci olan resmi bir teşekküldür."[55]

Böylelikle Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü yalnızca bireylerin ve toplumun bedensel sağlığı için politikalar üreten bir kurum olmanın ötesine geçiyor ve "temsil" meselesini de merkeziyetçi yapısına bağlıyordu. Bu maddenin alt

---

[54] **A.e.**
[55] **A.e.**

metninin ifadesi şudur: Uluslararası müsabakalar ve uluslararası alanda ülkeyi temsil edecek sporcuların son tahlilde, BTGD tarafından belirlenip gönderileceği söylenirken öte yandan kurum böylelikle Türkiye'ye gelecek başka uluslardan takımların burada yapacakları sportif müsabakalar konusunda da kendini yetkin kılmıştır. Örneğin Beşiktaş futbol takımı ile Macar bir futbol takımının İstanbul'da yapacağı maç artık sadece iki takımın bu yöndeki istencine bağlı değildir.

> "Madde 4 – Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburidir. Hangi yaştaki vatandaşların ne kadar müddetle ve hangi mevsimlerde spor mükellefiyeti altında bulunacakları ve ne gibi devair ve müesseselerde beden hareketlerinin tatbiki lazım geleceği İcra Vekilleri Heyetince tayin olunur."[56]

Kanunun özü, siyasal önderlerin bu kanundan bahsederken Montesquieu çağrışımı yaratacak şekilde kullandıkları *kanunun ruhu* dördüncü maddedir. Mükellefiyet maddesi olarak zikredilen bu madde, aslında diğer tüm maddelerin, kanunun tümünün ve Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün varlık amacıdır.

Bu maddede yazılı esaslar ise İcra Vekilleri Heyeti'nin 03.04.1940 tarihli toplantısında tespit edilmiştir. 1938 yılının Haziran ayında kabul edilen kanunun dördüncü maddesi bu kadar önemli ve asli durumdayken Bakanlar Kurulu'nun kanunun verdiği yetkiyi kullanarak ilgili esasları 1940 yılı Nisan ayında tespit etmiş olmasının üzerine düşünmek gerekir. Aradan neredeyse iki yıl geçmiş olması, aslında kanunun söylendiği kadar önemsenmemiş olmasından mıdır yoksa ulusal-ulusalararası politik koşullar mı buna neden olmuştur? Belki de Bakanlar Kurulu'na böyle bir görev yüklemek başlı başına Bakanlar Kurulu için bir angarya olarak görüldüğünden ötelenmiş dahi olabilir.

Gecikme olarak adlandırılabilecek bu durumun sebebi bir kenara bırakılacak olursa, belirlenen esasların birinci paragrafında ve aynı zamanda birinci maddesinde *yaş hadleri tesbit edilen bütün mükelleflerin ve mükellefiyet haricindeki tüm hevesli*

---

[56] **A.e.**

sporcuların kanunun birinci maddesi doğrultusundaki esaslarla çalışması ön görülmüştür. Birinci maddede bulunmayan "*bilhassa yurt müdafaası icaplarına göre"* eklemesiyle tüm bu olan bitenin aslında askerlik meselesi etrafında şekillendiğini teyit eden Bakanlar Kurulu *bu esaslara aykırı cereyanlara meydan verilmeyeceğini* söylemiştir.

Beden Terbiyesi Genel Direktörü General Cemil Taner, mükellefiyet konusunda yaş odaklı olarak *"genci yaşla mı ölçeceğiz? Gençliğin yaşla ölçülmesini ve hudutlandırılmasını ben kendimce uygun bulmadım"*[57] yorumunda bulunduğu ve İstişare Heyeti'ne hitaben yaptığı konuşmasının devamında şunları söyler:

> "Yurddaş askerlik mükellefiyeti dahilinde bulunduğu müddetçe vücudu daima zinde, kuvvetli ve her bir muhitte her türlü faaliyete kudretli bir halde bulunması icabeder. Fakat, askerlikten evvel buna hazırlanmak, muvazzaf askerlikten sonra yurt müdafaası bakımından kazandığını muhafaza etmek için vücudunu daima işletmek lüzumu aşikardır. (…) Şu halde beden terbiyesi için mükellefiyet yaşını 12-45 arasında mütalaa etmek muvafık olur."[58]

Yaş farklılığının haricinde bedensel durum farklılığı da belirleyici unsurlardan biridir. Önce kadın erkek farkı üzerine, sonra da sağlıklı birey ile hastalık sahibi ya da sakat birey arasında bir ayrıma gidilmesi gerektiği görülmüştür. Kimin hangi şartlarda spor yapacağı belirlenirken, hangi sakatlığa ya da hastalığa sahip bireyin hangi sporu yapacağı ya da yapmayacağı dahi belirlenmiştir. Anormal olanlar politik anlamda düşman değillerdir, zorunlulukla ve hatta ahlaki olarak kötü de değillerdir; ama *"başkaları için bir tür biyolojik tehlikedirler."*[59] Bu açıdan Beden Terbiyesi Kanunu dışlayıcı değil kapsayıcıdır; en güçlü, en sağlıklı ve ırksal anlamda saf bireyi aramaz. Tüm toplumu genel sağlık politikaları ve militarist bir amaç doğrultusunda kapsayıcı şekilde sporu hayatlarının zorunlu bir parçası yapmaya sevke çabalar. Gençliği teşkilatlandırmanın özünde askeri amaçlar yattığı için askerlik konseptine fayda sağlayacak sporlar daha faydalı olarak görülmüştür.

---

[57] Cemil Taner, "İstişare Heyetine Verilen İzahat", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 3, Mart 1939, s.2.
[58] **A.e.** s.3
[59] Kartal, **Biyopolitika, cilt 1**, s.29

Dönemin devletçi spor hamlesinin önemli bir ismi olan Rahmi Apak, Ülkü Dergisi'nde yayınlanan yazısında şunları söyler:

> "(…) o halde her Türk gencinin ilk yapacağı ilk iş atıştır, asker tüfeği atarak adam öldürmeyi veya yaralamayı öğrenmektir. Bu iş, orduda yapılacak askerlik esnasında dahi öğrenebilirse de, tecrübe göstermiştir ki, ordu dışında bu işe ilgi ve önem verilmezse bu iş tamam yürümüyor."[60]

Kurthan Fişek, Beden Terbiyesi Kanunu'nda yer alan dördüncü maddenin amacının "*istisnasız her gence spor yaptırmak değil, istisnasız her genci bir spor kulübüne üye yapmak"*[61] olduğunu savunur. Buradaki vurgu, devletin öncelikli amacının spor değil örgütlenme olduğunu belirtir. Kanun, kurum, mükellefiyetler hayata geçirilirken, sporculara spor yaptıracak üst düzey antrenörlerin yetiştirileceği Beden Terbiyesi Enstitüsü'nün halen kurulmamış olması da Fişek'in görüşünü doğrular niteliktedir. Devlet akılsallığı için sporun kendisinden daha önemli olan, onun teşkilatlandırma kapasitesidir. Öyle ki Mayıs 1938 tarihinde gazete sütunlarından[62] detayları verilecek kadar planlamanın içinde olan Beden Terbiyesi Enstitüsü uzun bir süre kurulmamış, mükellefiyet meselesi antrenör kursları düzenleyerek hızlıca antrenör yapılan sporcular ile idare edilmeye çalışılmıştır.

> "Madde 5 – Beden terbiyesi Genel direktörlüğü merkezde bir genel direktör ile genel sekreterden, federasyonlar heyetlerinden ve teftiş, hesap, sağlık ve (saha ve tesisler) dairelerinden ve (neşriyat ve propaganda), (muhaberat, muamelat ve arşiv), (sicil ve lisans) ve (müze ve kütüphane) şubelerinden teşekkül eder.
>
> Genel direktörlük lüzumu kadar yerli ve yabancı mütehassıs ile memur ve müstahdem kullanır."[63]

---

[60] Suat Karaküçük, **Ülkü Dergisi Seçilmiş Spor Makaleleri**, içinde Rahmi Apak, "On Beş Yıl ve Türk Sporu", s.84.
[61] Fişek, **100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,** s.133.
[62] "Milli Sporun Teknik Kadrosu: Beden Terbiyesi Enstitüsü", **Ulus Gazetesi,** 19.05.1938, s.18.
[63] Ergeneli, Tuna, **Beden Terbiyesi Mevzuatı,** s.7

Bu madde teşkilatın yapılanmasını düzenleyen bir maddedir. 4047 sayılı başka bir kanun ile bazı unvanların/şubelerin ismi değişmiş, bazı yeni şubeler açılmış bazıları ise kaldırılmıştır.

Lüzumu kadar uzman kullanır cümlesinin içerisinde yabancı uzman almanın yolunun açık tutulduğu görülür. Başta Carl Diem olmak üzere yabancı uzmanın önemini ve devrimin hedeflerine yönelik kurumsal dönüşümlerdeki rolünü bilen siyasal önderler, aksi kimi görüşlere rağmen yabancı uzmanlardan yararlanma fikrinden süreç boyunca hiç vazgeçmemişlerdir. Ülke için en iyisini yapabilmenin, ilgili alanda en iyi olduğu düşünülen ülkeden getirilen uzmanlar olduğunun bilincinde olarak politika üreten kurucu iktidar, bu yöntemine Beden Terbiyesi Kanunu özelinde de devam etmiştir.

> "Madde 6 – Beden terbiyesi genel direktörü Başvekil tarafından intihab ve Cümhur Reisinin tasdikı ile tayin olunur. Genel direktör bu kanunun hükümleri dairesinde kurulan teşekküllerin mercii ve amiri olup bu teşekküllerin çalışmalarından mesuldür.
>
> Genel sekreter ile daire reisleri federasyonlar başkanları ve şubeler müdürleri genel direktör tarafından intihab ve Başvekil tarafından tayin olunurlar. Diğer memurlar ve müstahdemler doğrudan doğruya, genel direktör tarafından intihab ve tayin olunurlar."[64]

Bu madde seçilenlerin değil atananların sporu yönetmeye başladığı sürecin tasdiki ve garanti altına alınmasıdır. Türkiye'de sporun en üst örgütü olarak hayata geçirilen Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün, kamu yönetimi prensipleri gereği atanmış bir kişi olması beklenmedik bir durum değildir. Asıl mesele makro düzeyde bir sorundur: Sporu atanmışlar mı, seçilmişler mi yönetecek sorusunun cevabı artık "atanmışlar yönetecek" olmuştur. Bunun yanı sıra bizzat başbakan tarafından atanarak cumhurbaşkanı tarafından onaylanması ise devlet kademesi içinde kurumun ne denli başat bir pozisyonda kurgulandığının kanıtıdır.

---

[64] **A.e.**

4047 sayılı ek kanunun emrettiği üzere, direktörlüğün merkez teşkilatının vazifeleri bir talimatname ile belirlenmiştir. Bu talimatnameye göre merkez teşkilatın iç yapısı şu şekildedir:

-Umum Müdür

-Umum Müdür Muavini

-Federasyonlar Heyeti

-Teşkilat, Tesisat Dairesi

-Sağlık Dairesi

-Hesap İşleri Dairesi

-Teftiş Heyeti

-Muamelat, Zat İşleri ve Levazım Şubesi

-Neşriyat ve Propaganda Şubesi

-Sicil ve Lisans Müdürlüğü

-Kütüphane ve Müze Şubesi

-Umum Müdürlük Merkez Encümeni

4047 sayılı kanunda yapılan bazı değişikliklerden sonra Muhasebe Müdürü ile Müdür Muavini'nin tayini, yani Hesap İşleri Dairesi'nin atamaları Maliye Bakanlığı'na geçmiştir.

> "Madde 7 – Bir veya daha fazla spor nevileri, teknik ve idare bakımından birer federasyona bağlanır. Federasyonların adedi Beden terbiyesi genel direktörünün (istişare heyeti) nin de mütalaasını almak suretile yapacağı teklif üzerine başvekil tarafından tesbit olunur."[65]

Bu madde teşkilatın yapısını düzenleyen maddelerden biridir. Teklifi Genel Direktör yapmış olsa da Federasyonların kurulmasına ve adedine doğrudan Başbakan'ın karar veriyor olması bu maddenin özüdür. Federasyonlar, Genel Direktörlük bünyesinde çalışacak olsalar da kelime anlamı itibariyle dahi "özerklik" niteliği taşıdığı için bu kararın Genel Direktöre bırakılmamış olması olasıdır.

> "Madde 8 – Merkez istişare heyeti Beden terbiyesi genel direktörünün reisliği altında memlekette spor bilgisi ve ihtisası ile tanınmış olanlar arasından Başvekil tarafından seçilecek beş zat ile Kültür, Milli Müdafaa, Dahiliye ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletlerinden intihab olunacak birer mümessilden terekküb eder. Kendilerini alakalandıran işlerin müzakeresinde ilgili diğer Vekaletlerin de birer mümessili bulundurulur." [66]

Bu madde yine kurumun iç yapısı ve işleyiş şekillerini düzenleyici bir maddedir. Başvekil tarafından seçilen merkez istişare heyeti azaları şu kişiler olmuştur:

Milli Müdafa Vekaleti Sıhhiye Dairesi Reisi ***General Mazlum Baysan***

Tıbbiye mektebi jimnastik muallimi ***emekli Yarbay Mazhar Kazancı***

Eski atletizm federasyonu reisi ***Burhan Felek***

Sinop mebusu ***Cevdet Kerim İncedayı*** *– istifasından sonra Aydın mebusu* ***Adnan Menderes***

Emekli Amiral Fahri Engin

---

[65] Ergeneli, Tuna, **Beden Terbiyesi Mevzuatı,** s.8
[66] **A.e.**

Beden Terbiyesi Kanunu'nu da içeren mevzuat kitabını hazırlayanlar bu heyetin altına *Vekalet mümessilleri sık sık değiştiğinden bunların isimlerini yazmak doğru görülmemiştir* notunu düşmüşlerdir. Bu nottan anlaşıldığı kadarıyla ismi yazılan ve Başbakan tarafından seçilen merkez heyet üç yıl boyunca kalıcı olmuştur. Asıl mühim olan ise bu heyetin çoğunluğunu askerlerin oluşturmasıdır. Başında direktör olarak bir General olmasının yanı sıra, Direktör-Generalin danıştığı merkez istişare heyeti de 3/5 oranında askerlerden oluşmaktadır. Böylelikle Beden Terbiyesi Kanunu'nun Türkiye'de tüm spor hayatını düzenlemek hedefiyle uzaktan yakından bir alakası bulunmadığı, öz amaç olarak militarist hedefler doğrultusunda sporu ve beden terbiyesini bir araç olarak kullanacak, askeri yapı ve zihniyetin hüküm sürdüğü bir kurum ortaya çıkardığı söylenebilir.

Bu listedeki en ilginç isim ise Cem Atabeyoğlu'nun *CHP sporu kontrol eder etmez ilk işi onu harcamak oldu* dediği Burhan Felek'tir. Görünen o ki, 1936-1938 arasında partinin sporun yönetimi doğrudan kontrol ettiği Türk Spor Kurumu yıllarının aksine Burhan Felek, devletin merkeziyetçi spor yönetimi mekanizması içerisinde kendine yer bulmuştur.

> "Madde 9 – Merkez istişare heyetini vazifeleri:
>
> a) Genel direktörlükçe hazırlanan yıllık bütçeyi tetkik etmek,
>
> b) Genel direktörlükçe hazırlanan yıllık çalışma programlarını tetkik ve tasdik etmek,
>
> c) Teşkilatı ilgilendiren talimatnameleri hazırlamak,
>
> d) Federasyonların kurulması ve meşgul olacakları spor şubeleri hakkında mütalaa beyan etmek,
>
> e) Genel direktörlükçe kendisine havale edilen bütün işler hakkında mütalaa beyan etmektir
>
> b ve c bendlerinde yazılı işler hakkında merkez istişare heyetinin vereceği karar kat'idir. Ancak genel direktörlüğün talebi veya görülecek lüzum üzerine bu kararlar ya Başvekil veya İcra Vekilleri Heyeti tarafından fesih veya tadil olunabilir." [67]

[67] **A.e.**

Bu madde yine teşkilatın işleyişine ve karar alma süreçlerine dair bir içeriğe haizdir. Yapılan ekleme ile b ve c bentlerindeki duruma yapılan istisna ile Merkez İstişare Heyeti'nin mutlak herhangi bir yetkisi bulunmaması sağlanmıştır. Mutlak yetkili olduğu iki durumda dahi Başbakan ya da Bakanlar Kurulu'nun fesih ya da düzeltme yapabileceği ibaresini koymak Heyet'i sınırlandırılmış bir yetki ile görevlendirmek anlamı taşır.

Vilayet Teşkilatı

"Madde 10 - Her vilayet bir beden terbiyesi bölgesidir. Valiler bölgelerin başkanıdır. Beden terbiyesi işleri vilayetlerde valilerin, kazalarda kaymakamların, nahiyelerde nahiye müdürlerinin, belediye teşkilatı olan köylerde belediye reislerinin ve diğer köylerde muhtarların idare ve mesuliyeti altındadır."[68]

Bu madde görece biyopolitik bir anlam taşır. İlgili madde Carl Diem'in raporunda belirttiği teşkilatlanma tavsiyelerinin en temelinin göz ardı edildiğinin kanıtıdır. Diem, raporunda, ülkenin spor bölgelerine ayrılması gerektiği ve her spor bölgesi için yalnızca spor işlerinden sorumlu kamu görevlilerinin o işe memur edilmesini tavsiye etmiştir. Bu madde ise spor bölgeleri kurmak yerine her ili bir spor bölgesi yaparak kolaycılığı tercih etmiştir. Ayrıca Diem'in tanımıyla bir Spor Valisi atamak yerine mevcut valileri, asli iş yüklerine ek olarak bir de spor valisi haline dönüştürmek tercih edilmiştir. Yalnızca spor işine memur edilmiş bir Spor Valisi ile asli işi içerisinde sporun yönetimi olmayan valinin, ildeki tüm spor organizasyonun başı konumuna getirilmesi arasındaki olası performans farkları tahmin etmesi zor olmayan sonuçlar doğuracaktır. Görevi ve yetkinliği spor olmayanların spor yaptırmak ile görevlendirilmesi, hem de tüm yurt çapında bu yöntemin uygulanması içi boş bir teşkilatlanma sağlayacaktır. Bu durum, 1933 yılında bir cami imamının köyün çocuklarına spor yaptırdığı fotoğrafın benzeri bir durumu, 1939 sonrasında yaratmıştır.

[68] **A.e.**

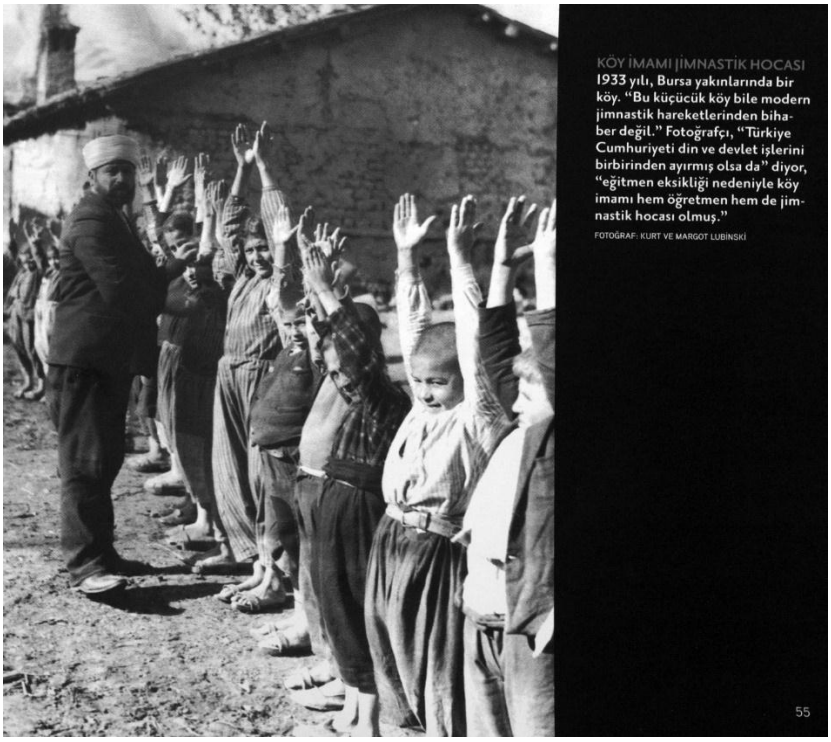

Resim 3.1: Köy İmamı Çocuklara Jimnastik Hareketleri Yaptırıyor (1933)

Kaynak: "Görmediğimiz Türkiye"**, National Geographic** Türkiye, 10.yıl özel, Fotoğraf albümü, s.55.[69]

Bizzat bireye ve topluma temas edecek, yerel düzeyde onların bedensel faaliyetlerini düzenleyerek hayatı şekillendirecek temsilciler olarak valilerin belirlenmesi, bu maddenin kısmen biyopolitik bir anlam taşımasının nedenidir. Bir bölgede kamu yönetimi silsilesi içerisinde iktidarın en üst otoritesi kimse, spor hayatınınki de o olmuştur.

> "Madde 11 – Bölgelerde beden terbiyesi ve spor işlerile meşgul olmak üzere valilerin mesuliyeti altında bölge beden terbiyesi direktörü ile o bölgede tatbik edilmekte olan spor nevilerinin alakadar federasyonlarla mütenazır olarak, her biri için valinin seçeceği ve beden terbiyesi genel direktörlüğünün tasdik edeceği birer ajandan terekküp eden heyetler bulunur."[70]

[69] *Diem'in tavsiyelerinin aksine spor işi hep bir görev eklemesi şeklinde organize edilmiş ve ihtisaslaşmış personel ve yönetici yokluğu başarısızlığın en önemli nedenlerinden olmuştur.*

[70] Ergeneli, Tuna, **Beden Terbiyesi Mevzuatı,** s.8

Bu madde teşkilatın merkez yapısının yerel teşkilata da uygulanmasıdır. Merkezde sporun yönetimi nasıl bir bürokrasi sürecinde gelişiyorsa, yerelde de aynı bürokrasi sürecinde gelişmesi sağlanmıştır. Başbakanın merkezi yetkileri gibi ilgili spor bölgesinde, yani ilde de vali tek yetkili konuma erişmiştir.

> "Madde 12 – Lüzum görülecek vilayetlerde beden terbiyesi işlerile meşgul olmak üzere birer beden terbiyesi direktörü ve maiyetinde lüzumu kadar memur bulunur."[71]

Her ilde valinin, günlük diğer işleri arasında bu işi hakkını vererek üstlenemeyeceği ihtimali de göz ardı edilmemiştir şeklinde yorumlanabilecek bu maddeye göre lüzum görülürse bir ilde beden terbiyesi direktörü bulundurabilmenin yolu açılır. Carl Diem'in tavsiyesinin aslında tamamen kulak ardı edilmediği, belki de Diem'in raporunda öngördüğü spor kadrosunu kurabilecek ekonomik kapasitede olmayan devlet akılsallığı mecburen bu işi valilere vermek zorunda kalmış olabilir. Fakat yine de sporun çokça yapıldığı, ya da nüfusun yoğun olduğu illerde vali yerine bölge spor direktörü olabilir maddesi Diem'in planına aralanmış açık bir kapıdır.

> Kulüpler, gruplar
>
> "Madde 13 – Gençlerin beden terbiyesi ve sporu bu kanun ile kurulacak ve bu kanun hükümlerine intibak ettirilecek olan kulüpler ve gruplar vasıtası ile yaptırılır.
>
> Mektep ve kışla dışında elli ve daha çok beden terbiyesi mükellefiyeti çağında yurddaş bulunan köy, kasaba, şehir ve münferid mahallerde kulüb, elliden az yerlerde spor grupları kurulur.
>
> Beden terbiyesi mükellefiyeti çağında yurddaş sayısı beş yüzden fazla olan kasaba ve şehirlerde her kulübe beş yüzden fazla ve iki yüzden noksan düşmemek şartile kasaba ve şehir kulüpleri tesis olunabilir. Bu kulüplerin ve grupların imkan ve lüzumuna göre tesisi ve kulüplerin bu kanun hükümlerine göre, tevhidi, tefriki ve feshi genel direktörlüğün göstereceği lüzum üzerine İcra Vekilleri Heyetince kararlaştırılır." [72]

---

[71] **A.e.**
[72] **A.e.** s.8-9

Buradaki kulüpler, temel amacı mükellefiyet esaslarını tatbik etmek olan birimlerdir. Birinci gelen tekler değil, sportmen kitleler yetiştirmek isteyen devlet akılsallığının kendi tahayyülündeki kulüpleri oluşturma çabasının kanun haline gelmiş şeklidir. Bu madde açık biçimde madde 4 hükümlerinin uygulanışı ile ilgilidir. 1964 yılında anayasa mahkemesinin dördüncü maddeyi iptal ederken on üçüncü madde üzerine de görüşmüş olması ve bu bağlantıyı vurgulaması iki madde arasındaki açık bağlantıyı destekleyici bir unsurdur.

Devlet akılsallığı bu madde ile aslında kanun çıktığı anda tüm spor kulüplerini feshetmiştir. Çünkü ilk cümlede dediği gibi yeni dönemin kulüpleri iki şekilde var olacaklardır:

1-Bu Kanun ile Kurulanlar,

2-Bu kanuna intibak ettirilenler, yani devletin "uygun gördüğü" kulüpler.

> "Madde 14 – Halkevleri kendi mensuplarına ve arzu edenlere kapalı veya açık salonlarda beden terbiyesi genel direktörlüğü ile müşterek olarak tertib edilecek programlara göre jimnastik, eskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve milli rakıslar gibi beden terbiyesi hareketlerini yaptırabilirler." [73]

Kanunun 14. maddesi Halkevleri'nin rolünü belirleyen ve üzerinde Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün hakimiyetini sağlamayı hedefler. Çalışmalarınızı durdurmuyoruz fakat yalnızca Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü ile ortak düzenlenecek programlara göre faaliyette bulunabilirsiniz denmektedir. Bu durum açık bir otorite sağlama hamlesidir. 1932'yılından itibaren spor faaliyetlerinin büyük ölçüde öncülüğünü üstlenen Halkevleri spor kollarının faaliyet alanı kısıtlanıyor, 1938'den sonra eğer Direktörlük uygun görürse faaliyet programlarına devam ediyordu. Uygulamada bu durum Halkevlerini yalnızca sportif açıdan bir alışkanlık yaratma merkezi olma rolüne hapsediyordu. Son beş altı yılda ülke çapına yayılmış şubeleri sayesinde örgütlenmesi, üye yapısı, katılımcıları ve tesisleriyle Halkevleri,

[73] **A.e.** s.9

ikili bir yapı oluşturma tehlikesiyle Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü tarafından kontrol altına alınmaya yahut pasifize edilmeye çalışılmıştır. Yeni kanunun en üst uygulayıcısı olan yeni kurum, kendi kurumsal yapılanmasını oluşturmak ve yurt geneline yayılmak için ilk önce kendine rakip olabilecek diğer yapıyı çözmeyi düşünmüştür. Fakat ilerleyen zamanda beden terbiyesi hamlesinin yönetimsel açıdan istediği etkili bir yayılma gerçekleştiremediği için Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü ve yöneticileri en sert eleştirileri de tam bu noktadan alacaktır. [74]

> Vilayetler istişare heyetleri
>
> "Madde 15- Vilayet istişare heyeti valilerin riyasetinde bölge beden terbiyesi direktörü, kültür direktörü, mahalli askeri kumandanı veya vekil edeceği zat, sıhhat müdürü, umumi meclisce her yıl içinde seçilecek bir daimi encümen azası, belediye reisi ve merkezdeki lise veya orta okul beden terbiyesi öğretmeni ve vilayet merkezlerinde sporda bilgisi ve ihtisası ile tanınmış vali tarafından seçilecek 2:4 zattan terekküp eder."[75]

Carl Diem'in raporundaki gibi bir spor örgütlenmesinin gerçekleşmediğinin kanıtı niteliğindeki bu maddeye göre spor ayrı bir teşkilatın içinde yönetiliyor gibi gözükse de aslında yerel yönetimlere verilen ek bir görev şeklinde kamu yönetimi içerisine yerleştirilmiş oluyordu. Heyeti oluşturan unsurlar göz önüne alındığında ilin mülki amiri, kültür amiri, askeri amiri, sağlık amirinin varlığı aslında sporun araçsallaştırılmasındaki kavramların kişileşmiş şekli gibi bir kombinasyon karşımıza çıkar. Beden terbiyesi çerçevesinde gençlik meselesi bir kültür meselesi, bir sağlık meselesi ve aynı zamanda her şeyden önce bir askere hazırlık meselesidir.

Muhasebe müdürünün kanunun bu maddesine düştüğü not önemlidir. Ergeneli *vilayet istişare heyetlerine dahil memur üyelere "hakkı huzur" verilmeyeceğinin 01.02.1940 tarihli tamim ile* tebliğ edildiğini belirtir. Bu demek oluyor ki istişare heyetinde görevlendirilmiş bir devlet memuru bunun için ek bir

---

[74] Nurullah Candan, Tanju Bağıran, "Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye'de Sporun Erken Dönem Öyküsü", **Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,** Temmuz, no.3, 2010, s.30.
[75] Ergeneli, Tuna, **Beden Terbiyesi Mevzuatı,** s.9.

görev ücreti almayacaktır. Yani ilin sağlık müdürü için beden terbiyesi istişare heyetinde olmak maaş karşılığı yaptığı işinin bir parçasıdır.

Bir il sağlık müdürünü spor işleriyle meşgul kılmak ve bunu ek bir gelir elde etmeden yapmasını istemek o sağlık müdürünün bu göreve bakış açısını ne düzeyde etkiler? Spor bürokratları ve devletin spor memurları kadrosunu tesis etmek yerine devlet memurları kadrosuna ek iş olarak sporu vermek yönteminin bir parçası olan bu madde, kanunun başarıya ulaşamama nedenlerindeki organizasyonel nedenler biridir. Aslında pratikte kanun, bu maddesi ile yeni bir mükellefiyet türü yaratmıştır: Memura ek görev mükellefiyeti.

Bu ve bunun gibi memurları görevlendiren maddeler de mükellefiyet kabul edilebilir. Bu kanun yalnızca sporu yapacak olanlara değil bu işin organizasyonunda yer alan memurlara da "mükellefiyet" zincirleri oluşturmuştur. Bir vatandaşın beden terbiyesi aktivitesi yapmaya mükellef olduğu kadar bir devlet memuru da aslında işi olmayan başka bir işi yapmaya mükellef kılınmıştır. Kanunu uygulamada başarısız kılanın mükelleflerin beden terbiyesi aktivitelerine katılma konusundaki isteksizliği değerlendirirken memurların da o işe memur edilmeleri konusundaki istenç düzeyleri hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir.

> "Madde 16 – Kaza istişare heyeti kaymakamın reisliği altında maarif memuru, askerlik şubesi reisi, belediye reisi, hükümet doktoru, okul beden terbiyesi öğretmeni, kazada spor bilgisi ve ihtisası ile tanınmış kaymakam tarafından seçilecek birer zattan terekküp eder." [76]

Bir önceki maddenin daha küçük bir birimdeki şeklini belirler. Kombinasyon ve yapı aynıdır. Yine aynı alanları temsil eden en yetkin kişileri içeren bir heyet kurulması emredilmiştir.

[76] **A.e.**

> "Madde 17 – Nahiye istişare heyeti, nahiye müdürünün reisliği altında belediye reisi yoska merkez muhtarı, nahiye merkez okul başöğretmeni ve kaymakamın seçeceği sporda bilgili veya ilgili iki zattan terekküp eder.
>
> Köy istişare heyeti vazifesi köy ihtiyar heyetine verilmiştir."[77]

Bu madde daha sonra oluşturulan nizamnamenin 46.maddesi ile tamamlanmış ve köy ihtiyar heyetine beş görev verilmiştir. Bunlardan beşincisi *konuya hakim kişiler için üst makamlara teklif yapmak*tır. Yani bölgede kimin spordan anladığını en iyi bilen yine oranın insanıdır düşüncesiyle "siz bize bildirin biz de değerlendirelim" diyerek bir sistem kurulmaya çabalanmıştır.

Yerleşim biriminin çapı küçüldükçe heyeti oluşturan alanlardan feragat söz konusudur. Bunun nedeni az nüfsulu yerlerde ilgili alanda uzman bir kişi bulmanın güçlüğüdür. Fakat her yerde bir öğretmen mevcuttur. Devrimin aktarıcıları olan öğretmenler, daha büyük yerleşim birimlerindeki kültür, sağlık ve askeri temsilcinin tamamını sembolize etmektedir.

İleride beden terbiyesi görevinin tamamıyla Maarif Vekaleti'ne verilmesinin sebeplerinden biri de bu olabilir. Devlet, spor bürokrasisi ve yönetici kadrosu yaratmak yerine mevcut kamu yönetimi içerisinde ek görevlerle bu işi kotaramayınca, halihazırda tüm ülkeye, köylere kadar yayılmış olan "öğretmen" kadrosu üzerinden bu işi daha sağlıklı yapabileceğini düşünmüş olabilir. Çünkü temel mesele, teşkilatçılıktır. Eğer ülkenin dört bir yanında teşkilatlanmış ve iyi işleyen bir sisteminiz varsa, ki bu o dönem için Maarif sistemidir, beden terbiyesi meselesini diğer tüm gençlik terbiyesi meselesi içine ekleyerek öğretmenlere yüklediğinizde yurt çapına yayılan bir etki yaratmak daha olası hale gelir. İşte dönemin devlet akılsallığında kanunun uygulayıcılığının BTGD'den Maarif Vekaleti'ne geçişinin arkasında bu düşünce yatmaktadır.

---

[77] **A.e.**

> "Madde 18 – Vilayet, kaza, nahiye istişare heyetlerinin vazife ve salahiyetleri nizamname ile tayin olunur. "[78]

Madde 9'da Merkez İstişare Heyeti'nin görev ve sorumlulukları bizzat kanunun kendisiyle belirlenmişti. Fakat il ve daha küçük yerleşim birimlerinde oluşturulacak heyetlerin görevlerinin nizamname ile belirleneceği bu madde ile garanti altına alınmıştır. Bunun nedeninin kanunda daha fazla detaya girmeme çabası olduğu düşünülebilir.

> "Madde 19 – Beden terbiyesi genel direktörlüğünün ve ona bağlı teşkilatın gelirleri:
>
> a) Umumi bütçeden ayrılacak tahsisat
>
> b) Vilayet hususi idare bütçelerine bir sene evvelki nakdi tahsilat yekünlarının yüzde ikisi nisbetinde konulacak tahsisat,
>
> c) Geliri elli bin liradan fazla olan belediyelerin bir sene evvelki tahsilat yekünlarının yüzde dördü,
>
> d) Her nevi spor müsabakaları ve müsamereler hasılatile diğer çeşitli gelirler,
>
> e) Teberrulardır.
>
> (b) ve (c) fırkalarındaki gelirlerden yüzde sekseni münhasıran mahallin beden terbiyesi saha ve tesisinin vücuda getirilmesine, geri kalan yüzde yirmisi de yine mahallin diğer beden terbiyesi teşkilat ve faaliyetlerine ve gerekli spor malzemesi tedariki masraflarına, genel direktörlüğün direktiflerine göre tahsis olunur.
>
> Mahalli idare ve belediyeler bütçelerinde mecburi hizmetler faslına bu tahsisatı koymazlarsa bütçelerini tasdika salahiyettar makamlar tarafından resen konulur.
>
> Köy bütçelerine vilayet umumi meclisi kararile münasip nisbette bir spor tahsisatı valiler tarafından koydurulur." [79]

---

[78] **A.e.**
[79] **A.e.**

Kanun konusunda hep konuşulan ve tartışılagelen mükellefiyet meselesinin çapı, vatandaşın spor yapma mükellefiyeti boyutunda olmuştur. Göz ardı edilen ve bu kanun içerisinde var olan farklı mükellefiyet türlerinden birini yaratan da bu maddedir. Bu madde, belediyelere ve yerel yönetimlere spor bütçesi mükellefiyeti getirtmiştir. Artık her belediye, her yerel yönetim, kanunun emrettiği sınırlarda bir bütçeyi spora ayırmak "zorundadır". Köy bütçelerinde dahi bu mükellefiyet geçerli kılınmıştır. Özellikle *(...) mecburi hizmetler faslına bu tahsisatı koymazlarsa bütçelerini onaylamaya yetkili makamlar tarafından zorla konulur* ifadesi bu zorunluluğun ciddiyetini göstermesi bakımından önemli bir ifadedir.

> "Madde 20 – Genel direktörlük bütçesi genel direktörlükçe hazırlanır ve İstişare heyetinin tetkikinden geçirildikten sonra Başvekil tarafından B.M. Meclisine arzolunur.
>
> Kulüplerin bütçeleri, kendi nizamnamelerine göre tanzim edilir. Bunların gelir ve masrafları ve hesap usulleri genel direktörlüğün teftiş ve murakabesine tabidir."[80]

Bütçe düzenleyici maddelerden biridir. Millet Meclisine sunulacak bütçenin Genel Direktörlük tarafından hazırlanması kurumun ve ülke sporunun ihtiyaçları doğrultusunda belirleyici olanın Direktörlük olduğunu gösterir. Yani devlet, spor kurumuna bir bütçe rakamı belirlemez, kurum kendisi bu rakamı belirler, teklife sunar, devlet bu sunulan rakamı uygun görür (ya da görmez). Meclise arz edilen kurum bütçesi, kurumun varlığı konusunda kritiktir. Öyle ki 1942 bütçe görüşmelerinde şiddetli eleştiriye uğrayan kurumun bütçesi uygun görülmemiş ve kanunda yapılan değişiklik ile Maarif Vekaleti, spor kanununun uygulayıcısı konumuna gelmiştir.

[80] **A.e.** s.9-10

> "Madde 21 – Memur ve işçi sayısı beş yüzden fazla olan müesseseler, fabrikalar, ticaret evleri ve sair kurumlar kendi memur ve işçilerine beden terbiyesi yaptırmak için genel direktörlüğü teklifi ve istişare heyetinin kararı üzerine İcra Vekilleri Heyeti tarafından verilecek karara göre jimnastik salonu, spor alanı, yüzme havuzu ve saire gibi tesisleri yapmağa ve uzman beden terbiyesi öğretmeni veya antrenör tutmağa mecburdurlar."[81]

Madde 21, bu kanunun yarattığı bir başka mükellefiyet türüdür. Vatandaşın spor mükellefiyeti (madde 4), memura ek görev mükellefiyeti (madde 15), belediye ve yerel yönetimlerin bütçe mükellefiyetinden (madde 19) sonra dördüncü olarak müesseselerin ve kurumların spor tesisi ve antrenörü mükellefiyeti vücuda getirilmiştir. Kapasitesine göre müessese ve kurumlar, artık belli oranda spor alanı ve eğitmeni bulundurmaya *mecbur* tutulmuşlardır.

> "Müttefik hükümler
>
> Madde 22- Beden terbiyesi işleri kışlalarda milli Müdafaa Vekaleti, Ceza evlerinde Adliye Vekaleti, Okullarda Maarif Vekaleti ve Maarif Vekaletine bağlı olmayan okul ve müesseslerde merbut oldukları vekaletler tarafından beden terbiyesi genel direktörlüğünce tesbit edilecek esaslar dairesinde tanzim ve takip olunur.
>
> Bu maksatla işbu ilgili vekaletlerde beden terbiyesi işlerile meşgul olmak üzere birer beden terbiyesi direktörlüğü kurulur." [82]

Bu maddenin amacı hiçbir genç vatandaşı, daha doğru ifadeyle mükellef kabul edilen hiçbir vatandaşı açıkta bırakmayacak bir düzenleme ile kontrol altına almaktır. Cezaevindeki bir genç dahi spor yapmak ile mükelleftir. Bulunduğu yerin sorumluluğu kimdeyse, yani bir mükellef öğrenciyse Maarif Vekaleti, mahkumsa Adliye Vekaleti, o gence spor yaptırmakla sorumludur. Böylelikle adı zikredilen bakanlıklar da mükelleflere spor yaptırmakla mükellef kılınmaktadır.

Maddenin altında yazan ve bakılması tavsiye edilen Nizamname maddelerinden anlaşıldığı kadarıyla da bu maddenin özü, kanunun 4.maddesindeki

---

[81] **A.e**. s.10
[82] **A.e.**

zorunluluğa istisna bazı durumları açıklar ve bu istisnaları da bir kural altına alır. Böylelikle sporu "mecbur" tutma konusunda kimseyi açıkta bırakmamayı hedefler.

Kanunun yirmi ikinci ve nizamnamenin onuncu maddesinde düzenlenen kışlalarda, okullarda ve cezaevlerinde spor konusunun yetkilisi belirlenmiştir. Bu yetkili birimlere rağmen doğrudan genel direktörlükle bağ kurmaya çalışılması ya da dış paydaş olarak nitelenebilecek diğer kurumların spor işlerinin yetkili birimlerinin de kimi durumda birçok gereksiz evrak işlemini Genel Direktörlüğe gönderip iş yükü yarattığı 9-5-1940 tarihli bir yazıdan anlaşılır. Ergeneli ve Tuna'nın hazırladığı Beden Terbiyesi Mevzuatı içeriğindeki Tescil, Lisans, İntibak başlığında sınıflanmış bu yazıda daha önce Beden Terbiyesi Bölgelerini kendilerine merci tanıyan bu kurumların "*1 Haziran 1940'tan itibaren her konuda mensup oldukları vekaletleri merci tanımaları"* hususu belirtiliyordu.[83] Yine aynı yazıda ilgili vekaletlerden de *bunlara ait muamelatı Genel Direktörlüğe göndermemesini* arz ve rica ediyordu. Öz bir anlatımla, 22.maddede belirtilen mükellefler artık bölgeleri değil tamamen ilgili Vekaletleri kendilerine merci tanımalı, bu vekaletler de kendi işlerini kendi hallederek-yöneterek, Genel Direktörlüğe herhangi bir şey aktarmamalıydı.

> "Madde 23- Bulundukları merkezin beden terbiyesi amirlerinin vesikalarını taşıyan ve en az beş kişilik bir grup halinde spor hareketlerine veya müsabakalarına katılmak üzere seyahat eden sporcular Devlet nakil vasıtalarında mer'i tarifeler üzerinden yüzde elli tenzilatlı ücretle seyahat ederler."[84]

Mükellef olmayı avantajlı kılacak tek kanun maddesi budur. Buna rağmen amacının mükellefiyeti cazip kılmak ve gençlerin ilgisini çekmek olduğu düşünülmemelidir. Çünkü bu seyahat indirimi tüm seyahatlerinde değil yalnızca spor müsabakası için gittikleri ve bölge beden terbiyesi amirinin izni olduğu şartlarda geçerli bir indirimdir. Yani mükellefleri, müsabakaya gitmekle mükellef kıldıklarında seyahatlerini daha uygun hale getirerek maddi yükümlülüğü

[83] **A.e.** s.428-429.
[84] **A.e.,** s.10

kolaylaştıracak bir uygulamadır. Akla gelen ilk soru şudur: Peki o halde bir mükellef, gitmesi gereken spor müsabakası için indirimli de olsa bir bilet parası ödemek zorunda mıdır? Çünkü bu madde aslında bir indirim maddesi iken öte yanda içeriğinde bu sorunun cevabını "evet" yapan bir maddedir.

> "Madde 24- Beden terbiyesi genel direktörlüğünün bütçesi müsait olduğu zaman gerek beden terbiyesi genel direktörlüğü teşkilatına ve gerek orduya ve Maarif Vekaletine lüzumu olan yüksek vasıflı beden terbiyesi ve spor öğretmenleri ile antrenör ve monitörler yetiştirmek ve beden terbiyesi ve sporun sıhhi ve teknik kavaidini tesbit ve sporcuların sıhhi kontrolleri işini tanzim etmek üzere Ankarada bir (Beden Terbiyesi Yüksek Enstitüsü) kurulacaktır."[85]

Spor yaptıracak tesis konusunda özellikle Anadolu'nun küçük şehirlerinde ciddi eksiklikler varken bu madde göstermektedir ki spor mükellefiyeti işine, o sporu yaptıracak vasıflı eğitmenler olmadan girişilmiştir. Çok basit bir soru akla gelir, bir mükellef olduğumuzu düşünelim, kanun gereği spor yapmak zorundayız, hem de haftada iki kez. Nerede yapacağız ve bize o spor hareketlerini kim yaptıracak?

Beden Terbiyesi Yüksek Enstitüsü'nün kanundan çok uzun yıllar sonra kurulmuş olması, kanunun uygulanma kapasitesini oldukça düşüren asli unsurlardan biridir. Nedenleri üzerine tartışma açık olsa da ortada çok ciddi bir sıralama hatası vardır. Eğiticileri yetiştirmeden spor yapma zorunluluğu getirmek su tesisatı döşemediğiniz bir daireye kullanışlı bir banyo inşa edip evin sakinine orda yıkanabileceğini söylemekten farksızdır. Orada yapılacak yıkanma aktivitesi ancak taşıma su ile mümkün olabilecektir. Türk siyasal hayatında spor mükellefiyeti meselesi de açılan kısa süreli antrenör kursları ile idare edilmeye çalışılmış, taşıma su ile değirmen döndürmeye çabalanmıştır.

---

[85] **A.e.** s.10

> "Madde 25 – Hususi teşebbüslerle beden terbiyesi ve spor talimleri yapmak maksadile açılacak mektep, salon ve enstitüler genel direktörlüğün müsaadesine ve Devlet kontrolüne tabidir.
>
> Bunların genel direktörlüğe bağlı teşekküllere kanun ve nizamların verdiği hak ve muafiyetten istifade edebilmeleri için bu kanun ve nizamlarının hükümlerine uymaları şarttır."[86]

Madde 13 ile birlikte düşünülmesi gereken bir kanun hükmüdür. Devlet, madde 13 ile tüm kulüpleri sıfırlayarak kendi sistemini boş bir sayfa olarak ortaya koymuş ve ancak kendi sistemine uyan kulüplere varlık şansı tanımıştır. Bu madde ile de varlık şansı tanıdığı bu kulüplerin "denetim" mekanizması haline gelmiştir. Devlet akılsallığının kulüplere "sistemin içinde kalmak istiyorsanız şartlar bunlardır" dayatmasının kanunlaşmış halini madde 25 sunmaktadır.

> "Madde 26 – Bu kanunun tatbik şekilleri bir nizamname ile tesbit olunur.[87]
>
> Muvakkat madde 1 – Beden terbiyesi genel direktörlüğünün ilk senesi teşkilat kadrosu, verilecek tahsisata göre İcra Vekilleri Heyeti kararile tespit olunur.
>
> Muvakkat madde 2 – Bin dokuz yüz otuz sekiz mali senesi hususi idare ve belediyelerin beden terbiyesi ve spor işleri için bütçelerine koydukları tahsisat yüzde iki ve yüzde dört kaydına tabi olmadan aynen verilir.
>
> Muvakkat madde 3 – (Türk Spor Kurumu) nun bütün malları hukuk ve vecibeleri beden terbiyesi genel direktörlüğüne intikal eder.
>
> Bu kurumda elyevm çalışmakta olan memur ve müstahdemler tercihan yeni teşekküle alınırlar. Alınmayanlara beher hizmet senesi mukabilinde bir aylık hesabile tazminat verilir."[88]

Muvakkat madde 1 ile yeni kurumun çalışanlarının nasıl belirleneceği, muvakkat madde 2 ile mevcut bütçe yılında belediye ve yerel yönetimlere uygulanan

---

[86] **A.e.,** s.10
[87] **A.e.,** s.10
[88] **A.e.,** s.10-11

bütçe mükellefiyetinin uygulanmayacağı, muvakkat madde 3 ile de BTGD'nin aslında TSK'nın hukuki devamı olduğu karara bağlanmıştır.

Son cümle ise tıpkı madde 13 ile kulüplerin sıfırlanması ve kanuna uyan kulüplerin intibak edeceği ve tanınacağının söylenmesi gibi, eski kurumun memurlarının tercihen alınacağını söylemek, aslında teknik olarak başta hepsinin işten çıkarıldığını kabul etmektir. Devlet, muvakkat madde 3 ile kendinden önceki spor kurumunun tüm mallarını üzerine geçiriyorken memur ve çalışanları için aynı şeyi yapmamıştır.

> "Madde 27 – Bu kanun neşri tarihinden muteberdir."[89]
>
> "Madde 28 – Bu kanun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur." [90]

Kanun incelenirken, sporun politik tarihi açısından dördüncü maddede geçen beden terbiyesi mükellefiyeti en dikkat çekici unsur olsa da, bu kanunda göz ardı edilmemesi gereken ve mükellefiyet kavramı altında incelenecek iki farklı nokta daha vardır. Bunlardan birincisi 19.maddede yerel yönetimlere, 21.maddede ise fabrika ve iş yerlerine yüklenen spor bütçesi mükellefiyetleridir.

Madde 19 aslında Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü ve ona bağlı teşkilatların gelirlerini düzenler. Bu gelirler arasında kendi yönetim hiyerarşisi içinde bulunmayan il özel idareleri ve belediyelere de "mükellefiyet" yükleme yoluyla bütçeden pay ayırma şartı koyarak elde edeceği geliri de sayar. İl özel idareleri için bu rakam, bir sene önceki nakit tahsilat toplamlarının yüzde ikisi kadar iken, geliri elli bin liradan fazla olan belediyeler için bir sene önceki tahsilat toplamlarının yüzde dördü kadardır. Yalnızca yıllık bütçeden ne kadar pay ayrılacağına değil bu ayrılan payın nasıl kullanılacağına da kendi karar veren kanun, maddenin devamında, ayrılan payların yüzde sekseninin spor sahası ve tesis yapımına, geri kalan yüzde yirminin ise spor malzemesi alımı başta olmak üzere muhtelif spor harcamalarına yapılmasını

[89] **A.e.**
[90] **A.e.**

emreder. Peki ya belediyeler ve il özel idareleri bu hükme uymazlarsa ne olur? Yanıt yine aynı kanun maddesinde karşılık bulur:

> "Mahalli idare ve belediyeler bütçelerinde mecburi hizmetler faslına bu tahsisatı koymazlarsa bütçelerini tasdike salahiyettar makamlar tarafından resen konulur"[91]

Kanunun en çarpıcı cümlelerinden biri budur. Yalnızca günümüze kadar uzanan, spor yönetiminin yapısal sorunları anlamak için değil Türkiye kamu yönetimi tarihi ve geleneğini de anlamak için kayda değer bir örnek durum ortaya çıkaran bu ifadeler merkezin gücünü ve aslında Beden Terbiyesi Direktörlüğü'nün ne kadar arkasında olduğunu göstermektedir. Beden Terbiyesi Kanunu, kendi güdümünde olmayan diğer kamu birimlerine önce mükellefiyet getiriyor, ardından da eğer "rıza" göstermezseniz o zaman bu iş "zorla" olur diyordu.

Merkezi otorite, beden terbiyesinin önemini, vatandaşa olduğu gibi kendi kurumlarına da öğretmeye ve benimsetmeye kararlıydı. Bu kararlılıktan payını alacak olan fabrika ve işyerlerinin mükellefiyetleri ise madde 21 ile düzenleniyordu. "*Memur ve işçi sayısı beş yüzden fazla olan müesseseler, fabrikalar, ticaret evleri ve sair kurumlar kendi memur ve işçilerine beden terbiyesi yaptırmak için genel direktörlüğün teklifi ve istişare heyetinin kararı üzerine İcra Vekilleri Heyeti tarafından verilecek karara göre jimnastik salonu, spor alanı, yüzme havuzu vesaire gibi tesisleri yapmağa ve uzman beden terbiyesi öğretmeni veya antrenör tutmağa mecburdurlar.*"[92]

Beden Terbiyesi Kanunu'nun 21.maddesinde belirtilen ve bir başka mükellefiyet türü ile işçi sayısı 500'den fazla olan kurum ve fabrikalara getirilen zorunlu spor alanı yapma ve antrenör bulundurma konusunda Temmuz 1940'ta harekete geçiliyordu. Kanunun emrettiğini fiiliyatta uygulamak adına, ilgili kanun maddesine ve 05.04.1940 tarihinde gönderilen genelgenin icabını uygulatmak adına,

---

[91] **A.e.** s.9

[92] **A.e.,** s.10. Ayrıca bu maddeler ile ilgili ileriki yıllarda yazılacak genelgeler ve talimatlar yine aynı sayfanın birinci dipnotunda belirtilen bölümlerde bulunup incelenebilir.

merkezi teşkilat, valilere, tanıma uyan fabrikalara gerekli tebligatın yapılmasını arz ediyordu. 08.07.1940 tarihli ve *"İşçi yekunu (500) den fazla olan Fabrika ve Müesseselerin vücude getirecekleri Spor saha ve tesisleri hakkında"* [93] konulu bu yazıda merkez teşkilat, tebligatta belirtilecek spor alanlarının ne/nasıl olacağını, ölçüleri ile birlikte belirtiyordu. Buna göre 500 işçiden fazla çalıştıran müessese ve fabrikalarda, belirli standartlarda, gerektiği durumlarda ihtiyaç kadar basketbol, voleybol ve futbol sahası da eklenecek büyüklükte koşu ve atletizm pisti, kapalı bir jimnastik salonu, bir açık yüzme havuzu ile kapalı atış poligonu bulundurmak zorunlu hale gelmiştir. Deniz kenarında olan ve yüzme için yeterince büyük bir su kaynağına ulaşabilecek konumda olan müesseseler yüzme havuzu yapmaktan muaf tutulmuştur.

Uygulamadaki başarı ya da başarısızlık bir kenara bırakılacak olursa aslında mükellefiyet kavramı, devlet merkezli spor yönetiminin tasnif ve sayısal veri araçlarından biri olmuştur. Kimlerin bedenleri hedeflenecek sorusuna verilen yanıt "mükelleflerin" olmuş ve mükellef tanımı aslında bedeni, beşeri bir sermaye olarak görülen kitlenin özellikleri ve tanımına eşitlenmiştir. Kanunun 13.maddesinde bu açıkça görülebilir. Coğrafi düzlemde bir örgütlenmeye giderken bir bölgedeki "mükellef" sayısı, oradaki kulüp sayısı üzerinde belirleyici olacak, dolayısıyla da hangi bölgede kaç kulüp olması gerektiği yine mükellef niceliği üzerinden hesaplanacaktır. Bu bakımdan mükellef, spor yapması zorunlu tutulan birey olarak görüldüğü kadar aynı zamanda hizmet götürülmesi planlanan birey olarak hesaplanacak bir veri unsurudur.

4235 sayılı yasayla Beden Terbiyesi Kanunu'nun birinci maddesi değişir. 29.05.1942 tarihinde kabul edilen ve 03.06.1942 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren yeni yasaya göre artık Türkiye Cumhuriyeti'nde gençlerin beden terbiyesinden sorumlu kurum Maarif Vekaleti olur. Bu noktada sorulacak pek çok soru vardır. "Neden Maarif Vekaleti" sorusu bunların başında gelmektedir. Ayrıca eğer Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün kurucu kanunu olan bu kanunun birinci maddesi değişiyor ve artık Maarif Vekaleti sorumludur

[93] **A.e.,** s.566-567

deniyorsa aslında Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü de bu kanunun bizzat kendisi de işlevini yitirmiş ve sona ermiştir denilebilir mi?

Kurthan Fişek kanunun sona erişini fiilen Recep Peker Hükümeti'nin programına, hukuken de 1964 tarihli Anayasa Mahkemesi kararına dayandırır. Daha doğru bir ifade ile aslında sona eren, kanunun getirdiği zorunlu beden eğitimi aktiviteleridir. Fişek 1938 – (1946) 1964 yılları arasını "*seferberlik, mükellefiyet ve devlet mülkiyeti yılları"* olarak tanımlar.[94] Fişek, 1964 yılında kanunun hukuken sona erişini mükellefiyet ile kanunu eşitlediği için yapmıştır. Fakat kanun hukuken 1964 yılında değil 1986 yılında sona ermiştir. Başbakan Turgut Özal imzasıyla TBMM Başkanlığı'na "öncelik ve ivedilikle" görüşülmesi notu eklenerek sunulan "Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı"nın gerekçe yazısı, bize 1938 Beden Terbiyesi Kanunu'nun hukuken devam ettiğini gösterir. Bu yeni kanun tasarısı da eski kanunun yerini alacağı için ilgili yeni kanunun kabulü, eski kanunun hukuken sona ermesi manası taşır. Gerekçe yazısının konu ile ilgili ilk iki paragrafı şu şekildedir:

> "Genel Gerekçe
>
> Spor temel olarak, ferdin bedeni yeteneklerini artırması ve kuvvetlendirmesi yanında; toplu yaşayış, anlaşma, kaynaşma, arkadaşlık duygularını ve yurt sevgisini geliştirme, insanı kötü alışkanlıklardan koruma, disiplini sağlama, sportmenlik ruhunu ve davranışlarını geliştirme fonksiyonları kazandırır.
>
> 1938 yılında kabul edilen 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu; sportif faaliyetlerin yürütülmesi ile ilgili olarak, tüzük ve çok sayıda yönetmeliklerle donatılmış olmakla birlikte, kanunun dört maddesinin Anayasa Mahkemesince iptal edilmiş, altı maddesinin ise uygulanamamış olması; ayrıca, değişen sosyal, kültürel ve ekonomik şartlar, yeni bir kanun çıkarılması gereğini ortaya koymuştur. "[95]

---

[94] Fişek, **Spor Yönetimi,** s.309.

[95] **3289 Sayılı Kanun ile İlgili Komisyon Raporu, (**Çevrimiçi) https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c029/tbmm17029106ss0440.pdf 12.06.2018.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İKİ SÜRELİ YAYININ ANALİZİ VE KANUN SONRASI DÖNEM

Bu bölüm iki süreli yayını merkeze alarak ve bu yayınların süreç içerisindeki rolünü tartışarak oluşturmanın hedeflendiği sivil toplum algısı ile süreçte yazılı basının rolünün analizinden oluşmaktadır. Erken cumhuriyet dönemi anlatılarında sıkça başvurulan Ülkü Dergisi gibi bir kaynak yerine Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi ile Stad Gazetesi'nin bu çalışmada seçilmesinin iki temel nedeni var. Birincisi Beden Terbiyesi Kanunu döneminin öncülü olsa da, kanun döneminde Halkevleri'nin yayın organı olan Ülkü Dergisi'nin içeriği, ilgili dönemi açıklamada, bu çalışma özelinde, yetersiz kalmaktadır. Seçilen yayınlar ise tam olarak dönemi açıklamakta ve kanunun uygulanışı üzerine çokça yazı içermektedir.

İkinci temel neden ise bu iki yayının bir kontrast oluşturacak biçimde birbirinin zıddı oluşudur. Şöyle ki Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi, Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün resmi yayın organıdır. Yani devletin biyopolitik hamlesinin neşriyatıdır. Stad ise başlarda bu kanunu olumlu karşılasa da ilerleyen aylarda kanuna ve uygulamaya muhalif olan ve hatta son zamanlara doğru çok sert üsluplu yazılar ile kanunu ve uygulayıcılarını eleştiren, kanunun birinci maddesindeki değişiklikle spor işlerinden sorumlu kurumun değişmesini bir "zafer" olarak gören bir karşıt yayındır. Spor tarihçileri açısından çok da bilinmeyen bu yayını, çalışmaya katarak bu alan üzerine yapılan araştırmalarda göz atılması gereken bir referans olduğunu vurgulayabilmek de bu çalışmanın amaçlarına ek bir pozitif dışsallıktır.

4.1. Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi: Devlet Akılsallığının Neşriyatı

Beden Terbiyesi ve Spor dergisi, *"Başvekalet Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün fikirlerinin naşiri olmak vazifesini"* [1] 1939 yılı Ocak ayında çıkan birinci sayısı ile başlatmıştır. İlk sayısında kendi vazife tanımını, kapağında bulunan ve alt başlığı olan "*Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün fikirlerini neşreder, aylık mecmuadır"*[2] ifadesi ile yapar. İlk sayıdaki önsöz, bir önsözden çok deklarasyon niteliği taşır. Bu deklarasyon niteliğindeki önsözde de birinci vazifesinin, Direktörlüğün çıkardığı tüm yasal mevzuatı içererek bir nevi ansiklopedi şeklini almak olduğunu belirtir. Ardından da, gündelik gazetelerin içeriğinde bulunmadığı için eleştirmeyi de ihmal etmeyerek, farklı spor branşlarının bilimsel yöntemlerle yapılabilmesi için teknik bilgiler içeren bir "ihtisas mecmuası" haline gelmeyi kendine ikinci vazife olarak belirlediğini söyler. Gerek yurt içi gerek yurt dışında sporu takip edip sportif faaliyetleri neşrederek okuyucuları devamlı haberdar edeceğini söyleyen dergi, diğer gazetelerin de özellikle Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'ne ait en doğru bilgileri kendinde bulacaklarını düşünmelerini ve dergi içeriklerini kendi yayınlarında kullanma konusunda serbest olduklarını belirtir. Böylelikle kendini gazeteler-dergiler üstü bir konuma çıkararak asli kaynak ve yönlendiren/yöneten yayın konumunu almaya çabalar. Bu durum gösteriyor ki sporda devletleşme süreci sadece yönetimsel değil, neşriyat, yani yazınsal alanda da tek merkezden ve devlet tarafından yönetme çabasını da içermektedir.[3]

Teknik bilgiler içeren bir ihtisas mecmuası olma iddiası gerçekte farklı bir boyut almıştır. Derginin ilk on ayda çıkan on sayısı, spor branşları hakkında teknik bilgiden çok beden terbiyesi ve askerlik arasında bağ kuran yazılar ile doludur. Romanya, Sovyet Rusya, İsveç, İtalya gibi ülkelerin beden terbiyesi teşkilatlarının tetkik seyahati notları şeklinde yazılan rapor niteliğindeki yazılar ile Türkiye'de gerçekleştirilen beden terbiyesi politikalarının diğer ülkelerde görülebilecek benzer

---

[1] "Önsöz", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 1, Ocak 1939, s.1.
[2] **A.e.**
[3] **A.e.**

noktaları aranmaktadır. Bu tetkik yazıları, Diem'in raporuna benzer bir analizden öte, gezi sırasında görülenlerden bahsetmek ve izlenimleri aktarmak şeklinde olmuştur.

> "Beden terbiyesi bugün artık yurddaşların modern namazı olmalıdır" – General Cemil Tahir Taner[4]

Derginin ilk iki sayısının başyazıları Beden Terbiyesi ve Spor Teşkilatı'nın çalışma esasları üzerine, bizzat Cemil Taner'in beyanatlarından oluşur. Bu durum, derginin bir propaganda neşriyatı olduğunu kanıtlar. Zaten dergi, kendi yazı içeriğinde de bunu reddetmez ve sık sık vurgular. İlk direktör olan General Taner, devlet yönetimselliği içinde sporun ifadesi olan beden terbiyesinin askeri amaçlar doğrultusunda teşkilatçı kullanımının vücut bulmuş şeklidir. Atatürk'ün cumhuriyet için istediği *fikren, ilmen ve bedenen kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafızları*[5] yaratma çabasıyla teşkilatın kısa sürede gerçekleştirmesi hedeflenen politikalarından bahsederken Cemil Taner şunu söyler:

> "Birinci kademe, ilk beş sene içinde 12 yaşından muvazzaf askerlik yaşı bitimi olan 23 yaşına kadar olan gençlerin. Buna müteakip senelerde de her sene bir yaşı mükellefiyete ithal etmek suretiyle tedricen beden terbiyesi mükellefiyetine tabi kılmak, fakat her defasında mükellefiyet harici kalacak yurddaşları ihtiyari olarak kulüplere gitmeye teşvik edere onların da faaliyete gelmelerine çalışmak. Zaten daha gençler fiiliyat haline girerlerse kendiliklerinden bunu bırakamazlar."[6]

Dönemde bireyselliğin ve kulüpçülüğün temsilcisi olan spor branşı futboldur ve futbol devlet akılsallığının "ötekisi" olmuştur. Bu nedenle Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi, ikinci sayısından itibaren futboldan başka sporlar olduğunu vurgular ve onları daha değerli kılmak adına bu sporları tanıtmaya girişir. Örneğin ikinci sayıda

---

[4] Cemal Gökdağ, "Beden Terbiyesinin Okullara Girişi", **Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi**, sayı 1, (Ocak,1939), s.28.

[5] Atabeyoğlu, **Atatürk ve Spor,** s.146.

[6] Cemil Taner'in Başvekil Refik Saydam başkanlığında toplanan heyete Nizamname projesi hakkında verdiği beyanat, **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 3, Mart 1939, s.4.

basketboldan bahseder. Nasıl ortaya çıktığı, nasıl yayıldığı, olimpiyatlara ne zaman dahil edildiği ne zaman uluslararası federasyonu kurulduğundan bahsederken New York Üniversitesi – Stanford Üniversitesi arasında gerçekleşen bir maç sırasındaki pota altı mücadelesinin fotoğrafını da bu yazıya ekleyerek okuyucuların spor hakkında bir fikir edinmesine çabalar. Kullandığı bir başka görselde ise havadaki topa sıçrayan oyuncular vardır. Altına ise *"basketbolda uzun boylular daha muvaffak oluyorlar"* notu düşülmüştür. Yazıyı kaleme alan, basketbolun da içinde bulunduğu Spor Oyunları Federasyonu Başkanı Kerim A. Bükey'dir. Ülkü Dergisi'ne benzer şekilde Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi'nde de ilgili yazıları kaleme alanlar devlet akılsallığının temsilcisi olan siyasetçi ve yöneticilerdir.[7]

Dergide doğrudan kadınlara yönelik ve kadınlığın devlet akılsallığındaki kurgulanışının sembolü olabilecek yazılar da yayınlanmaktadır. Aybaşı rahatsızlığı olarak tanımladığı regl döneminde spor ve beden terbiyesi hareketlerinin ağrılara olan olumlu etkisinin vurgulanması[8] ötesinde genel olarak söylemek gerekirse beden terbiyesi açısında kadın figürü, sıklıkla annelik üzerinden tanımlanmıştır. Bu durum yalnızca Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi'ne özgü değildir. Bir sonraki bölümde bir karşıt rolde konumlandırılan Stad Gazetesi'nin sayfalarında da kadının anne rolü üzerinden kurgulandığı şu satırlar görülür:

> "Evet, bir kadının vazifesi her şeyden evvel çocuk yetiştirmek ve onu terbiye etmektir. Fakat bu terbiye, gençliği yalnız aile için değil, bütün bir cemiyet, bütün bir memleket ve nihayet bütün bir insanlık için müfit olacak şekilde verilmelidir. Eğer anne bu terbiyeyi almamışsa, çocuğunu iyi bir şekilde yetiştirmesine imkan yoktur."[9]

Ayrıca kadının, gençliğin yeni ve modern yüzünü sunarken sıkça ön planda kullanıldığı görülmektedir. Özellikle gazete haberlerindeki görsellerde kullanılan öğeler çoğunlukla spor yapan, modern kıyafetler giyen genç kızların ön planda olduğu görsellerdir.

---

[7] Kerim A. Bükey, "Basketbol", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 2, Şubat 1939, s.40.
[8] "Kadınlarda Aybaşı Rahatsızlığı ve Spor", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 12, Aralık 1939, s.24.
[9] Mübeccel Argun, "Kızlarımızı Nasıl Yetiştirmeliyiz", **Stad Gazetesi,** sayı 18, 11.03.1940, s. 3.

Resim 4.1: Geçit Töreninde Jimnastikçi Kızlar

Kaynak: "Gençlik Bayramını Dün Kutlulandı", **Tan Gazetesi,** 20 Mayıs 1938.

Dergide çeviri yazılar da yer alıyordu. Bu yazılardan biri, yine örnek alınan ülke ve teşkilatçılık biçimi olan Almanya ile ilgilidir. "*Nasyonal Sosyalist Almanya Kalkınmasında Sporun Rolü"*[10] isimli yazı Alman spor nazırı sıfatıyla yazı içeriğinde portresi de paylaşılan Von Tschammer und Osten tarafından yazılmıştır. Türkiye'deki spor hamlesinde Alman ekolünün kapladığı yere paralel olarak bu yazı da dergide oldukça fazla sayıda sayfayı kaplamaktadır. Yazının son cümlesi de teşkilatçılık vurgusu ile bitmektedir ve örnek alınan Almanya'nın spor nazırının bu yazısında da teşkilatçılığı vurgulaması hem kanunu hem de yeni kurumu meşrulaştıran bir söylem olarak okunabilir.

Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi, hakim anlayışı yayan bir rolünün olmasının yanında mevcut sorunların pratik çözüm merkezi de oluyordu. İdari makamlarca yahut bölge ve merkez ceza kurullarınca verilen cezalar kimi zaman ilgili bölgede bilinse de teşkilatın hakim olduğu tüm alanda bilinmiyordu. Verilen cezaların düzenli bir şekilde bildirilmemesi ve tek bir merkezden herkese duyurulmaması yüzünden kimi kulüpler farkında olmadan cezalı sporcuları bünyesine alıyor ve mağdur

[10] "Von Tschammer und Osten, Nasyonal Sosyalist Almanya Kalkınmasında Sporun Rolü", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 3, Mart 1939, s.17-21.

oluyordu. *"Ceza talimatı mucibince verilen cezaların Beden Terbiyesi Mecmuası'nda neşredileceği hakkında"*[11] konulu yazının içeriğinden açıkça anlaşılacağı üzere bu pratik problemi yine Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi çözüyordu. 1941 yılı temmuz ayından itibaren her üç ayda bir bölgelere gönderilen belgelere tüm cezaların işlenerek merkeze bildirilmesi ve bildirilen bu cezaların da dergide yayınlanması kararlaştırılıyordu. Bu tip merkeziyetçiliği arttıran fonksiyonlarının ardından Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi, spor işlerinin Resmi Gazetesi olarak konumlandırılmaya çabalanıyordu.

Dönemin spor hamlesinin önemli isimlerinden biri olan Nizamettin Kırşan, derginin ilk sayısında yazdığı *Beden Terbiyesi Kanunundan Önceki Spor Teşkilatımıza Umumi Bir Bakış* başlıklı yazısında bazı istatistikler vermekteydi. Bunlardan birincisi bütçe istatistikleridir. 1926 yılından başlattığı istatistiğin iki temel amacı vardır. Birincisi 1938 yılındaki bütçe artışını mukayeseli olarak göstermek, ikincisi ise kümülatif olarak son on iki yılda devletin spora yaptığı toplam mali desteği vurgulamak. Bu on iki yıl içerisinde tahsisat verilmeyen tek yıl 1929 yılıdır. Sporun doğrudan parti-devlet kontrolüne geçtiği 1936 yılından itibaren bütçenin miktarı 239 bin Türk lirasına sabitlenmiştir. Dikkat çekici olan ise 1934 yılında 80 bin TL olan desteğin 1935 yılında 203 bin TL'ye çıkmasıdır. Bu durum bize gösterir ki devlet otoritesi 1936 yılındaki Sekizinci TİCİ kongresinde bir anda ortaya çıkmış bir durum değildir. Aksine, yıllardır uygulanan politikalar sayesinde 1935 yılında devlet, spor alanı üzerindeki de facto otoritesini sağlamış olacak ki böylesine bir bütçe artışına gitmiş olsun.

Kırşan'ın verdiği ikinci istatistik kulüplerdeki üye sayılarıyken, üçüncü istatistik ise spor mıntıkası sayısıdır. Tıpkı bütçe istatistiklerinde olduğu gibi bu istatistiklerdeki amaç da devletin sporu teşkilatlandırması, daha doğru ifadeyle spor teşkilatını devletçi ve merkezi bir hale getirmesinin aslında ne kadar faydalı olduğunu rakamlarla meşrulaştırma çabasıdır. Yalnız bu istatistikte dikkat çekici bir unsur vardır. Kırşan rakamları verdiği yıllardan bahsederken 1933 yılında 22, 1938 yılında 62 olan mıntıka sayısı için *"son beş sene içindeki bölge sayısının üç misline*

[11] Ergeneli, Tuna, **Beden Terbiyesi Mevzuatı**, s.440.

yakın bir fark göstermesi teşkilatın Türk Spor Kurumu devresine tesadüf eder" [12] cümlesini kullanır. 1936 yılında kurulmuş Türk Spor Kurumu'nun 1933'e kadar uzandığını ve devlet akılsallığı içinde bunun bilinçli bir proje olduğunu net biçimde gösteren bu ifade önemlidir. Çünkü sporda devletçiliğin asıl miladının 1933 yılı ve Carl Diem'in Türkiye'ye gelişi olduğu tezini doğrular niteliktedir.

Diem, 1933 yılında yaptığı ziyaret ve yazdığı rapor ile Türk sporunda devletçi hamleye yol gösterici bir rolde konumlanmış, 1938 Beden Terbiyesi Kanunu'nun ruhunu oluşturan bir etki yaratmıştır. Kanunun ruhu söylemi tesadüf olmayacak sıklıkta görebileceğimiz ve dönemin spor yazarları tarafından da kullanılan bir ifadedir. *Bir taşla üç kuş vurmak* hedefiyle giriş yaptığı *Spor mu Beden Terbiyesi mi* başlıklı yazısında Nüzhet Abbas şunları söyler:

> "Bizde beden terbiyesi denince düdükle kumanda edilen beden hareketleri akla gelir. Halbuki beden terbiyesinde bilhassa bunda sonra anlamamız lazım gelen mana yurddaşın fizik ve moral kabiliyetlerini azami hadde çıkarmak yolundaki bütün faaliyetlere şamil olmak gerektir. Esasen kanunun ruhu da budur."[13]

Bu çalışmada daha önce de vurgulandığı gibi kanuna bir ruh atfetmek Montesquieu çağrışımı yapar. Kanuna bir ruh atfetme, dergide sıkça görülen bir söylemdir. Beden terbiyesini fikir terbiyesinden ayrı görmeme olarak özetlenebilecek bir anlayışı kanunun ruhu söyleminin temeline oturtan öncü kadro, beden terbiyesinin fikir terbiyesinden ayrılamayacağını vurgular. Yukarıdaki alıntıda açıkça belirtildiği gibi bundan önce düdükle yönetilen spor, yalnızca bedeni harekete geçirmekteydi; fakat artık harekete geçen yalnızca beden değil bir bütün olarak insan, yani vatandaştır. Yeni rejimin, yeni insanını yaratma projesinde de önemli bir yere sahip olduğundan spor, artık fikri anlamda da çok şey ifade eden bir araçtır. Ulaşılmaya çalışılan Türk genci profili, gürbüz, yavuz, devrimleri sahiplenen ve ilerici bir karakter olarak tahayyül edilir. Bu nedenle de artık spor, yalnızca düdükle

---

[12] Kırşan, "Beden Terbiyesi Kanunundan Önceki Spor Teşkilatımıza Umumi Bir Bakış", **Beden Terbiyesi ve Spor,**, s.29.
[13] Abbas, "Spor mu Beden Terbiyesi mi", **Beden Terbiyesi ve Spor**, s.19.

verilen komutlardan ibaret olamayacağı içi bu kanuna ve ruhuna ihtiyaç duyulmuştur.

Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi'nin ötesinde sporda devletçiliğin propagandası aynı zamanda radyoya da taşınıyordu. 12.05.1939 tarihinde Cemil Taner tarafından bizzat yapılan ilk konuşmanın ardından her hafta Cuma günleri Ankara radyo idaresi ile yapılan anlaşma gereği saat 19:00'da on beş dakikalık bir süre spor konuşmalarına ayrılmıştır.[14] İlk radyo programında yapılan konuşmanın tam metni de Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi'nin altıncı sayısında yayınlanmış, böylelikle ilgili radyo programının da duyurusu yapılmıştır.

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün kuruluşu ile birlikte birçok spor adamının dışlandığı ve ülkenin en yetkin spor kurumunun içinde ülkenin yetkin spor adamları bulunmadığı eleştirilerine rağmen bunun istisnası bazı durumlarla karşılaşmak mümkündür. Örneğin Beden Terbiyesi ve Spor dergisinin yedinci sayısındaki başyazı Burhan Felek'in "*Dışarıda Spor Temasları"*[15] başlıklı yazısıdır. Atabeyoğlu'nun ifadesiyle 1936'da kurulan Türk Spor Kurumu ile birlikte "*CHP Türk sporuna el koyar koymaz ilk işi Burhan Felek'i harcamak olmuştu."*[16] Bu ifadeye neden olan şey ise Parti'nin Felek'i görevden alarak yerine Vildan Aşir Savaşır'ı getirmiş olmasıdır. Atabeyoğlu'na göre bu durum Felek'in bir yıl önce düzenlenen bir spor etkinliğinde CHP il temsilcilerine protokolde yer ayırmamasının bir sonucu olsa da ardında yatan gerçek sebebin Burhan Felek'in sporda bireysel teşebbüsleri ve liberal anlayışı savunması olduğu düşünülebilir. Sebebi her ne olursa olsun parti hakimiyeti döneminde görevinden alınmış olan ve Atabeyoğlu tarafından spordan dışlandığı söylenen Felek'in yazılarına Beden Terbiyesi ve Spor dergisinde rastlamak, devletçi spor hamlesine yapılan "spor adamlarını dışlıyor" eleştirisinin istisnalarının olabileceğinin bir göstergesidir. Felek'in ilerleyen sayılarda da yazılarının olması bunu teyit eder.[17]

---

[14] "Radyo ve Spor Konuşmaları", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 6, Haziran 1939, s.1
[15] Felek, "Dışarıda Spor Temasları", **Beden Terbiyesi ve Spor,** s.1.
[16] Atabeyoğlu, **Sporda Devlet mi Devlette Spor mu,** s.18-19.
[17] Burhan Felek, "Beden Terbiyesi Teşkilatı", **Beden Terbiyesi ve Spor,** Sayı 9**,** Eylül 1939, s.3-4; "Harp ve Spor", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 10, Ekim 1939, s.4.

"İsimleri bir, iki ile sayılan mahdut şahıslar yetiştirmek başlıca gayemiz değildir."[18]

Sporda devletçiliğin Türkiye'deki erken seyri konusunda bir doktrin yazılacak olsa, faydalanılacak içeriğe sahip yazılardan biri de Kadri Yaman tarafından kaleme alınmıştır. Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi'nin on birinci sayısında *Memleket Müdafaası ve Rejim Bakımından Gençlik Teşkilatı ve Spor* başlıklı yazının içeriğinde şu ifadeler ile devletçi spor hamlesinin özü betimlenmiştir:

"Büyük harp sonu beliren yeni ihtiyaçlar ve arzular, her şeyden önce gençliğe el atmayı zaruri kılmış ve gençliğin müstakil teşkilata bağlanılarak yetiştirilmesi lüzumunu ortaya koymuştur.(…) Ellerinde en büyük orduları ve kuvvetleri bulunan memleketler dahi harp sonu hadiselerinden doğan içtimai ve askeri vaziyetler dolayısiyle, gençleri teşkilata bağlamak ihtiyacını duymuşlardır. (…) Yabancı memleketlerdeki bu teşkilatlar umumi olarak iki cephe üzerinde yürümekte ve çalışmaktadır. Birisi rejim cephesi, diğeri vatan müdafaası cephesi."[19]

Devletçi spor hamlesinin en önemli eksiği yapısal olarak yeterli hazırlığı olmadan buna girişmesidir. Aslına bakılırsa cumhuriyet devrimlerinin tamamı için aynı şey söylenebilir. Bu noktada tüm dönüşümler benzer şekilde olduğundan, devletçi spor hamlesinin gerçekleşmesi için de gerekli yapısal temellerin oluşmasını beklemeyi gerekli görmeyen devlet akılsallığının dönem içinde aynı tutarlılıkta davrandığı söylenebilir. Fakat spor hareketi açısından bu önemli bir eksikliktir. Öğretmenler olmadan eğitim devriminin yerleşmesi beklenemeyeceği gibi antrenörler ve spor yöneticileri olmadan da beden terbiyesi hamlesi gerçekleşemeyecektir. 1939 yılının sonuna gelindiği halde, sürekli üzerine konuşulan Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsü kurulmamıştır.[20] Bedenin terbiyesini aynı zamanda fikir terbiyesi olarak gören devlet akılsallığı, sporu bir araç olarak kullanıp

---

[18] Taner, "Beden Terbiyesi Teşkilatının Çalışma Esasları", **Beden Terbiyesi ve Spor**, s.14.
[19] Yaman, "Memleket Müdafaası ve Rejim Bakımından Gençlik Teşkilatı ve Spor", **Beden Terbiyesi ve Spor,** s.13.
[20] Fuat Pura, "Bir Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsü Kurmalıyız", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 11, Kasım 1939, s.39,46.

genç bireyleri hem gürbüz hem de devrimin getirilerini benimsemiş biçimde fikri açıdan da güçlü yapmayı tahayyül etmiş ama bunu sahada gerçekleştirecek eğitmenlerin yetiştirileceği bir kurumu yaratmayı ötelemiştir. Kısa süreli antrenör kurslarında eğitilen antrenörler hiç şüphe yok ki rejimin hedeflediği gençliği yaratacak bilgi aktarıcılar olmaktan uzaktır.

Eğitimci eksikliğinin yanı sıra fiziki eksiklikler de beden terbiyesi hamlesinin hedeflenen başarıya ulaşmasını engelleyen unsurlardan biridir. Beden terbiyesi kanununa göre bir emir ile kurulan gençlik kulüpleri, yalnızca onu kağıt üzerinde kurmakla vücuda gelmemektedir. Dönem yazışmalarından anlaşıldığı kadarıyla yeni kurulan bu gençlik kulüpleri, saha ve malzeme sıkıntısının yanında idare merkezi sorunu da çekmektedir. Yönetim binası dahi bulunmayan bir kulübün sağlıklı yönetilmesi mümkün gözükmemektedir. Eğitimcileri yetiştirmeden gençleri eğitmeye koyulan devlet akılsallığı, yönetimin fiziki ihtiyaçlarını pek de düşünmeden sporun yeni yönetim birimlerini oluşturmuştur. Ardından ortaya çıkan sorunlara da geçici çözümler üretmiş, günü kurtarırken geleceğini kaybetmiştir. Bu duruma en uygun örnek 16.08.1940 tarihli bir yazıdır. Bu yazı ile kulüp binası olmayan gençlik kulüplerine, bir merkez temin edilinceye kadar yöneticilerinin parti binaları, Halkevleri veya ocaklarında çalışabilecekleri, toplantı yapabilecekleri konusunda izin verilmiştir. İlgili yazı şu şekildedir:

> "Beden terbiyesi kanununa göre kurulacak gençlik kulüplerine birer idare merkezi temin olununcaya kadar bu teşekküllerin idare heyeti toplantılarını semtlerine en yakın halkevlerinde veya semt ocaklarında yapmalarına parti genel sekreterliğince müsaade edilmiş ve keyfiyet alakalılara tamim edilmiştir.
>
> Teessüs edecek olan mezkur kulüplerin reislerinin bu hususta semtlerine mücavir halkevleri veya semt ocakları reisleriyle temas ederek toplantı günlerinin tespitine emir ve müsaadelerini saygı ile arzederim."[21]

Bir şeyin varlığının diğerlerinden daha eskiye dayanır olması o şeyin meşru durumunu arttıran bir unsurdur. Örneğin aynı rütbedeki iki askerden önce gelen

[21] Ergeneli, Tuna, **Beden Terbiyesi Mevzuatı**, s.420.

sonra gelenden daha üsttür. Tarihsel durumlar için de benzer denklem geçerlidir. Bir coğrafyada varlığı diğer toplumlardan önceye dayanan bir topluluk, o toprak parçasının üzerinde kendini, diğerlerinden daha fazla meşru hak sahibi görür. Türk tarih anlatısında Anadolu'ya gelişi ve yerleşmeyi 1071 yılına dayandırmanın temelinde de bu yatmaktadır.

1930'lu yıllardan bahsederken bu durum biraz daha öncesine çekilmiştir. Anadolu coğrafyasının Türklüğünün ötesine geçerek Türklüğün kökenini Sümerlere kadar dayandıran Türk Tarih Tezi paralelinde bazı düşünceleri sporun teşkilatlandırılmasında da görmek mümkündür. Beden Terbiyesi ve Spor Dergisinde yer alan *Eski Türklerde Kuvvet Anlamı* başlıklı yazısında Vandemir, Sümerde Gençlik Teşkilleri konusunda şunları söyler:

> "(…) Sümer kasabalarında ele geçen tabletlerin tetkiklerinden anlaşılıyor ki Sümer en kuvvetli cemiyet teşkillerine malikti. Bir kere Türk gençliği hiçbir suretle başıboş bırakılmamıştı. Birlik bir kuvvet olarak görülmüş ve buna çekirdekten cemiyet hayatı içerisinden başlanmıştır."[22]

Görülen o ki Vandemir, yalnızca Türklüğü değil sporda teşkilatlanmayı da Sümerlere dayandırmak için devletin spor hamlesini Türk Tarih Tezi potasında eritir ve böyle bir sentez ortaya çıkartır: Sümerler Türktü, hem de gençleri teşkilatlandıran Türklerdi. En eski atalarımız bunu yapıyorsa bizim yaptığımız da doğrudur. İşte meşruiyet denklemi bu şekilde sağlanmaya çabalanmıştır. Bu açıdan Vandemir'in yazısı diğer yazılardan bir derecede ayrılan, tarihsel bağlamda bir köken arayan nitelikte bir propaganda neşridir.

Beden Terbiyesi Kanunu'nun kabul edilişiyle Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü kurulmadan yaklaşık bir ay evvel Akşam Gazetesi bir haberin başlığında *"Tekmeli Futbolün Önüne Nasıl Geçilir"*[23] sorusunu soruyordu. Bu soru aslında yalnızca tekmelerin, şiddetin ya da futbolun değil, spor alanındaki tüm

---

[22] B. Vandemir, "Eski Türklerde Kuvvet Anlamı", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 12, Aralık 1939, s.5.

[23] "Tekmeli Futbolün Önüne Nasıl Geçilir", **Akşam Gazetesi,** 10.05.1938, s.10.

olumsuzlukların sorumluluğu yüklenen futbol ve onun temsil ettiği bireycilik ve kendiliğindenliğin önüne nasıl geçilir sorusudur. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü, gençliği militarist bir teşkilat altında toplayarak ve onları beden terbiyesi aktivitesi yapmakla mükellef kılarak *tekmeli futbolun önüne geçmeye* çabalamıştır. Bu çabaların sporun özüne ters düşmesi nedeniyle de başarısız olmuşlar ve belki de aynı benzetmeyle en sert tekmeyi sivil toplum örgütü çerçevesinde değerlendirilebilecek bir gazete etrafında toplanan İstanbullu futbol yöneticilerinden yemişlerdir.

Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü, 1939 yılında Nizamname gibi asli bir metnini tamamlamak ya da beden eğitimi öğretmenlerini yetiştireceği Beden Terbiyesi Enstitüsü'nün kurulmasına çalışmak yerine gazete haberlerinde kullanılan kelimeleri kontrol etmeye çalışmaktaydı. Yapılan maçları haberleştirirken galip-mağlup kelimeleri yerine kazanmış-kaybetmiş takım ifadesinin kullanmasının bütün kulüplere ve basın kuruluşlarına tebliğ edilmesi çarpıcı bir detaydır. Sebebi ise "*Türk Mağlup Olmaz*" düsturudur ve milli isimler taşıyan kulüplerin "mağlup oldu" şeklinde haberleştirilmesi rencide edici bulunmaktadır. Bölümün sonunda, Türkiye'de sporu organize etmek için kanunla kurulmuş spor örgütünün temel yapısal sorunların çözümünü öteleyip, neler ile uğraştığını açıkça göstermesi adına bu yazışmanın tamamı eklenerek şu söylenebilir: Türk siyasal hayatındaki birçok diğer başarısız çaba gibi sporun devletçi prensiplerle yönetimi hususunda da devlet, asıl sorunlarla uğraşmak yerine hiçbir fayda değeri olmayan detayları sorun haline getirmiş ve yönetmek yerine "hükmetmek" çabasına girişmiştir. Bu nedenle de devletin spor müdürlüğü, kuruluş amacında belirlenen hedeflere ulaşamamıştır.

ÖZÜ: Yapılan maçlarda (galip, mağlup) yerine (kazanmış, kaybetmiş) denilmesi hakkında

27.07.1939

No:97

Yapılan maçlarda kullanılan galip veya mağlup kelimesi milli isimler taşıyan bazı kulüpleri rencide etmektedir. Bundan böyle bütün maçlarda, falan kulüp, falan kulübe 1-3 mağlup veya galip kelimesi yerine …….. kulüp …….. kulüple yaptığı müsabakayı 1-3 kazanmıştır veya kaybetmiştir denilmesi ve mağlup ve galip kelimesinin hiçbir zaman kullanılmamasını ve keyfiyetin bütün kulüplere de tebliğini saygı ile arz ederim.

Beden Terbiyesi Bölge Başkanlıklarına yazılmış ve bilgi için Ankara Radyo Evine, İstanbulda Anadolu Ajansı, Cümhuriyet, Tan, Vakit, Son Telgraf, Sonposta, Akşam, İkdam, Haber, Yenisabah, Kırmız-Beyaz, Golspor, Yenigün, Yedigün, Yeni Mecmua, İzmirde Yeni Asır, Anadolu, Halkın Sesi, ve Ankarada Ulus, Anadolu Ajansı, Gazete yazı işleri müdürlüklerine arzolunmuştur.[24]

4.2. Stad Gazetesi: Sivil Toplum Ekseninde Sporun Muhalif Kanadı

Osmanlı'nın son döneminde sivil toplumun ortaya çıkış sürecinde gazetelerin rolü ile Stad Gazetesi'nin BTGM ve kanunu karşısındaki rolü örtüşmektedir. Kurthan Fişek'in ifadesiyle *"Türkiye sporunun yerleşik sistem ve gelenekleri olmadığı düşünülürse, uzun vadeli spor politikalarının yokluğunda günü birlik gelişen spor olaylarının yönlendirilmesinde, en az yürütme erki kadar spor basınının da ikinci güç olarak rol aldığını söyleyebiliriz."*[25]

Dolayısıyla dönemi incelerken en önemli kaynak olan süreli yayınların tespiti ve bu yayınlar içerisinde diğerlerinden farklı bir rolde olan ve özellikle kanuna muhalif tavır takınan ve bunu tutarlı biçimde sürdüren bir yayın olup olmadığını sormak gerekir. Bu nedenle, tez çalışması kapsamında öncelikle dönem içerisinde

[24] Ergeneli, Tuna, **Beden Terbiyesi Mevzuatı,** s.359.
[25] Fişek, **100 Soruda Türkiye Spor Tarihi,** s.175.

yayın yapan ve kısmi olarak da olsa sayılarına ulaşılabilecek 40 süreli yayın tespit edilmiştir. Bu yayınlar şunlardır:

> "Akşam, Anadolu, Aydın, Cumhuriyet, Elekon, En son Dakika, Fırat Haber, Akşam Postası, Karagöz, Kilis, Rize, Samsun, Sinop, Son Posta, Stad, Tan, Tasvir-i Efkar, Tekirdağ, Türk Dili, Türk Sözü, Türk Yolu, Ulus, Ulusun Sesi, Vakit, Vatan, Yeni Adana, Yeni Asır, Yeni Denizli, Yeni Köroğlu, Yeni Manisa, Yeni Mersin, Yeni Sabah, Yeni Yurd, Yenilik, Yeniyol, Yeşilırmak, Yozgat, Yurd, Yurt Yolu ve Zonguldak."

Bir kısmı dar kapsamlı bölge gazetesi olan bu yayınlardan tez çalışmasında en çok işe yarayanlar ve daha detaylı bir tarama yaparak ilgili kanun döneminin önemli dönüşümlerinin yaşandığı ayların incelendiği yayınlar; *Stad, Akşam, Cumhuriyet, Karagöz, Son Posta, Tan, Tasvir-i Efkar, Ulus, Vatan ve Yeni Asır* olmuştur.

İlgili süreli yayınlardan en dikkat çekici olanı, haftalık mecmua olarak çıkan Stad Gazetesi'dir. Birinci sayısı 13 Kasım 1939'da çıkan bu yayın toplamda 146 sayıdan oluşur ve son sayısı 26 Ekim 1942'de çıkmıştır. Yayını diğerlerine göre farklı kılan ise doğrudan bir spor gazetesi olması, başlarda ılımlı olmasına rağmen özellikle Kanunun Milli Eğitim Bakanlığı bünyesine devredilmesine yaklaşan dönemde sert eleştiriler ile Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü'ne muhalif bir tavır takınmasıdır. Başyazarı, köşesinde doğrudan kurumun lideri olan General kişiyi hedef alan yazılar yazmakta, *"Yüzme Ajanı Yüzme Biliyor mu"* başlıklı, aslında sporu yönetenlerin o spora vakıf olmadığını belirtir şekilde açık tenkitler bulunmaktadır.

Stad Gazetesi'nin tez çalışması açısından bu kadar önemli olmasının bir başka nedeni ise bugüne kadar dönem ile ilgili yapılan tüm çalışmalarda olmazsa olmaz başvuru kaynağı olarak kullanılmış olan "Ülkü" ya da "Beden Terbiyesi ve Spor" gibi yayınların doğrudan devlet eliyle çıkarılan yayınlar olması ve bu yönde yayın yapıyor olmasının karşısında, tam olarak tezin çalışma konusu ile ilgili karşıt görüşte yayın yapan, görece muhalif ve eleştirel bir yayın niteliği taşımasıdır. Gazete özellikle yayın hayatının ilerleyen yıllarında Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü'ne ve mükellefiyetin uygulanış şekline karşı sesini yükseltmiştir. En çok eleştirdiği

nokta ise spor adamları ve sporun içinden kişiler spor alanından dışlanırken, işin ehli olmayan kişilere spor yönetimin emanet edilmesidir. Bu eğilim ile tutarlı olarak 1942'de beden terbiyesi işinin genel müdürlükten Milli Eğitim'e geçmesini Stad Gazetesi bir zafer olarak karşılamıştır.

Kanunun Milli Eğitim'e geçmesi Stad yazarları ve ekibi için bir zafer niteliği taşır ve yazılarına da bu yansımıştır. Bu çalışma içerisinde bu bilgiye ulaşmış olmak da tez açısından başarı kabul edilebilir. Zira çalışmaya yeni başlarken tezin iddiası, kanunun uygulanamadığı için, özellikle 2.Dünya Savaşı atmosferinin de etkisiyle yavaş yavaş sönümlendiği ve uygulamada gerçekleşemeyen kanunun, kağıt üzerinde de anlamını yitirerek rafa kalktığı idi. Tabi bu sınırlı bir öncül veriye dayanan bir öngörüydü.

Stad Gazetesi'nin kanuna muhalefet içeren tutumunun ne ifade ettiğini daha iyi anlayabilmek adına "*1931 yılında çıkarılan basın kanunuyla hükümetin, ülkenin genel politikalarına aykırı düşen yazıları basan gazete ve dergileri kapatma hakkını elde ettiği"*[26] bir politik hayat içerisinde yayın yaptığını da göz ardı etmemek gerekir. Çünkü gazetenin özellikle ilk yılının ardından *hükümetin spor politikalarına aykırı düşen* yazıları sayfalarına taşıdığı, açık bir şekilde BTGD'yi eleştirdiği görülür. Bu eleştirilerinin temelinde sporun sporcular tarafından değil spordan anlamayan, o işin içinden gelmeyen ve vasıflarının arasında spor yönetimi ya da herhangi bir spor becerisi bulunmayan kişiler tarafından yönetiliyor olmasıdır. TİCİ ve kısmen TSK yılları boyunca kendi temsilcilerini seçerek kendilerini yöneten spor kulüpleri Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü döneminde sporun en üst yönetiminden dışlanarak spor alanı özelinde yönetim hiyerarşisinin neredeyse en alt kısmına konumlandırılmışlardır. Zira devlet akılsallığı yeni teşkilatı ile birlikte sporun yönetimini kontrolüne alırken bireysel teşebbüsün simgesi olan kulüpleri ve kulüpçülüğü sistemin dışına itmiş, kanunun ilgili maddesi gereği spor işini 1938 Beden Terbiyesi Kanunu ile kurulacak gençlik kulüpleri ve bu kanuna intibak ettirilecek kulüpler vasıtasıyla yürütmeye başlamıştır.

[26] Keyder, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, s.127.

"Örgütlenme, ortak konular ve amaçlar etrafında birlik ve beraberlik demektir."[27]

İstanbul'un futbol adamları da Stad Gazetesi etrafında toplanarak neşriyatın örgütlenme gücünü sonuna kadar kullanmışlar ve başarılı olmuşlardır. Haftalık bir gazete olarak çıkan ve futbol merkezli konuları içeriğine alan Stad Gaazetesi birinci sayısında Spor ve Beden Terbiyesi kavramları üzerine bir giriş yazısıyla başlar. Gazete futbol odaklı olsa da futbol adamları tarafından çıkartılsa da örneğin ilk kez dördüncü sayısında bir ana haber olarak Atletizm ve ikinci sayfasında voleybol sporu konu edilir. Bu da gazeteyi salt bir futbol gazetesi olma durumundan henüz başında kurtarmış bir detaydır. Branş çeşitliliği aynı şekilde ilerleyen sayılarda da devam etmiştir.

Gazete, Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün kuruluşu ve faaliyetlerini başlarda olumlu karşılamıştır. Örneğin üçüncü sayıda, on yedinci sayfada bulunan bir haberde sporun ilgili branşı konusunda sahada görev yapan bürokratlara verilen isim olan "ajanlık" mekanizmasının yalnızca gözlemcilik yapmadığı, İstanbul'da konferans tertiplediği haberleri, bu faaliyetleri destekleyen bir söylemle sayfalarında yer bulmaktadır.

Gazetenin kurucuları ve ekibinin futbol alanında ne kadar güçlü olduğunu gösterir nitelikte bir haber gazetenin dördüncü sayısında görülür. *Mecmuamızın tertip ettiği kupa maçları (sayı 4, sayfa 10-11)* başlıklı haber çarpıcıdır. Öyle ki bu gazetenin İstanbul'un güçlü futbol takımları arasında, 10 bin seyircinin izlediği bir özel turnuva düzenleyecek kadar futbol alanına hakim ilişkiler içerisinde olan insanlar tarafından yönetildiği sonucu rahatlıkla çıkarılabilir.

Gazetenin bir başka yönü de daha en başından itibaren mekteplerde spor konusuna sayfalarında tutarlı şekilde yer vermesidir. Devletçi spor örgütlenmesinin yönetim erkinden uzak tutulan spor adamlarının okul sporları ile uğraşmaya başlaması sonucunda okullardaki spor eğitimi gelişecek, okul takımlarının kendi aralarında düzenlediği maçlar ve turnuvalar git gide takdirle karşılanacak ve 1942

[27] Sümer, **Sporda Demokrasi,** s.157.

yılında spor işinin Maarif Vekaleti'ne geçmesinin dayanaklarından biri olacak boyuta gelecektir. Örneğin Stad Gazetesi'nin beşinci sayısının dördüncü sayfasında *Aferin Çocuklar* başlıklı yazıda okul sporları övülüyor ve okul sporlarının şeflerine teşekkür ediliyordu. Yine aynı sayının 10-11 numaralı sayfalarında *Mektepliler arasındaki kros güzel oldu (...) Havanın fenalığına rağmen iştirak eden 115 gencin hepsi de koşuyu çok iyi bitirdi* satırlarına rastlanırken mekteplerde spor yalnızca sivil mekteplerle sınırlı kalmıyor askeri mekteplerdeki spor da haber yapılıyordu. Beşinci sayının on üçüncü sayfasındaki haberde askeri mektepler arasındaki bir basketbol maçının 88-7 bitmesi haber olmuştur. Haberin amacı skorun sansasyonel olmasından çok mekteplerde yapılan sporu vurgulamaktır.

Altıncı sayfasında havacılık ile ilgili sporları da *Uçmak Bir Gün Anane haline gelecektir… "Ve yine bu gençler bir gün gelecek uçmağı da, ata binmek gibi Türklüğün bir an'anesi yapacaklardır"* diyen İlyas Tunçaslan ile sayfalarına taşıyan gazetenin beşinci sayısının bu çalışma açısından en önemli yazısı Adil Yurdakul'un kaleminden çıkan *Yurd ve Spor* yazısıdır. Sporun yurt müdafaasındaki rolünü vurgulayan bu yazıda ilk kez futbolu da yurt müdafaasının bir parçası olarak göstermeye çabalayan şu satırlar yer almıştır:

> "Temiz spor hayatında iyi dereceler alan, rekorlar kıran Türk atleti, takımını şampiyon çıkarak Türk futbolcüsü amatör sporcunun iftiharla göğsünde gezdireceği şeref madalyalarını kazanmasını bildiği gibi yurt müdafaasında bu madalyaların yerine istiklal madalyasını da takabilmek kudretini gösterecek temiz bir kanı, asil Türk kanını taşımaktadır."[28]

Yurt müdafaasında herhangi bir fayda sağlamayan futbol branşını daha başlarda değerli görmeyen ve bireyselciliğin, sporda teşkilat eksiliği ile dağınık halin nedeni olarak gören devlet akılsallığı, bu yazıyı ya da futbol adamlarının varlık çabalarını dikkate almayarak zamanla futbolu, devletçi sporun bir ötekisi haline getirmiştir.

[28] Adil Yurdakul, "Yurd ve Spor", **Stad Gazetesi,** sayı 5, 11.12.1939, s.18.

Elbette spor alanındaki tüm olumsuzlukların suçlusu tek bir kişi ya da oluşum olamaz. Velev ki devlet akılsallığının iddia ettiği gibi kulüpler ve onların dağınık hali tüm olumsuzlukların nedeni olsun, o halde 1938 sonrası her şeyin bir anda ve sürekli olarak daha iyiye gidiyor olması gerekmez miydi? Kanunun emir gücünü elinde bulunduran, doğrudan Başbakanlığa bağlı, başında bir general bulunan, devlet bütçesinden o güne kadar görülmemiş oranda maddi destek alan bir kurum neden uygulamada başarısız olmuş ve fiili açıdan ömrü üç yıl sürmüştür?

Beden Terbiyesi Kanunu'nun uygulamada başarısız olmasının ana nedenlerinden biri olan yetişmiş spor eğitmeni eksikliği ve bunları eğitecek Beden Terbiyesi Yüksek Enstitüsü kurulması teşebbüsünün ertelenmesi ve geç kalınmış olmasıdır. Bu süre zarfında mükellefiyet ve spor eğitiminin, eğitmen kurslarında kısa sürede alınan eğitmen diplomalı spor hocaları ile yürütüldüğü daha önceki bölümlerde vurgulanmıştı. Stad Gazetesi'nin sekizinci sayısında sayfa on üçte *Eğitmen kursundan 35 kişi diploma aldı* başlıklı bir habere rastlanır. Beden Terbiyesi Enstitüsü kurulmadan önce antrenörler nasıl yetiştiriliyordu sorusunun yanıtı buradadır. BTGD kurs açıyor, altı ay devam eden ve iki haftalık sınavlara tabi tutulan antrenörlerden başarılı olanlara diploma veriyordu. Diploma merasiminde Beden Terbiyesi Direktörü General Cemil Taner *"yerli" antrenörleri teftiş ediyor*, gittiğiniz yerlerin Halkevlerinde sizden azami şekilde istifade edilecektir beyanatı veriyordu.

Buna rağmen fayda görülememiş olacaktır ki spor adamları tarafından bu kursların yetersiz olduğu düşünülür. *Monitör Kursdan Hiçbir Faide Temin Edilemez* başlıklı yazısında Kutnak, Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün antrenör yetiştirmek üzere tertip ettiği altı aylık kurslarını eleştirir. İkincisinin yapılacağı öğrenildikten sonra kurs, şu cümlelerle yerilir ve boşa para harcanan bir çaba olarak görülür:

> "Altı ay süren ve muhtelif spor branşları talim ettirilen bu kurstan - binlerce lira sarfından başka- hiçbir netice elde edilemediği malumdur. (…) Birkaç kere top oynamış bir gencin tatil ve bayram günleri çıkarılırsa dört aya inen bir sürede tüm sporları öğrenecek vaziyete geldiğini iddia edersek çok yanılırız. Nitekim geçen defaki kurstan çıkan ve İstanbul kulüblerine antrenör olarak gönderilenler, o kulüblerin bilgili sporcuları karşısında çok müşkül vaziyete düşmüşlerdir"[29]

Gazetenin beşinci sayısının on sekizinci sayfasında ilk kez açıkça, teşkilatın bir eksikliğinin olduğunu belirten bir yazı kaleme alınır. Sait Çelebi'nin fikirleri olarak sunulan bu yazının başlığı *"Teşkilatın teknik azasının başında çalışacak ve faal azalardan mürekkep bir (müsabakalar tertip ve idare) komitesi noksanlığı vardır"* şeklindedir. Geçmişe ve geçmişteki teşkilat olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'na da göndermelerde bulunan bu metinde, sporun yayılmasındaki problemlerin en önemli nedenlerinden biri olarak başlıkta belirtilen durum gösterilir. Özellikle büyük şehirlerdeki maçların her işini üzerine alacak, şehirlerin birbirleri ile olan temaslarını alaka ile takip edecek, ulusal ve uluslararası müsabakaları organize edip bu maçlara finans kaynağı bulabilmek için bir *"reklam harbi"* açacak komitelerin oluşturulması gerektiğini söyleyen Sait Çelebi, bu müsabakaların masrafları çıktıktan sonra kar bile elde edilebileceğini vurgulayarak fikrinin aslında bir gelir kaynağı da olduğunun altını çizmeye çalışmıştır.

İlk ciddi eleştirel tavsiyeden bir sayı sonra, dokuzuncu sayıdaki başyazı *"futbolda sistemli bir çalışmaya ihtiyaç vardır"* başlığı ile çıkar. Ülkeye yabancı takımlar gelmekte ve ülkenin kimi futbol takımlarını yabancı antrenörler çalıştırmaktadır. Fakat yazının sahibi Ulvi Yenal'a göre sistemsizlik ve programsızlık yüzünden bu yabancı takımlardan ve antrenörlerden yeterince istifade edilememiştir. En büyük kulüplerden birinin sırasıyla İskoç, İngiliz, Macar ve Avusturyalı antrenörlerle çalışmış olmasının sistemsizliğe verilecek basit ve açık bir örnek olduğunu savunan yazar otuz beş yıllık mazisi olan Türk futbolu için artık bir tedbir alarak bir sistem oturtması gerektiğini savunmuştur.

---

[29] O.M. Kutnak, "Monitör Kursdan hiçbir faide temin edilemez", **Stad Gazetesi,** sayı 18, 11.03.1940, s. 3.

Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi'nin aksine Stad Gazetesi'nde Beden Terbiyesi öğretmeni kişilerin yazıları görülmektedir. Hatta ve hatta beden terbiyesi öğretmeni bir kadın yazar dahi görebilmekteyiz. Mübeccel Argun, dönemin de koşullarına uygun şekilde Finlandiya'daki kadınların savaştaki rolünü anlattığı yazısında halkının kökenini Turan'a yani Türklüğe de bağlayarak asil bir kan taşıdıklarını söylediği Finliler için savaştaki başarılarını önceleyen sebep olarak 1936 Berlin Olimpiyat oyunlarında Fin kadınlarının jimnastik alanındaki başarılarını göstermektedir. Bu bağlantı sayesinde aslında yazar, işte bizde de spor bu yüzden önemsenmelidir mesajını açıkça vermekte, bugün spora yönlenen kadınların yarın yurdu savunmak gerektiğinde bir savaşta, yapacaklarının tıpkı Fin kadınları gibi olacağı örneklenmektedir.[30]

Okul sporları, Stad Gazetesi sayfalarında ilerleyen sayılarda da yer alır. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün, öğrencileri kulüplere girmekten alıkoyan uygulamaları göz önünde bulundurulduğunda Stad Gazetesi sayfalarını detaylı incelemekte fayda vardır. Çünkü Beden Terbiyesi Kanunu uygulayıcıları için okullarda yapılacak spor sadece bir temsil niteliğindedir ve rekabet kavramından mümkün olduğunca uzak tutulmalıdır. Müsabaka odaklı değildir. Fakat Stad'ın haber içeriklerinde mücadeleye, rekabete ve bu rekabetten doğan zevke vurgu yapan cümlelere sıkça rastlanır. Sporun doğasında bulunan rekabet kavramının ve bireyin korunduğu, örtülü bir sivil direnişi andıran bir tutum gazetenin geneline hakimdir. İlk yılında çok belirgin olmasa da ilerleyen sayılarda sporun sivil direnişi, beden terbiyesinin askeri mükellefiyetlerine açıkça meydan okuyacaktır.[31]

Kız liselerindeki voleybol maçları haberleri Stad Gazetesi'nin neredeyse her sayısında yer alır. Aslında spordaki cinsiyetçi tanımlamaların bu döneme dayandığı rahatça söylenebilir. Diğer spor dallarında hep erkek sporcuları görüyorken, voleybol sporu kadınla özdeşleşmiş bir hal almıştır. Kadının doğurganlığına ve "zarafetine" zarar vermeyecek sporlar yapmasının uygun görüldüğü bir dönemde voleybol, beden

---

[30] Mübeccel Argun, "Yurt Müdafaasında Fin Kadınının Rolü", **Stad Gazetesi,** sayı 10, 15.01.1940, s.7.

[31] Örnek bir yazı için bkz: **Stad Gazetesi,** sayı 11, sayfa 11, "Vefa Lisesi ve Pertevniyal Lisesi Arasında".

terbiyesi konusunda siyasal süreci yönetenlerin tam olarak istediği bir etkiyle kadınların yaptığı spor olarak tanımlanmıştır.

Mübeccel Argun, bu açıdan kadınların hangi sporu yapıp yapmayacakları konusundaki devlet akılsallığını da içinde barındıran bir yazı kaleme almıştır. Her şeyden evvel vücudunun güzelliğine dikkat etmesi gerektiği söylenen bir genç kızın *her aklına gelen sporu yapmasının faydadan çok zarar getireceği* ifade edilerek başlanan yazıda, beden terbiyesi hareketlerinde kızlara çok ölçülü şekilde doğru sporlar yaptırmak lazım geldiği söylenir. J.J.Rousseau'nun *Emile* kitabına atıfta bulunan yazıda, başlangıç için en doğru sporun atletizm ve yüzme olduğu vurgulanır, "*fazla kürek çekmekten kolları, fazla bisiklet sürmekten baldırları adaleli hale gelen kadının güzelliğini kaybedeceği"*[32] nedeniyle bunlardan uzak durması tavsiye edilir. Benzer şekilde yine Stad Gazetesi'nde yayınlanan ve kadınlığın kurgulanışı hakkında fikir verebilecek bir başka yazı şöyledir:

> "Aşırı bir derecede ve kabiliyetinin haricindeki hareketlerle fazla meşgul olan kadının, annelik kabiliyetini bile kaybettiği görülmemiş şey değildir."
>
> (…)
>
> "Kadının sporla meşgul olmasına taraftar olanların bile, kadının sporla uğraşma kabiliyetinin, vücut teşekkülünün erkeğin vücut teşekkülüne benzememesi nisbetinde eksik olduğunu tasdik etmeleri karşısında, kadının istikbalde de sporla bugün uğraştığı şekilde uğraşması, tavsiye ve teşvik olunamaz. Bugün spor müsabakalarına iştirak edip de derece derece kayda değer neticeler elde eden kadınların hep erkek yapılı kadınlar oldukları düşünülürse, bunlardan bahsedilirken, artık kadın sporundan bahsetmenin yeri yoktur."[33]

[32] Mübeccel Argun, "Kızlarımız Hangi Sporları Yapmalı", **Stad Gazetesi,** sayı 15, 19.02.1940, s. 14.
[33] Vahit Orgun, "Kadınlar Spor Yapmalı mı", **Stad Gazetesi,** sayı 81, 11.08.1941, s. 4.

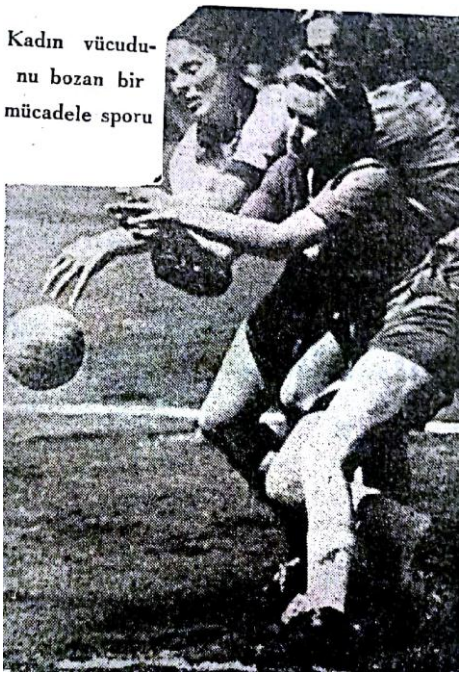

Resim 4.2 : Temas İçeren Sporlarda Kadın Algısı

Kaynak: Vahit Orgun, "Kadınlar Spor Yapmalı mı", **Stad Gazetesi,** sayı 81, 11.08.1941, s. 4.

Stad Gazetesi'nin dönemin söylemleriyle örtüşen yönlerinden biri olan kadınlığın kurgulanışı konusunda 1941 yılının Nisan ayında yayımlanan haberi önem taşır. Bu haberde Yedikule'de açılan gençlik kulübünden bahsederken şu satırlara ve fotoğrafa yer verilir:

> "Yedikule'de faaliyette bulunan fabrikalarda çalışan ve beden terbiyesi mükellefi sınıfına dahil olan işçiler için gençlik kulüpleri açılmıştır. (…) Bilhassa iplikhanede çalışan kız mükellefler nizamnamenin emrettiği kıyafetle merasime iştirak etmişlerdir. Kızlar kilot ve beyaz gömlek ve lastik pabuç giymişlerdir."[34]

[34] "Yedikule'de Gençlik Kulüpleri Açıldı", **Stad Gazetesi,** sayı 58, 01.04.1941, s. 12.

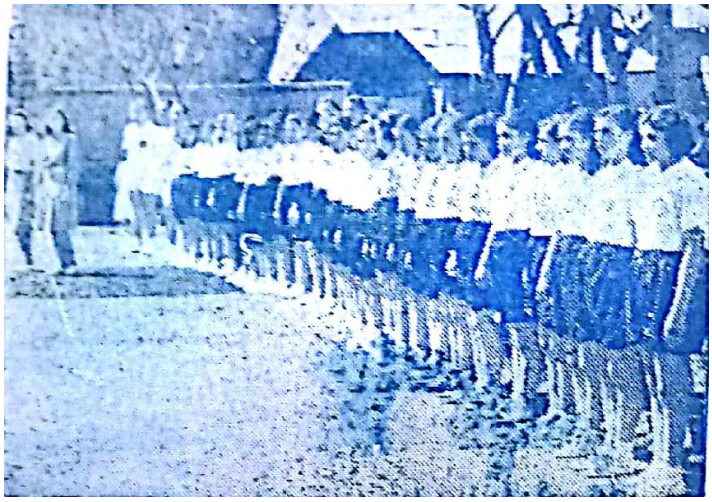

Resim 4.3 : Yedikule İplik Fabrikası Çalışanı Mükellef Kızlar

Kaynak: "Yedikule'de Gençlik Kulüpleri Açıldı", **Stad Gazetesi,** sayı 58, 01.04.1941, s. 12.

Dönemin spor hamlesinden bir başka ortak beklenti ise kılık kıyafetteki modernleşme sürecine katkısıdır. Geleceğin Türk kadını imajı, modern kıyafetler içerisinde çizilmiştir. Bu yüzden spor yaparken bir kız çocuğunun şort giymesinin, ondaki medeni cesareti ve özgüveni arttıracağı düşünülmektedir. Bu haberde kızların kıyafetinin özellikle vurgulanması da bu algıdandır. *Kilot* giymekten kasıt şort giymektir. Fotoğrafta da açıkça görüleceği gibi kızlar siyah şort ve beyaz kısa kollu tişörtler ile spor yapmaya hazır şekilde beklemektedirler.

Stad Gazetesi'nde devletin spordaki otoritesine aykırı düşecek ve spor hayatının içinden gelen bazı protesto tutumlarının yansıdığı haberlere de rastlanır. On birinci sayının on dördüncü sayfasında yayınlanan *Demirspor Ankara muhtelitine oyuncu vermek istemedi* başlıklı habere göre Ankara karması ile İstanbul karmasının yapacağı maça Adana Demirsporlu yöneticiler sporcu göndermeyi reddetmişlerdir. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün Demirsporlu iki oyuncuya verdiği geçici cezaları sebep gösteren yöneticiler ne Ankara karmasına oyuncu vermek ne de o haftanın pazar gününde oynanacak maça çıkmak istemişlerdir. İstanbul'da yapılacak bu karmalar arası maça ilgili oyuncuların gitmeye hazır olduğunu bildirdiği ama buna rağmen kulüp yöneticilerinin oyuncuları vermediği bildirilmiştir. Bu durum, Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü kendini her ne kadar kanun ile "her şeyin tek

yetkilisi" ilan etse de uygulamada meşruiyet problemleri yaşadığını gösteren bir örnektir.

Devlet otoritesini sınırlayarak ondan talepte bulunmak ve sivil hayatı politik hayat karşısında korumak çabasında olan sivil toplum kavramsallığı içerisinde düşünülebilecek iki örnek vardır. Gazetenin on dördüncü sayısının ikinci sayfasında yayınlanan *Validen Ricam / Lokanta olan kapalı yüzme havuzu* başlıklı bir köşe yazısında İstanbul Valisi ve aynı zamanda bölgenin Beden Terbiyesi Başkanı olan Lütfi Kırdar'dan Taksim'deki stadın yıkmamasının, Ankara'da ise lokantaya dönüştürülen yüzme havuzunun akıbeti konusunda Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün durumla ilgilenmesinin "rica edildiği" satırlara rastlanır.

İkinci örnek olan *İstanbul Sporu ne istiyor? Bölge Başkanına açık mektup* başlıklı ve on altıncı sayıda baş sayfanın tamamını kaplayan yazısında Adil Yurdakul şu talepte bulunuyordu:

> "Ben de bir gazeteci sıfatı ile Türk sporcusunun dertlerini açık olarak mecmuamızda teşrih etmeği sporumuz namı için faydalı buluyorum"
>
> Ne istiyoruz?
>
> 1-Stad
>
> 2-Kapalı Salon
>
> 3-Ecnebi temas
>
> 4-Spor camiasına giren bila istisna herkeste spor terbiyesi
>
> 5-Devletin yapmış olduğu fedakarlığı (bilhassa bu zamanda) düşünerek az masrafla çok iş.[35]

Finansal Fair Play kurallarının gelmesi ile beraber profesyonel olan tek branş futbolda dahi Türkiye spor kulüpleri günümüzde mali sorunlar yaşamakta, devletin ve devlet adamlarının şahsi müdahaleleri ile diğer takımlara karşı haksız rekabet yaratabilecek şekilde politik şemsiye altında korunarak bazen kayrılmakta bazen de

[35] Adil Yurdakul, "İstanbul Sporu ne istiyor? Bölge Başkanına açık mektup*",* **Stad Gazetesi,** sayı 16, 26.02.1940, s. 1.

bu politik şemsiyeden ayrı tutularak cezalandırılmaktadır. Günümüze kadar uzanan bu yapısal sorunun temelinde spor kulüplerinin kendi öz kaynaklarını yaratabilecek politik alt yapının bilinçli bir şekilde sağlanmaması ve gerek tesis gerekse finansal bakımdan devletin mutlak kontrolünün olduğu bir sistemin devam etmesi yatmaktadır. Bu yapısal sorunların kökeni 15.04.1940 tarihli bir haberin içinde yer alan düzenlemede bulunabilir.

Haberde belirtilen nizamnameye göre artık resmi maçların gelirlerinin nasıl pay edileceğini Merkez İstişare Heyeti belirleyecek ve Bakanlar Kurulu onaylayacaktı. Bu durumun ise bir talimatname ile düzenleneceğinin belirtilmesi, gelirlerin kalıcı ve sistematik bir şekilde merkezi teşkilat geliri haline getirilebileceğinin işaretidir. Devlet, kulüplerin öz kaynak yaratabilmesinin neredeyse tek unsuru olan müsabaka gelirlerinin kontrolünü de sağlayarak spordaki yegane finansör oluyordu.[36]

Bu yazı, daha o günlerden Stad Gazetesi'nde eleştirel sayılabilecek bir üslupla yazılmıştır. Bunun yanında gazete artık BTGD politikalarını açıkça eleştirirken okul sporları ve Maarif Vekaleti'nin öğrenciler ile ilgili aldığı sportif kararları desteklemeye ve sayfalarında yayınlamaya devam ediyordu. Gazetenin 29.04.1940 tarihli yirmi beşinci sayısının ikinci sayfasında yer alan *Mühim ve Yerinde Bir Karar* başlıklı haberde şu satırlar yer almaktaydı:

> "Bu kanunun mektep çağından sonraki vatandaşları mükellefiyete tabi tuttuğunu hepimiz biliyoruz. Şu hale göre bir vatandaşın bedenen tekamülü yani bu nesil meselesi iki ele mevdu bulunmaktadır: 1- Maarif Vekaleti (Mektep Talebeleri) 2- Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü (Mükellefiyet yaşında olanlar). Yani mükellefiyet yaşına kadar Maarif Vekaleti yeni yetişen nesiller ile meşgul olacak ve beden terbiyesi genel direktörlüğüne sporcu kitleleri hazırlayacaktır."
>
> (…)
>
> "Teşkilat meselesi: Muallim meselesi, vesait meselesi, saha meselesi, ve pek tabii olarak para ve zaman meselesi"

[36] "Teşkilat Nizamnamesi Dünden İtibaren Meriteye Girdi", **Stad Gazetesi,** sayı 23, 15.04.1940, s. 8.

Bu habere göre Maarif Vekaleti bir anket yaparak her eğitim kademesinde bir öğrencinin ortalama sportif başarısını ölçmüştür. Örneğin bir ortaokul öğrencisi yüksek atlamada şu kadar atlar, 100 metreyi şu kadar saniyede koşar şeklinde belirlediği sınırları şart koşmuştur. Sene sonuna kadar bu rakama ulaşamayanlar sınıfı geçemeyeceklerdir. Öğrenciden istenecek atletik, sportif derecelerin o yaştaki bir çocuğun asgari olarak yapmasının beklendiği dereceler olduğu söylenmektedir. Ayrıca bu asgari şartlar, yıllar geçtikçe nesil daha "sporcu" olacağı için yukarı doğru gitme eğilimi gösterecek ve bu tamamıyla bir spor başarısı olarak anılacaktır.

> "Bu karar bir memleket davası meselesi olarak o kadar mühimdir ki yarın bu çareyi düşünmüş ve bu işi tatbik etmiş olanlar şükranla anılacaklardır. Uzun bir çalışmaya dayanan bu kararın önümüzdeki ders yılından itibaren tatbikini temenni ederiz"

Stad Gazetesi'nin muhalif tavrının şekillendiği ana olaylardan biri de *Buduri meselesi* olmuştur. *İstanbul Mıntıkasında Garip Bir Heyet Kuruldu* haberiyle başlayan olaylarda bölgesel bir disiplin komisyonu fonksiyonu taşıyan heyet için Stad'ın otuzuncu sayısının (30.09.1940) ikinci sayfasında şu satırlar yer almıştır:

> "İstanbul beden terbiyesi teşkilatında ajanlardan müteşekkil bir mıntıka heyeti teşkil edilmiştir. Bu heyetin mesaisi henüz tesbit edilmiş olmakla beraber toplantılara başlamış ve meşhur Buduri hadisesi hakkında da verilmiş olan karar bu heyetindir. Ayni teşkilata dahil bulunan güreş ajanı da bu heyete ithal edilmiştir."

Gazete aynı sayının bir sonraki sayfasını tamamen *Buduri Meselesi* başlığı ile bu olaya ayırmıştır. *Haftalık bitaraf spor gazetesi*[37] Stad'ın ilk kez açıkça "taraf" olduğu bir mesele niteliği taşıyan bu haberde gazete, Galatasaraylı futbolcu Buduri'ye verilen cezanın eleştirisini yapar ve bu cezayı verenleri üstü örtülü şekilde "yetkisizlik" ile suçlar. Ayrıca bu cezanın veriliş şekli gibi veriliş zamanını da

[37] Gazete, isim başlığının altında bu tanımlama ile çıkıyordu.

manidar bulur. Fenerbahçe maçından önce Galatasaraylı futbolcuya verilen cezanın eleştirisi her ne kadar gazetenin futbol takımlarından birinin tarafında yer aldığını gösterse de asıl dikkat çekici nokta bu olay vesilesi ile bir gazetenin, spor işlerinin tek ve mutlak merkezi olan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nü yetki meselesi üzerinden açıkça eleştirmeye başlamasıydı.

Yine aynı sayıda (sayfa 4) yer alan bir habere göre İstanbul mıntıkasının verdiği cezanın genel direktörlükçe değiştirilmesi üzerine İstanbul Bölgesi asbaşkanı Feridun Bey istifa ediyordu. Merkezi otoritenin yerelde, kendi görevlileri üzerinde dahi henüz bir otorite kuramadığının görünür hale geldiği bu durumun ciddi bir kriz niteliği taşıdığı açıktır.

Bir hafta sonra yayınlanan derginin bir sonraki sayısında *Bilmece* başlıklı kısa bir haberde başka bir yayın organının yazdığı bir yazıda *Galatasaray'a göre; teşkilata göre; genel direktörlüğe göre* şeklinde görüşleri üçe ayırarak sunuşunun altı çizilmiştir. Teşkilat içerisindeki otorite sorununa gönderme yaparak iğneleyen bir yolla şunlar yazılmıştır: "*Biz teşkilat ile genel direktörlük arasında bir fark olduğunu bilmiyoruz, eğer bilen varsa lütfen birkaç satırla bize bildirsinler de öğrenelim.*" [38] Böyle bir cümleyle bitirilen haber aslında genel direktörlüğe yöneltilen bir eleştiri mahiyeti taşır.

Kanunun tüm maddelerinden açıkça anlaşılacağı gibi yalnızca mükellefiyet meselesine odaklanan devletçi spor yönetimi, spor kulüplerinin, özellikle futbolun ihtiyaçları ile ilgilenme konusunda isteksiz bir tavır içerisine girer. Bu tavra karşı olarak Adil Yurdakul'un yazısının başlığı ve gazetenin bir sivil toplum örgütü fonksiyonuna yaklaştığını gösteren en dikkat çekici paragrafı şudur:

[38] "Bilmece: Genel Direktörlük ve Teşkilat", **Stad Gazetesi,** sayı 31, 07.10.1940, s. 7.

Stad Bulmak Takımların mı, yoksa Teşkilatın mı Vazifesidir?

"Futbol ajanı ile spor servisi şefi ikinci kümeye müsabaka yaptırmağı arzu ettikleri halde, saha bulmamak yüzünden müsabakaları yapmamağa karar vermelerini doğrusu hayretle karşıladık ve hemen onların arayıp tarayıp bulamadıkları sahayı kendilerine göstermeği, Türk sporu namına kendimize bir vazife bildik".[39]

Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü, neşriyat servisi sayesinde, spor dünyasına sunulacak spor haberlerini de tek başına kontrol altına alıp yönetmeye çalışmıştır. Spor dünyasında en net bilgiyi almak ve bilgi kirliliğinin önüne geçmek için bizim neşriyat servisimizden haber kullanılması tavsiye edilir şeklinde bir yöntem benimsemesine rağmen spor haberciliği yapan diğer dönem gazetecilerine göre neşriyat servisinden gelen haberler gecikiyordu. Şöyle ki; bir haber, neşriyat servisinden tasdik edilip tüm basına servis edilene kadar basın zaten o habere çoktan ulaştığı için neşriyat şubesinin haberleri yerel basın için bir işe yaramıyordu. Bu nedenle böyle bir usul ve haberleri merkezi şekilde kontrol etme niyeti *pek kısa sürmüş ve ortadan kalkmıştır. Fakat neşriyat şubesi çalışmaya devam etmiştir.*[40]

Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü ve devletin spor hamlesinin karşılığında yarattığı sporun sivil toplum cephesinin gözle görülür en önemli aktörü olan Stad Gazetesi, Ekim 1940'ta çıkan 31.sayısında direktörlüğün basın yayın usullerini ve görev dağılımını eleştiriyordu. *"Acaba ayda bir neşredilen Beden Terbiyesi ve Spor mecmuası ile her biri binlerce liraya mal olan iki broşür bu servisi yegane eseri midir"* sözleriyle bitirdiği yazısında Ömer Besim, *yüklüce maaşla bu servisin başında olan arkadaşımız* dediği neşriyat servisi şefinin kişiliğinde aslında kuruma ve uygulamalarına karşı alınan tavrın bir örneğini sergiliyordu.

Bu karşı tavır gazetenin otuz ikinci sayısında ilk kez Beden Terbiyesi Genel Direktörü'ne yöneliyordu. 14.10.1940 tarihli sayıda *Bir Beyanat Münasebetile* başlıklı yazısında Stad Gazetesi yazarlarından Adil Yurdakul, Beden Terbiyesi Genel Direktörü'nün bir spor gazetesine vermiş olduğu beyanı tahlil ediyordu. Bu tahlil

[39] Adil Yurdakul, "Stad Bulmak Takımların mı yoksa Teşkilatın mı Vazifesidir?", **Stad Gazetesi,** sayı 31, 07.10.1940, s. 2.
[40] Ömer Besim, "Neşriyat ve propaganda servisi yerine", **Stad Gazetesi,** sayı 31, 07.10.1940, s. 2.

yazısı bir eleştiri ve karşı beyan yazıdır. Dört başlığa ayırarak, direktörün "karar" niteliği taşıyan fikirlerinin tamamını eleştirmiş ve açıkça karşı duruş sergilenmeye başladığının göstergesi olan yazılardan birini kaleme alınmıştır.

Yine aynı sayının altıncı sayfasında bu kez bir futbol ajanına Talat K. Delidağ isimli Stad yazarının Ziya Paşa'dan alıntılar yaparak yazdığı bir cevap yazısı mevcuttur. Bu yazı yine *Buduri olayı* ile ilgilidir. Futbol ajanı, bir spor gazetesine Stad'ın haberi ile ilgili bir demeç vermiştir. Bu yazı da o demece verilen cevaptır. *"En ummadığın keşfeder esrari derunun. Sen herkesi kör, alemi sersem mi sanırsın"* alt başlığı, yazının eleştirel tonunun derecesini ifade etmekte yeterlidir. Artık açıkça devletin spor kurumunun görevlileri bir tarafta, Stad Gazetesi yazarları ise diğer taraftadır.

Tepki, cevap ve tavır niteliğindeki yazıların ardından artık daha derin bir analizin ve makro düzeyde bir eleştirinin yapıldığı döneme geçiliyor, kurumun varlığı olmasa da yaptıkları sorgulanmaya başlanıyordu. Bunun ilk örneği olan *Aksayan Taraf Neresi* başlıklı yazının önemli kısımları şöyledir:

> "Kabul etmek lazım gelir ki beden terbiyesi umum müdürlüğü faaliyetinde birçok semereli hareketler olduğu gibi aksayan birçok taraflar da vardır. (…) Cemil Taner gibi enerjik ve idare kudreti olan bir satın bütün hüsnüniyete rağmen işler neden aksıyor ve aksayan taraflar nelerdir? Umum müdürün teferruatla ve teknik işlerle iştigali imkansız olduğuna göre kendisine teknik bakımdan federasyon reislerinin, teferruat bakımından ise bölge başkanlarının yardım etmesi ve kendisini takviye etmesi iktiza eder. (…) Bu memlekette bu işlere ehil arkadaşlar mı yok? İşte birkaç misal: Burhan Felek, Eşref Şefik, Zeki Rıza, Unvan Adil Giray, Sadi Karsan, Ulvi Ziya, Nüzhet Abbas, Abdullah Muhtar ve saire… (…) Aksayan taraflar teknik taraflarımızdır. Teferruatı idare eden bölge başkanlarının intihap şeklindedir. Bu noksanlarımız ikmal edildiği gün Türk sporu kendisini bekliyen kemale ulaşacaktır."[41]

Bu yazı, yalnızca eksikleri eleştirmekle kalmamış, bir adım öteye geçerek isim tavsiyesinde bulunmuştur. Stad Gazetesi bu yazının kaleme alındığı sayıyla artık sivil toplum örgütlenmesi tanımlamasındaki rolünü güçlendirmiştir. Tavsiye ettiği

[41] Adil Yurdakul, "Aksayan taraf neresi", **Stad Gazetesi,** sayı 34, 28.10.1940, s. 2.

isimlerin başında gelen Burhan Felek, hayatını sporun doğasında olan "bireysel teşebbüse" yani devletin tamamen karşı olduğu fikre adamıştır. Devletin spor hamlesiyle İstanbul'un dışarıda bırakılan spor adamlarından *en seçkini* olan ve parti kontrolü ele alır almaz *bir çırpıda harcandığı*[42] ifade edilen Burhan Felek ismini devlete önermek, İstanbul şehrindeki spor insanlarının, Stad Dergisi odağında toplanıp nasıl bir sivil toplum inisiyatifi oluşturduğunun göstergesidir.

Sporu spor adamlarının yönetmediği eleştirisi Stad yazarları ile devletçi spor yönetiminin temel çatışmasıdır. Gazetenin elli dördüncü sayısında yani 1941 yılının Mart ayında artık gazetenin iyiden iyiye tam bir karşıt pozisyona geldiği ve çokça eleştiri yazısı içerdiği zamanlarda, *Bugünkü Finlandiya* başlıklı ve Finlandiya'da sporun anlatıldığı haberde bile alt başlık ile BTGD'ye göndermede bulunuyor ve sporu spor adamlarının yönetmediği ve bunun yanlış olduğunu tekrar ediyordu. Yazıya atılan başlık *"Başta bulunan bütün idareciler Eski Şampiyonlar"*[43]şeklindedir. Bu başlığın atılmasının anlamı aslında şunu sorgulamaktır: Peki ya bizdekiler kim?

Aynı konudaki eleştiri süreklilik arz etmektedir. 1 Nisan 1941 tarihli elli sekizinci sayının ikinci sayfasında K. Con mahlaslı yazar *Bugünkü teşkilata niçin muazırım* başlıklı köşe yazısında sporun sporcular tarafından yönetilmediği, mevcut üst idari kadronun spora çok uzak insanlar olduğu eleştirisini dile getirmektedir.

Stad Gazetesi'ni sivil toplum kavramı çerçevesinde değerlendirmeye neden olan şey elbette yalnızca futbol özelinde değildir. Gazete, kimi zaman farklı branşlarda, bu sefer İstanbul sporunun savunucusu rolünde karşımıza çıkar. *Ya buna ne buyrulur* başlığı ile öne çıkan haftanın haberinde Stad, *Asker olanlar ve askerlik vazifesini yapanların sivil teşekküllerde yer alması yasakken Ankaralı asker güreşçilerin serbest güreş birinciliklerine girmelerini akıl ve mantık kabul edemiyor* demiştir. İstanbul mıntıkasının daha önce gönderilen tamimi (genelgeyi) göz önünde bulundurarak bu tanıma uyan güreşçileri takımına almadığını, buna rağmen Adana'da yapılan müsabakalarda askerlik hizmetini ifa etmekte olan Celal Atik

[42] Atabeyoğlu, **Sporda Devlet mi Devlette Spor mu,** s.17-19.
[43] "Bugünkü Finlandiya", **Stad Gazetesi,** sayı 54, 09.12.1940, s. 9.

isimli güreşçinin müsabakalara girdiğini ve federasyonun buna ses çıkartmadığını belirtir. Federasyonun böyle kişisel muameleleri sıkça tekrarladığı ve yanlış yola saptığı belirtilerek "*bu hareketler bir mıntıkayı himaye ederken, diğer mıntıkaları da hiçe saymak üstelik bir kararı ayak altına almak demektir ki fena kulüpçülük zihniyetinin hortlaması da buna derler"*[44] cümleleriyle haber bitirilir. Bu haberde açıkça görülmektedir ki devletin verdiği karar ve uygulamadaki çifte standarda karşı duruşuyla Stad Gazetesi yalnızca İstanbul futbolunu değil İstanbul bölgesi sporunu savunan bir sivil toplum örgütü rolünü yürütmektedir.

1941 yılı Haziran ayında gerçekleşen bütçe görüşmeleri, Stad Gazetesi'nde kaleme alınan eleştirilere paralel olarak meclis gündeminde de yoğun olarak tartışılmıştır. Yine Stad Gazetesi satırlarından bu görüşmelerdeki tartışmanın seyrinin özetinin şöyle olduğu görülür:

> "İlk olarak söz alan Bursa mebusu Osman Şevki Uludağ teşkilat kanununun noksan ve hatalı olduğunu ileri sürmüş ve bu hususlarda uzun boylu tenkitlerde bulunmuştur."
>
> "Kadrodaki mütehassıs adedi ve beden terbiyesi enstitüsünün hala kurulmaması"
>
> "Spor teşkilatı reisi Ali Rana Tarhan mükellefiyet üzerinde durmuş"
>
> "Ardından yeniden söz alan Uludağ, sporun ampirik tecrübe devresinden çıkmış, ilim devresine girmiş olduğunu ve bu yolda yapılan işleri beğenmediğini tekrar etmiş, başka memleketler spor teşkilatlarından misaller getirmiş, mukayeseler yapmıştır."[45]

Gazetenin bir sonraki sayısında yazar Kemal Con, Beden Terbiyesi Genel Direktörü Cemil Taner'in, bütçe görüşmeleri sırasında meclis kürsüsünde konuşurken 483 gençlik kulübünün ve 452 gençlik kurumunun vücuda getirildiği ifadesinde bulunduğunu söyler. Yazar önce Taner'in bunu gerçekten söylemiş olduğuna ihtimal vermediğini belirtir fakat bu rakamların zikredildiğine emin olunca şu cümleleri yazar:

---

[44] "Ya buna ne buyurulur?", **Stad Gazetesi**, sayı 60, 21 Nisan 1940, s. 3.

[45] "Millet Meclisinde Tenkit ve Münakaşalardan Sonra Beden Terbiyesi Bütçesi Müzakere ve Kabul Olundu", **Stad Gazetesi,** sayı 66, 09.06.1941, s. 6-7.

> "Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü elindeki bol tahsisata, her iş yapabilecek milyonlarca liraya rağmen yaptığı iş nedir bilir misiniz? 30 yılık Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaşın ve diğer bütün kulüplerin arkasına bir gençlik ismi taktılar ve bunları bu suretle gençlik kulübü ad ettiler."
>
> (…) senelerce birçok kimseler kulüplerimizin sırtından geçindiler. Kulüpleri yükselmek için basamak yaptılar. Bugün de teşkilat, kulüplerin sırtından geçiniyor. Fakat hayatları idame için didinen bir yardım şöyle dursun, teşkilattan sille yiyen yine zavallı kulüplerdir."[46]

1941 yılı bütçe görüşmeleri sırasında Beden Terbiyesi Genel Direktörü'nün yaptığı konuşmada verdiği sayıya göre beden terbiyesi mükellefi adedi seksen sekiz bin kadardır. Sporel, bu rakam şüphelidir fakat madem meclis kürsüsünde zikredilmiştir, doğru olduğunu kabul etmek zorundayız der ve sayılar bizi tatlı hayallere götürse de bu sayıda kişinin nasıl ve hangi verimle çalıştığı asıl önemli noktadır vurgusu yapar.

> "Sarfedilen bu mesai, hoşça bir vakit geçirmekten başka bir şey temin etmez ve istenilen randıman da bu kanaldan gidilerek ortaya konamaz."

Yazının finalinde ise Sporel'in takınılabilecek en nazik tavırlar giriş yaptığı cümle, Beden Terbiyesi Genel Direktörü'nün meclis kürsüsünde yanlış beyanda bulunduğu suçlamasıyla biter. *Muhterem generalin affına sığınarak* iddiasında ısrar eden Sporel, ülke sporunun kalitesinden çok şey kaybettiğini ve kaybetmeye de devam etmekte olduğunu söyleyerek "*eğer zahmet buyurup pek meraklı bulundukları rakamlar ve keyfiyetler ile bu işi tetkik ederlerse, isnat ve iddialarında yanıldıklarını ve Millet kürsüsünde yanlış beyanatta bulunduklarını kabul edeceklerine eminim*"[47] der. Bu yazı ile belki de Stad Gazetesi'nin o güne kadar yazılmış en doğrudan ve en sert eleştirisini yöneltir. Bu yazı, şüpheye yer bırakmayacak şekilde, Beden Terbiyesi Genel Direktörü olan generali, Meclis kürsüsünde yalan söylemekle suçlamaktadır.

---

[46] Kemal Con, "Parazit", **Stad Gazetesi,** sayı 67, 09.06.1941. s. 2.
[47] Zeki Rıza Sporel, "Rakamlar Bizi Aldatıyor", **Stad Gazetesi,** sayı 68, 09.06.1941, s.4.

Devletçi spor hamlesinin öteki olarak karşısına aldığı bireysel teşebbüsün temsilcisi kulüplere karşı olan yaptırımlarının en marjinal boyutu bazı kulüplerin birleştirilmesi, bazılarının kapatılması ve birçoğunun isminin gençlik kulübü yapılarak yeni kanuna göre yeniden düzenlenmesidir. *"Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünün teklifi üzerine İstanbulda bazı kulüblerin birleştirilmesi Vekiller Heyetince kabul edildi"*[48] haberinin çıktığı 1941 yılı Mart ayının akabinde iki veya daha fazla spor kulübünün birleştirilmesinden doğan yeni kulüplerin tamamının adının devamı "Gençlik Kulübü" şekline dönmüştür. Ayrıca kulüplerin birleştirilmesine ya da feshedilmesine karar veren makamın Bakanlar Kurulu olması bir başka önemli ayrıntıdır.

Foucault'nun aktarımıyla "*İngiliz devlet adamı Walpole'un kendi yönetim tarzı üzerine söylediği Quieta non movere (uslu durana dokunmamak lazım)"*[49] düsturuyla hareket ederek, Bakanlar Kurulu kendince "uslu durana" dokunmayıp sorunlu gördüğü kulüpleri mi birleştirmiştir bilinmez fakat spor kulüplerinin ihtiyaçları göz önünde bulundurulmadan yapıldığı bir gerçektir. Birçok kulübü, merkezi yönetim kaygıları ya da hedeflerini düşünerek birleştirme kararı almak, uygulamada onları kısa sürede birleştiren bir hamle değildi. Çok temel ya da çok detay sebeplerden dahi birleşme süreçleri oldukça sorunlu bir hal alıyordu. Bu karmaşıklığı örnekleyen ve *Kulüplerin Birleşme İşi Gün Geçtikçe Karışıyor* başlıklı haber 9 Haziran 1941 tarihli (67 sayılı) Stad Gazetesinde şöyle yer almıştır:

> "Bundan bir müddet evvel Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü tarafından verilen bir emirle birçok kulüplerin birleşmesine karar verilmişti. Şahsiyeti hükmiyeleri Devlet şurasınca kabul edilen kulüplerin hemen bir çoğu bu karara itiraz etmişti.

[48] "Birçok kulüpler birleştirildi [*sic*]", **Stad Gazetesi,** sayı 55, 17.03.1941, s. 3.
[49] Foucault, **Biyopolitikanın Doğuşu**, s.4.

Devlet şurasına itiraz ile haklarını arayan kulüplerin müracaatları elbette nazari dikkate alınacaktır. Netekim Fenerbahçe ile Altınordu arasında devam edip giden bir ihtilaf vardır.

Diğer taraftan Vefa ile Karagümrük arasındaki ihtilaf gittikçe büyümektedir. İki taraf da kulüplerinin renkleri için ciddi bir surette mücadele etmektedir. Kulüplerin birleşme işi kolay kolay halledilecek bir mesele olmasa gerekir."

Görüldüğü gibi devletin rekabeti bitirmek üzere yaptığı irrasyonel hamlelerden biri olan kulüp birleştirme, kağıt üstünde alınan karar ile anında gerçeğe dönüşmemiştir. Aynı semtin birbirine rakip iki takımını, rekabeti ortadan kaldırmak tezi ile, merkezi bir karar sonucunda ve rızaları olmadan birleştirmek, sorunları çözmek şöyle dursun daha şiddetli ve derin sorunların başlamasına neden olmuştur.

Sorun başlıklarından bir diğeri ve belki de en merkezinde duranı olarak spor mükellefiyetinin iki yüzü vardır. Birincisi, merkezi otoritenin sporun temel unsuru olan kulüpleri ve bireyselliği öteleyerek hatta öteki haline getirip yok etmeye çalışarak verdiği irrasyonel kararların ciddi dirençle karşılaşması ve kulüpçülüğün, özellikle futbol merkezli İstanbul kulüpçülüğünün güçlenmesine yol açması sonucu gerçekleşen merkezi otorite kaybıdır. Bu yüzünde başarısız olan Genel Direktörlük, mükellefiyet meselesinin ikinci yüzünde, sporun yaygınlaşmasında başarılı olmuştur. Sportif faaliyetlerden uzak ve kulüpçü örgütlenmenin güçlü olmadığı yerde, mükellefiyet sayesinde spor yapılmaya başlanması, Genel Direktörlüğün mükellefiyet hamlesinin meşruiyetinin en önemli kaynağı olmasının yanı sıra bu hamleyi eleştirenlerden dahi övgü alıyordu. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'ne yönetilen en sert eleştirilerin başını çeken Stad Gazetesi sayfalarında şu tarz haberler de sıkça görülür:

"Erganinin Saidiye kazasında Ergani Bakır Türk Anonim şirketi, bundan üç ay evvel bir gençlik kulübü kurarak Beden Terbiyesi mükelleflerinin çalışmalarına açmıştı. 3 ay evveline kadar hiçbir spor faaliyeti olmayan bu köşede şimdi spor en rağbet gören şey olmuştur. Yalnız mükellefler değil, bütün kaza halkı spor hareketlerine büyük rağbet göstermektedirler.

Resmimizde mükellefleri basketbol oynarken görüyorsunuz."[50]

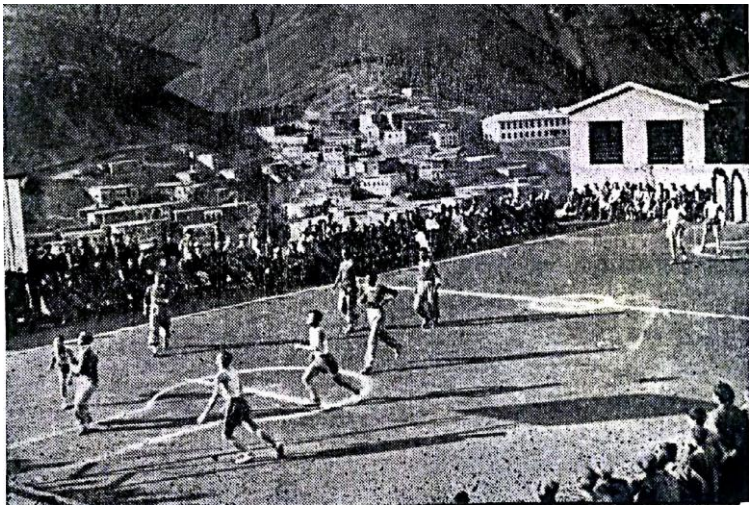

Resim 4.4 : Basketbol Maçı Yapan Ergani/Saidiye gençleri

Kaynak: "Enteresan Resimler", **Stad Gazetesi,** sayı 67, 09.06.1941, s. 3.

Stad Gazetesi'nin politik bir aktör olarak Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü karşısındaki rolünün önemini pekiştiren bir başka durum da 1941 yılında Direktörlük yönetiminden üç kişinin Gazete hakkında açtığı hakaret davasıdır. Hakaret davaları ve politik olarak önemli kişilere karşı hakaret suçuyla yapılan, baskı boyutuna ulaşan hamlelerin günümüzde dahi birçok olayda ne anlama geldiği açıktır. Tez çalışması genelinde spor politikası kavramı yerine sporun politikası kavramının kullanılmasının nedeni de tam olarak budur. Politik gücü elinde bulunduran merkezi otoritenin spor alanındaki hegemonyası dahilinde yaptıklarına karşı sivil toplum

[50] "Enteresan Resimler", **Stad Gazetesi,** sayı 67, 09.06.1941, s. 3.

örgütü olarak değerlendirilmeye açık bir gazetenin "hakaret" suçlaması ile dava edilmesi, spor alanındaki politik mücadelenin çift taraflılığının açık bir delilidir.[51]

Gazete, *Futbol Talimatnamesi Değiştirilemez mi* başlıklı başka bir yazıda ise Genel Direktörlüğün her sorunu talimatname ile çözmeye çalışmasına mizah içeren bir eleştiri getiriyordu. Yazar bu yazıda futbol hakemlerini koruyacak mizahi bir yöntem teklif etmiştir: *Hakemler futbol sahasından dört beş metre yüksek bir yerde durarak oyunu idare edemezler mi?*

İçerikten anlaşılan buradaki asıl niyet gerçekten böyle bir teklifte bulunmak değil de irrasyonel bir teklifle, o sporun doğasına aykırı bir çözüm sunarak, aslında merkez otoriteye "işte siz tam olarak sporu böyle yönetiyorsunuz" diyerek eleştirmek asıl amaçtır. On maddede kendi çözümünün nelere ilaç olacağını belirten yazar "*işte şöyle aklıma gelen on noktayı yukarıya yazdım. Bunları temin edebilmek için de ufacık bir iş yapıp beynelmilel futbol talimatnamesini kendimize uydurmak"* yeterli olacaktır; "*Haydi talimatname uleması beylar, noktai nazarımı beğendinizse bir kombinezon bulup şu işi kendimize göre uydurmak için, iş başına!"* diyerek işi kendinize göre uydurarak sporu yönetmek sizin en büyük yanlışlarınızdandır vurgusu yapar.[52]

Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün en çok eleştiri aldığı nokta ve belki de hedeflenen projedeki ömrünün çok kısa olmasının nedeni, bir spor dalından anlayan uzman kişileri kendine memur etmek yerine, kendi memurları arasından o işi en çok bileni spor yöneticisi yapmak olmuştur. Bu konuda, bizzat Genel Direktörlüğün memurlarından ve o dönemin Atletizm Federasyonu başkanının, kendisinin federasyondaki görevini şiddetle eleştiren Stad Gazetesi yazarlarından Kemal CON ile görüşmesinde söyledikleridir:

---

[51] İlgili hakaret davasının detayları için bkz. "Adaletin Tecellisi", **Stad Gazetesi,** sayı 68 – 16.06.1941, s. 3.

[52] "Futbol Talimatnamesi Değiştirilemez Mi", **Stad Gazetesi,** sayı 68, 09.06.1941, s. 11.

> "Birader benden ne istiyorsun, yine bunların içinde yerinin en çok ehli olan benim. Hiç olmazsa teşehhüt miktarı Robert Kolejde spor yaptım. (…) Siz yine bana dua edin, memuruz. Yapacaksın dediler mecburen kabul ettik. Ya ben olmasaydım, daha beteri gelse idi daha mı iyi olurdu." [53]

Spor işlerinin spordan anlamayan kişiler tarafından yönetildiği eleştirisinin bir başka örneği olarak, Stad Gazetesi (sayı 81) 11.08.1941 tarihli *Su sporları ajanı yüzme bilir mi* başlıklı ve artık Genel Direktörlüğü hiç ciddiye almadığını gösteren bir üslupla yazılan yazı gazetenin mizah bölümünde yer alır. Hikayeleştirilmiş bir anlatımla dergi yazarlarından Muhteşem Öksüzcü ile yüzme ajanı Şazi Tezcan'ın Salacık plajında karşılaştıkları sırada Öksüzcü, Tezcan'a şunu söyler: *Ne o, yüzmeye mi geldin? Yahu senin için su sporları ajanıdır ama yüzme bilmez derler, hakikaten yüzme bilir misin bilmez misin?*

Hikayenin devamında Tezcan suya atlayarak ne kadar iyi yüzme bildiğini gösterir. Fakat yine de durumu mizaha çevirmek adına yazının sonunda bir kadının, suları çok kabarttığı ve çocuğunu boğabileceği gerekçesiyle Tezcan'dan yarım saat denize girmeme ricasında bulunduğunu aktararak bitirir. Bu durum gazetenin genel tavrı ile tutarlı şekilde, karşısındaki kişi konuya yetenekli olsa bile yine de onu hafife alarak ona karşıt pozisyonda kalınmıştır.

Gazetenin tek bir yazarla sınırlı olmayan bu karşıt pozisyonunun bir başka örneğini teşkil eden muameleye maruz kalan gazeteci yazar Kemal Con, Bölge Beden Terbiyesi Direktörü Feridun Dirimtekin tarafından bir mektup ile *gördükleri lüzum üzerine ifadesi alınmak ve sorgusu yapılmak üzere bölge ceza heyetine davet edildiğini* köşesine taşır. Görevi memleket sporuna zararlı olacak şeyleri tenkit olan bir gazeteci olarak hangi hakla bölge ceza heyetine çağırıldığını sorar:

[53] Kemal Con, "Beterinden Saklasın", **Stad Gazetesi**, sayı 69, 23.06.1941, s. 2.

"Bir gazetecinin yazdığı yazıdan dolayı hesap vereceği ve sorgusu yapılacağı yer ancak Cumhuriyet müddeiumumiliği ve Cumhuriyet mahkemeleridir. O halde bu salahiyeti nereden alıyorlar?" diye sorarak yazısını bitirmiştir.[54]

Sonu üstü örtülü bir meydan okumayla biten *Hakikat Meydanda* başlıklı yazının önemi ise, Stad Gazetesi'ni çıkaranların kimler olduğu ve amaçlarının ne olduğu bizzat Stad Gazetesi tarafından belirtildiği bir içerik taşımasıdır. Ömer Besim tarafından yazılan yazının bu açıdan bilgi veren kısımları şöyledir:

"Stad'ın yıl dönümünü ben herkesten başka türlü tesit edeceğim. (…) Ben, kendi görüşüme göre, ortalığı garip bir şekilde heyecana düşüren tek bir noktadan bahsetmekle iktifa edeceğim: Şahsım. Stadı biz çıkaracaktık, bu hakikati gizlemeye lüzum yok. Babıaliyi bilenler bu muhiti ve onun havasını mutlaka bileceklerdir. Stad'ın sermayedarları malumdu!

Ortakların son toplantısında, Stadın çıkış tarihi, şusu ve busu da tesbit edilmişti. Toplantıya nihayet verilen son dakikada arkadaşlara bir sual sordum: Mecmuanın rengi ne olacak?

Hep Galatasaraylı idik. Tabii renkten maksat da kırmızı, sarı olmayacaktı. Stad'da fikrimizi olduğu gibi yazacak mıyız? Yoksa abone filan gibi bazı hesapları nazarı itibare alacak mıyız?

Söz verdik. Stad bugün o sözünde ve fikrinde ısrarla durduğu için üçüncü yaşına bastı.

(…) üzüldüğüm bir noktayı fırsat geldiği için anlatmakta bir mahzur görmüyorum. Ömer Besim bir spor gazetesi çıkarıyor, maksadı da Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü'nü tenkit etmektir diye ortaya parlak bir dedikodu atılmıştı. Sebebi bizce malum! Göya bana spor teşkilatında iş vermemişler -dört gözle bekliyordum- Bundan dolayı göya paçaları sıvamıştım.

(…) Artık maziyi bir kenara bırakmağa mecbur olduğumu anlıyorum. Hem üstelik hak oyunu üçtür de. Üçüncü yılda, etrafımızı dolduranların çoğaldığını sezmemek mümkün değil. Kafile kalabalıklaştı. Yürüyor! Er meydanındaki bu spor mücadelesinde artık yalnız değiliz."[55]

Ömer Besim'in Stad'ı çıkaran kişileri ve amaçlarını anlattığı bu yazıdan bir ay sonra *Beden Terbiyesi'nin himayesinde olan Futbol Federasyonu'nun* Ankara'ya

[54] Kemal Con, "İşler Kesat Galiba", **Stad Gazetesi,** sayı 83, 18.08.1941, s. 2.
[55] Ömer Besim, "Hakikat Meydanda", **Stad Gazetesi,** sayı 108, 17.11.1941, s. 9.

çağırdığı Galatasaraylı futbolcular, şehirde hiçbir otelde yer olmayınca gardaki trenlerin yataklı vagonlarında uyumuşlar ve yaşamışlardır. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün *davet ettiği takımını yatacağı yeri ve diğer teferruatı temin etmesi lazım gelmez miydi* diyerek bu durumu eleştiren Stad Gazetesi *işlerimizin hep tesadüflere bırakılmış olmasını gördükçe insan hakikaten üzülüyor* diyerek bitirdiği haberde yine bir eleştirisini dile getiriyordu. Sorumluluğu futbol federasyonu yöneticilerine atacak olma ihtimaline karşı haberde *Beden Terbiyesi himayesinde olan futbol federasyonu* vurgusu önemli bir detaydır. Nihayetinde sorun yine sizde diyerek Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü bir kez daha Stad Gazetesi'nde yazılan satırların hedefi olmuştur. [56]

Yöneticilerinin Galatasaraylı olduğu kendi ifadelerinden anlaşılan Stad Gazetesi'nin editörleri kendi takımlarını savunmak için mi yapmışlardır ya da Futbol Federasyonu her takıma konaklama yeri temin etmiş midir ki Galatasaray'a temin etmek zorunda olsun bilinmez ama bu yazı göstermektedir ki gazete, Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'ne yöneltebileceği en ufak bir eleştiri fırsatını dahi değerlendirmektedir.

1942 yılının Şubat ayında gazete *ortada dönen haberlere göre* şeklinde kaynak belirterek Genel Direktör Cemil Tahir Taner'in yerine Nizamettin Kırşan'ın geçeceğini belirtir. Gazete ayrıca bu haberde, aylardan beri şiddetle eleştirilerinin merkezine oturttuğu propaganda ve neşriyat müdürü Saffet Gürol'un da göreve bırakacağını belirtir. [57] Gazetenin birkaç sayı sonrasında ise bu sefer Beden Terbiyesi Kanunu'nun düzenlemeye gireceği dedikoduları üzerine şu satırlar yayınlanıyordu:

[56] "Yataklı Vagonlar Galatasaray'ın İmdadına Yetişti", **Stad Gazetesi,** sayı 116, 15.12.1941, s. 6.
[57] "Beden Terbiyesi Umum Müdürü Değişiyor mu", **Stad Gazetesi,** sayı 119, 09.02.1942, s. 1.

> "Kaç senedir bozuk bir düzende giden spor işlerimizin meğer bütün kabahati mevzuatta imiş.
>
> (…)
>
> Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü kendisi bir eser yaratamadığı gibi mevcut eserleri de ortadan yok etti.
>
> (…)
>
> Beden terbiyesi kanununun tadili etrafında muhitte kuvvetli bir cereyan başladı. Kaç senedir bozuk düzen giden spor işlerimizin meğer bütün kabahati mevzuatta imiş de haberimiz yok."[58]

1942 yılının Mart ayı sonunda Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü, uzun zamandır uyguladığı bir yasaktan merkez istişare heyetinin verdiği kararla vazgeçiyordu. Öğrencilerin spor kulüplerinde spor yapamayacağına dair yasak kaldırılmıştır. Artık öğrencilerin spor kulüplerine katılabilecek olması takımları sevindirirken, Maarif Vekaleti ayrı bir karar alarak, öğrencilerin ancak okulların kendi kuracağı kulüplerde oynayabileceğini söylüyor ve başka bir kulüpte herhangi bir müsabakaya çıkan öğrencilerin cezalandırılacağını bildiriyordu.[59]

Son olarak 1942 yılının Mayıs ayı geldiğinde, Stad Gazetesi'nin temsil ettiği sporun sivil cephesi, Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün temsil ettiği sporun devletçi cephesine karşı galip geliyordu. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün meclis bütçe görüşmeleri sırasında uğradığı eleştirilerin ardından parlamento tarafından Beden Terbiyesi Kanunu'nun birinci maddesi değiştirilerek spor ve beden terbiyesinin yeni sorumlusu Maarif Vekaleti yapılıyordu. Bu gelişmeyi Kemal Onan, Stad Gazetesi'ndeki köşesine *Geç Oldu Ama Temiz Olduğu* başlığının altında yer alan şu satırlar ile taşımıştır:

---

[58] "Beden Terbiyesi Kanunu Tadil mi Ediliyor", **Stad Gazetesi,** sayı 122, 23.03.1942, s. 2.
[59] "Vuran Vurana", **Stad Gazetesi**, sayı 123, 30.03.1942, s. 3-4.

"Bir insanın canı yanarak yaptığı tenkitlerin müsbet neticeler verdiğini görmesi kadar zevkli bir şey olmuyor. İşte biz bugün bu zevki tatmış bulunuyoruz.

Beden terbiyesi teşkilatının ne futbol sahalarından, ne atletizm pistinden, ne güreş minderinden tanıdığımız spor sahasında isimsiz kimseler elinde sporun ölüme sürüklendiğini gözlerimizle görünce durmadan yazdık. Fakat birçok kimseler bu canımız yanarak, memleket sporunu düşünerek yaptığımız bu tenkitler karşısında teşkilatın ücretli birer memuru, birer yazıcısı oldukları için meddahlığını yaptılar. Kendilerini gülünç vaziyete düşürecek başarılardan bahsettiler.

Eskiden mekteplerde spor hareketlerine ehemmiyet verilmediğinden şikayet ederdik. Fakat son senelerde maarif spor teşkilatının başına eski sporcular, iş bilir kimseler gelince derhal iş değişti. Mektepler birer spor kaynağı haline geldi. Bugün görüyoruz ki, spor teşkilatı gayesinden uzaklaşmış bir vaziyette çalışırken, çalışırken demeyelim de bocalarken, mekteplerimizde verimli bir çalışma göze çarpıyor. Binlerce genci sahada atlarken, koşarken, oynarken görüyoruz.

Artık büyüklerimiz de beden terbiyesi teşkilatının iş göremiyeceğini anlamış bulunuyorlar. Bu da şununla tezahür etmiştir. Öğrendiğimize göre teşkilat hazirandan itibaren maarife devredilecektir.

Sporcu Maarif vekilimizin bu işi iyi bir şekilde organize edeceğinden, etrafına spor sahasında yetişmiş, bu işte ihtisas yapmış kimseleri toplıyacağından emin bulunmaktayız.

Sporumuzun kurtulması yolunda bir ümit yıldızı tekrar doğmuş oluyor. Bu iş bir parça geç oldu ama temiz oldu."[60]

Agamben'e göre "*başarılmış bir işte, tıpkı hazda olduğu gibi, insan nihai olarak kendi iktidarsızlığının keyfini sürer.*"[61] Yazarın ilk cümlesinde kullandığı *zevki tatmış bulunuyoruz* ifadesi de tam olarak bununla örtüşür.

"Beden terbiyesi umum müdürlüğünün çalışması şiddetle tenkit edildi. Beden terbiyesi mükelleflerinin iyi çalışmadığı, futbol düşmanlığının yersiz olduğu belirtildi."[62]

[60] Kemal Onan, "Geç Oldu ama Temiz Oldu", **Stad Gazetesi,** sayı 131, 25.05.1942, s. 3.
[61] Giorgio Agamben, **Nesir Fikri,** çev. Fırat Genç, İstanbul, Metis Yayınları, 2009, s.65-66.
[62] "Mecliste dünkü müzakereler", **Yeni Asır Gazetesi,** 30.05.1942, s.4.

Meclis bütçe görüşmeleri sırasında lüzumsuz harcamalar ile birlikte futbola düşman tutum eleştiriliyor ve sporun yönetiminin yeni makamı Maarif Vekaleti'ne, Beden Terbiyesi Müdürlüğü'nün bütün kadrosunu gözden geçirmesi tavsiyesinde bulunuluyordu. Maarif Vekili söz aldığında ise mütehassıslardan istifade edeceğini vurguluyor. Bu durum, çalıştığı üç yıl boyunca BTGD'nin uzmanlardan yeterince istifade etmediğini gösterir. Meclis konuşmaları, Stad Gazetesi'nin eleştirilerini doğrular niteliktedir. Kaygı duyulan konuların yalnızca bir gazetenin kadrosunun eleştirisi olmadığı görülmektedir. Bu eleştirilerin mecliste de ifade edilmesi hakkında Ömer Besim "*peki biz iş alamadığımız için senelerce hasedimizden yazdık, acaba muhterem mebuslarımız bu ağır ve ezici tenkitleri ne maksatla yaptılar"* sorusunu sormuş ve zamanında BTGD tarafından kendilerine yapılan, *görev alamadıkları için bizi eleştiriyorlar*, suçlamasını da çürütme amacı gütmüştür.[63]

> "Hiç bilmediği bir işin başına gelen umum müdür, etrafını saranların her sözünü bir hakikat olarak görüyor ve o da o şekilde söyleyip gidiyordu.
>
> Bizi yaptığımız tenkitlerden dolayı mahkemelere kadar sürüklediler. Cumhuriyet adliyesi bizi haklı çıkardı. (…) Memleket davasında şahsını düşünmiyerek hareket edenlerin yüzleri elbette ak çıkacak ve hak kazanacaklardı. Biz memleket sporuna hizmet gaylesile açtığımız mücadelede yüzümüzün akile çıktık. Şimdi de bir parça bugün tenkide uğrayanlar düşünsünler."[64]

Yazarların yeni bir teşkilat kurulacağı beklentisi olumlu sonuçlanmasa da bize şunu gösterir: Kanunun kurucu maddesi değişerek beden terbiyesinin siyasal mesuliyeti Maarif Vekaleti'ne verildikten sonra Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün kurumsal olarak mevcudiyetinin devam etmesi bir anlam ifade etmemektedir ve kurum varlık amacını yitirerek aslında tarihe karışmıştır. Stad Gazetesi ise "mücadele" olarak nitelendirdiği bu süreci "galip" olarak bitirdiği için kutlamalara bile girişmişti. Ekip, beden terbiyesi sorumluluğunun Maarif Vekaleti'ne geçmesiyle işlevini kaybeden Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün "yenilgisini" bir şiir ile sayfalarına taşımıştır:

---

[63] Ömer Besim, "Hoşa Gitmeyen Haklı Tenkitler", **Stad Gazetesi,** sayı 133, 08.06.1942, s. 2.
[64] Kemal Onan "Davada Nihayet Biz Haklı Çıktık", **Stad Gazetesi,** sayı 132, 01.06.1942, s. 3.

"Ne oldu bay direktör ne için rengin solmuş
Mukadderdi bu bayım, gün gelmiş bugün olmuş
Berberler bakkalların ahı mı tuttu seni

Pür azamet gezerdin boynun büktün bugün
Sen üzgünsün pek amma, herkes bayram düğün
Berberler, bakkalların ahı mı tuttu seni

Bu iş senin esasen uhdende duramazdı
Spordan anlamıyan direktör olamazdı
Berberler bakkaların, ahı mı tuttu seni

Dört yıllık beylik sana yetmez mi söyle canım
Yerini, bilenlere artık terkeyle canım
Berberler bakkalların ahı mı tuttu seni"[65]

Hasan Ali Yücel, 28.01.1942 tarihli bir yazısında Başbakanlığa, yüksekokul öğrencilerinin gazete ve dergi yayınlamasının kabul edilmemesi konusuna değiniyordu. Yücel yazısına şu paragrafla başlamıştır:

[65] "Sporda Mizah", **Stad Gazetesi,** sayı 132, 01.06.1942, s. 4.

> "Gazete veya dergi çıkarmak; sosyal, politik ve kültür alanlarında iddia sahibi olanların iddialarını yaymak ve teyid etmek için ellerinde bir neşir vasıtası bulundurmak isteğinden doğar. Henüz tahsil devresinde olanların muhtelif alanlardaki iddialarını bir hakikat olarak halka neşretmeye seviyelerinin müsait olmadığı, tahsil müesseselerine devamı ihtiyar etmiş olmaları ile fiili olarak ispat etmiş oldukları gibi, ellerine böyle neşir vasıtaları vermek, gazete veya dergi çıkaran gençlerin tahsillerini sekteye uğratması ve bulundukları kültür müesseselerinin disiplinini bozmaya yol açacak vaziyetler ihdas etmesi bakımından da doğru değildir."[66]

Geleceği emanet ettiği gençleri gazete ve dergi çıkarmaya yeterli bulmayan devlet akılsallığı aynı çelişkiye spor konusunda da düşmüştür. Gençlerin gürbüz ve yavuz bireyler olmaları hedefiyle onlara spor yapmayı sevdirmeye çalışırken, güvenlikçi ve merkeziyetçi bir yaklaşımla sporun tüm yönetimini kendi elinde toplamak için sporun temel birimleri olan spor kulüplerini, hatta bununla da kalmayıp sporun ve sportif gelişimin özü olan rekabeti dışlamıştır. Rekabetin ve kulüplerin dışlandığı bir durumda gençlerin kendiliğinden sporu nasıl seveceği sorusunun cevabının yanıtsız kalması ise günümüze kadar uzanan yapısal krizlerin temelini oluşturmuştur.

Ayrıca ne ironidir ki Hasan Ali Yücel, öğrencilerin gazete ve dergi çıkartmasını uygun bulmazken, bir gazete tarafından oluşturulan sivil toplum gücü sayesinde yıpranan ve görevini kaybeden Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün görevini üstleniyordu.

Demokrasiyi biyopolitik çağda yeniden düşünmek gerektiğinde açıkça söylenebilir ki, tutkulu demokrasi çağrılarının yerini demokratikleşmenin anlamının aslında ne olduğu ve nasıl meydana geldiğine yönelik tözsel analizler almaya başlamıştır.[67] Çıkartılması gereken ders, modern demokrasinin, 1930'ların sosyal faşizmi kadar yıkıcı olup olmadığını hesaplamak değildir. Burada saklı mesaj, modern demokratik biyopolitik anlayışın, tarihte benzerlerine rastlanabilecek totaliter biyopolitiğin yerine geçip geçemeyeceğidir. Dickenson'ın "*günümüz*

---

[66] Cemil Koçak, **Tek Parti Döneminde Muhalif Sesler,** 2.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s.158.

[67] Reardon, "Democratic Mis-haps: The Problem of Democratization in a Time of Biopolitics", **Biosocieties**, s.253.

demokrasilerinde nüfus politikalarını anlamak isteyenlerin Nazi ırk rejiminden daha iyi bir örnek önlerinde durmamaktadır"[68] ifadesine bir ekleme yapmak gerekirse Türkiye Cumhuriyeti'nin günümüz nüfus politikalarını ve yapısal sorunlarını anlamak isteyen bir araştırmacının önünde, Nazi dönemine denk düşen 1930'lu yıllarda Türkiye'de uygulanmış gençlik ve beden politikalarından daha güzel bir örnek durmamaktadır.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın çocuklarından biri olarak tanımlanan futbolun, otuzlu yılların sonu ve kırklı yılların başındaki sporda devlet hegemonyası dönemini içeren sürede *Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün üvey evladı olarak hayatını güç bela* yürüttüğünü söyleyen futbol kökenli sporcular, *veremli* muamelesi görülmesine rağmen herkes tarafından çok sevilen ve takdir edilen spor olarak futbolu savunuyorlardı.[69]

Futbolu, popülaritesi nedeniyle spor eşittir futbol şeklinde bir denklemle basite indirgeyen bir algı vardır. Eleştirileri de en çok bu açıdan alır. Bu eleştirileri haklı çıkaran çokça olay örneklenebilir. Fakat şunu da takdir etmek gerekir ki devletçi spor hamlesine karşı sivil bir örgütlenme potansiyelini taşıyan da o dönem için futboldan başka branş olamazdı. Aynı önerme bugün için de tartışmaya açık şekilde geçerlidir. Futbolun, örgütlü mücadeleye diğer branşlardan daha açık olması, onun dünya çapında en popüler spor oluşu ve daha büyük kitleleri peşinden sürükleyebilme kapasitesinden kaynaklanmaktadır.

---

[68] Dickinson, "Biopolitics, Facism, Democracy: Some Reflections on Our Discourse About Modernity", **Central European History**, s.48.
[69] "Vereme Tutulan Futbol", **Stad Gazetesi,** sayı 108, 17.11.1941, s. 9.

4.3. Maarif Vekaleti Dönemi

> "(…) ekmek bıçağıyle de adam öldürülebiliyor diye bütün ekmek bıçaklarını ortadan kaldıracak değiliz ya.
>
> (BTGD'nin futbola olan düşmanlığının yersizliği hakkında)[70]

İktidar kavramının kaynağı düşünüldüğünde, iktidarı elinde bulunduranlar için artık yalnızca o iktidarı elde ediş biçiminin meşruiyeti, iktidarı elde tutmak için yeterli değildir. Yönetenin orada olmasının öz nedeni artık meşruiyet değil başarıdır ve gayrimeşru hale geldiğinde değil başarısız olduğunda otoritesini kaybeder. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü de yönetimde bulunduğu yıllar, kuruma ayrılan bütçeler, sunulan politik imkanlar göz önünde bulundurulduğunda parlamento tarafından başarısız bulunmuştur. 1942 yılı bütçe görüşmeleri sırasında, bir yıl önceki bütçe görüşmelerinde olduğu gibi kurum sert eleştirilere uğramış, fakat bu kez varlığını devam ettirememiştir.

Kanunun birinci maddesiyle 1938 yılında Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü kurulmuştu. Yine kanunun aynı maddesinde 4235 sayılı yasayla yapılan değişiklik, kanunun uygulayıcısını değiştiriyor, beden terbiyesi işlerini Milli Eğitim bünyesine devrediyordu. Bu devirden çok kısa bir süre önce Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü ve bugüne kadar yaptıkları konusunda sorgulayıcı bir tutum takınan yalnızca muhalif Stad Gazetesi değildir. Vatan Gazetesi'nde 20 Mayıs 1942 tarihinde, Gençlik ve Spor Bayramı haberleri ile yan yana baş sayfadan yayınlanan sorgulayıcı bir yazı *"Spor Ruhunu Yaratabildik mi"* başlığını taşır. Dengeli bir eleştiri şeklinde yazdığı yazıyı Ahmet Emin Yalman şu paragrafla bitirir:

> "Spor ve Gençlik bayramı vesilesile bu hakikatleri hatırdan geçirmek çok faydalı olur. Böyle bayram günlerinin rolü, ağdalı ve yaldızlı bir takım basmakalıp sözleri sıralamak değildir; ortalığı tenkitli ölçülerle gözden geçirmek için fırsattan istifade etmektir."[71]

---

[70] Canan Yücel Eronat, **Hasan Ali Yücel'in T.B.M.M. Konuşmaları ve İlgili Görüşmeler, Cilt 1 – 1939-1943**, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:87, 1999, s. 405.

[71] "Spor Ruhunu yaratabildik mi", **Vatan Gazetesi,** 20.05.1942, s.1-3.

"Yeni senenin bütçesi hazırlanırken beden terbiyesi teşkilatı bütçesi de Maarif Vekaletine ilave edilmiştir."[72] Teşkilatın Maarif'e devrinden sonra nasıl bir şekil alacağı üzerine net bir plan yoktur. Fakat hemfikir olunan konu, mevcut yönetim şeklinin, yani Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün doğrudan başbakanlığa bağlı bir üst kurum olarak sporu yönettiği yıllardaki verimsizliği kabullenilmiştir.

Spor işlerinin Maarif Vekaleti'ne geçeceğinin anlaşılması ile birlikte gazeteler okulları "hakiki spor kaynakları" olarak tanımlamaya başlar. Hatta öyle ki 23 Mayıs 1942 tarihli Vatan Gazetesi, okullarda sporun ne kadar kusursuz yürütüldüğünü manşetine taşır ve spor sayfasının tamamını iki gün boyunca bu konuya ayırır.[73]

27 Mayıs 1942 tarihli gazete haberinde ise "*Maarif Vekili, Beden terbiyesinin Maarife geçeceğini bildirdi"*[74] başlığı ile bu dönüşüm planı detaylarıyla aktarılmıştır. Öyleyse beden terbiyesi görevinin Genel Direktörlük'ten alınıp Maarif Vekaleti'ne verilmesi 1942 bütçe görüşmelerinde bir anda alından fevri bir karar değildir.

Bu görüşmelerin içerisinde söz alan üç isimin söylediklerinin önemli kısımları incelendiğinde hem bu durumun anlık bir gelişme olmadığı hem de Stad Gazetesi satırlarında görülen eleştirilerin yalnızca Stad çalışanlarının kendi kişisel hırslarından kaynaklanmadığı görülür. Stad Gazetesi satırlarına yansıyan eleştirilerin konuları, BTGD'nin özerk varlığını sona erdiren uygulamalar olmuştur. Parlamento, hedeflenen sonuca ulaşmaktan uzak olan ve buna rağmen devlet bütçesinden önemli bir pay alan Direktörlüğü, Maarif Vekaletine bağlamış ve bütçesini de bu vekalete aktararak özerk varlığına son vermiştir. Bu kararı özetleyen meclis konuşmalarında Abidin Daver, İbrahim Dıblan ve Hasan Ali Yücel'in söyledikleri şunlardır:

---

[72] "Spor İşleri Maarife Devrediliyor", **Vatan Gazetesi,** 20.05.1942, s.4.
[73] "Spor Kaynaklarımız Okullarda Müsbet Çalışmalar", **Vatan Gazetesi,** 23.05.1942, s.4.
[74] "Maarif Vekili, Beden terbiyesinin Maarife geçeceğini bildirdi", **Vatan Gazetesi,** 27.05.1942, s.3.

Abidin Daver – İstanbul Milletvekili

(…)

"Fakat umum müdürlüğün teşekkülünden beri bu kadar zaman geçtiğine ve ona verilen paralara nazaran verimi çok az olmuştur. Umum müdürlük, arkadaşımız Adnan Menderes'in zamanındaki spor teşkilâtına nazaran bilhassa bu işin spor kısmında muvaffak olmuştur denilemez. Spor zorla değil, sevgi ve hevesle yapılır. Umum müdürlük sporu zorla yaptırabilir bir şey telakki etmiştir ve sporcuları, kendi düşüncelerine göre bir nevi tazyika tabi tutmuştur. Bu zor hareketi de birtakım gençleri spordan uzaklaştırmıştır. Umum müdürlüğün kendi çalışma vasıtaları olan, spor kulüpleriyle iyi iş birliği yaparak kendi çalışmalarını onların çalışmalarıyla ahenktar kılması lazımdı. Fakat Umum müdürlük spor kulüpleriyle hiçbir zaman anlaşamamıştır. Orada çalışan amatör idarecilerle bir türlü sevgiye, anlaşmaya müstenit bir iş birliği yapamamıştır. Bu yüzden de kulüplerle umum müdürlük arasında mütemadi çekişmeler olmuştur. Bundan da yalnız spor zarar görmüştür."[75]

İbrahim Dıblan – Kocaeli Milletvekili

"Umum müdürlük böyle bölgelere hiçbir surette yardım etmezken ve bölge kulüplerini yaşatabilecek yegâne spor, futbol iken ve bu yüzden temin ettikleri gelirle diğer sporları yürütmeğe çalışırken, bu sporu baltalamağa kalkmak ve bu spora hiçbir suretle yardım göstermemek, bütün sporları baltalamak demektir."[76]

Hasan Ali Yücel – İzmir Milletvekili ve Maarif Bakanı

"Arkadaşlarım, biraz önce kabul buyurduğunuz muaddel kanunla Başvekâlete bağlı olan Beden terbiyesi umum müdürlüğü Maarif vekilliğine vazife olarak verilmiş bulunuyor. Bendeniz için kanununun ifade ettiği mâna; «bu teşekkülü al, tetkik et ve şimdi burada arkadaşlarımın söylediği, tenkit ettiği cihetleri nazara al ve daha diğerlerini de gözünün önünde tut ve işi tenkit edilmeyecek şekilde ve âzami kudretle idare et» mânasındadır. Çünkü Maarif vekilliğine intikal eden bu teşkilâtı intikal etmeden önce bendenizin bilip malûmat arzetmeme fiilen imkân yoktur."[77]

---

[75] Yücel Eronat, **Hasan Ali Yücel'in T.B.M.M. Konuşmaları ve İlgili Görüşmeler,** s. 404.
[76] **A.e.,** s. 407.
[77] **A.e.,**, s. 408.

Beden terbiyesi kanununun sorumluluğu Maarif Vekaleti'ne geçtikten kısa bir süre sonra Maarif Vekili, bizzat kendisinin yaptığı bir tetkik işlemi ile Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nü incelemeye başlamıştır. Spor işlerinin bugüne kadar nasıl idare edildiğini anlamak için yapılan bu incelemeler sonucunda *denildiği gibi 80 bin kişi mi yoksa 8 bin kişinin mi* mükellef olarak beden terbiyesi çalışmaları yaptığı, *açıldığı söylenen gençlik kulüplerinin hakikaten açılıp açılmadığı* belli olacak ve bugüne kadar iş yapanların aslında ne kadar iş yaptığı görülecektir. Stad Gazetesi yazarlarına göre "*bu hakikatleri tetkik süreci Maarif Vekili'ne dün ve yarını için iyi bir fikir vermiş olacaktır."* [78]

Merkezde gerçekleşen bu sürecin haricinde bölgelerde de neler olduğunu öğrenmek için bölge istişare heyetleri ile fikir alışverişlerinde bulunuluyordu. Bunun iki önemli noktası var. Birincisi, artık yalnızca merkezden bölgelere doğru yayılan bir karar sürecinin olmayacağı, bölgelerin ihtiyaçlarının göz önünde daha fazla bulundurulacağı mesajı verilerek en çok eleştirilen noktaya dokunarak işe başlıyorlardı. İkincisi ise bu görüşmeleri Vildan Aşir ile Burhan Felek yapıyordu. Yani "sporu sporcular yönetmelidir" fikrine uygun olarak artık daha önce o alanda tecrübesi olmayan bir askerin değil, spor adamlarının ön plana çıktığı bir sürece giriliyordu. [79]

Sporun yönetiminde spor adamlarının fikirlerinin daha fazla önemsenmeye başlanacağı mesajını Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in İstanbul kulüplerinin yetkilileri ve tanınmış spor adamları ile İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'nde bir toplantı yapmasından anlaşılabilir. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü döneminde en çok eleştiri alan konu, spor adamlarının, hele ki futbol adamlarının, hiç dinlenmemesi ve hatta futbol gibi futbol ile uğraşan yöneticilerin de sistemin içerisinden dışlanması olmuştur. Yeni dönemde, son dönemin "ötekisi" ve "dışlananı" konumunda bulunan İstanbul şehrinin futbol adamlarının davet edildiği bir toplantı organize etmek Hasan Ali Yücel'in, spor açısından ilk önemli icraatıdır.[80] Hasan Ali Yücel bu toplantıda spor adamlarına şunları söylemiştir:

---

[78] Kemal Onan, "Tetkiklerden neler meydana çıkacak", **Stad Gazetesi,** sayı 133, 08.06.1942, s. 3.
[79] Ömer Besim, "Burhan Felek ve Vildan Aşir", **Stad Gazetesi,** sayı 137, 20.07.1942, s. 1.
[80] "Maarif Vekili Bugün Spor İşlerile Uğraşacak", **Stad Gazetesi, sayı 137,** 20.07.1942, s. 3.

> "Beden terbiyesi teşkilatı Maarife devredildi. Üzerinde durmağa mecbur olduğumuz işi ele aldık. Müşahede devresi geçiriyoruz. Bilahare teşhis koyacağız. Görüp anlamak devresi geçirmeğe mecburuz. Yapılan bu görüşmelerde benden fikir sormayınız. Ben sizden fikir alacağım, dertlerinizi, müşkülleriniz geniş bir rahatlıkla söyleyiniz."[81]

Hasan Ali Yücel yalnızca bu toplantıyı gerçekleştirmekle kalmamış, ertesi gün de İstanbul kulüplerini ziyaret etmiş, tesislerinde inceleme ve görüşmelerde bulunmuştur.[82]

Futbol ile barışma olarak adlandırılabilecek en önemli jest ise 1942-1943 futbol sezonunun açılışı, Fener stadında, Maarif Vekili'nin başlama vuruşuyla yapılmasıdır. Lige katılacak on beş takımın futbolcularından oluşan iki karma takım, eski milli sporcuların yenilere verdiği "açılış dersinden" sonra aralarında 3-3 skorla biten bir maç yapmıştır. [83]

> "İstanbul spor kulüplerine dair kanaatimiz şudur ki, bunlar kendi şartları içinde hayatlarını idame ediyorlar. Mevcut kulüplerin çalışmalarına meydan vermek için mükellefiyet meselesinin kendi tesis edeceğimiz ve idame ettireceğimiz kulüplerde takip ve halletmenin hem doğru hem zaruri olduğu kanaatine vardık"[84]

Aslında kanunun devamlılığı açısından süreç biten değil boyut değiştirerek devam eden bir hal almıştır. Birinci maddedeki değişiklik kanunun sorumluluğunu Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nden alıp "Milli Eğitim Bakanlığı'na" veriyordu. Spor ayrı bir kurum bünyesinde yönetilirken (ki bu kanun ilgili kurumun kurucu kanunuydu) bir anda eğitim sistemi içine dahil ediliyordu. Yüksek ihtimalle de zorunlu beden eğitimi derslerinin başlangıcı, hatta ve hatta bugüne uzanışı da bu noktada başlıyordu. Günümüzdeki beden eğitimi dersi müfredatında bulundan

---

[81] "Maarif Vekili spor işlerile alakadar oldu, kulüp idarecilerini dinledi", **Stad Gazetesi,** sayı 139, 27.07.1942, s. 1.
[82] "Maarif Vekili kulüpleri gezdi" **Stad Gazetesi,** sayı 140, 03.08.1942, s. 1.
[83] "Futbol Mevsimi Açıldı", **Stad Gazetesi,** sayı 141, 07.09.1942, s. 1.
[84] "Maarif Vekili İstanbul Beden Terbiyesi Teşkilatı Hakkında İzahat Verdi", **Stad Gazetesi,** sayı 142, 14.09.1942, s. 1.

“askeri talim hareketleri” acaba o yıllardan kalan militarist içeriklerin bir mirası mıydı? Günümüzdeki beden eğitimi ders içeriği ile 1940’lardaki zorunlu beden talimlerini teknik açıdan kıyaslayıp bir sonuca ulaşmak ayrı bir tezin, bir bilimsel çalışmanın konusudur.

Maarif Vekaleti, askeri bir disiplin çerçevesinde kurgulanan beden terbiyesi mükellefiyeti gibi uygulanması zor ve o güne kadar da verimli sonuç alınamamış bir yöntemi terk ederek daha ılımlı ve rızaya dayanan yöntemler geliştirerek çalışmalarına başlıyordu. Bunlardan bir tanesi, ilginç bir örnek olarak, radyo programı ile beden eğitimi egzersizleri yaptırma fikriydi.

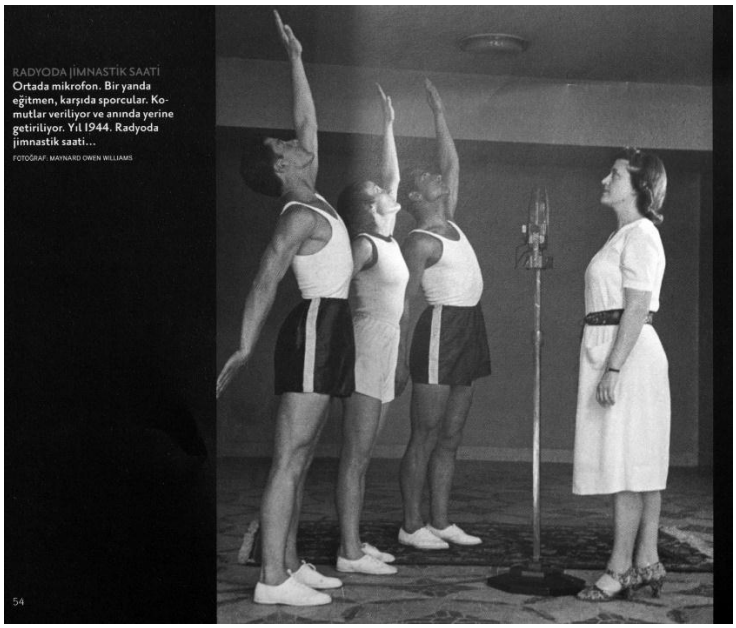

Resim 4.5 : Radyoda Beden Eğitimi Egzersizleri Saati

Kaynak: Görmediğimiz Türkiye**,** National Geographic Türkiye, 10.yıl özel, Fotoğraf albümü, Mayıs 2011 Sayısı Eki.

National Geographic Türkiye 10. Yıl özel sayısında hazırlanan bu fotoğraf albümünde yıl 1944 olarak belirtiliyor. Bu yanlış bir bilgidir. Çünkü aynı görsel 1942 yılında yayımlanan Radyo dergisinin dokuzuncu sayısının kapağı olarak kullanıldı.

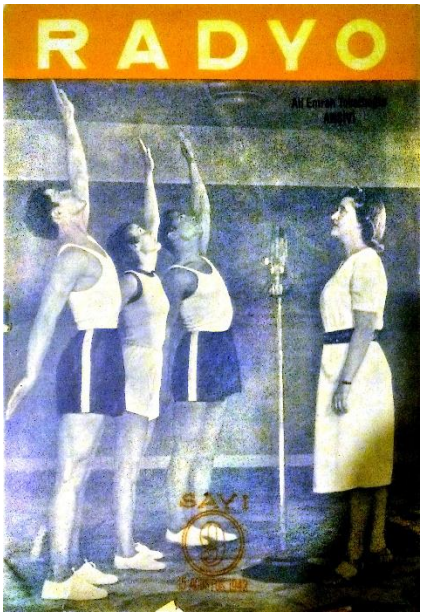

Resim 4.6: 15 Ağustos 1942 Tarihli Radyo Dergisi Kapağı (sayı 9)

Kaynak: Radyo Dergisi, Sayı 9,
15.08.1942.

Maarif Vekaleti bu fikrini fiiliyata döker ve beden terbiyesi eğitimcilerinin katılımıyla bir radyo programı yapmayı kararlaştırır. Fotoğrafta görüldüğü gibi bir spiker, karşısında duran sporcuların hareketlerini tarif ederek dinleyicilerin de aynı hareketleri yapmasını sağlıyordu. Bu çalışmaların içeriği ile ilgili birincil kaynaktan bilgi için yukarıdaki fotoğrafın kapağı olduğu Radyo Dergisi'nde bu çalışmalar ile ilgili yazılanlar şöyledir:

"Radyomuz sayın dinleyicilerinin öteden beri gösterdikleri bir arzuyu yerine getirmek ve yurttaşlara faydalı olmak düşüncesiyle bir servis açtı.

Uzviyetin su, yiyecek, hava, güneş, uyku gibi mühim ve mübrem ihtiyaçlarından birini teşkil eden <hareket> gıdasını verecek bu servis, Maarif Vekilliği tarafından idare edilmektedir. Vekillik bu servis için Gazi Terbiye Enstitüsü Beden Terbiyesi Öğretmenlerinden Zehra Algöz'le Cevdet Arun'u ve Dördüncü Ortaokul Beden Terbiyesi Öğretmenlerinden Günışk ile Faik Gökay'ı memur etmiştir. Bu öğretmenler Vekillik Beden Terbiyesi ve İzcilik Müdürlüğünde bir komisyon halinde çalışmakta ve sabahları vücudumuzu işleterek günlük hayatımıza siz daha canlı, daha neşeli, daha istekli ve kendi vücudunuza bakmağa alıştırıcı jimnastik programlarını birlikte hazırlamaktadırlar.

Programların tertibinde kadın, erkek her yaştaki insanın yapabilmesi ve faydalanabilmesi esas tutulmakta ve hareketler buna göre seçilmektedir. Her program iki hafta devam etmek üzere bir öğretmen tarafından tatbik edilmekte ve bu suretle sağlığını seven dinleyiciler her yeni programda karşılarında değişik bir öğretmen bulmaktadırlar.

Maarif Vekilliği Beden Terbiyesi ve İzcilik Müdürü Vildan Aşir'in reisliğinde çalışan ve içinde Sıhhiye Vekilliği mütehassıslarından Doktor Muhit Türkan'ın da bulunduğu bu komisyon, dinleyicilerin hususi ihtiyaçlarını karşılamak ve vücudumuzu çalıştırma mevzuu üzerindeki müşkillerine ait soracakları sualleri cevaplandırmak için de hazır bulunmaktadır.

Vücudumuzu çalıştıralım programından birkaç hareketi fotoğraflarla tesbit ederek, bu hareketlerin tam şekli hakkında okuyucularımıza bir fikir vermek istedik; aşağıdaki satırları okuyarak tatbikatını karşıki sayfadan takip etmelerini rica ederiz."[85]

(Hareketlerin talimatları ile devam ediyor…)[86]

Bir yöntem biçiminin en kritik yanı onu uygulayış şeklindeki tahakküm ilişkileridir. Yukarıda bahsedilen radyo programı, George Orwell'in 1984 isimli romanında geçen zorunlu jimnastik hareketlerini çağrıştırmış olabilir. Fakat siyasal gelişme açısından önemi Türkiye'de sporun politikası özelinde, daha liberal bir durum ortaya çıkartmış olmasıdır. Artık bedeni sağlıklı tutmak "vatan müdafaası için" değil kendiniz içindir söylemi gelişmeye başlamıştır. Beden terbiyesi ve spor zorunlu bir mükellefiyetten tercihi bir eğitimselliğe evrilmiştir.

---

[85] "Radyomuzda Vücudumuzu Çalıştıralım Programı", **Radyo Dergisi,** sayı 9**,** 15 Ağustos 1942, s. 4-5.

[86] Bkz. EK-R.

Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü deneyimi göstermiştir ki yalnızca "otorite" sağlayarak her sorunun çözülebileceğini sanmak bir yanılgıdır. Spor işleri ve gençlik meselesini uzun yıllar düşünüp, üzerine yatırım yapıp, sonunda planlanan kurumu kurduktan sonra başına bir spor adamı getirmek yerine bir general getirince sonuç kaçınılmaz başarısızlıktır. Bu sonuç, yöneten generalin ya da en genel anlamıyla yöneten spor dışı kişiliklerin beceriksiz, ya da kötü olduklarından değil, yönettikleri alan ile ilgili bilgisizlikleri ile ilintilidir. Çok iyi bir askeri bir spor yöneticisi yaparsanız alacağınız sonuç, çok iyi bir spor yöneticisini ordunun başına getireceğinizde alacağınız sonuç ile aynıdır. Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün kendi sonunu belirleyen en önemli yanılgısı, askeri yönetim ilkelerini uygulayarak sporu yönetebileceğini düşünmesi ve spordaki tüm sorunların otorite eksikliğinden kaynaklandığı ön kabulü ile hareket etmesiydi. Bu da devlet akılsallığının, kendi spor anlayışını dayatması ve başarısız olması sonucunu beraberinde getirmiştir. Sonucu belirleyen etmen, devletin spor anlayışından çok bunu uygularken benimsediği yöntemdir.

Devlet akılsallığı, gençlik meselesini, kurduğu teşkilat bünyesinde önce askeri bir mesele olarak ele almıştır ve asker yöneticiler ile yönetmiştir. Ardından uygulamadaki aksaklıkları fark ederek bu kez gençlik meselesinin eğitim yönüne dönmüş ve yurttaşın fizik ve moral kabiliyetini en yüksekte tutma görevini Maarif Bakanlığı'na vermiştir. Maarif Bakanı spor adamı mıydı diye sorulacak olursa, evet o dönem görevde olan Maarif Bakanı'nın da bir spor yöneticisi olduğu söylenemez. Fakat en büyük farkı, bu durumun farkında olmasıdır. Bu farkındalığı, yaptığı ilk icraatın İstanbul'un önemli spor adamları ve kulüp yöneticilerini toplayarak onları dinlemesi ve sporu sporcuların yönetimine bırakacağının, ya da en azından sporu spor adamları ile birlikte yöneteceğinin mesajını vermesinden anlaşılmaktadır.

> "1938 yılında kurulan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü, 1942-1960 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet göstermiştir."[87]

[87] Sümer, **Sporda Demokrasi,** s.107.

Birçok kez değiştirilen, bazı maddeleri Anayasa Mahkemesi kararı ile iptal edilen Beden Terbiyesi Kanunu, şeklen de 1986 yılında sona ermiş ve yerine kabul edilen Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü Yasası'na önemli bir kaynak olmuştur.[88] 1945 yılından itibaren yürürlükte olan ve beden terbiyesi meselesinin mesul bakanlığı ya da müdürlüğü değiştikçe birinci maddesi tadilata uğrayan Beden Terbiyesi Tüzüğü ise 2006 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

Sporun henüz resmen devlet kontrolüne geçmediği ama devletin liberal anlayışı terk ederek sporda devletçilik sürecine başladığı yıllarda kurulan Halkevleri'nin talimnamesinde spor şubesine ayrılan alt başlığın ilk paragrafı önemlidir. Bu paragrafta, sporun milli eğitim içinde algılandığı bir ön düşünceye rastlanmaktadır. Devlet ileriki yıllarda her ne kadar sporu ayrı bir teşkilat altında toplamak istese de düşüncenin özünde eğitim meselesi yatmaktadır. Bu nedenle spor kanunun sorumluluğunun Maarif Vekaletine geçtiği 1942 yılı fikri temellerden yoksun bir değişime sahne olmamıştır. Daha açık ifade etmek gerekirse, 1942 yılı bütçe görüşmelerinde sporun artık Maarif Vekaleti çatısında idare edilecek olması bir anlık bir oldu bitti değildir. On yıl önce kurulan Halkevleri için hazırlanan talimnamenin otuz dokuzuncu maddesi aynen şöyledir:

> "Spor ve bütün bedeni hareketleri, gençlik terbiyesinin ve milli terbiyenin vazgeçilmeyecek asli ve mühim bir rüknüdür. Bu sebeple Türk gençliğinde ve Türk halkında spor ve beden hareketlerine sevgi ve alaka uyandırmalı, bunlar bir kütle hareketi, milli bir faaliyet haline getirilmelidir."[89]

1932 yılında *milli terbiyenin vazgeçilmeyecek asli* unsuru olarak tanımlanan beden terbiyesinin 1942 yılında Maarif Vekaleti kontrolüne geçmesi de devlet akılsallığı içinde tutarlı bir politik hamledir. Parti kontrolünün de denendiği ayrı bir teşkilatlanma çabası birçok etmenin bir araya gelmesiyle uygulamada istenen başarıya ulaşmamıştır. Fakat uygulamada başarıya ulaşmayan durum, teşkilatlanma

---

[88] Sümer, **Sporda Demokrasi**, s.40.

[89] **C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi,** (çevrimiçi) http://acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11543/2495/197603461.pdf?sequence=1&isAllowed=y 28.03.2018.

çabasıdır, beden terbiyesi meselesinin kendisi değil. 1942 yılındaki değişim, beden terbiyesi meselesinden vazgeçiş değil, beden terbiyesi meselesi için müstakil bir devlet aygıtı ile yönetme teşebbüsünden vazgeçiştir. Devlet, projesinden vazgeçse de spor üzerinde kurduğu ve *finansör* rolüyle kontrolü altında tuttuğu spor yönetimi hakimiyetinden cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde vazgeçmemiştir. Kulüplerin, federasyonların, branşların kendi öz kaynaklarını yaratabileceği, tamamıyla liberal bir ortamı asla sunmayan devlet, spor yönetimindeki varlığını Demokles'in kılıcına benzer bir şekilde sürdürmüştür. Bugün milyon avrolar ile yönetilen Türkiye futbol kulüplerinin birçoğunun stadyumu devlet tarafından yapılmış ya da yapımı finanse edilmiştir. Borç sarmalından kurtulmak için devlet desteğine ya da ayrıcalığına ihtiyaç duyan kulüplerin ekonomik varlıklarını devlet olmadan sağlayamıyor oluşu, kuruluş dönemindeki bu karmaşık yapının bugüne yansıyan mirasından kaynaklanmaktadır.

Maarif Vekaleti, sporun ülke çapındaki sorumluluğu kendi üzerine geçmeden önce de sporu eğitim sisteminin içinde, sporun doğasında daha uygun biçimde entegre etmek için çalışmalar yürütmüştür. İlyas Sınal'ın, sınıf öğretmenlerine bir rehber olması amacıyla yazdığı "*İlkokulda Beden Terbiyesi"*[90] kitabı bu çalışmalardan biridir. Sınal, büyük ölçüde *C.Servos'un "Liebeserziehung in Jugenschulen"* eserinden istifade ederek yazdığı kitapta, herhangi bir ek malzemeye çok fazla ihtiyaç duymadan, bedensel becerileri geliştirebilecek çocuk oyunları, beden terbiyesinin teorik mantığını da açıklayarak sunmuştur. Fotoğraflar ve oyunları açıklayan grafik/illüstrasyonlar içeren bu kitap Sınal'ın beden terbiyesi ile ilgili tek çalışması değildir. Sınal ayrıca "*Türk Hava Kurumu Kamplarında Beden Terbiyesi Çalışmaları"*[91] isimli bir diğer kitabıyla dönemin yazınlarına ve beden terbiyesi kültürüne katkı sunmuştur.

---

[90] İlyas Sınal, **İlkokulda Beden Terbiyesi,** İstanbul, Kaatçılık ve Matbaacılık Aş, 1941.

[91] İlyas Sınal, **Türk Hava Kurumu Kamplarında Beden Terbiyesi Çalışmaları**, Türk Hava Kurumu Neşriyatı, Ankara 1942.

> "Bir toplumsal mücadelenin nihai sonuçları hiçbir zaman onu yürütenlerin tasarladıkları çeşitten olamaz. Bu gibi bazı mücadeleler insan zekasının ve eyleminin denetim alanının ötesinde sayısız ve karışık koşullar dizisine bağlıdır. Bu, insanüstü çaba isteyen ve toplumda çabuk ve köklü değişiklikler yapan devrimler için özellikle doğrudur."[92]

Cumhuriyet iktidarının devletçi ve merkezci spor hamlesinin sonucu Lemke'nin öngörüsünün yaşandığı bir spor yönetimi deneyimi olmuştur. "*Her şeyi kuşatan ve sınırsız bir iktidar sistemi tanımı, direniş ve özgürleşmeye ilişkin bir tahayyüle geri döner"* [93]diyen Lemke aslında bu çalışma kapsamında söylenebilecek şu tarihsel gerçekliği ifade eder: Beden politikaları açısından sporun bir araç olarak kullanımı amacıyla tüm spor alanını yönetme iddiasında olan devlet, bu yönetimini kanuna dayanan sınırsız bir tahakküm üzerinden kurgulamaya kalkışması sonucu, spor hayatının direnişi ve özgürleşme çabası ile karşı karşıya kalmıştır. Yıllardır faaliyet gösteren kulüpleri devlet otoritesine karşı zayıflatacak bir biçimde kanunla birleştirmek, kanunla kapatmak ya da kanunla bölmek, uygulamada tek bir sonuç doğurmuştur o da sporu yöneten spor adamlarının sporu yönetme kaygısının artması ve direnç göstermesidir. Erken Cumhuriyet döneminde kitlelerin beden terbiyesi meselesi, sporun öznesi olan ve bireysel teşebbüslerin kurumsallığı olarak ifade edilebilecek spor kulüplerini ya ayrı tutmalıydı ya da dahil edecek uzlaşmacı yöntemler bulmalıydı. Fakat 1938 Beden Terbiyesi Kanunu ile ifade bulan devletçi spor yönetimselliği, bir öteki olarak gördüğü kulüpçülüğü ve özellikle de futbol kulüpçülüğünü yok etme çabasına giriştiği anda kendi hedefinden sapmış ve kendini tüketmiştir. "*Bizzat erkin varoluş koşulu, onun mutlak olmamasıdır"*[94] diyen Laclau'nun öngördüğü üzere, mutlak erk olma çabası devletin spordaki hegemonya politikasının sonunu getirmiştir. Tekin egemenliğini arttırma çabasına karşı çıkan direnç bir "çokluğun" ifadesidir. Devlet, bu çokluğun içerisinde elbette hakim pozisyonunu (özellikle finansal anlamda hakim pozisyonunu) korumuştur fakat tek hakim olma iddiasını, kanunun uygulayıcısının değişmesi ve vatandaşların bedensel iyi halinin sorumlusunun Maarif Vekaleti olması akabinde bedenin artık eğitiminin

---

[92] Milovan Cilas, **Yeni Sınıf**, 1957; aktaran; Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, s.293.
[93] Lemke, **Biyopolitika**, s.97.
[94] Ernesto Laclau**, Siyasal Kimliklerin Oluşumu,** çev. Ahmet Fethi, Sarmal Yayınevi, 1995, s.29.

bütünselliği içinde değerlendirilmeye başlamasıyla kaybetmiştir. Türkiye'de sporun yönetimi, günümüze kadar devam eden yapısal krizlerini, henüz var oluş sürecinde ortaya çıkan bu güç mücadelesine borçludur.

Spor yönetiminin aktörlerinin bu mücadelesi, dar anlamıyla, kendi varoluş süreçleriyle ilgili olduğundan ötürü hayatın şekline, hatta kimi zaman bizzat kendisine yönelik bir mücadeledir ve bu nedenle biyopolitiktir. Kulüpler başta olmak üzere spor alanının aktörlerinin, kendi varlıkları üzerine yürüttüğü bu mücadele sporun yönetiminin yeni bir kamusal alan, bu alanın politikasının da yeni toplumsal politika biçimini ifade ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle sporun yönetimselliği, yönetimin tümünün bir aynasıdır. Bu sayede sporun politikası meselesi, sporun toplumsal bir ayna olduğu ifadesini bir adım ileriye götürme iddiasını barındırır: Sporun politikası, devlet yönetimselliğinin bir aynasıdır.

SONUÇ

Lemke'nin ifadesi bu tezin kanun üzerine yaptığı çözümleme için tekrar edilebilir. Bu çalışmada Beden Terbiyesi Kanunu biyopolitika kavramı üzerinden çözümlenme çabasına girişildiğinde amaç olup biteni onaylamak ya da reddetmek değildi. Çalışmanın tek amacı neyin farklı olabileceğini ve nasıl farklı bakılabileceğini göstermekti.

Cumhuriyet rejiminin yeni devleti, hükümranlık alanlarını belirlerken 1930'lu yıllarda, Ali Sami Yen'in mektubunun gösterdiği rıza sayesinde başlattığı bir süreçte sporun yönetimini de artık bir hükümranlık alanı olarak kabul ediyordu. Bu alan, spor hayatının içindeki özneler ile dolu bir alandır. Özneler çoğunlukla şahsi teşebbüslerin temsili olan kulüpler ve bu kulüplerin aktörleridir. Spora alanının bu özneleri, devlet otoritesinin spora hakim olmaya çalıştığı dönemde sancılı bir süreç geçirir. Öyle ki, kulüpler, antrenörler, spor adamları gibi sporun özneleri ile dolu bir hükümranlık alanı devlet tarafından nasıl yönetilebilirdi? Cumhuriyet rejiminin yeni devleti, bunu bildiği yoldan, tepeden aşağıya doğru yapmaya çalışınca ortaya karmaşık bir yapı çıkar ve bu karmaşık yapı günümüze kadar devam eder. Devlet akılsallığının adeta sihirli bir anlam yüklediği "teşkilatlanma" kavramının spor alanındaki tüm sorunları çözeceği öngörüsü boşa çıkmıştır. Ama devlet, o günden bugüne, asla teşkilatından ve teşkilatının kendisine verdiği kısmi otoriteden taviz vermemiştir. Spor yönetiminin tam olarak neresinde olduğu belli olmayan, bazen müdürlük, bazen bakanlık şeklinde kamu yönetimi sisteminin içinde varlığını devam ettiren Gençlik ve Spor, 1933 yılında ne kadar bir "mesele" ise günümüzde de aynı oranda bir "mesele"dir.

Günümüzde passolig, Türkiye'de siyasi otoritenin futbol stadyumlarının ortasına inşa ettiği bir panoptikon kulesidir. Gözetim ve denetim araçlarının kitleyi kontrol edebilme konusunda arz ettiği önem aşikardır. Fakat 1938 yılını önceleyen dönemde ve sonrasında, politikacıların kitlenin bedenini şekillendirmeye yönelik faaliyetlerinin özünde gözetim ve denetim istenci yatmaz. Devletin beden politikaları, beden terbiyesi kanunu ile kurumsallaşmış ve bu sayede halkın, özellikle gençlerin olası bir savaş durumunda fiziksel olarak hazır olması öncelikli olarak

hedeflenmiştir. Fiziksel olarak güçlü bireylerin savaş dışı durumlarda da bu hali, toplumsal ilerlemede olumlu rol oynayacak bir etken olarak görülmüştür. Sağlam kafanın sağlam vücutta bulunacağını düsturuyla, rasyonel düşüncenin, ilericiliğin hakim olduğu yeni siyasal sistemde toplumun bireyleri "sağlam kafaya" sahip olmalıydı ve bu sağlam kafanın ön şartı olarak sağlam vücut öngörülüyordu.

Yönetim prensiplerinin ve pratiklerinin rasyonel bir zemine oturtulması çabası dönemin siyasal iktidarının politikalarında açıkça görülür. Medeni Kanun oluştururken dönemin en ilerisinde olduğu düşünülen İsviçre örnek alındığı gibi, spor kanunu oluşturulurken de spor alanında gençliğin organizasyonu meselesinde dönemin en ilerisinde olduğu düşünülen Almanya örnek alınmıştır. Tabi burada spordan kasıt beden terbiyesidir. Almanya'da gençliğin bedensel kuvvet merkezinde örgütlendirildiği modeller dikkat çekicidir. Bu modelin nasıl uygulandığı, Türkiye'de buna benzer bir sistemin nasıl oluşturulabileceği konusundaki çalışmalar, fikri tartışmaların ötesine geçmiştir. 1933 yılında Almanya'dan Türkiye'ye davet edilen spor uzmanı Dr. Carl Diem sıradan bir spor uzmanı değildir. Hitler Gençliği olarak tercüme edilen "Hitler Jugend" örgütünün kurucusu, 1936'da düzenlenen Berlin Olimpiyat oyunlarının da Olimpiyat Komitesi Sekreteridir. Bu iki sıfat dahi Dr. Diem'in Alman sporundaki pozisyonunu kavrayabilmek için yeterlidir.

Teşkilatlanma odaklı oluşu ve tahakküm amaçlı şekilde daha çok yönetme kaygısı taşıdığından kanunu biyopolitik bir kanun olarak tanımlamak oldukça zordur. Aslında bu açıdan, yani biyopolitikanın özü açısından hayata müdahale anlamı taşıdığı ve bu durumun liberal demokrat anlayışla uzlaşmazlığı sıkça Foucault tarafından da vurgulanmıştır. Günümüzün temel çelişkisinin burada yattığını söyleyen düşünürün ifade ettiği durum açısından ise Beden Terbiyesi Kanunu çok nadir bulunabilecek bir örnektir. Biyopolitikanın ön koşulu liberalizmse, liberalizm olmadığında faşizme evrilme potansiyeli taşıyor ve biyopolitik olarak değerlendirilemiyorsa bunun sınırı neresidir? Ve Beden Terbiyesi Kanunu bu sınırın ne tarafında durmaktadır?

Biyopolitikanın sınırı, henüz kavramın tanımı kadar muğlak olduğundan, faşizmi dahi biyopolitika içinde değerlendirmek mümkündür. Bu nedenle 1938

Beden Terbiyesi Kanunu'nun biyopolitik iktidar süreçlerinin içinde değerlendirilmesi kadar da doğal bir şey olamaz. Biyopolitikanın sınırını bir yana bırakıp iktidarın yaptıklarının sınırına odaklanılırsa, iktidarın yaptıklarının sınırı, getirdiği faydaya göre çizilecektir. Teşkilatlanmanın gerçekleşmesi ve yönetimin merkezileşmesiyle birlikte spora ayrılan bütçeler ve hedefler düşünüldüğünde Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü, kurucu kanununun birinci maddesinde belirtilen asli görevini yerine getirememek durumu ile karşı karşıya kalmıştır. Eleştirilerin dozu, sahası, aktörleri kim ve ne olursa olsun temelde tartışmanın dönüp dolaşıp geldiği yer işte burasıdır. Getirdiği faydanın kendisine verilen imkanlardan çok daha aşağıda olması, beden terbiyesini yönetmek için oluşturulmuş bu kurumun yapabileceklerinin sınırını çizmişti ve bu sınır bundan sonrası için çok daha dar bir çerçevede kalacaktı. Birinci maddesindeki değişiklikle gençliğin bedeni ve onun terbiyesi üzerindeki sorumluluk kendisinden alınıp Maarif Vekaleti'ne verildikten sonra Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü pratikte kuruluş amacındaki işlevini yitirmiştir.

Genel anlamıyla 1938 Beden Terbiyesi Kanunu, biyopolitik bir tahakküm aracı olmaktan çok beşeri sermayeye yapılan yatırımın kurumsallaşmış şeklidir. Zira dönemin siyasal anlayışı toplumsal reformları teşkilatlanma ile özdeşleştiriyor ve herhangi bir konuda kalıcı değişimi yaratmak için o hususta bir kanun, bir nizam, bir intizam prensipleri ağı örmeye çabalıyordu. Sporun politikası konusunda ise yönetime mutlak hakim olma hedefiyle çıktığı yolda kendi spor bürokrasisini kur(a)maması ve mevcut spor yöneticilerini ve spor öznelerini de içeren bir tutum yerine tüm hepsini dışlayıcı bir biçimde kendi sistemini dayatması, sporda devletçiliğin başarısızlığının baş nedenidir. Spor adamları, devletin yeni oyununda kendine yer bulamamıştır ve sonucunda da devlet kendi oyununu başarıya ulaştıramamıştır. Çünkü oyunun asli unsurlarının oyundan dışlandığı bir oyunun devam etmesi çok zordur.

Oyundan dışlanmanın sivil toplumu geliştirmeye yönelik bir fonksiyonu vardır. Böyle bir örnek, bu tezin bölümlerinde sıkça bahsedilmiş olan Stad Gazetesi'nin kuruluşu ve içeriği incelendiğinde açıkça görülür. Stad Gazetesi belirli aralıklar ile yayınlanan ve haftalık denebilecek bir süreli yayındır. Yayın hayatına başlaması ve bitişi ile Beden Terbiyesi Kanunu'nun kabulü ve sonrasında birinci

maddesinin değişimi (aslında fonksiyonel olarak ortadan kalkması) arasında bir paralellik vardır. Tarihler örtüşür. Söz konusu önem, sadece tarihlerin örtüşmesinde değil, aynı zamanda tüm içerikte, köşe yazılarının üslubunda, gazetenin genel yaklaşımı ve bu yaklaşımındaki değişimlerde yatmaktadır.

Devletin biyopolitik eğilimler ile atıldığı spor hamlesindeki en büyük çelişkilerden bir diğeri de sporun asli unsuru olan ve gelişimi tetikleyen "rekabet" unsurunu tamamen ortadan kaldırmaya çalışmasıdır. Sporu bir araç olarak kullanmak fakat rekabete düşman olmak bir çelişkidir. Bedenini güçlü tutmaya çalıştığınız vatandaşları spora özendirmek, içinde rekabet barındırmadığı sürece çok zor görünür. Çünkü bir insanı, birey olarak spora, spor yapmaya iten en büyük güç mücadele, rekabet ve bir başkasından daha iyi olma arzusudur. Bu günümüzde en sık karşılan fitness merkezi üyeliklerinde de görülebilir. Bir takım sporu olmadığı halde, bir rakip yokken neden fitness merkezine gidilir? Diğerlerinden daha iyi olmak için, daha sağlıklı gözükmek, daha iyi hissetmek ve bir fark yaratmak için. İşte bu durum dahi merkezine "rekabet" koyan bir algıdır ve insan bunu güdüsel olarak yapar. Sporun özünde rekabet vardır.

Foucault'nun yönetimselleştirme ifadesinin ışığında Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü politikalarındaki temel sorun, yönetenin, yönetim erkini tek yönlü bir şekilde kusursuzca gerçekleştirebileceğine olan aşırı inancıydı. Peki yalnızca teşkilatlanma ile çözülemediği tarihsel bir gerçeklik olarak duran soruna bir çözüm önerisi sunmak gerekirse konuya nereden yaklaşmak gerekir? Sporun politikası bağlamında devlet, spor alanını ve bu alanın içindeki tüm özneleri kendi istediği bir dengeye nasıl getirebilir? Bu noktada verilecek ilk geniş kapsamlı cevap, bu öznelerin tüm hallerini, yani hem sportif bir özne hem de politik bir özne olarak varlıklarını içeren yeni bir bütün oluşturulması gerekliliğidir. Yapısal anlamda oldukça karmaşık dinamikler içinde olan spor alanı ve spor öznelerini dengeli bir biçimde yönetmek, demokratik yönetim biçiminin belirleyici ölçütüdür. Bu noktada ise formül olarak alınabilecek kavram, Kurthan Fişek'in de üzerinde durduğu "demokratik merkezcilik" olabilir. Çünkü merkezi bir ulus devlet şeklinde organize olan Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet yönetimselliğinde üretilecek her politika bu sisteme uyumlu olmak zorundayken, bunu gerçekleştirebilmek adına da

Foucault'nun vurguladığı ve hem biyopolitikanın hem de çağın ön koşulu olan demokrasiyi içermesi gerekir.

Biyopolitika, iktidarın geldiği bir aşamadan çok bir analiz düzeyidir. Yönetim sanatını akılsallaştırma çabasıdır. Biyopolitikanın ön şartı ve çalışma çerçevesi liberalizmdir. İçinde liberal bir anlayışı barındırmayan ve hayatı, nüfusu yönetmeye çalışan iktidar faşizme evrilir ve biyopolitik iktidar olarak adlandırılamaz. Bir başka deyişle, nüfusu ve hayatı yönetmeye çalışırken bir grup insan fırınlarda yakılarak soykırıma uğruyorsa, bu eylemler ve bu iktidar anlayışı biyopolitika içerisinde değerlendirilemez.

Cumhuriyet rejimi, modernleşme hedefleri doğrultusunda uyguladığı, sporda merkeziyetçi ve devletçi yapıyı kurmaya çalışırken hem spor hayatını hem de bireylerin hayatını kuşatmıştır. Bu da açık bir biyoiktidar sürecidir ve bu sürecin tam ortasında Beden Terbiyesi Kanunu durduğuna göre, kanunun varlık amacı biyopolitik bir sürecin içinde değerlendirilmelidir.

Türkiye siyasal hayatının içerisinde erken cumhuriyet dönemi beden politikalarına bakarak hem dönemin siyasal anlayışını hem de günümüze kadar ulaşan yapısal birçok sorunu algılamak kolaylaşır çünkü bu araştırmacıya bir bakış açısı sunar. Bu bakış açısı, siyaset bilimi ve siyasi tarihte görülen yerleşik ana akım yöntemlerden farklı, yeni bir analitik düzey olma iddiasındadır: "Spor toplumun aynasıdır."

Bireysel bir hak olarak görülmesi gereken spor yapma, yapabilme yahut yapmama hakkı, 1926-1938 arası dönemde, gün be gün, devletin vatandaşı mükellef kıldığı bir yükümlülüğe dönüşmüştür. Kendi bedenine iyi bakmak kişisel bir tercih değil kişinin vatanına ve milletine karşı sorumluluğudur algısı yerleştirilmeye çabalanmıştır. Böylelikle herhangi bir savaş durumunda, gürbüz ve yavuz Türk gençleri, en sağlıklı halleriyle orduya ve ülke savunmasına katkı verebileceklerdir. Bu eğilim 1938 yılında Beden Terbiyesi Kanunu ile bir tüzel kişilik kazanmıştır. Bu kanun ile kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, vatandaşları bedenlerine iyi bakmaya mükellef kılmıştır. Kanunun dördüncü maddesi ile spor yapmak "zorunlu" hale getirilmiş ve gençlerin hangi sporu ne zaman yapacağını belirleme yetkisi

Bakanlar Kurulu'na verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde devletin, bireylerin bedenleri üzerinde böylesine doğrudan müdahale olanağı yarattığı dönemin hukuki kaynağı ve metni olan Beden Terbiyesi Kanunu, Foucault'nun ifade ettiği biyopolitik iktidara örnek olabilecek bir nitelik taşımaktadır.

Devletin, bedeni yönetip yönetmeyeceği mücadelesi 1938'den itibaren bedeni devletin içinde kimin yöneteceği sorusuna dönüşmüştür. Biyopolitik mücadelenin alanına giren yeni aktörler yine devletin kendi kurumları olmuştur. Sivil aktörler ise kendi mücadele biçimlerini devletin kurumları üzerinden kendilerini konumlayarak, destek vererek ya da eleştirerek gerçekleştirmişlerdir. 1942 yılı özelinde, sivil aktörlerin sporun yeniden bireysel teşebbüslerin kontrolüne geçmesi için bir üst yapı oluşturma teklifi olmamıştır. Spor ve beden terbiyesinin siyasi sorumluluğunun, askeri bir otorite biçiminde yapılanan ve paramiliter öğeler taşıyan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nden alınıp Maarif Vekaleti'ne verilmesi, sivil spor aktörleri için zaten de facto olarak sporun artık yeniden -en azından yönetimsel anlamda- kulüplerin ve bireysel teşebbüslerin kontrolüne geçmesi anlamını taşımaktadır. Maarif Vekaleti, mükellefiyet meselesini artık sadece kendi yapısı içinde yani okullarda halledeceğini söyleyerek, kulüpleri mükellefiyete tabi tutmayacağı, böylelikle kulüplerin yeniden beşeri kaynaktan yararlanabileceği bir düzeni tesis etmiştir. İlerleyen yıllarda futbolun profesyonelleşmesinin yolunu açan da bu dönüşümdür. Dördüncü maddesiyle, tıpkı bir vergi çeşidi gibi, vatandaşları beden terbiyesi konusunda mükellef kılan bir yapı (BTGD) ile bu yapının devraldığı ve radyoda beden terbiyesi programı yaparak vatandaşın güne spor ile başlamasını teşvik eden yeni yönetimin (Maarif Vekaleti) arasındaki fark, nüfusun yönetiminin akılsallaştırılmasının biçimleri arasındaki farkı gösterir.

Sporun politikası tek yönlü bir eylem değildir. Yalnızca yönetici erkten yönetilen vatandaşa doğru uygulanan tek taraflı bir süreçten oluşmaz. Bu yüzden spor politikası (sport politics) yerine sporun politikası (Politics of Sport) daha kapsayıcı ve doğrudur. Örneğin erken cumhuriyet döneminde tecrübe edilen sporda devletçilik hamlesinde yalnızca Atabeyoğlu'nun devlet akılsallığının dış sesi olarak kurduğu cümleyle devletin "madem parayı biz veriyoruz sporu da biz yöneteceğiz" anlayışı değil "madem para vermiyorsunuz buyurun o zaman sporu siz yönetin"

diyen Ali Sami Bey'in rızasının payı da etkilidir. Sporun politikası; başta devlet, birey, toplum, spor kulüpleri, spor organizasyonları olmak üzere çok aktörlü bir yapının karşılıklı ilişki biçiminde kendini bulan bir kavramdır. Bir başka deyişle spor ve sporun yönetimi, yalnızca tahakküm ve otorite alanı değil; yönetilenin de yönetene karşı mücadele edebileceği bir kamusal alandır ve içerisinde sivil toplum kavramını da barındırır.

Beden Terbiyesi Kanunu, eğer devlet akılsallığının yapmak istediğini tam anlamıyla gerçekleştirme hedefi üzerinden bakılırsa başarısızlık; kurumsal olarak devleti spor yönetiminde var etme ve başat aktör haline getirme açısından bakılırsa başarıdır.

Tek tek tüm bakanlıkların üzerinde fakat bakanlar kurulunun altında bir devlet kurumu ile sporu yönetme girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısızlık sonucu devletin spor yönetiminden çekilmesi söz konusu olmamıştır. Devlet bir kez kontrolüne aldığı sporun yönetiminde hep var olmuştur. İlerleyen süreçteki farklılıklar, devletin yönetim hiyerarşisi içinde spor meselesinin nerede konumlandıracağı üzerine gerçekleşmiştir.

Proje başarısızdır çünkü kabul edilen kanuna, bu kanunun hedeflediği prensipleri destekleyen kanunun koyucunun varlığına, kanunun mükellef kıldığı kitlenin potansiyeline rağmen bunu uygulayacak bir kamu yönetimi yapısı kurulmadığında, ayrıca zorunlu tuttuğu beden eğitimi aktivitelerini yaptıracak üst düzey öğretmenlerini yetiştirecek Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsü kurulmadan bu işe girişildiğinde sonucun başarısızlık olması kaçınılmazdır. Belki de doğru bir hedef, yanlış sıralama ile gerçekleştirilen politik hamleler, eksiklikleri göz ardı ederek çabuk sonuç alacak şekilde yapılmaya çalıştığı için başarılı olmadı ve bu durumun yarattığı yapısal karmaşıklığın sonuçları bugün dahi yaşanmaktadır. Erken dönem cumhuriyetin spor politikalarının yarattığı yapısal sorunları, ekonomi için de kimlik politikaları için de farklı düşünmemek gerekir. Öte yandan göz ardı edilmemesi gereken bir başka eylem de tabandan gelen taleple değil çağın dinamiklerinin sonucu olarak yukarıdan aşağıya yayılan otoriter politikalar ile bunun

gerçekleştirmeye çalışılmış olmasıdır. Tepeden inme devrimler bu kaderi yaşamışlardır, yaşamaya da devam edeceklerdir.

Devlet akılsallığı teşkilatçılığı önde tutup, sporun doğasında bulunan başta rekabet olmak üzere birçok unsuru öteleyerek, yönetimin paylaşımı denkleminden sporcuları uzaklaştırarak otorite kurmaya çalışmış ve başaramamıştır. Fakat başardığı çok büyük bir şey vardır: Devlet bir kez attıktan sonra spordan elini bir daha asla çekmeyecektir. Devletin finans desteği sunmadığı durumlarda spor hayatının durma noktasına geldiği bir spor yönetimi yapısı bu teze konu olan süreçte yaratılmıştır. Kulüplerin kendi öz kaynaklarını yaratarak özerk bir şekilde, tek başlarına ayakta durabilecekleri bir sistem yerine görece özerk federasyonlarla yürütülen ve devletin hep, bir şekilde karar verici olduğu politik süreçler içeren günümüz spor hayatının yapısal sorunları, sporun popülaritesi içinde göz ardı edilmekte ve günü kurtaran bir sonuç elde edildiğinde işin ötesine pek fazla gidilmemektedir.

Günümüzde, devletin başta güvenlik olmak üzere birçok kaygı ile sporun ana aktörü olan kulüplere, başka bir deyişle özel teşebbüse bu gücü vermek istemediği bir sistem ile post-kapitalist çağın gerçeklerinin çatıştığı bir dönem yaşanmaktadır. Kendi öz kaynaklarını yaratabilecek bir siyasal sistemin içerisinde olan dev bütçeli Avrupa kulüpleri ile aynı alanda yarışmak zorunda kalan Türkiye kulüplerinin emniyet vanası da son tahlilde "bir telefonla işi çözen cumhurbaşkanı" olabilmektedir. Sistem ayrıca, özerk yapıya ve gelir elde etmeye müsaade olmadığı fakat milyon dolarlara ihtiyaç olduğu bir düzende, başka hiçbir yerde görmeyeceğimiz Belediyespor mutantını ortaya çıkartmıştır. Beden Terbiyesi Kanunu ile 1940'larda spora bütçe ayırmak zorunda olan belediyeler, günümüzde spor kulüplerinin mali çıkmazlarının yarattığı ortamda, başta futbol olmak üzere spora yaptığı yatırımları en yukarı düzeye çıkartıp kulüpleşiyorlar ve bu durum vatandaşın tepkisini çekecek bir hal alıyor. Milyon dolarlık sporcu transferi yapan bir belediyenin sorumluluk alanında olan vatandaş: "Belediyenin görevi bu mudur" sorusunu yöneltiyor ve ardından toplanmayan çöplerini göstererek serzenişte bulunabiliyor.

Spor sivildir, rekabetçidir, bireyselcidir. Beden Terbiyesi askeridir, idmancıdır, organizmacıdır. Sporun önkoşulu boş zamandır. Bir vatandaşın spor yapabilmesi için önce boş zamanı olmalıdır. Bu da ekonomi politikaları ve sosyal politikalar ile doğrudan ilgilidir. Bireyin çalışma saatleri, ortalama geliri başta olmak üzere birçok faktör onun spor ile olan temasının düzeyini belirler. Yalnızca sporcu değil seyirci olarak da düşünülmesi gereken birey üzerine üretilen spor politikaları da bu nedenle ekonomik ve sosyal politikalardan bağımsız düşünülemez. Birey, içinde yaşadığı toplumdan ve o toplumun koşullarından soyutlanamayacağına göre sporun politikası da soyutlanamaz.

İşte bu yüzdendir ki devlet, kendi finansmanı ile yaptığı bir stadyumda kitlesel bir protestoya uğrayabilir. Ekonomik kriz, sosyal sorunlar karşısında bir birey, sokakta söyleyemeyeceği şeyleri stadyumdaki kitleselliğin güveni ile rahatça ifade edebilir. Bu da dayanışma ve örgütlenmenin farklı bir biçimidir. Devlet akılsallığı "bu stadyumları biz yaptık herkes haddini bilecek" noktasında dursa da, bir panoptikon kulesi olarak Passolig gibi güvenlikçi uygulamalara başvursa da toplumsal krizlerin stadyuma yansımasının hiçbir zaman önüne geçemeyecektir. Öz bir ifadeyle, zamanında yalnızca toplumu asıl sorunlardan uzak tutan bir *uyku tulumuna* benzetilen stadyumun, muhalefet, isyan ve direniş mekanı olabileceği asla göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

Abbas, Nüzhet: "Spor mu Beden Terbiyesi mi", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 4, Nisan 1939.

Agamben, Giorgio: **Açıklık**, çev. Meryem Mine Çilingiroğlu, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009.

Agamben, Giorgio: **Çocukluk ve Tarih**, çev. Betül Parlak, İstanbul, Kanat Kitap, 2010.

Agamben, Giorgio: **Dispozitif Nedir?**, çev. Ekin Dedeoğlu, İstanbul, MonoKL Yayınları, 2012.

Agamben, Giorgio: **Nesir Fikri,** çev. Fırat Genç, İstanbul, Metis Yayınları, 2009.

Akın, Yiğit: "Cumhuriyet Dmneminde Beden Terbiyesi ve Spor", **Toplum ve Bilim,** sayı 103, 2005, p.p. 53-92.

Akın, Yiğit: **Gürbüz ve Yavuz Evlatlar,** İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

Aksoy, Yaşar: **Karşıyaka Spor Kulübü ve Kaf Sin Kaf Tarihi**, Hisdaş Yayınları, 1988.

Akşam Gazetesi: "İstanbul halkına yaptırılacak mecburi jimnastik", **Akşam Gazetesi,** 23.04.1940.

Akşam Gazetesi: "Resim gibi güzel, erkekten kuvvetli bir kız", **Akşam Gazetesi,** 16.05.1938.

Akşam Gazetesi: "Tekmeli Futbolün Önüne Nasıl Geçilir", **Akşam Gazetesi,** 10.05.1938.

Aktükün, İlker: "Futbolun Siyasi Tarihine Kenar Notları", **Cogito,** sayı 63, Yapı Kredi Yayınları 2010, s.9-12.

Alain: **Politika,** çev. Birol Emil, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 1999.

Ali, Necip: "Halkevleri", **Ülkü Dergisi,** sayı 9 cilt 2, Ekim 1933.

Althusser, Louis: **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**,.çev.Alp Tümertekin, 3.bs. İthaki Yayınları, İstanbul, 2008.

Aslan, Rüstem: "Futbolun Beşiği Çin", **Atlas Dergisi, Futbol özel eki,** Haziran 2002.

Argun, Mübeccel: "Kızlarımız Hangi Sporları Yapmalı", **Stad Gazetesi,** sayı 15, 19.02.1940.

Argun, Mübeccel: "Kızlarımızı Nasıl Yetiştirmeliyiz", **Stad Gazetesi,** sayı 18, 11.03.1940.

Argun, Mübeccel: "Yurt Müdafaasında Fin Kadınının Rolü", **Stad Gazetesi,** sayı 10, 15.01.1940.

Arnaud, Pierre; Riordan James: **Sports and International Politics,** Routledge, Taylor & Francis, London 2003.

Arnhart, Larry: "The Grandeur of Biopolitical Science", **Perspectives on Politics,** vol 11, issue 2, June 2013, p.p. 500-503.

Atabeyoğlu, Cem: **Atatürk ve Spor,** Hisarbank Kültür Yayınları, 1981.

Atabeyoğlu, Cem: **Olimpiyat Oyunlarının 100. Yılında Türkiye,** TMOK Belgesel Yayınları, 1997.

Atabeyoğlu, Cem: **Sporda Devlet mi Devlette Spor mu",** İstanbul, TMOK Yayınları, 2001.

Atılgan, Gökhan; Saraçoğlu, Cenk; Uslu Ateş: **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat**, İstanbul, Yordam Kitap, 2005.

Audier, Serge: **Cumhuriyet Kuramları,** çev. İsmail Yerguz, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.

Balibar, Etienne: **Spinoza ve Siyaset,** çev. Sanem Soyarslan, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Baydar, Nasuhi: "Devlet ve Spor", **Beden Terbiyesi ve Spor dergisi,** sayı 1, Ocak 1939.

Baysalduz, Mehmet: "Türk Spor Yönetiminde Finansal Kaynak Sağlama Çabalarının Değerlendirilmesi," **Milli Eğitim Dergisi** 160 (2003), (çevrimiçi) https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/160/bayansalduz.htm , erişim 06.05.2019.

BDA Cumhuriyet Arşivi: "Beden ve gençlik terbiyesi teşkilatı kurmak için Almanya'dan gelecek olan Dr. Carl Diem'in gelişi hakkında yazışmalar", **B.D.A. Cumhuriyet Arşivi, Belge No: 490.01 – 1116.75.2.**

BDA Cumhuriyet Arşivi: "Bütçe Görüşmeleri,1935", **BDA Cumhuriyet Arşivi**, **Belge No: 490.01/15.77.7.**

BDA Cumhuiryet Arşivi: "Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Başbakan İsmet İnönü'ye spor işinin el değiştirmesi hakkındaki talep mektubu", **B.D.A. Cumhuriyet Arşivi, Belge No: 30.10.0.0 – 145.36.20.**

BDA Cumhuriyet Arşivi: "Spor teşkilatını tetkik için gelen Karl Diem'e yardımcı olunması", **B.D.A. Cumhuriyet Arşivi, Belge No: 490.01 – 3.11.1.**

BDA Cumhuriyet Arşivi: "Türk Spor Kurumunun CHP'ye Bağlanması", **BDA Cumhuriyet Arşivi**, **Belge No: 490.01-3.13.16.**

BDA Cumhuriyet Arşivi: "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Sekizinci Kongresi ile ilgili yazışma ve belgeler ile Türk Spor Kurumu Nizamnamesi", **B.D.A. Cumhuriyet Arşivi, Belge No: 490.01-1108,45,01.**

Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi: Cemil Taner'in Başvekil Refik Saydam başkanlığında toplanan heyete Nizamname projesi hakkında verdiği beyanat, **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 3, Mart 1939.

Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi: "Kadınlarda Aybaşı Rahatsızlığı ve Spor", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 12, Aralık 1939.

Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi: "Önsöz", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 1, Ocak 1939.

Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi: "Radyo ve Spor Konuşmaları", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 6, Haziran 1939.

Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi: "Von Tschammer und Osten, Nasyonal Sosyalist Almanya Kalkınmasında Sporun Rolü", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 3, Mart 1939.

Bedi, Muhtar: "Mücadeleden Yılmamak, Zafer Yol Budur", **Spor Postası,** sayı 31, 10 Kasım 1934.

Berktay, Fatmagül: *"Liberalizm: Tek bir pozisyona indirgenmesi olanaksız bir ideoloji",* içinde Birsen Örs, **Modern Siyasal İdeolojiler**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.

Besim, Ömer: "Burhan Felek ve Vildan Aşir" , **Stad Gazetesi,** sayı 137, 20.07.1942.

Besim, Ömer: "Hakikat Meydanda", **Stad Gazetesi,** sayı 108, 17.11.1941.

Besim, Ömer: "Hoşa Gitmeyen Haklı Tenkitler", **Stad Gazetesi,** sayı 133, 08.06.1942.

Besim, Ömer: "Neşriyat ve propaganda servisi yerine", **Stad Gazetesi,** sayı 31, 07.10.1940.

Bettelheim, Charles: **Nazizm Döneminde Alman Ekonomisi,** çev. Kenan Somer, Savaş Yayınları, Ankara, 1982.

Boniface, Pascal: **Futbol ve Küreselleşme,** çev. İsmail Yerguz, Ntv Yayınları, 2007.

Bora, Tanıl: **Takımdan Ayrı Düz Koşu,** 2.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

Borak, Sadi: **Atatürk, Gençlik ve Hürriyet**, Kırmızı Beyaz Yayınları, 2004.

Bowman, William D.: "Hakoah Vienna and the International Nature of Interwar Austrian Sports", **Central European History 44 (**2011), p.p. 642-668.

Bükey, Kerim A.: "Basketbol", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 2, Şubat 1939.

Callinicos, Alex: **Toplum Kuramı,** çev. Yasemin Tezgiden, 6.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.

Camporesi, Silvia; Maugeri, Paolo: "Genetic Enhancement in Sports", **Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics,** (2011), **20**, p.p. 248-257.

Canatan, Kadir: **Beden Sosyolojisi,** Açılım Kitap, 2011.

Candan, Nurullah; Bağıran, Tanju: "Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye'de Sporun Erken Dönem Öyküsü", **Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,** Temmuz, no.3, 2010, p.p.17-32.

Carr, Edward H.: **Tarih Nedir**, çev. Misket Gizem Gürtürk, 14.bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Con, Kemal: "Beterinden Saklasın", **Stad Gazetesi,** sayı 69, 23.06.1941.

Con, Kemal: "İşler Kesat Galiba", **Stad Gazetesi,** sayı 83, 18.08.1941.

Con, Kemal: "Parazit", **Stad Gazetesi,** sayı 67, 09.06.1941.

Cumhuriyet Gazetesi: "Beden Terbiyesi Kanunu Milli Varlığı Perçinliyen Bir Kuvvettir", **Cumhuriyet Gazetesi,** 13 Temmuz 1938.

Cumhuriyet Gazetesi: "Gürbüz Çocuk Müsabakası", **Cumhuriyet Gazetesi,** 23.04.1940.

Cumhuriyet Gazetesi: "Olimpiyata Gidecek Sporcuların Seçimi", **Cumhuriyet Gazetesi,** 21 Haziran 1936, spor haberleri, sayfa bilgisi yok.

Demirel, Ahmet: **Tek Partinin İktidarı,** 2.baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

Di Scipio, Agostino: "The Politics of Sound and the Biopolitics of Music", **Organised Sound,** vol 20, issue 3, December 2015, p.p. 278-289.

Dickinson, Edward Ross: "Biopolitics, Facism, Democracy: Some Reflections on Our Discourse About Modernity", **Central European History,** vol.37, no.1, p.p. 1-48.

Diem, Carl: **Weltgeschichte des Sports,** Band II. Der Moderne Sport, Cotta, 1967.

Emrence, Cem: "Marksizmden Küreselleşme Okuluna: Spor Sosyolojisi 1970-2005", **Toplum ve Bilim,** sayı 103, 2005, p.p. 93-106.

Erdemli, Atilla: **İnsan, Spor ve Olimpizm,** Sarmal Yayınevi, 1986.

Ergeneli, Nafiz; Tuna, Nuri: **Beden Terbiyesi Mevzuatı,** Alaeddin Kıral Basımevi, 1941.

Ersanlı, Büşra: **İktidar ve Tarih,** 4.bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Esposito, Roberto: **Communitas & Topluluğun Kökeni ve Kaderi,** çev. Onur Kartal, İletişim Yayınları, 2018.

Felek, Burhan: "Beden Terbiyesi Teşkilatı", **Beden Terbiyesi ve Spor,** Sayı 9**,** Eylül 1939.

Felek, Burhan: "Dışarı Spor Temasları**", Beden Terbiyesi ve Spor**, sayı 7, Temmuz 1939.

Felek, Burhan: "Harp ve Spor", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 10, Ekim 1939.

Findley, Carter V.: **Dünya Tarihinde Türkler,** çev. Ayşe Anadol**,** 2.bs, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008.

Fişek, Kurthan: **100 Soruda Türkiye'de Spor Tarihi,** Gerçek Yayınevi, 1985.

Fişek, Kurthan: **Spor Yönetimi,** İstanbul, Yazı-Görüntü-Ses Yayınları, 2003.

Foucault, Michel: **Biyopolitikanın Doğuşu,** çev. Alican Tayla, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

Foucault, Michel: **Felsefe Sahnesi**, çev. Işık Ergüden, 2.bs. İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011.

Foucault, Michel: **İktidarın Gözü,** çev. Işık Ergüden, İstanbul, Ayrıntı yayınları, 2007.

Gellner, Ernest: **Uluslar ve Ulusçuluk,** çev. Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Özdoğan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992.

Gökaçtı, Mehmet Ali: **Bizim İçin Oyna,** İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

Gökdağ, Cemal: "Beden Terbiyesinin Okullara Girişi", **Beden Terbiyesi ve Spor Dergisi**, sayı 1, (Ocak,1939).

Gürbilek, Nurdan: **Kötü Çocuk Türk**, 4.bs., Metis Yayınları, 2012.

Halkevleri: **Halkevleri 1932-1935: 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı** (Çevrimiçi) https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2491/197404032.pdf?sequence=1&isAllowed=y , 24.02.2019.

Hannigan, Rebecca J.: "Biopolitics via Political Psycology", **Politics and Life Sciences**, Spring 2013, vol.32, p.p 90-93, no.1.

Hippler, Jochen: **Ulus İnşası**, çev. Algan Sezgintüredi, Burhan Şayli, Versus Kitap, 2007.

Hirsch, Ernst E.: **Anılarım,** çev. Fatma Suphi, 10.bs., Tübitak Yayınları, 2005.

Hobsbawm, Eric J.: **Kısa 20.Yüzyıl 1914-1991,** çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, 1996.

Horrocs, Christopher: **Baudillard ve Milenyum,** çev. Kaan H. Ökten, Everest Yayınları, 2000.

Huizinga, Johan: **Homo Ludens,** çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 4.bs., Ayrıntı Yayınları, 2010.

Jenks, Chris: **Altkültür,** çev. Nihal Demirkol, Ayrıntı Yayınları, 2007.

Karaküçük, Suat: **Tarihsel ve Politik Yönden Olimpiyat Oyunları,** Ankara, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayını, 1988.

Karaküçük, Suat: **Ülkü Dergisi Seçilmiş Spor Makaleleri,** Ankara, y.y., 1993.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri: **Ankara,** 26.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

Kartal, Onur: **Biyopolitika, cilt 1**, Ankara, NotaBene Yayınları, 2016.

Kartal, Onur: **Biyopolitika**, **cilt 2**, Ankara, NotaBene Yayınları, 2016.

Kayserilioğlu, Sertaç: "İlk Tüzük", **Fenerbahçe Dergisi,** sayı 31, 1 Eylül 2005, s.32-37.

Kazgan, Gülten: **Tanzimattan 21.yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, 3.bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

Keyder, Çağlar: **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar,** 19.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

Kırşan, Nizamettin: "Beden Terbiyesi Kanunundan Önceki Spor Teşkilatımıza Umumi Bir Bakış", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 1, Ocak 1939.

Kili, Suna: **Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli,** Cumhuriyet Yayınları, 1998.

Kioupkiolis, Alexandros; Katsambekis, Giorgios: **Radikal Demokrasi,** çev. Esma Kartal İstanbul, , Koç Üniversitesi Yayınları, 2016.

Koçak, Cemil: **Tek Parti Döneminde Muhalif Sesler,** 2.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.

Koçak, Cemil: **Türkiye'de Milli Şef Dönemi, cilt 1,** İstanbul, İletişim Yayınları, 1996.

Kutnak, O.M.: "Monitör Kursdan hiçbir faide temin edilemez", **Stad Gazetesi,** sayı 18, 11.03.1940.

Laclau, Ernesto: **Siyasal Kimliklerin Oluşumu,** çev. Ahmet Fethi, Sarmal Yayınevi, 1995.

Lemke, Thomas: **Biyopolitika**, çev. Utku Özmakas, 2.bs, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

Lewis, Bernard: **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, çev.Metin Kıratlı, 5.bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993.

Lewontin, Richard Charles: **İdeoloji Olarak Biyoloji,** çev. Cengiz Adanur, İstanbul, Kolektif Kitap, 2015.

Liesen, Laurette T.; Walsh, Marry Barbara: "The competing meanings of biopolitics in political science", **Politics and Life Sciences,** vol31, issue 1-2, p.p. 2-15.

Malche, Albert: **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor,** Devlet Basımevi, 1939.

Milliyet Gazetesi: "Alman mütehassıs Fener kulübünü gezdi", **Milliyet Gazetesi,** 28 Eylül 1933.

Mouffe, Chantal: **Dünyayı Politik Düşünmek,** çev. Murat Bozluolcay, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

Onan, Kemal: "Davada Nihayet Biz Haklı Çıktık", **Stad Gazetesi,** sayı 132, 01.06.1942.

Onan, Kemal: "Geç Oldu ama Temiz Oldu", **Stad Gazetesi,** sayı 131, 25.05.1942.

Onan, Kemal: "Tetkiklerden neler meydana çıkacak", **Stad Gazetesi,** sayı 133, 08.06.1942.

Orgun, Vahit: "Kadınlar Spor Yapmalı mı", **Stad Gazetesi,** sayı 81, 11.08.1941.

Örs, Birsen: **Modern Siyasal İdeolojiler**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.

Örs, Birsen: **Siyasal Gelişme ve Modernleşme Kuramları,** İstanbul 1997, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Masa Üstü Yayıncılık, No:26.

Özmakas, Utku: **Biyopolitika: İktidar ve Direniş**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018.

Özmakas, Utku: Utku Özmakas, "Foucault: İktidardan Biyoiktidara", **Cogito, sayı 70-71 Michel Foucault,** 2012, s.53 -81.

Öztürk, Kemal: **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları,** İstanbul, Ak Yayınları, 1968.

Özükan, Bülent: **Genç Cumhuriyet'in Türkiye'si**, Boyut Yayıncılık, 2012.

Pala, Şebnem: "Anlam Ufuklarında Bir Kaynaşma: Oyun ve Spor", **Toplum ve Bilim,** sayı 103, 2005.

Peabody, Nobert: "Disciplining the Body, Disciplining the Body-Politic: Physical Culture and Social Violence among North Indian Wrestlers", **Comperative Studies in Society and Hisory,** 2009;51(2), p.p. 372-400.

Pura, Fuat: "Bir Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsü Kurmalıyız", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 11, Kasım 1939.

Radyo Dergisi: "Radyomuzda Vücudumuzu Çalıştıralım Programı", **Radyo Dergisi,** sayı 9**,** 15 Ağustos 1942.

Reardon, Jenny: "Democratic Mis-haps: The Problem of Democratization in a Time of Biopolitics", **Biosocieties (2007), 2,** p.p. 239-256.

Rossol, Nadine: "Performing the Nation: Sports, Spectacles and Aesthetics in Germany, 1926-1936", **Central European History, 43,** (2010), p.p. 616-638.

Sahir, Celal: "Halkevleri Yıldönümünde Düşünceler", **Ülkü Dergisi,** sayı 2 cilt 1, Mart 1933.

San, Haluk: **Türk Spor Tarihinde Atatürk**, 2.bs., İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1999.

Sartori, Giovanni: **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş,** çev. Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan, 2.bs, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2014.

Schubert, Jim: "Sui generis in life and as a scholar of biopolitics*",* **Politics and Life Sciences,** vol.30, issue 1, April 2011, p.p.103-106.

Sınal, İlyas: **İlkokulda Beden Terbiyesi,** İstanbul, Kaatçılık ve Matbaacılık Aş, 1941.

Sınal İlyas: **Türk Hava Kurumu Kamplarında Beden Terbiyesi Çalışmaları,** Türk Hava Kurumu Neşriyatı, Ankara 1942.

Smith, Anthony: **Toplumsal Değişme Arayışı,** çev. Ülgen Oskay, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 1988.

Somit, Albert; Peterson, Steven A.: "Biopolitics After Three Decades – A Balance Sheet", **British Journal of Political Science,** Vol.28, issue 3, July 1998, p.p. 559-571.

Sönmezoğlu, Faruk: **Ansiklopedik Politika Sözlüğü,** İletişim Yayınları, İstanbul, y.y.y.

Spor Alemi Dergisi: "Türk Sporculuğunun İnkişafı için İsmet Paşa Hazretlerinin Müzaharet Vaadleri", **Spor Alemi,** no:8-9, 13 Ocak 1923.

Spor Postası: "Sporda Propaganda", **Spor Postası,** sayı 126, 7 Eylül 1936.

Spor Postası: "Tepeden İnme", **Spor Postası,** sayı 133, 26 Ekim 1936.

Sporel, Zeki Rıza: "Rakamlar Bizi Aldatıyor", **Stad Gazetesi,** sayı 68, 09.06.1941.

Stad Gazetesi: "Adaletin Tecellisi", **Stad Gazetesi,** sayı 68 – 16.06.1941.

Stad Gazetesi: "Beden Terbiyesi Kanunu Tadil mi Ediliyor", **Stad Gazetesi,** sayı 122, 23.03.1942.

Stad Gazetesi: "Beden Terbiyesi Umum Müdürü Değişiyor mu", **Stad Gazetesi,** sayı 119, 09.02.1942.

Stad Gazetesi: "Bilmece: Genel Direktörlük ve Teşkilat", **Stad Gazetesi,** sayı 31 07.10.1940.

Stad Gazetesi: "Birçok kulüpler birleştirildi", **Stad Gazetesi,** sayı 55, 17.03.1941.

Stad Gazetesi: "Bugünkü Finlandiya", **Stad Gazetesi,** sayı 54, 09.12.1940.

Stad Gazetesi: "Enteresan Resimler", **Stad Gazetesi,** sayı 67, 09.06.1941.

Stad Gazetesi: "Futbol Mevsimi Açıldı", **Stad Gazetesi,** sayı 141, 07.09.1942.

Stad Gazetesi: "Futbol Talimatnamesi Değiştirilemez Mi", **Stad Gazetesi,** sayı 68, 09.06.1941.

Stad Gazetesi: "Kadınlar Artık Mükellefiyete Tabi Değil", **Stad Gazetesi,** sayı 87, 01.09.1942.

Stad Gazetesi: "Maarif Vekili Bugün Spor İşlerile Uğraşacak", **Stad Gazetesi, sayı 137,** 20.07.1942.

Stad Gazetesi: "Maarif Vekili İstanbul Beden Terbiyesi Teşkilatı Hakkında İzahat Verdi", **Stad Gazetesi,** sayı 142, 14.09.1942.

Stad Gazetesi: "Maarif Vekili kulüpleri gezdi" **Stad Gazetesi,** sayı 140, 03.08.1942.

Stad Gazetesi: "Maarif Vekili spor işlerile alakadar oldu, kulüp idarecilerini dinledi", **Stad Gazetesi,** sayı 139, 27.07.1942.

Stad Gazetesi: "Millet Meclisinde Tenkit ve Münakaşalardan Sonra Beden Terbiyesi Bütçesi Müzakere ve Kabul Olundu", **Stad Gazetesi,** sayı 66, 09.06.1941.

Stad Gazetesi: "Mükellef futbol oynamayacak?", **Stad Gazetesi,** sayı 59 (14 Nisan 1940).

Stad Gazetesi: "Mükelleflerin İzin Meselesi", **Stad Gazetesi,** sayı 42.

Stad Gazetesi: "Sporda Mizah", **Stad Gazetesi,** sayı 132, 01.06.1942.

Stad Gazetesi: "Teşkilat Nizamnamesi Dünden İtibaren Meriteye Girdi", **Stad Gazetesi,** sayı 23, 15.04.1940.

Stad Gazetesi: "Vereme Tutulan Futbol", **Stad Gazetesi,** sayı 108, 17.11.1941.

Stad Gazetesi: "Vuran Vurana", **Stad Gazetesi**, sayı 123, 30.03.1942.

Stad Gazetesi: "Ya buna ne buyurulur?", **Stad Gazetesi,** sayı 60, 21 Nisan 1940.

Stad Gazetesi: "Yataklı Vagonlar Galatasaray'ın İmdadına Yetişti", **Stad Gazetesi,** sayı 116, 15.12.1941.

Stad Gazetesi: "Yedikule'de Gençlik Kulüpleri Açıldı", **Stad Gazetesi,** sayı 58, 01.04.1941.

Sümer, Rıza: **Sporda Demokrasi,** Güven Matbaası, Ankara, 1988.

Swartz, David: **Kültür ve İktidar,** çev. Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Şener, Mustafa: "Burjuva Uygarlığının Peşinde", içinde; Gökhan Atılgan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat**, İstanbul, Yordam Kitap, 2005.

Tan Gazetesi: "Gençler Klüplere Girmiye ve Spor Yapmıya Mecbur", **Tan Gazetesi,** 29.06.1938.

Tan Gazetesi: "Gençlik Bayramını Dün Kutlandı", **Tan Gazetesi,** 20 Mayıs 1938.

Taner, Cemil: "Beden Terbiyesi ve Spor Teşkilatında Çalışma Esasları", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 2, Şubat 1939.

Taner, Cemil: "İstişare Heyetine Verilen İzahat", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 3, Mart 1939.

Taner, Cemil: "Merkez İstişare Heyetine Verilen İzahat", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 3, Şubat 1939.

Taner, Cemil: "Radyo ve Spor Konuşmaları", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 6, Haziran 1939.

Tarakçıoğlu, Sait: "A Failed Project in Turkey's Sport History: The Law on Physical Education of 1938", **The International Journal of History of Sport**, Vol.34, Issue 14, 2014, p.p.1807-1819.

Tarcan, Selim Sırrı: **Çelimsiz ve Anormal Çocuklar,** İstanbul, Maarif Matbaası, 1944.

Tarcan, Selim Sırrı: **Çocuklara Sağlık Öğütleri,** Ülkü Matbaası, y.y.y.

Tarcan, Selim Sırrı: **Eski ve Yeni Olempiyatlar,** Ülkü Basımevi, 1948.

Tarcan, Selim Sırrı: "İtalya'da Halk ve Gençlik Teşkilatı", **Ülkü Dergisi**, sayı 2 cilt 1, Mart 1933.

Taylor, Matthew: "Sport, Transnationalism and Global History", **Journal of Global History,** vol.8, issue 2, July 2013, p.p. 199-208.

TMOK Olimpik Akademi Komisyonu: **Olimpik Hareket,** İstanbul, Gül Matbaası, 1985.

Türk Spor Dergisi: "Esat ve Recep Beylerin Nutukları", **Türk Spor,** no:142, 25 Haziran 1932.

Türk Spor Dergisi: "Spor Yeni Teşkilatın Faaliyete Geçmesini Bekliyor", **Türk Spor,** sayı 2, 13 Mart 1930, sayfa bilgisi yok.

Ulus Gazetesi: "19 Mayıs Milli Bayramlar Arasına Alınıyor", **Ulus Gazetesi,** 02.06.1938.

Ulus Gazetesi: "Beden Terbiyesi Nizamnamesi", **Ulus Gazetesi,** 23.04.1940.

Ulus Gazetesi: "İdman şenliği vecizeleri", **Ulus Gazetesi,** 19.05.1938.

Ulus Gazetesi: "İki Resim İki Devir", **Ulus Gazetesi,** 19.05.1938.

Ulus Gazetesi: "Milli Sporun Teknik Kadrosu: Beden Terbiyesi Enstitüsü", **Ulus Gazetesi,** 19.05.1938.

Ulus Gazetesi: "Spor Teşkilatı Layihası", **Ulus Gazetesi,** 30.06.1938.

Ülkü Dergisi: "Garp Memleketlerinde Halk Terbiyesi", **Ülkü Dergisi,** sayı 4 cilt1, Mayıs 1933.

Ülkü Dergisi: "Necip Ali Bey'in Nutku", **Ülkü Dergisi,** sayı 2 cilt 1, Mart 1933.

Ürer, Levent: "Woodrow Wilson'un İdeal Dünya Tasarımının, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Felsefesine Etkileri", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,** no:28 (Mart 2003), p.p. 1-22.

Üstel, Füsun: **Makbul Vatandaşın Peşinde,** 3.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

Vakit Gazetesi: "Ecnebi Mütehassısa Lüzum Yok" 17 Eylül 1933.

Vakit Gazetesi: "Spor işlerimiz nasıl düzelir: Balilla Yaparak" 11 Eylül 1933.

Vakit Gazetesi: "Bir Spor Mütehassısı" 7 Eylül 1933.

Vatan Gazetesi: "Maarif Vekili, Beden terbiyesinin Maarife geçeceğini bildirdi", **Vatan Gazetesi,** 27.05.1942.

Vatan Gazetesi: "Spor İşleri Maarife Devrediliyor", **Vatan Gazetesi,** 20.05.1942.

Vatan Gazetesi: "Spor Kaynaklarımız Okullarda Müsbet Çalışmalar", **Vatan Gazetesi,** 23.05.1942.

Vatan Gazetesi: "Spor Ruhunu yaratabildik mi", **Vatan Gazetesi,** 20.05.1942.

Vandemir, V.: "Eski Türklerde Kuvvet Anlamı", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 12, Aralık 1939.

Walters, Guy: **Berlin Games: How Hitler Stole the Olympic Dream,** London, John Murray (Publishers), 2006.

Yamak Ateş, Sinem: **Asker Evlatlar Yetiştirmek,** İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.

Yaman, Kadri: "Memleket Müdafaası ve Rejim Bakımından Gençlik Teşkilatı ve Spor", **Beden Terbiyesi ve Spor,** sayı 11, Kasım 1939.

Yazar Yok **3289 Sayılı Kanun ile İlgili Komisyon Raporu, (**Çevrimiçi) https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c029/tbmm17029106sss0440.pdf 12.06.2018.

Yazar Yok: "Ali Sami Bey ile Saffet Bey arasındaki yazışma"**, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Arşivi**, 08.06.1929.

Yazar Yok: "Atatürk'ün TBMM İkinci Dönem Üçüncü Yasama Yılı Açış Konuşmaları", **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 1 Kasım 1925, D.2, C.19.

Yazar Yok: "Atatürk'ün TBMM Dördüncü Dönem Dördüncü Yasama Yılı Açış Konuşmaları," **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 1 Kasım 1934, D.4, C.25.

Yazar Yok: **Atatürk'ün Spora Bakışı: Bir Sempozyumun Getirdikleri,** Atatürk ve Spor Sempozyumu, TSYD Yayını, Aralık 1981.

Yazar Yok: **Bütçe Görüşmeleri Tutanakları, TBMM 3.Dönem**, (Çevrimiçi) https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_erisim_as.butcedetay?pMeclisKod=1&pDonemKod=3&pButceYili=1929 (06.05.2019).

Yazar Yok: **C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi,** (çevrimiçi) http://acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11543/2495/197603461.pdf?sequence=1&isAllowed=y 28.03.2018.

Yazar Yok: **C.H.F. İstanbul Vilayeti 1933 senesi kongresinde okunan İdare Heyeti Raporu,** İstanbul, Devlet Matbaası, 1933.

Yazar Yok: **C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, (**çevrimiçi) http://acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/handle/11543/532 erişim tarihi 28.03.2018.

Yazar Yok: **CHP Teftiş Talimatnamesi, 1939**, (çevrimiçi) http://acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11543/2507/197306704.pdf?sequence=1&isAllowed=y erişim tarihi 28.03.2018.

Yazar Yok **Görmediğimiz Türkiye,** National Geographic Türkiye, 10.yıl özel, Fotoğraf albümü, Mayıs 2011 Sayısı Eki.

Yazar Yok: "TBMM Birinci Dönem Üçüncü Yasama Yılı Açış Konuşmaları", **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 1 Mart 1922, D.1, C.18.

Yazar Yok: **Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı 4.Umumi Kongresi**, İstanbul, Akşam Matbaası, 1928.

Yeni Asır Gazetesi: "Mecliste dünkü müzakereler", **Yeni Asır Gazetesi,** 30.05.1942.

Yıldız, Ahmet: **Ne Mutlu Türk'üm Diyebilene,** İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

Yurdakul, Adil: "İstanbul Sporu ne istiyor? Bölge Başkanına açık mektup*",* **Stad Gazetesi,** sayı 16, 26.02.1940.

Yurdakul, Adil: "Stad Bulmak Takımların mı yoksa Teşkilatın mı Vazifesidir?", **Stad Gazetesi,** sayı 31, 07.10.1940.

Yurdakul, Adil "Yurd ve Spor", **Stad Gazetesi,** sayı 5, 11.12.1939.

Yücel Eronat, Canan: **Hasan Ali Yücel'in T.B.M.M. Konuşmaları ve İlgili Görüşmeler, Cilt 1 – 1939-1943**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:87, Ankara, 1999.

Zübeyr, Hamit: "Halk Terbiyesi Vasıtaları", **Ülkü Dergisi,** sayı 2 cilt 1, p.p. 152-159.

EKLER

Ek 1: Beden Terbiyesi Kanunu 1.maddesi değişikliği [1]

S. Sayısı : 177

Beden terbiyesi kanununun 1 nci maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun lâyihası ve Bütçe ve Maarif encümenleri mazbataları (1/829)

T. C.
Başvekâlet
Kararlar dairesi müdürlüğü
Sayı : 6/1962

25 . V . 1942

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine

3530 sayılı Beden terbiyesi kanununun birinci maddesinin değiştirilmesi hakkında hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetince 25 . V . 1942 tarihinde Yüksek Meclise arzı kararlaştırılan kanun lâyihası esbabı mucibesiyle birlikte sunulmuştur.

Başvekil
Dr. R. Saydam

Esbabı mucibe

3530 sayılı kanunla Başvekâlete bağlı olarak teşkil edilmiş olan Beden terbiyesi umum müdürlüğünün, iştigal mevzuu bakımından Maarif vekâletine bağlanması muvafık görülmüş ve bu maksatla ilişik kanun lâyihası hazırlanarak sunulmuştur.

Bütçe encümeni mazbatası

T. B. M. M.
Bütçe encümeni
Mazbata No. 110
Esas No. 1/829

28 . V . 1942

Yüksek Reisliğe

3530 sayılı Beden terbiyesi kanununun birinci maddesinin değiştirilmesi hakkında hazırlanan ve Başvekâletin 25 . V . 1942 tarih ve 6/1962 sayılı tezkeresiyle Yüksek Meclise sunulan kanun lâyihası Encümenimize tevdi buyurulmakla Maarif vekili Hasan Âli Yücel hazır olduğu halde tetkik ve müzakere olundu.

Umum kültür ve terbiye işleri arasında yer alması lâzımgelen beden terbiyesi faaliyetlerinin Maarif vekilliğince tanzim ve tedvir edilmesini temin etmek üzere mezkûr vekâlete bağlanması kararlaştırılan Beden terbiyesi umum müdürlüğü Teşkilât kanununda bir değişiklik yapılmasına dair hazırlanan lâyiha esas itibariyle Encümenimizce kabul edilmiş ve lâyihanın birinci maddesinde adı geçen kanunun muhtelif maddelerinde Başvekâlete verilmiş olan vazife ve salâhiyetlerin Maarif vekilliğine geçtiğini ifade edecek şekilde ibare değişikliği yapılmıştır.

Havalesi veçhile Maarif encümenine tevdi buyurulmak üzere Yüksek Reisliğe sunulur.

Bütçe En. Rs.	Rs. V.	M. M.
Çorum	Kastamonu	Muğla
İ. Eker	*T. Coşkan*	*H. Kitabcı*

[1] Çevrimiçi Kaynak (https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d06/c025/tbmm06025066ss0177.pdf) 14.03.2018

Kâtip			Kırklareli	Mardin	Muş
İstanbul	Bursa	Bursa	*B. Denker*	*R. Erten*	*Ş. Ataman*
F. Öymen	*Dr. Sadi Konuk*	*Nevzad Ayas*			
Giresun	Gümüşane	İsparta	Samsun	Tunceli	Yozgad
M. Akkaya	*D. Sakarya*	*R. Ünlü*	*M. Ali Yörüker*	*M. Yenel*	*A. Sungur*
İstanbul	Kayseri	Kayseri	Yozgad		
S. Uraz	*F. Baysal*	*Suat H. Ürgüblü*	*S. İçöz*		

Maarif encümeni mazbatası

T. B. M. M.
Maarif encümeni
Esas No. 1/829
Karar No. 16

28 . V . 1942

Yüksek Reisliğe

3530 sayılı Beden terbiyesi kanununun birinci maddesinin değiştirilmesi hakkındaki kanun lâyihasiyle Bütçe encümeninin tadili ve mazbatası Encümenimizde tetkik ve mütalâa edildi.

Lâyihanın hedef tuttuğu maksat, Beden terbiyesi umum müdürlüğünün kanunda sayılı olan vazife ve salâhiyetleriyle birlikte Maarif vekilliğine bağlanmasıdır. Beden terbiyesinin fikir ve ahlâk terbiyesiyle ve Maarf vekilliği müesseselerinin vazifeli bulundukları bütün talim ve terbiye vasıtalariyle sıkı bir surette bağlı olduğunda şüphe yoktur. Gerek memleket çocuk ve gençlerinin umumî terbiyesindeki ahenk ve muvazene ihtiyacından, gerek doğrudan doğruya Beden terbiyesi için alınacak tedbirlerin sürüncemede kalmaksızın ve muhabereye muhtaç olmaksızın tek elden idaresindeki lüzumdan dolayı bu teklif Encümenimizce tamamiyle yerinde görülmüş ve Bütçe encümeninin birinci maddede yaptığı tadil dahi tensip edilmiş olduğundan lâyihanın Bütçe encümeni tadili veçhile kabulüne ittifakla karar verilerek umumî heyete arzedilmek üzere Yüksek Reisliğe sunuldu.

Maarif En. Reisi		M. M.
Manisa		İstanbul
Rıdvan Nafiz Edgüer		*İ. Alâettin Gövsa*
Kâtip		
İzmir	Ankara	Antalya
	Belkis Baykan	*Türkân Örs*
Balıkesir		Çanakkale
İsmail Hakkı Uzunçarşılı		*Avni Yukaruç*
Çanakkale	Giresun	Hakâri
R. Nuri Güntekin	*Talât Onay*	*İ. Ulvi Aykurd*
İçel	İzmir	Kars
Emin İnankur	*Nazmi İlker*	*Fuad Köprülü*
Ordu		Urfa
A. Canib Yöntem		*Refet Ülgen*

HÜKÛMETİN TEKLİFİ

3530 sayılı Beden terbiyesi kanununun birinci maddesinin tadili hakkında kanun lâyihası

MADDE 1. — 3530 sayılı Beden terbiye kanununun birinci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir :

(Yurtdaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkılâpçı amaçlara göre gelişimini sağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek maksadiyle Maarif vekâletine bağlı ve hükmi şahsiyeti haiz bir Beden terbiyesi umum müdürlüğü kurulmuştur.)

MADDE 2. — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

MADDE 3. — Bu kanunun hükümlerini icraya Maarif vekili memurdur.

25 . V . 1942

Bş. V.	Ad. V.	M. M. V.
Dr. R. Saydam	*H. Menemencioğlu*	*A. R. Artunkal*
Da. V.	Ha. V.	Ma. V.
Dr. A. F. Tuzer	*Ş. Saracoğlu*	*F. Ağralı*
Mf. V.	Na. V.	İk. V.
Yücel	*A. F. Cebesoy*	*Sırrı Day*
S. İ. M. V.	G. İ. V.	Zr. V.
Dr. H. Alataş	*R. Karadeniz*	*Muhlis Erkmen*
Mü. V.		Ti. V.
F. Engin		*M. Ökmen*

BÜTÇE ENCÜMENİNİN DEĞİŞTİRİŞİ

Beden terbiyesi kanununa ek kanun lâyihası

MADDE 1. — 3530 sayılı kanunun birinci maddesi hükmüne göre Başvekâlete bağlı bulunan Beden terbiyesi umum müdürlüğü, kanununda Başvekâleti alâkadar eden vazife ve salâhiyetlerle birlikte Maarif vekilliğine bağlanmıştır.

MADDE 2. — Bu kanun 1 haziran 1942 tarihinden itibaren mer'idir.

MADDE 3. — Hükûmetin üçüncü maddesi aynen.

Ek 2: Carl Diem, Dünya Spor Tarihi Kitabı Bölüm Çevirisi

Carl Diem

Dünya Spor Tarihi

II. Cilt - Modern Spor

Başkaca Avrupalı Çevre - Türkiye

24,1 milyon sakininin yalnızca 1,6 milyonunun Avrupa toprağında yerleşik olduğu bu devleti şimdiki yaşam tarzı uyarınca Avrupa'dan saymamız zorunlu olduğu için, modern Türkiye'nin spor tarihi bu bölüme saklandı. Eski Türkiye güçsüz düşmüştü. 18. yüzyılın askeri geri çekilmelerinin ardını, boşa giden, bir devlet düzeni kazanma çabaları izledi. Bir devlet iflasının üzerine başkaca bölgelerin yitirilmesi geldi: Tunus, Mısır, Bosna. Balkan Savaşları ve sonunda Birinci Dünya Savaşı, askerin tüm yürekliliğine karşın ülkeyi tam bir çöküşe götürdü. Tam da bu sırada birçok çarpışmada ve son olarak Çanakkale Savaşında akıllılığı ve yürekliliği ile öne çıkan, sonradan Gazi Kemal Atatürk olarak adlandırılan, General Mustafa Kemal (1880-1938) işin içine girdi, 1919'da direnişi örgütledi, Sultanı tahttan indirdi, 1921/22 yıllarında Yunanları Küçük Asya'dan sürdü ve 1923 yılında Cumhuriyetin Başkanı seçildi. Devletin egemenlik alanını Türk çekirdeğine sınırladı ve reformları uygulamaya koydu: Fes, sarık ve peçe gibi eski giyimin yasaklanması; Avrupa giyiminin, yazısının ve eğitiminin (kültürünün) alınması, din adamlarının etkisinin sınırlandırılması ve kadının eşitlenmesi.*

Batı sporunun getirilmesi de bu reformlar arasındaydı. Doğal olarak, Jön Türkler (İttihatçılar) bu konuda onları öncelemişlerdir. İlk modern spor öğretmeni, güçlü bir atlet, sürükleyici bir konuşmacı, baskın bir üslupçu, çok kültürlü/eğitimli bir kişilik olan Selim Sırrı Tarcan (1874-1957) 1900

yılından beri bu alanda etkili olmuştur. Önce subay, ardından 1895'ten 1899'a değin İzmir'de jimnastik öğretmeni, bu sırada köhnemiş sultanlığa karşı her zaman devrimci, İstanbul'da askeri spor öğretmeni ve yazar. 1908'den 1910'a kadar olan yıllarda Stockholm İsveç Merkezi Jimnastik Enstitüsünde eğitim almış, sonrasında Kültür Bakanınca Beden Eğitimi Genel Müfettişliğine atanmıştır. Bundan sonra tüm okul dersini bu sistem üzerine kurmuş, ama ilk iş olarak kadınlar için jimnastiği yürürlüğe koymuştur. Birinci Dünya Savaşından sonra İstanbul'da bir jimnastik öğretmenliği semineri açmıştır. 1923 yılında sporu bütününde Avrupalılaştırmak geçerli olduktan sonra, Tarcan'ın Avrupa'da, özellikle de Almanya'daki daha öte araştırmalarının ardından, önceden kurduğu enstitü "Beden Terbiyesi Enstitüsü" olarak Ankara'ya taşınmış ve ardından İsveç jimnastiğinin modernleştirilmesine yönelik ilk adım olarak Alman spor öğretmeni Dainas görevlendirilmiştir. Ayrıca başka Alman, Macar vb. eğitmenler de tekil spor alanlarında etkin olarak çalışmışlardır, öyle ki: Genel spor eğitimi için Abraham ve Prack, sonradan hafif atletizm için Amerikalı bir öğretmen, yüzme için Tegethoff, İngiliz futbol öğretmeni, Fransız binicilik öğretmeni. Ankara Tarım Yüksekokulu öğretmeni olarak Dr. Riedel ise Abraham ve başkalarıyla Türkiye'de kayağı uygulamaya koymuştur.

Atatürk'ün hükümetinin tanıdığı, ilkin yalnızca Batı örneğine göre, ama geleneksiz olarak ortaya çıkmış ve tek yanlı olarak yarışmacı karşılaşmalara yönelmiş spor kulüpleriydi. Hükümet inisiyatif aldı ve kendi çevresindeki kişilerden bir spor danışma kurulu (Teknik Heyet) kurdu. Halk Partisinin Genel Sekreteri kurulun yönetimini üstlendi ve Alman bir bilirkişiyi, 1933 yılında Türkiye'ye gelen ve bir yasa önerisi hazırlayan Diem'i, görevlendirdi. Bu yasaya göre, beden eğitimi için bir devlet dairesi ve en üst düzeyde bir Türk spor birliğine ek olarak, bir gençlik birliği ve eş zamanlı olarak spor çalışmalarını da üstlenecek kültür derneklerinin kurulması gerekiyordu. Gelişme döneminde derneklerdeki yöneticilerin/kulüp başkanlarının bunlardan seçilmeleri, ama onaylama için devlete önerilmeleri gerekiyordu, devlet de bu sırada Spor Genel Müdürlüğüne kendi memurlarını

atayacaktı. Taslak Türk makamlarınca çalışıldı ve Meclis tarafından 20 Haziran 1938'de kabul edildi. Genel Müdürlüğe ilk önce Berlin Yüksekokulunda öğrenim gören Albay Celal Gögdağ ve daha sonra Nizamettin R. Kırsan getirildi. Planlarda öngörülen, Diem'in yönetmesi düşünülen, İkinci Dünya Savaşının engellediği Yüksekokul daha henüz kurulmadı, buna karşın, şimdi Atatürk adını alan Ankara'daki jimnastik öğretmeni semineri öyle kurulmuştur ki, eğitim çalışmaları genel kabul görmüştür.

Eş zamanlı olarak, Reşid Saffet Atabinen ve Ekrem Rüştü Akömer'in yönetimi altında Olimpiyat komitesinin köklü hizmetlerde bulunmasıyla kulüp hareketi de desteklendi. Bugün Olimpiyat Komitesi altında Futbol, Hafif Atletizm, Bisiklet, Güreş, Atıcılık, Deniz ve Yüzme, Dağ ve Kayak ve bir de Tennis birlikleri birleşmiştir. Bunun yanında bir de Edirne'de (eski Adrianopolis) eski kurallara bağlı Güreş Birliği vardır. Hükümetin birliklerin işleyişi üzerinde belirleyici etkisi vardır. Spor yaşamının doruğunu, Tarcan'ın uygulamaya koyduğu, Atatürk'ün 1919'da bağımsızlık seferini başlatmak için Samsun'a çıktığı gün olan 19 Mayıs'ın her yıldönümünde, ulusal bir gençlik şenliği olarak kutlanan Spor Bayramı oluşturur.

En eski ulusal sporları olan güreş bir yana bırakıldığında, Türkler henüz birçok spor dalında en iyi Dünya derecelerini yakalamış değillerdir; fakat bu köklü, disiplinli asker kavmin sağlıklı halk kuvveti ve istenç gücünden hızlı bir yükseliş beklenilebilir. Futbol oynayışları, yenilerde kürekçilikleri, kayakçılığın hızlı yayılışı; golfün, boksun, yelkenciliğin alınması vb. tüm bunlar onların [Tanrı vergisi] sportif yeteneklerine tanıklık etmektedir.

Vilayet ve kentlere devletçe büyük kamusal spor tesisleri yapıldı. Ankara'da İtalyan bir mimarın planları uyarınca Ulusal Stadyum ortaya çıktı. İstanbul'da Boğaziçi'nde Galatasaray'a yakın, tam da Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılında yağlı kütüklerden bir yol üzerinde, o zamana dek demirden bir zincirle kapatılmış olan Haliç'e donanmasını içinden çektirdiği

Dolmabahçe vadisinde suya bakan küçük bir stadyum yapıldı; yakınında ise jimnastik yarışmaları için de düşünülmüş, Bergama Amfitiyatrosu örneğinde bir açık hava sahnesi yapıldı. Bu tarihle dolu kentin uzun zamandır planlanan Ana Stadyumunun ise Surların dışında Edirnekapı dolaylarında yapılması bekleniyor.

İzmir'de ve başka yerlerde de kentsel spor alanları vardır, yenileri ise planlama aşamasında. "Herkes için Spor Alanları" hazırlanıyor, bunların çekirdeği olaraksa Türkiye'nin çoktandır; herkesin kullanabildiği, özellikle küçük kentler ve köylerde kültür odağını ve aynı zamanda toplulukların gururunu oluşturan halka açık binalar "Halk Evleri" var.

Türkiye 2-9 Ağustos 1953 arasındaki günlerde ilk kez büyük bir uluslararası jimnastik kongresi düzenledi. Şenlik İstanbul'da yer aldı. Oturumlar için görkemli Yıldız Sarayı açıldı ve yanı başında, büyük Açık Hava Tiyatrosunda, Çanakkale Boğazından gelen serin akşam havasında Ankara'dan Jimnastik Öğretmeni Yetiştirme Kurumu ve İstanbul kentinin okullarının da olağanüstü uygulama gösterileri sunduğu, 30 ülkeden tekil örnek grupların sergilediği gösteriler yer aldı.

O zamana kadar Türkiye yalnızca bir kez 1935'te, 1930'da Atina'da kurulan ve 5 yıl sonra sürdürülen, ama sonrasında 1951 yılında Atina'da "Akdeniz Oyunlarına" çevrilen Balkan Oyunlarını düzenlemişti.[2]

**Bildung, Almancada hem eğitim, hem de kültür demektir. Ç.n.*

[2] Carl Diem, **Weltgeschichte des Sports,** Band II. Der Moderne Sport, Cotta, 1967, s.1085-1087.